ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

นายประกิต บุญมี

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสยาม ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยสยาม

INSTRUCTIONAL MANAGEMENT DIRECTION OF BACHELOR DEGREE PROGRAM IN LAW CURRICULUM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE NEXT DECADE (B.E. 2563-2572)

Mr. Prakid Boonmee

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of

Doctor of Philosophy Program in Leadership and Innovation in Educational Administration

Graduate School Siam University Academic Year 2020

Copyright of Siam University

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)
นามผู้วิจัย	นายประกิต บุญมี
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ศาสตราจารย์ ดร.จุมพต สายสุนทร

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม อนุมัติให้รับดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา

_____ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์

_____ ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลเรือตรีหญิงสุภัทรา เอื้อวงศ์)

_____ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีพฤทธิ์ ศิริศักดิ์บรรจง)

_____ กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหมาย จันทร์เรือง)

_____ อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด)

_____ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(ศาสตราจารย์ ดร.จุมพต สายสุนทร)

วันที่ ๒๙ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๕

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง : ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต สถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

โดย : นายประกิต บุญมี

ชื่อปริญญานิพนธ์ : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชา : ภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

....

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด) (ศาสตราจารย์ ดร.จุมพต สายสุนทร)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (Future Research) โดยใช้เทคนิควิธีวิจัยแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 คน วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 9 ขั้นตอน คือ (1) กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (2) ตรวจสอบกรอบแนวคิดการวิจัย (3) การทำ EDFR รอบที่ 1 จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 20 คน (4) รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทำ EDFR รอบที่ 1 (5) สร้างแบบสอบถามจากการทำ EDFR รอบที่ 1 (6) EDFR รอบที่ 2 และ 3 (7) วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนภาพอนาคตทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (8) ประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดม ศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) และ (9) เขียนภาพอนาคตทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่ามัธยฐาน และค่าพิสัยควอไทล์

ผลการวิจัยพบว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามฉันทามติของผู้เชี่ยวชาญ (Median$\geq$ 3.50, Interquartile range$\leq$1.50) สรุปว่ามี 6 องค์ประกอบ คือ (1) ด้านหลักสูตร ได้แก่ ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตรโครงสร้างหลักสูตร และการประเมินผลการเรียนรู้ (2) ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ วิธีการสอน รูปแบบการสอน และเทคนิคการสอนทั้งที่มีผู้สอนในชั้นเรียน และไม่มีผู้สอนในชั้นเรียน (3) ด้านการประเมินหลักสูตร ได้แก่ การประเมินก่อนใช้หลักสูตร การประเมินหลักสูตรระหว่างการใช้หลักสูตร และการประเมินหลักสูตร

หลังการใช้หลักสูตร (4) ด้านอาจารย์ผู้สอน ได้แก่ คุณสมบัติทั่วไป และคุณสมบัติเฉพาะ (5) ด้านนักศึกษา ได้แก่ คุณสมบัติทั่วไป และคุณสมบัติเฉพาะ และ (6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน สิ่งที่ควรจะมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน และการจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน

คำสำคัญ : การเรียนการสอน, หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต, สถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ABSTRACT

Title : Instructional Management Direction of Bachelor Degree Program in Law Curriculum of Higher Education Intuitions in the next Decade (B.E. 2020-2029)

By : Mr. Prakid Boonmee

Degree : Doctor of Philosophy

Major Field : Leadership and Innovation in Educational Administration

Thesis Advisor

....

(Assoc. Prof. Dr. Boonmee Nenyod) (Prof. Dr. Jumphot Saisoonthon)

The objectives of this research were ; to present the instructional management direction of higher education institutions in the next decade (2020-2029); Research method used was a futurist research by using. The research used the EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) method. There were 20 experts that contributed information in the research. The research methodologies was divided into 9 steps: (1) Setting up a conceptual framework; (2) Check the conceptual framework; (3) Begau the first trial using the EDFR method by interviewing the 20 experts; (4) Collected and analyzed data obtained from the first EDFR trial; (5) Create a questionnaire by using the first EDFR trial; (6) Conducted a second and third EDFR trial; (7) Analyzed data and Summarized the findings for the future research in instructional management direction of higher education institutions in the next decade (2020-2029); (8) Evaluate the instructional management direction of higher education institutions in the next decade (2020-2029); (9) Summarized the findings for the future research in instructional management direction of higher education institutions in the next decade (2020-2029); The data were analyzed by using median and the quartile range.

Research findings indicated that according to the consensus of the experts (Median $\geq$ 3.50, Interquartile range $\leq$1.50) the results of the research indicated that they were categorized into 6 main categories; (1) Curriculum; composed of data analysis for curriculum construction, curriculum objectives, curriculum structure, aud learning achievement evaluation; (2) Instructional management; composed of teaching methods, teaching models, and teaching

techniques in both formal classroom learning and distance learning; (3) Curriculum evaluation; composed of evaluation prior to curriculum implementation, during implementation, and follow-up evaluation; (4) Lecturer; composed of general qualifications, and specific qualifications. (5) Students; composed of general characteristics, and specific characteristics; and (6) Instructional supporting; composed of required items and supporting items, and managerial functions for instructional supporting.

Keywords: Instructional Management, Bachelor Degree Program in Law Curriculum, Higher Education Institutions in the next Decade (2020-2029)

มหาวิทยาลัยสยาม SIAM UNIVERSITY

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความเมตตาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และศาสตราจารย์ ดร.จุมพต สายสุนทร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ และให้กำลังใจตลอดระยะเวลาของการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลเรือตรีหญิงสุภัทรา เอื้อวงศ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีพฤทธิ์ ศิริศักดิ์บรรจง และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหมาย จันทร์เรือง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่าน ที่คอยให้ความห่วงใย ให้กำลังใจ และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่กรุณาตรวจเครื่องมือการวิจัย และให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการแก้ไขอันเป็นประโยชน์ยิ่ง ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาสละเวลาให้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาครั้งนี้เป็นอย่างสูง

คุณค่าอันพึงมีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบไว้เพื่อทดแทนคุณบิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

ประกิต บุญมี

สารบัญ

เรื่อง		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ฉ
กิตติกรรมประกาศ		ซ
สารบัญ		ฌ
สารบัญตาราง		ฎ
สารบัญภาพ		ฑ
บทที่ 1	**บทนำ**	**1**
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
	1.3 ขอบเขตการวิจัย	6
	1.4 ข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับการวิจัย	8
	1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	8
	1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	10
บทที่ 2	**เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	**11**
	2.1 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อสถาบันอุดมศึกษา	11
	2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา	28
	2.3 วิวัฒนาการระบบการศึกษากฎหมายในประเทศไทย	99
	2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research)	112
	2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	116
	2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	122
บทที่ 3	**วิธีดำเนินงานวิจัย**	**124**
	3.1 เกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญและการกำหนดขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ	124
	3.2 ขั้นตอนการวิจัย	126
	3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	133

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
3.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	136
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	137
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย	137
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	**140**
4.1 ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ(ขั้นตอนที่ 1)	140
4.2 ผลการพัฒนาทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (ขั้นตอนที่ 2)	146
4.3 ผลการประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ (ขั้นตอนที่ 3)	214
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	**217**
5.1 สรุปผลการวิจัย	218
5.2 การอภิปรายผล	232
5.3 ข้อเสนอแนะ	243
บรรณานุกรม	245
ภาคผนวก	257
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	258
ภาคผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญ	339
ภาคผนวก ค หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย	343
ภาคผนวก ง เกียรติบัตรการนำเสนอผลการวิจัยระดับชาติ	347
ประวัติผู้วิจัย	350

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

3.1 การลดลงของความคลาดเคลื่อน..... 126

3.2 วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย กิจกรรมและผลลัพธ์..... 127

4.1 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม (Mdn.-Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเศรษฐกิจ) 165

4.2 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านสังคม) 167

4.3 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านการเมือง)..... 169

4.4 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเทคโนโลยี)..... 172

4.5 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ)..... 175

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ **หน้า**

4.6 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : วัตุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)..... 178

4.7 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : โครงสร้างหลักสูตรหมวดศึกษาทั่วไป..... 181

4.8 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม ค่านิยม(Mdn.-Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ) 185

4.9 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) และหมวดวิชาเลือกเสรี..... 192

4.10 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร : การประเมินผลการเรียนรู้..... 194

4.11 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านการจัดการเรียนการสอน..... 198

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ **หน้า**

4.12 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านการประเมินหลักสูตร..... 203

4.13 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านอาจารย์ผู้สอน..... 208

4.14 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านนักศึกษา..... 210

4.15 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน..... 212

4.16 ค่าเฉลี่ย (mean : $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) ของระดับความเหมาะสม ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 215

สารบัญภาพ

แผนภาพที่ **หน้า**

2.1 แบบจำลองการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler..... 45

2.2 แบบจำลองการพัฒนาหลักสูตรของ Taba..... 47

2.3 สิ่งที่กำหนดหลักสูตรด้านต่าง ๆ..... 54

2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย..... 123

4.1 องค์ประกอบด้านหลักสูตร..... 155

4.2 องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน..... 157

4.3 องค์ประกอบด้านการประเมินหลักสูตร..... 160

4.4 คุณสมบัติของอาจารย์ผู้สอน..... 161

4.5 คุณสมบัติของนักศึกษา..... 162

4.6 องค์ประกอบสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน..... 163

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทุกองค์กรต้องเผชิญกับ disruptive world อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สิ่งหนึ่งเข้ามาแทนที่อีกสิ่งหนึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง รวดเร็ว ดังเช่น การเข้าถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และจากปัจจัยคุกคามปัจจุบัน คือ เทคโนโลยี ความสะดวก ความเร็วข้อมูลและพฤติกรรมนอกกรอบที่เข้ามาเป็นปัจจัยกระตุ้นให้โลกเปลี่ยนแปลง ตลอดจนข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากในโลกออนไลน์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน รวมทั้งพฤติกรรมของคนที่ไม่ต้องการอยู่ในกรอบแบบเดิม ๆ เพราะมีทางเลือกใหม่เข้ามามากมาย ไม่ต้องสนใจโรงเรียน ไม่ต้องสนใจระบบ ก็สามารถหาวิธีการใหม่ที่จะสนองความต้องการตัวเองได้ หาความรู้ได้ นอกจากนี้ในยุคที่ใคร ๆ ก็พูดแต่เรื่อง 4.0 ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย 4.0, คนไทย 4.0, industry 4.0, financial 4.0, government 4.0, และอีกหลาย ๆ 4.0 จุดสำคัญล้วนเกิดจากการเตรียมตัวเข้าสู่ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด หรือที่หลาย ๆ คนเรียกว่าเป็นเทคโนโลยีเปลี่ยนโลก (disruptive technology) (พัชราภรณ์ ดวงชื่น, ม.ป.ป : 248-249)

โลกเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ แม้แต่ระบบการเงินก็เกิดความเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น bitcoin หรือระบบโลจิสติกส์ และมีการคาดการณ์กันว่าในปี ค.ศ. 2030 จะเกิดการพลิกโฉมในเรื่องของ health care และการศึกษา ประกอบกับข้อมูลของ world economic forum ที่พบว่าในอนาคตเทคโนโลยีด้านสุขภาพจะมีความก้าวหน้า และสามารถแทนคนได้ ทั้งการใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนรู้ ใช้หุ่นยนต์ผ่าตัด การตรวจพบความผิดปกติของ gene ที่บ่งบอกการเกิดโรค ตลอดจน biotechnology เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การรักษาเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว และประชากรมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นภาคการผลิตบุคลากรต้องเผชิญกับความท้าทาย และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งวัยแรงงาน วัยเด็ก และประชากรเด็กที่เข้ามหาวิทยาลัยมีจำนวนน้อยลง ซึ่งสวนทางกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีการแข่งขันในระดับนานาชาติ ตลอดจนการเพิ่มจำนวนมหาวิทยาลัยต่างชาติที่มีศักยภาพสูง ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรมีทิศทางในการปรับตัวให้รองรับพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การศึกษาอาชีพในโลกอนาคต การปรับรูปแบบการเรียนรู้จาก (1.0) ที่เรียนรู้จากอาจารย์อย่างเดียว ให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง (2.0) และสร้างองค์ความรู้ (3.0) นำไปสู่การอุดมศึกษาไทยในยุค 4.0 ที่มีหัวใจสำคัญ คือ การสร้างนวัตกรรมและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้มี

คุณภาพสูงขึ้น เน้นการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ เพื่อลดการนำเข้า รวมทั้งเป็นสังคมของการแบ่งปันและปรับตัวสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ยุคโลกาภิวัตน์ สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องเตรียมหลักสูตรให้เรียนหลายศาสตร์หลายแขนง และสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก โดยอาจารย์มีหน้าที่ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในสิ่งที่ผู้เรียนอยากรู้ และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์กับอาชีพที่หลากหลายได้ พร้อมเตรียมปรับให้มีการเรียนแบบ non-degree มากขึ้น เช่น การเรียนระยะสั้น 6-12 เดือน เพื่อรับประกาศนียบัตรเฉพาะทาง หรือเฉพาะทักษะและนำไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานระดับสากลของ Google และ Microsoft ที่เปิดสอนแบบออนไลน์เพื่อให้ได้ประกาศนียบัตร และมีหน่วยงานรองรับในการเข้าทำงาน ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นคลังปัญญาของประเทศ จึงมีบทบาทหน้าที่ต้องเตรียมคนให้มีความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ (บัลลังก์ โรหิตเสถียร (บรรณาธิการ), ออนไลน์, 2561)

สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งต่างขยายหลักสูตรที่เปิดสอนเพิ่มขึ้นทั้งในแง่ความหลากหลายของสาขาวิชาและการพัฒนาต่อยอดในการศึกษาที่สูงขึ้นเกิดการพัฒนาหลักสูตร ทั้งในมิติของการจัดทำหลักสูตรใหม่ในสาขาวิชา และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเดิมให้ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีประสิทธิภาพมากขึ้นและสอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้ประกาศกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education, TQF: HEd) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร จัดการเรียนการสอน และเน้นการประกันคุณภาพบัณฑิตด้วยการกำหนดมาตรฐานผลการเรียนรู้ (learning outcome) ของบัณฑิตทั้งด้านความรู้ ความสามารถทักษะต่าง ๆ ในการทำงานและการประกอบอาชีพ รวมทั้งคุณลักษณะอื่น ๆ ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (คณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552) โดยที่กรอบ TQF ได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการผลิตบัณฑิตให้ตรงความต้องการของผู้ใช้ หรือสถานประกอบการอย่างแท้จริงซึ่งเป็นไปตามแนวคิดการศึกษาที่ใช้ผลลัพธ์ปลายทางเป็นฐาน (Outcome Based Education: OBE) ที่นิยมนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร โดยการออกแบบหลักสูตรแบบถอยหลังด้วยการกำหนดผลลัพธ์ปลายทางข้ามาก่อน (Spady, 1994 ; Lorenzen, 1999) นอกจากนั้นแล้วในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า บริษัทต่าง ๆ กำลังให้ความสำคัญกับการเพิ่มมูลค่า โดยการสร้างเอกลักษณ์และการนำความคิดสร้างสรรค์มาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ หรือบริการของตนให้ตรงกับความรู้สึกและอารมณ์ของผู้บริโภค ด้วยเหตุนี้การพัฒนาหลักสูตรแนวใหม่จึงควรนำแนวคิดองค์ความรู้แบบบูรณาการและสหวิทยามาประยุกต์ใช้ให้มากขึ้น (ชิตพงษ์ ตรีมาศ, 2555) ซึ่งสาเหตุของปัญหาเรื่องคุณภาพในการพัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่งคือ ภาคการศึกษากับภาคผู้ใช้บัณฑิตยังดำเนินการใน

ลักษณะเส้นขนาน การออกแบบการจัดการเรียนการสอนของอุดมศึกษาจึงควรคำนึงถึง “คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์” เป็นฐานด้วย

ปัจจุบันมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 ที่มีกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ข้อ 3 กำหนดให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา โดยการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา พร้อมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ จัดให้มีการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี โดยมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 ได้กำหนดพันธกิจอุดมศึกษาและการบริหารจัดการ คือ ด้านผลลัพธ์ผู้เรียน ด้านการวิจัยและนวัตกรรม ด้านการบริการวิชาการ ด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทย และด้านการบริการวิชาการ (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 199 ง, ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2561)

การจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นอยู่ไม่ได้มุ่งเน้นให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ อาจารย์ทำหน้าที่นำเสนอความรู้โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้คิดวิเคราะห์หาเหตุผลและแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2557: 15) อาจารย์ผู้สอนไม่ได้มีการพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ มักจะใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมมาสอนนักศึกษา ทำให้ไม่เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้นและไม่ได้พัฒนาศักยภาพของนักศึกษาในด้านความคิด เหตุผลที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน คือ ได้ผลผลิตออกมาไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานวิชาการที่เกี่ยวกับการวางแผนงานวิชาการ การดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอน การจัดบริหารงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการวัดการประเมินผลด้านวิชาการให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2553 : 3-4)

คณะนิติศาสตร์เป็นคณะซึ่งมีการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นประมวลกฎหมายพื้นฐานอันได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งใช้เป็นหลักในการที่นักศึกษาต้องเรียนรู้ ผู้สอนจะมีรูปแบบและเทคนิคการสอนแบบบรรยาย คือ อธิบายตัวบทกฎหมาย ข้อเท็จจริง และเหตุผลตามคำพิพากษาศาลฎีกา ซึ่งรูปแบบและเทคนิคการสอนแบบบรรยายนี้ทำให้นักศึกษาไม่สามารถคิดวิเคราะห์ปัญหาได้ แต่กลับเป็นการทำให้นักศึกษาท่องจำเสียเป็นส่วนใหญ่

สถาบันทางการศึกษาที่เปิดหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ซึ่งเป็นแหล่งผลิตบัณฑิตออกไปปฏิบัติงานในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคบริการต่าง ๆ เมื่อปัจจุบันโลกและสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดการเรียนการสอนกฎหมายจึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีสารสนเทศ อันทำให้ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและต้องมีการปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนการสอนเพื่อผลิตนักนิติศาสตร์ ให้คิดเป็น คิดได้และวิเคราะห์กฎหมายได้ การเรียนการสอนในชั้นเรียนจึงไม่ใช่การนำเสนอข้อมูลกฎหมาย หรืออธิบายเนื้อหาของกฎหมายเป็นหลัก เพราะข้อมูลเหล่านี้นักศึกษาสามารถสืบค้นและหาได้จากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ แต่ในห้องเรียนควรมีการเรียนการสอนที่ให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์และนำเสนอความคิดเห็นทางกฎหมาย เพื่อนำกฎหมายไปใช้ได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม รวมถึงการนำข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันมาศึกษา นอกเหนือจากข้อเท็จจริงหรือตัวอย่างที่ได้จากคำพิพากษาของศาลฎีกาซึ่งเป็นคดีที่เกิดขึ้นในอดีตแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้การพัฒนาการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนใช้กฎหมายอย่างวิเคราะห์และเป็นธรรม มีจริยธรรมในการนำกฎหมายไปใช้ รวมถึงการพัฒนาผู้สอนให้สามารถนำพานักศึกษาให้สามารถคิดเป็น วิเคราะห์ได้ จึงเป็นแนวทางในการผลิตนักนิติศาสตร์ให้ออกมา เพื่อทำงานให้กับสังคมที่กำลังเปลี่ยนไปในยุคไทยแลนด์ 4.0 ได้ (ณรงค์ ใจหาญ, 2561)

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้บัญญัติถึงกลไกในการปฏิรูปประเทศเอาไว้ในหมวด 16 มาตรา 257 ถึง 261 โดยในมาตรา 259 ได้กำหนดให้มีกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ ซึ่งต่อมาสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็ได้จัดทำพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 ขึ้น กฎหมายฉบับนี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2560 และมีผลใช้บังคับในวันที่ 1 สิงหาคม 2560 โดยมาตรา 8 แห่งกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ ฯ ได้กำหนดให้มีการจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ รวม 10 ด้านและในมาตรา 10 ของกฎหมายดังกล่าวก็ได้กำหนดให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปแต่ละด้าน เพื่อจัดทำร่างแผนการปฏิรูปประเทศ ซึ่งมีคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายรวม 10 คน คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายประชุมกันไปแล้วหลายครั้งและได้มีการกำหนดประเด็นที่จะทำการปฏิรูปกฎหมายในด้านต่าง ๆ รวม 10 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นเกี่ยวกับการปฏิรูปด้านการเรียนการสอนและการศึกษากฎหมาย ทั้งนี้ เนื่องมาจากรัฐธรรมนูญมาตรา 258 ค.(2) ได้กำหนดให้มีการปฏิรูประบบการเรียนการสอนและการศึกษาอบรมด้านวิชากฎหมาย เพื่อพัฒนาผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายให้เป็นผู้มีความรอบรู้ มีนิติทัศนะและยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมของนักกฎหมาย ในการประชุมคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายมีการจัดทำข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนการสอนและการศึกษาอบรมวิชาชีพ

กฎหมายเพื่อพัฒนานักกฎหมายให้เป็นผู้ประกอบวิชาชีพที่ดี โดยได้กำหนดเป้าหมาย หรือผลอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการเอาไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. หลักสูตรการศึกษานิติศาสตร์ที่มีคุณภาพ ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ

2. ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายมีความรอบรู้ มีนิติทัศนะและยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม

3. ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มีความรู้ที่ทันสมัยและสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดความเป็นธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

จากเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายได้แบ่งการเสนอแนะออกเป็นสองเรื่อง เรื่องแรก คือ หลักสูตรการศึกษานิติศาสตร์ระดับปริญญาตรี ผลิตบัณฑิตนิติศาสตร์ที่มีคุณภาพทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ มีความรอบรู้และมีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นนักกฎหมายที่ดี ส่วนเรื่องที่สอง คือ การศึกษาอบรมวิชากฎหมายสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายทุกสาขา สร้างความรู้ที่ทันสมัย สามารถประยุกต์ใช้และบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักสูตรการศึกษานิติศาสตร์ระดับปริญญาตรี ผลิตบัณฑิตนิติศาสตร์ที่มีคุณภาพทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ มีความรอบรู้และมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อเป็นนักกฎหมายที่ดีนั้น คณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายเห็นว่า มีกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการอยู่ด้วยกันทั้งหมดสองกิจกรรมด้วยกัน กิจกรรมแรก คือ ต้องมีการกำหนดนโยบายในระดับประเทศเกี่ยวกับการสร้างนักกฎหมายให้มีความชัดเจน เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับยุคสมัย การดำเนินการตามข้อนี้เริ่มจากต้องมีการสำรวจข้อมูลของหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคส่วนต่าง ๆ ว่าในกระบวนการทำงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีนักกฎหมายเพียงพอต่อความต้องการแล้วหรือไม่ และมีความต้องการนักกฎหมายที่มีคุณสมบัติและความเชี่ยวชาญในลักษณะใด โดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการให้มีการสำรวจข้อมูลปริมาณความต้องการนักกฎหมายของภาคส่วนต่าง ๆ คุณสมบัติและความเชี่ยวชาญของนักกฎหมายที่ภาคส่วนต่าง ๆ ต้องการ จากนั้นก็ต้องดำเนินการให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากเนติบัณฑิตยสภา สภาทนายความ หน่วยงานของรัฐ ผู้บังคับใช้กฎหมายและสำรวจผู้ใช้บัณฑิตทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้ทั่วถึง แล้วจึงนำเสนอให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งคณะกรรมการสภานิติศึกษาขึ้น เพื่อจัดทำนโยบายการสร้างนักกฎหมายของประเทศให้มีความชัดเจน สามารถตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยคณะกรรมการสภานิติศึกษาประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายและคณบดีคณะนิติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมายมา

ยาวนาน คณะกรรมการสภานิติศึกษาแห่งชาติจะต้องดำเนินการจัดประชุมคณบดีจากสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนวิชานิติศาสตร์ นายกเนติบัณฑิตยสภาและนายกสภาทนายความ เพื่อร่วมกันจัดทำนโยบายการสร้างนักกฎหมายของประเทศ จากนั้นก็นำเอานโยบายไปรับฟังความคิดเห็นของหน่วยงานของรัฐผู้บังคับใช้กฎหมาย ผู้ใช้บัณฑิตทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ท้ายที่สุดคณะกรรมการสภานิติศึกษานำเสนอนโยบายการสร้างนักกฎหมายของประเทศต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อประกาศเป็นนโยบายและเป็นทิศทางในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานิติศาสตร์ต่อไป (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2560)

ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ควรมีการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนเพื่อความมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เพื่อนำเอาผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตให้มีประสิทธิภาพ เพื่อผลิตนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพสอดคล้องกับตลาดแรงงานและสังคมในยุคปัจจุบัน และเป็นไปตามมาตรฐานการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง มาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ.2561, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 199 ง, 17 สิงหาคม 2561) โดยมีเป้าหมายในการพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการ วิชาชีพ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ซึ่งมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1.3.1.1 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อการจัดการศึกษาตามองค์ประกอบการบริหาร 4 P's ประกอบด้วยจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose) บุคลากร (people) กระบวนการ (process) และผลผลิต (product)

1.3.1.2 องค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการประเมินหลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นี้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (purposive sampling) มีเกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

1.3.2.1 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต/บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต มีรายละเอียดดังนี้

1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ

1.1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ ประกอบด้วย ผู้แทนบริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ สังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยกลุ่มราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 6 คน

1.2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ ประกอบด้วย ผู้แทนจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาและสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้แก่ 1.2.1) ผู้แทนจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาจำนวน 1 คน และ 1.2.2) ผู้แทนจากสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 1 คน รวม 2 คน

1.3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย ประกอบด้วย ผู้แทนจาก 1.3.1) ศาลยุติธรรม จำนวน 1 คน 1.3.2) สำนักงานอัยการสูงสุด จำนวน 1 คน และ 1.3.3) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ จำนวน 1 คน รวม 3 คน

2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต/บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมายตำแหน่งนิติกร หรือเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานภาครัฐ ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มโดยใช้ภาระกิจและกลุ่มธุรกิจเป็นเกณฑ์ใน

การจำแนก ได้ทั้งหมด 8 กลุ่ม รายละเอียด คือ 2.1) กลุ่มทรัพยากร จำนวน 1 คน 2.2) กลุ่มธุรกิจการเงิน จำนวน 1 คน 2.3) กลุ่มบริการ จำนวน 1 คน 2.4) กลุ่มสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม จำนวน 1 คน 2.5) กลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค จำนวน 1 คน 2.6) กลุ่มชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และการสื่อสาร จำนวน 1 คน 2.7) กลุ่มความมั่นคงของชาติทั้งภายในและนอกราชอาณาจักร จำนวน 2 คน และ 2.8) กลุ่มพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 1 คน รวมจำนวน 9 คน

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เป็นการวิจัยเชิงอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ที่เป็นการศึกษาจากบุคคลที่คัดเลือก โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสาขาวิชานิติศาสตร์และผู้มีประสบการณ์ด้านการบริหารสาขาวิชานิติศาสตร์ ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการสับเปลี่ยนวาระการดำรงตำแหน่งของแต่ละหน่วยงาน

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สถาบันอุดมศึกษา หมายถึง มหาวิทยาลัย วิทยาลัย ที่เปิดทำการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยรัฐ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏ หรือมหาวิทยาลัยเอกชนซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษารับทราบและเห็นชอบหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ หมายถึง คณะนิติศาสตร์ หรือสาขาวิชานิติศาสตร์ (กรณีสังกัดคณะอื่น) ที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษา และบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาต้องเป็นนิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) เท่านั้น

หลักสูตร หมายถึง เอกสารที่เป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ของหลักสูตรครอบคลุมคุณลักษณะของผู้เรียนใน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ 2) เนื้อหาของหลักสูตร ครอบคลุมโครงสร้างของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตใน 3 หมวด คือ หมวดทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะ และหมวดวิชาเสรี 3) การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน วิธีการสอน รูปแบบการสอน เทคนิคการสอน และการประเมินผล 4) การวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักสูตรครอบคลุมวิธีการประเมิน เครื่องมือประเมิน และเกณฑ์การประเมิน

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง สภาพที่ควรจะเกิดขึ้น ความสำเร็จเชิงประจักษ์ของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์เกี่ยวกับองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอน

ในระดับปริญญาตรีของสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนสาขาวิชานิติศาสตร์ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพที่ประกอบด้วย 1) ด้านกระบวนการเรียนการสอน 2) ด้านการประเมินหลักสูตร 3) ด้านอาจารย์ผู้สอน 4) ด้านนักศึกษา และ 5) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอน โดยให้ทั้งอาจารย์ผู้สอนและผู้เรียน (องค์ประกอบหลัก) ได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การจัดการเรียนการสอนจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยพิจารณาจากหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน ผู้เรียน วิธีการสอน (method) รูปแบบการสอน (model) เทคนิคการสอน (technique) และการประเมินผล (evaluation) ตลอดจนสื่อการเรียนการสอน (องค์ประกอบย่อย)

การประเมินหลักสูตร หมายถึง วิธีการประเมินหลักสูตร เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินหลักสูตร และเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินหลักสูตร 3 ช่วงเวลา คือ การประเมินหลักสูตรก่อนใช้หลักสูตร การประเมินหลักสูตรระหว่างใช้หลักสูตร และการประเมินหลักสูตรหลังใช้หลักสูตร

อาจารย์ผู้สอน หมายถึง อาจารย์ที่มีชั่วโมงการสอนในรายวิชาสำหรับหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ซึ่งต้องมีคุณสมบัติทั่วไปและคุณสมบัติเฉพาะของอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษา

นักศึกษา หมายถึง นักศึกษาก่อนเข้าศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตซึ่งต้องมีคุณสมบัติทั่วไปและคุณสมบัติเฉพาะ

สิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน หมายถึง สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ได้แก่ ความพร้อมด้านทรัพยากรที่สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนและความพร้อมด้านการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

สภาวิชาชีพ หมายถึง สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาและสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์

องค์อิสระด้านกฎหมาย หมายถึง หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ด้านกฎหมายแต่ไม่ได้สังกัด สำนักนายก กระทรวง ทบวง กรมใด เช่น ศาลยุติธรรม สำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ผู้บริหารสาขาวิชานิติศาสตร์ หมายถึง คณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการหลักสูตร หรือประธานสาขา หรือประธานหลักสูตร หรือประธานโปรแกรม รองประธานสาขา หรือรองประธานหลักสูตร หรือรองประธานโปรแกรม หัวหน้าสาขาวิชา หรือผู้รักษาการแทนในตำแหน่งดังกล่าวของสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

อาจารย์ประจำ หมายถึง อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตร์ที่มีชั่วโมงการสอนในรายวิชาสำหรับหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาที่ตนเองสังกัด

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต หมายถึง แนวปฏิบัติที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา มีองค์ประกอบสำคัญ 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน 3) ด้านการ ประเมินหลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

4 P's หมายถึง องค์ประกอบการบริหารประกอบด้วย 4 ประการ คือ 1) purpose หมายถึง จุดมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ของการจัดการศึกษา หรือการจัดการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา 2) people หมายถึง ผู้บริหารและอาจารย์ซึ่งเป็นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา หรือการจัดการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา 3) process หมายถึง วิธีการ หรือกระบวนการในการจัดการศึกษา หรือกระบวนการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษา และ 4) product หมายถึง ผลผลิตของการจัดการศึกษา หรือการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ บัณฑิตที่ผู้สำเร็จการศึกษา

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต สามารถใช้เป็นข้อมูลเพื่อกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา

2.3 วิวัฒนาการระบบการศึกษากฎหมายในประเทศไทย

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research)

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ

ปัจจุบันทุกองค์กรต้องเผชิญกับ disruptive world อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สิ่งหนึ่งเข้ามาแทนที่อีกสิ่งหนึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง รวดเร็ว ดังเช่น การเข้าถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และจากปัจจัยคุกคามปัจจุบัน ได้แก่ เทคโนโลยี ความสะดวก ความเร็วข้อมูลและพฤติกรรมนอกกรอบ ที่เข้ามาเป็นปัจจัยกระตุ้นให้โลกเปลี่ยนแปลง ตลอดจนถึงข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากในโลกออนไลน์ ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน รวมทั้งพฤติกรรมของคนที่ไม่ต้องการอยู่ในกรอบแบบเดิม ๆ เพราะมีทางเลือกใหม่เข้ามามากมาย ไม่ต้องสนใจโรงเรียน ไม่ต้องสนใจระบบ ก็สามารถหาวิธีการใหม่ที่จะสนองความต้องการตัวเองได้ หาความรู้ได้ นอกจากนี้ในยุคที่ใคร ๆ ก็พูดแต่เรื่อง 4.0 ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย 4.0, คนไทย 4.0, industry 4.0, financial 4.0, government 4.0, และอีกหลาย ๆ 4.0 จุดสำคัญล้วนเกิดจากการเตรียมตัวเข้าสู่ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด หรือที่หลาย ๆ คนเรียกว่าเป็นเทคโนโลยีเปลี่ยนโลก (disruptive technology) นั่นเอง (พัชราภรณ์ ดวงชื่น, ม.ป.ป : 248-249)

ในยุคที่เศรษฐกิจมีการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วจากบทบาทของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้ธุรกิจอุตสาหกรรมยุคใหม่มีการติดต่อสื่อสารแบบไร้พรมแดน ซึ่งมีการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของโลก ความเคลื่อนไหว หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศหนึ่งย่อมมีผลต่อเศรษฐกิจอีกประเทศหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และไม่เพียงส่งผล เชื่อมโยงจากประเทศสู่ประเทศหากยังสามารถส่งผลเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคสู่ภูมิภาคของโลกด้วยเช่นกัน แนวโน้มเศรษฐกิจโลกในปี พ.ศ. 2050 ทั้งประเทศที่มีขนาดใหญ่ตั้งแต่ สหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศสหภาพยุโรป จีน ญี่ปุ่น และอีกหลายประเทศที่กำลังมีการเติบโตทางเศรษฐกิจ และคาดการณ์ว่าขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจะย้ายจากกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดเกิดใหม่ E7 ได้แก่ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกีกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการเติบโตของเศรษฐกิจ จากปัจจัยสนับสนุนภายในของแต่ละประเทศเป็นแรงผลักดัน โดยเฉพาะจีนและอินเดียจะมีประชากรที่มีรายได้สูงขึ้นจำนวนมากส่งผลให้เกิดการอุปโภคบริโภคเชิงคุณภาพของชนชั้นกลาง โดยโครงสร้างเศรษฐกิจจะเคลื่อนย้ายเข้าสู่การบริโภคและบริการมากขึ้น โลกที่หมุนอยู่ท่ามกลางกระแสดิสรัปชั่น (disruption) เราจำเป็นต้องตระหนักถึงผลกระทบและเร่งรีบ เพื่อเพิ่มการเรียนรู้ และสร้างทักษะใหม่ (new skill set) ให้ทันท่วงที ซึ่งการจะปรับตัวได้ทันเกมและเข้าใจความท้าทายใหม่ที่กำลังเผชิญ ต้องค้นหาวิธีการรับมือการเปลี่ยนแปลง พร้อมเพิ่มองค์ความรู้ใหม่ เพื่อให้องค์กรไม่ใช่เพียง “อยู่รอด” แต่ต้อง “อยู่ได้” และสามารถร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจร่วมกับองค์กรใหญ่ ๆ ของประเทศไทยในอนาคตได้ (อริญญา เถลิงศรี, 2563:86)

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมไทยในอนาคต จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุประชากรในอีก 20 ปีข้างหน้า กล่าวคือ สัดส่วนของประชากรวัยเด็กจะลดลง แต่สัดส่วนของประชากรวัยแรงงาน และวัยสูงอายุจะเพิ่มสูงขึ้น จะทำให้โครงสร้างการผลิตจะมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยการผลิตนั้นจะอาศัยเทคโนโลยีระดับกลางและระดับสูงเพิ่มมากขึ้น การเกษตรจะเน้นการผลิตพืชผลที่ไม่ต้องใช้เนื้อที่ในการเพาะปลูกมากเหมือนพืชหลักชนิดเดิม ส่วนภาคอุตสาหกรรมจะเน้นอุตสาหกรรมพื้นฐานที่เอื้อต่ออุตสาหกรรมส่งออกมากขึ้น ดังนั้น ประชาชนในชาติจะต้องมีคุณลักษณะในเรื่องของการมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์ปัญหาและการทำงานอย่างเป็นระบบ รู้จักพึ่งตนเอง และมีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อที่จะสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในอนาคต อันจะช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมได้อย่างไม่มีปัญหา ศูนย์วิจัยอนาคตศึกษา ฟิวเจอร์เทลส์ แล็บ บริษัท แมกโนเลีย ควอลิตี้ ดีเวล็อปเม้นต์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด (FutureTales Lab by MQDC) ได้ทำการวิเคราะห์คาดการณ์อนาคตเกี่ยวกับปรากฏการณ์ในสังคมไทยที่จะเปลี่ยนแปลงไป เพื่อตอบโจทย์การวิจัยเรื่องอนาคตของการใช้ชีวิตของคนไทย พบว่า 1) อาชีพในอนาคตที่ไม่มีวันเกษียณ

ปรากฏการณ์ด้านการพัฒนาสายงานและอาชีพในอนาคตนั้นอาจนำไปสู่การที่ไม่มีอายุสำหรับการเกษียณ การกำหนดอายุสำหรับเกษียณจะกลายเป็นข้อตกลงระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเป็นหลัก เพราะรูปแบบการทำงานในอนาคตนั้นสะท้อนความเป็นไปได้ของสถานที่ทำงานในรูปแบบที่ไม่มีข้อจำกัดด้านอายุ (ageless workplace) อีกต่อไป เสมือนการไปทำงาน คือ การไปเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ เพื่อตอบโจทย์การทำงานโลกอนาคตด้วยเช่นกัน 2) ความเชี่ยวชาญสู่โลกอนาคต เนื่องด้วยการแข่งขันที่สูงมากขึ้น ทำให้การพัฒนาความเชี่ยวชาญของคนยุคถัดไปจะอยู่ในรูปแบบการเรียนเพื่อวุฒิการศึกษาไปพร้อมกับการสร้างแบรนดิ้ง ความเชี่ยวชาญของตนเองผ่านช่องทางออนไลน์หรือช่องทางอื่น ๆ ไปพร้อมกัน 3) อัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่สำคัญอีกต่อไป ปรากฏการณ์ด้านเพศสภาพในอนาคตนั้นถูกคาดการณ์ว่าอาจไม่มีความสำคัญอีกต่อไป มีการมองข้ามเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศของคน โดยให้ความสำคัญกับเรื่องทักษะความสามารถและความเป็นมนุษย์เป็นหลัก และเริ่มมีความแตกต่างทางเพศสภาพที่เปลี่ยนไปมากกว่าเพียงแค่สองเพศเท่านั้น เป็นกลุ่มหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) หรือมากกว่า กรณีตัวอย่างการจำแนกเพศของผู้ใช้ในโลกออนไลน์สามารถจำแนกแบ่งเพศได้มากถึง 58 ลักษณะ เพื่อสะท้อนความเป็นตัวตนของคนในยุคปัจจุบันให้มากที่สุด 4) ครอบครัวสะท้อนความหลากหลายในอนาคต การยอมรับความหลากหลายทางเพศสภาพที่เพิ่มขึ้นจะนำไปสู่ครอบครัวในอนาคตที่จะมีทั้งคู่สมรสข้ามเพศที่เป็นทั้งแม่และพ่อในครอบครัวเดียวกัน พ่อแม่ที่เป็นคู่ชายรักชาย หรือคู่หญิงรักหญิง หรือแม้กระทั่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ด้านการเจริญพันธุ์ที่จะนำไปสู่การเป็นพ่อ หรือแม่เลี้ยงเดี่ยวมากขึ้น ต่างจากภาพครอบครัวในอดีตที่มักอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ทั้งพ่อแม่ลูกและปู่ย่าตายาย 5) ภาวะผู้นำในอนาคต ต่อเนื่องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับความเปลี่ยนแปลงด้านการยอมรับทางเพศสภาพในอนาคตที่ไม่มีความแตกต่างทางอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งในอดีตภาพของผู้นำในยุคถัดไปจะไม่ได้ยึดติดกับลักษณะแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchal leader) โดยในปัจจุบันเริ่มมีแนวโน้มและพัฒนาการไปสู่ความหลากหลายของผู้นำมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้นำที่เป็นหญิง เกย์ ผู้หญิงข้ามเพศ และผู้ชายข้ามเพศ 6) กฎหมายกับความสัมพันธ์ของคนและเทคโนโลยี ในอนาคตจะมีการเปิดใจยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างคนและเทคโนโลยีที่มีมากขึ้น และอาจนำไปสู่การปรับกฎหมายเรื่องการยอมรับความสัมพันธ์ของคู่สมรสระหว่างมนุษย์และปัญญาประดิษฐ์ได้ เนื่องด้วยการพัฒนาปรับปรุงของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่สูงมากขึ้น 7) อนาคตสะท้อนเชื้อชาติที่มีความเป็นลูกผสม ความเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นลูกครึ่ง หรือการแต่งงานมีคู่ครองข้ามเชื้อชาติ หรือข้ามประเทศ จนมีทายาท หรือคนรุ่นถัดไปในสังคมไทยที่มีพื้นฐานหลากหลายเชื้อชาติจนกลายเป็นเรื่องปกติมากขึ้นกว่าเดิม 8) ปรากฏการณ์ฮ่องเต้น้อย หมายถึง กลุ่มเด็กที่เพิ่งเกิด หรือกำลังจะเกิดในอนาคต เนื่องด้วยแนวโน้มของเด็กที่จะเกิดน้อยลงเรื่อย ๆ ทำให้สมาชิกในครอบครัวทุ่มเทให้ความสำคัญกับเด็กเกิดใหม่เป็นอย่างมาก ต่างจากอดีตที่

จะเน้นความสำคัญไปที่กลุ่มวัยทำงาน หรือวัยกลางคนที่เป็นกลุ่มขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก ส่วนปัจจุบันจะเน้นการให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้สูงวัยที่มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งหากได้รับการปรับเปลี่ยนทักษะ (reskill) จะเกิดแนวโน้มที่จะกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอีกครั้ง แต่ภาพอนาคตจะเน้นไปที่กลุ่มเด็กตามปรากฏการณ์ฮ่องเต้น้อย ซึ่งมีกรณีศึกษาจากประเทศจีนที่สมาชิกในครอบครัวทั้งปู่ย่าตายายและพ่อแม่จะดูแลเด็กเล็กซึ่งเป็นสมาชิกใหม่คนเดียวของบ้าน เนื่องด้วยแนวโน้มจำนวนของเด็กที่จะเกิดนั้นน้อยลงทุกปี 9) การเติบโตของเมืองรองตามภูมิภาค การแบ่งภูมิภาคในอนาคตจะพัฒนาตามรูปแบบการขยายของเมืองรองมากขึ้น ตามเส้นทางการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนความเร็วสูงที่เชื่อมต่อไทยและประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาค ภาพการเติบโตของเมืองรองในอนาคตนั้นพัฒนามาจากการแบ่งส่วนภูมิภาคในอดีตที่ให้ความสำคัญในรูปแบบเมืองหลักของแต่ละส่วนภูมิภาค เช่น เชียงใหม่ เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ และ 10) อนาคตการเมืองสะท้อนรูปแบบกลุ่ม มีความเป็นไปได้ของการเมืองในอนาคตสะท้อนรูปแบบกลุ่มคนที่มีความสนใจประเด็นใกล้เคียงกัน (clan based politics) เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม หรือประเด็นหลักของการอยู่อาศัยของชุมชนกับนวัตกรรม เป็นต้น (ถนัดกิจ จันกิเสน, 2563)

การเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง ในระย 7-10 ข้างหน้า จากข้อค้นพบของชุดโครงการวิจัยเรื่อง ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย พบว่า ทัศนของตัวแทนของระเบียบสังคมแบบเก่า (status quo) ที่เน้นความไม่เท่าเทียมกันของช่วงชนชั้นของสังคม (hierarchical social relation/extractive political institution) กับทัศนะของตัวแทนของความต้องการระเบียบทางสังคมแบบใหม่ที่เน้นความเท่าเทียมกัน (horizontal social relation/inclusive political institution) เป็นการปฏิเสธช่วงชั้นทางสังคมซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนผ่านของโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นสังคมหลังเกษตรกรรม (deagrarianization) ในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมาและจะดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง จะช้า หรือเร็วเท่านั้น เช่น มีการคาดการณ์กันว่าในปี พ.ศ. 2580 ประชากรไทยถึง 4 ใน 5 จะอาศัยอยู่ในเขตเมือง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ก่อให้เกิดคนกลุ่มใหม่ขึ้นในสังคม (ชนชั้นกลางใหม่) เฉกเช่นเดียวกับประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นแล้วในหลายประเทศทั่วโลก เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีวิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตทางเศรษฐกิจ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรมอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ในขณะเดียวกันเขาก็มิได้ย้ายเข้าสังกัดในภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่แบบทางการ (formal sector) คนกลุ่มนี้จึงมีความต้องการและความคาดหวังแบบหนึ่ง (new needs and aspirations) ซึ่งแตกต่างไปจากชนชั้นกลางเก่า ดังนั้น ระเบียบทางสังคมแบบเก่าจึงกลายเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางความหวังและความต้องการแบบใหม่ของคนกลุ่มนี้ ซึ่งเขาไม่ยอมรับระเบียบนี้อีกต่อไปความขัดแย้งทางการเมืองที่ดำรงอยู่จึงเป็นความขัดแย้งระหว่างพลังสองฝ่าย คือ แนวร่วมระหว่างชนชั้นกลางเก่าและชนชั้นนำเก่าที่พยายามจะรักษาและปกป้องระเบียบทางสังคมแบบเดิม และแนวร่วมระหว่างชน

ชั้นกลางใหม่และชนชั้นนำใหม่ที่พยายามจะเปลี่ยนระเบียบทางสังคมเก่านี้ เพื่อผลักดันผลประโยชน์และรองรับความคาดหวังใหม่ของเขา ในระยะยาว เวลาและเหตุการณ์ทางธรรมชาติน่าจะเป็นประโยชน์ต่อชนชั้นนำใหม่มากกว่ากลุ่มเก่า แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะสั้นถึงกลาง เนื่องจากเวลาและธรรมชาติยังมาไม่ถึง ดุลอำนาจระหว่างแนวร่วมทั้งสองจะยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบันมากนัก หากชนชั้นนำสองฝ่ายตกลงกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทิศทางที่จะยังคงรักษาสาระหลักของระเบียบแบบเก่าไว้ต่อไปตัวแปรหลัก คือ การตอบสนองของกลุ่มพลเมืองใหม่ หากกลุ่มนี้สามารถพัฒนาตัวเองได้เข้มแข็งพอทั้งในแง่องค์กร ทรัพยากร และวาทกรรมชี้นำการเคลื่อนไหว จนกระทั่งชนชั้นนำทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเป็นภัยคุกคามแล้ว การปราบปรามและปิดกั้นพื้นที่ทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ เช่น การรัฐประหาร ฯลฯ อาจเกิดได้ ความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองในระดับที่สูงกว่าในกรณีแรกจึงอาจเกิดขึ้น ส่วนผลลัพธ์ (ระเบียบทางสังคมที่เกิดตามมา) จะเป็นเช่นไร หรือกินเวลาอีกนานเท่าไรนั้น ไม่อาจคาดการณ์ได้ ส่วนกรณีที่แนวร่วมฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่งได้ซึ่งความเป็นไปได้ของกรณีนี้มีน้อยมาก เนื่องจากดุลกำลังทางสังคมของทั้งสองฝ่ายใกล้เคียงกันเกินไปแต่ไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร จะมีผลกระทบด้านลบต่อภาคเศรษฐกิจ กล่าวคือ ปัญหาหลัก ๆ ในเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นปัญหาที่ยากซับซ้อนจะไม่ได้รับการแก้ไขต่อไป เช่น การเพิ่มผลิตภาพ (productivity) ในภาคการเกษตร หรือปัญหาการยกระดับภาคอุตสาหกรรม (upgrading) เพื่อเพิ่มผลิตภาพ ซึ่งจะทำให้ไทยสูญเสียความสามารถในการแข่งขันไปเรื่อย ๆ เนื่องจากรัฐบาลไม่ว่าจะมาจากแนวร่วมฝ่ายใดจะขาดความชอบธรรมในสายตาของฝ่ายตรงข้ามเสมอ และจะไม่สามารถทุ่มเทความสามารถที่มีจำกัดไปสู่การแก้ปัญหาเศรษฐกิจเชิงโครงสร้างได้ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจจึงอาจจะต่ำกว่าศักยภาพ รวมทั้งภาระที่เกิดจากการใช้จ่ายในโครงการต่างๆ เพื่อซื้อเวลาทางการเมือง และ/หรือภาระการคลังที่จะเพิ่มขึ้นจากปัญหาสังคมชราภาพ ทั้งหมดนี้อาจก่อให้เกิดภาวะการคลังที่ไม่ยั่งยืนและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้ในอีกแง่หนึ่ง ปัญหาผลิตภาพต่ำนั้นจะถูกซ้ำเติมจากปัญหาสังคมชราภาพ ซึ่งจะเริ่มส่งผลอย่างชัดเจนในช่วง 10-20 ปีข้างหน้า เนื่องจากอัตราส่วนพึ่งพิง (dependency ratio) ระหว่างเด็กและคนชรากับประชากรในวัยทำงานมีค่าต่ำสุดในปัจจุบันและกำลังจะเพิ่มขึ้น คาดว่าสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จะคิดเป็น 14% และ 20% ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. 2564 และ 2574 ตามลำดับ ทั้งหมดนี้จะทำให้ภาวการณ์ขาดแคลนแรงงานเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ (อภิชาต สถิตนิรามัย, 2556) อนาคตการเมืองสะท้อนรูปแบบกลุ่ม มีความเป็นไปได้ของการเมืองในอนาคตสะท้อนรูปแบบกลุ่มคนที่มีความสนใจประเด็นใกล้เคียงกัน (clan based politics) เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม หรือประเด็นหลักของการอยู่อาศัยของชุมชนกับนวัตกรรม (ถนัดกิจ จันกิเสน, 2563) ทั้งสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์มีหลายประเภท และแน่นอนว่าเราทุกคนยอมรับสิทธิความเป็นพลเมืองของแต่ละคนเป็นปัจจัยสำคัญของ

ความเป็นมนุษย์ การยอมรับและเคารพในสิทธิพลเมืองจึงเป็นการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของการเคารพหลักสิทธิมนุษยชนควบคู่ไปกับการพัฒนาประชาธิปไตยในแต่ละสังคม การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิพลเมืองที่สำคัญ ๆ ในแต่ละสังคมมักจะเน้นไปที่สิทธิในกระบวนการยุติธรรม เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกทางการเมือง เสรีภาพในการรวมตัวเป็นสมาคมหรือพรรคการเมือง เสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง เสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งและลงคะแนนเสียง ซึ่งสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของไทยและเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นรากฐานของความเป็นประชาธิปไตย การตื่นตัวในการเรียกร้องและแสดงออกซึ่งสิทธิพลเมืองจึงเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชน โดยเฉพาะหากเป็นการตื่นตัวในเรื่องของการเรียกร้องความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม การแสดงออกร่วมกันทางการเมืองของกลุ่มคน หรือองค์กรที่มีความคิดเห็นร่วมกันอย่างสงบและไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นจนเกินเหตุอันควร ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้เป็นปรากฏการณ์ในสังคมไทยมาโดยตลอด แต่จะถือเป็นพัฒนาการของสังคมประชาธิปไตยเพียงใดดังที่กล่าวไว้ข้างต้น น่าจะต้องมองเรื่องนี้อย่างรอบด้าน การใช้สิทธิพลเมืองในสังคมไทยยังคงต้องการเวลาในการสร้างความหมายและขอบเขตร่วมกันจนเอื้อต่อการพัฒนาสังคมประชาธิปไตยที่มีบริบทเหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ, 2556)

การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีจากการที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล ภายใต้นโยบายรัฐบาล “ไทยแลนด์ 4.0” ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจในปัจจุบันกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในโลกธุรกิจ ตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ ที่มีรูปแบบการค้าขายแบบดั้งเดิมไม่ซ้ำซ้อน “ซื้อมาขายไป” เช่น ร้านโชห่วย ร้านแผงลอยริมถนนไปจนถึงผู้ประกอบการรายย่อยและขนาดกลางที่เปิดร้านขายสินค้าในห้าง หรือศูนย์กลางการค้าต่าง ๆ โดยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแบบนี้ เรียกว่า “digital disruption” ดิจิทัลดิสรัปชั่น หมายถึง การปฏิรูป หรือเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลธุรกิจแบบใหม่ จนส่งผลกระทบต่อกิจการ สินค้าและบริการที่มีอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นการเป็นผู้ประกอบการยุคใหม่จึงมีความจำเป็นต้อง มีความคิดก้าวหน้า ทันสมัย และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองอยู่ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้น กิจการหรือธุรกิจเดิมที่สืบทอดจากรุ่นพ่อแม่หรือกิจการค้าขายที่เคยทำมานานกว่า 10-20 ปี คงไม่สามารถอยู่รอดต่อไปได้ การเปลี่ยนแปลงของ “โลกาภิวัตน์” และ “ดิจิทัลดิสรัปชั่น” ทำให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจใหม่ ๆ ปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (เอไอ) เข้ามามีอิทธิพล สั่นคลอนอาชีพของคน ไม่ว่าจะเป็น นักการเงิน ด้วยระบบที่มีความแม่นยำ ไม่มีอคติ หรือแม้แต่นักกฎหมายเห็นได้จากเจพีมอร์แกนที่เริ่มมีแนวคิดลดจำนวนบุคลากรเพื่อลดต้นทุนและนำระบบคอมพิวเตอร์รวมถึงเอไอเข้ามาทำงานแทน (วริยา คำชนะ, 2562) “เอไอแทบจะทำทุกอย่างแทนมนุษย์ได้ ในทุกอาชีพ ก้าวสู่ยุคซุปเปอร์อินทิลิเจนท์ซึ่งเรียนรู้ได้จาก

โมบายดีไวซ์ เข้าสู่ยุค “Sensorization of Things” เป็นยุคที่เทคโนโลยีหุ่นยนต์เข้ามามีอิทธิพล ราคาถูกลงและจับต้องได้มากกว่าเดิม ขณะเดียวกันทุกอย่างต้องสมาร์ท” (สุชัชวีร์ สุวรรณสวัสดิ์, 2562)

การปฏิรูประบบโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทยเพื่อกำหนดทิศทางเข้าสู่ยุค Thailand 4.0 ในส่วนของการสนับสนุนด้านการศึกษาที่ต้องมีการพัฒนาการศึกษา การปรับเปลี่ยนพัฒนา เพื่อให้การศึกษาสามารถสร้างคนดีให้กับสังคมและเป็นพลังในการพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันกับนานาอารยประเทศบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความเป็นไทย โดยการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้และการเชื่อมโยงเทคโนโลยี การศึกษาและนวัตกรรม เนื่องจากเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้การเรียนรู้ในปัจจุบันจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานทักษะความรู้ ความเข้าใจใน มิติใหม่ ๆ ให้กับเด็กไทย โดยเฉพาะทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ทั้งความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ การมีทักษะในการสื่อสารที่ดี การทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนการคิด การสร้างสรรค์ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนานวัตกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ให้ส่งเสริมและกำหนด เป็นทิศทางรูปแบบการจัดการเรียนการสอน หรือกิจกรรมที่ใช้ช่องทางการสื่อสารด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่ต้องนำนวัตกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัย เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยีด้านการสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีด้านการแพทย์ การใช้เทคโนโลยีในการประกอบธุรกิจ เป็นต้น การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ของครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ควรคำนึงความต้องการที่แท้จริงของครูและบุคลากรทางการศึกษากลุ่มเป้าหมายตลอดจนความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การสร้างค่านิยมใหม่ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน รวมทั้งความเหมาะสมทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืนการพัฒนาการศึกษาที่ใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนระบบการศึกษาระดับประเทศในสังคมยุคดิจิทัล เพื่อยกระดับของโครงสร้างการปฏิรูปสังคมไทยให้เท่าเทียมกับประเทศที่กำลังพัฒนาในอาเซียนและเป็นผู้นำทางด้านนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลข้างต้นนี้จึงมีผลต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาของผู้บริหารเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร และการจัดการความรู้ของสถานศึกษาซึ่งมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษา ทัศนคติต่อเทคโนโลยีและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันของผู้บริหารสถานศึกษาที่ถูกต้องย่อมมีผลทำให้การลงทุนและการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ของสถานศึกษาเป็นไปอย่างเหมาะสมเกิดความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการบริหารงานของสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเด็กที่เกิดในยุคดิจิทัล โดยครูและผู้บริหาร

สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มบุคคลที่เกิดก่อนที่จะมีการใช้ดิจิทัลอย่างแพร่หลาย นับเป็นความท้าทายในการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลอย่างมาก ผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำความเข้าใจ ว่าผู้เรียนในยุคนี้มีการเรียนรู้อย่างไร และจะทำอย่างไรให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม หรือแนวทางใหม่ ๆ ที่จะเชื่อมโยงความคิด ความรู้ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นตัวส่งผ่านไปยังผู้เรียนยุคดิจิทัล (สุกัญญา แช่มช้อย, 2560 : 125) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีปัจจุบันและที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งมีผลกระทบต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนทัศนคติและแนวคิดการบริหารของตนเองให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สถานศึกษามีความทันสมัยสามารถบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างมีคุณภาพในทุก ๆ ด้าน

ผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นแรงขับเคลื่อนที่มีผลกระทบต่อสถาบันอุดมศึกษาสภาพปัจจุบันและอนาคตที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังหลักดังกล่าวทำให้เกิดการเชื่อมโยงข้ามชาติ ประชาคมโลกมีการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้นเกิดธุรกิจทางอิเล็กทรอนิกส์ การศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัยเสมือนจริง การศึกษาหาความรู้บนอินเตอร์เน็ต วิถีชีวิตมนุษย์ที่เปลี่ยนไปเกิดวัฒนธรรมในยุคอิเล็กทรอนิกส์ (nanosecond culture) (Porter, December 14, 2005 อ้างใน คำเพชร ภูริปริญญา, 2550) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศอันเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโลกมีผลทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้น โลกที่เคยกว้างใหญ่กลับเล็กลง ดินแดนแต่ละประเทศที่อยู่ห่างไกลกันสามารถติดต่อกันได้ภายในเวลาเสี้ยววินาทีประดุจเป็นหมู่บ้าน (global village) ภูเขาและทะเล ซึ่งเป็นพรมแดนธรรมชาติที่เคยเป็นอุปสรรคในการติดต่อไปมาหาสู่ ดูเสมือนเลือนหายไปจนกลายเป็นโลกไร้พรมแดน (อาเซียนในยุคโลกาภิวัตน์, 2561) โดยที่เดิมหากนักธุรกิจต้องการทำสัญญากับคู่ค้า จะมาขอให้นักนิติศาสตร์ ร่างสัญญา ตามเงื่อนไขข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายต้องการไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย หรือภาษาต่างประเทศ นักนิติศาสตร์ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและภาษาต่างประเทศจะเป็นที่ต้องการของลูกค้าเหล่านี้ แต่ในปัจจุบันมีการรวบรวมแบบของสัญญามาตรฐานและที่เป็นสัญญาที่ดีที่สุดไว้ในคอมพิวเตอร์ จึงสามารถนำแบบของสัญญาดังกล่าวมาร่างสัญญาให้ได้ด้วยความรวดเร็วในทำนองเดียวกัน การเตรียมคดีเพื่อยื่นฟ้องหรือคำให้การ หรือเตรียมข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีที่ดำเนินการในศาล นักนิติศาสตร์สามารถสืบค้นคำพิพากษา ความเห็นของนักกฎหมายรวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ รวมถึงแบบคำฟ้อง คำให้การที่ดีได้จากระบบคอมพิวเตอร์ โดยไม่ต้องเสียเวลา

เดินทางไปค้นในห้องสมุด หรือเปิดหาคำวินิจฉัยของศาลไทย หรือศาลต่างประเทศ การสืบค้นข้อมูลทำได้รวดเร็ว นักนิติศาสตร์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมายจึงต้องมีทักษะที่สามารถใช้และสืบค้นข้อมูลได้จากระบบคอมพิวเตอร์ได้เป็นอย่างดี แต่ที่จะทำงานได้ดีต่างกันคงเป็นทักษะในการวิเคราะห์และนำเสนอความเห็น หรือข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายที่ต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ นักนิติศาสตร์ในยุคไทยแลนด์ 4.0 จึงต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีในการสืบค้นข้อมูลในด้านกฎหมาย การวิเคราะห์ สังเคราะห์และนำเสนอที่เป็นไปได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการมีพื้นฐานทางด้านภาษาต่างประเทศที่สามารถติดต่อกับคนชาติที่เข้ามาดำเนินธุรกิจ หรือประกอบกิจการทางด้านบริการในประเทศไทยด้วย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศนี้แม้จะก่อให้เกิดความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร การค้นข้อมูลและประหยัดเวลาในการให้บริการ แต่ในทางลบพวกที่ต้องการหาประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีก็มีอยู่มากพอสมควร เช่น การพนันออนไลน์ การเผยแพร่ หรือค้าสินค้าผิดกฎหมายไม่ว่าจะเป็นสิ่งลามก ยา หรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่ต้องห้าม การส่งเงินทางระบบอินเทอร์เน็ต หรือการใช้เงิน bitcoin เป็นต้น ซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องผ่านการกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพราะบางกรณียังไม่มีกฎหมายเข้ามากำกับดูแล ในทำนองเดียวกัน การก่ออาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ หรือการทำนิติกรรมทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเปลี่ยนมาจากการส่งเป็นกระดาษหรือจดหมายมาเป็นการส่งทาง e-mail, facebook, หรือ line เป็นต้น จะเป็นหลักฐานในการพิสูจน์ว่ามีการทำนิติกรรมจริงและมีการปฏิบัติตามสัญญาหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องปรับปรุงกระบวนพิจารณาในการสืบพยานในคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครองต่อไปความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่จะก้าวเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ทำให้เห็นว่ากฎหมายและนักนิติศาสตร์จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย คงต้องกลับมาทบทวนตั้งแต่กฎเกณฑ์ของกฎหมายว่า กฎหมายในยุคปัจจุบันเป็นอุปสรรคหรือไม่ เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมแบบใหม่นี้หรือไม่ และหากเป็นอุปสรรคจะปรับปรุงแก้ไข (ณรงค์ ใจ หาญ, 2561) เมื่อกฎหมายต่าง ๆ เปลี่ยนไป หรือข้อเท็จจริงเชิงเนื้อหาสาระแห่งคดีเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยถือปฏิบัติมา กระบวนการในการจัดการศึกษามีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ทันกับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า

เมื่อการวิเคราะห์การบริหารงานของสถาบันอุดมศึกษาจากองค์ประกอบการบริหารงาน 4 P's ซึ่งการบริหารการศึกษา (education administration) ประกอบด้วยคำว่า การบริหาร (administration) ใช้ในความหมายกว้าง ๆ เช่น การบริหารราชการอีกคำหนึ่งคือ "การจัดการ" (management) ใช้แทนกันได้คำว่า การบริหารมีนักวิชาการทางการบริหารหลายท่านได้ให้ความหมายไว้หลากหลายตามทัศนะและความเชื่อแต่ละบุคคล โดยที่ Simon A. Herbert (1950) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน Bamard Chester (1962) การบริหาร คือ การทำของคณะบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่ ร่วมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

และ Sergiovanni and Burlingame (1992) การบริหาร คือ กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนคำว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การจัดแผนยุทธศาสตร์ในสถาบันการศึกษา เพื่อให้ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายอยางแท้จริง (Campbell. 1971: 22) ซึ่ง Hoy and Miskel (2001: 43 -438) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา คือ กระบวนการที่มุ่งไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ด้วยองค์ประกอบหลายประการ เช่น การตัดสินใจ องค์กรแรงจูงใจ ภาวะผู้นำ โดยการบริหารต้องคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต โดยที่การบริหารนั้นสามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ 1) การบริหารราชการแผ่นดิน (public administration) 2) การบริหารธุรกิจ (business administration) และ 3) การบริหารการศึกษา (education administration) ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการบริหารประเภทไหนก็ตามล้วนแล้วแต่มีองค์ประกอบในการบริหารงาน 4 องค์ประกอบ คือ 1) purpose (ความมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์) 2) people (บุคคล) 3) process (กรรมวิธีในการดำเนินงาน) และ 4) product (ผลผลิต) การบริหารงานแต่ละประเภทจึงมีความแตกต่างกันในแต่ละองค์ประกอบ (หวน พินธุพันธ์, ม.ป.ป) ดังนี้

1) purpose (ความมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์) การบริหารราชการแผ่นดินมีความมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข การบริหารธุรกิจมีความมุ่งหมายเพื่อต้องการกำไรเป็นตัวเงิน แต่การบริหารการศึกษามีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ไม่หวังผลกำไรเป็นตัวเงิน

2) people (บุคคล) ประกอบด้วย 2.1) ผู้ให้บริการ บุคคลที่เป็นผู้ให้บริการในการบริหารการศึกษา คือ ครู อาจารย์ ผู้อำนวยการโรงเรียน อธิการบดี ตลอดจนผู้บริหารการศึกษาต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นคนดี เป็นคนเก่ง และเป็นตัวอย่างแก่ผู้รับบริการ หรือนักเรียน ซึ่งเป็นบุคคลที่แตกต่างไปจากผู้บริหาร หรือบุคคลที่เป็นผู้ให้บริการในการบริหารราชการแผ่นดินและการบริหารธุรกิจ และ 2.2) ผู้รับบริการ บุคคลที่เป็นผู้รับบริการในการบริหารการศึกษา ส่วนมากเป็นผู้เยาว์ หรือเด็กที่ต้องพัฒนาให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อไป แต่บุคคลที่เป็นผู้รับบริการในการบริหารราชการแผ่นดิน และการบริหารธุรกิจ ส่วนมากเป็นบุคคลที่บรรลุนิติภาวะ หรือเป็นผู้ใหญ่แล้ว

3) process (กรรมวิธีในการดำเนินงาน) คือ การบริหารการศึกษา มีกรรมวิธีที่ละเอียดอ่อน มีกรรมวิธีในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพที่หลากหลาย และแตกต่างกับกรรมวิธีของการบริหารราชการแผ่นดิน และการบริหารธุรกิจอย่างสิ้นเชิง นอกจากนั้นการรบริหารราชการแผ่นดินและการบริหารธุรกิจจะนำกรรมวิธีทางการบริหารการศึกษาไปใช้ไม่ได้อีกด้วย

4) product (ผลผลิต) ผลผลิตทางการบริหารการศึกษา คือได้คนที่มีคุณภาพซึ่งเป็นนามธรรม คือ เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนแล้วสำเร็จการศึกษาออกไปจะได้เด็กที่มีความรู้ มีความคิด มีความสามารถและเป็นคนดี ซึ่งจะมองเห็นได้ยาก เพราะเป็นนามธรรม แต่ผลผลิตทางการบริหารราชการแผ่นดินและการบริหารธุรกิจ เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ง่าย เช่น มีถนนหนทาง มีคลอง

ระบายน้ำ มีไฟฟ้ามีน้ำประปาใช้ มีผลผลิตทางการเกษตร มีผลกำไรเป็นตัวเงิน หรือเมื่อนำผลไม้เข้าไปในโรงงานจะได้ผลผลิตที่ออกจากโรงงานเป็นผลไม้กระป๋อง เป็นต้น

เมื่อศึกษาแนวคิดการบริหารการศึกษาด้วยการวิเคราะห์ตามองค์ประกอบการบริหารงาน 4 P's ของ (หวน พินธุพันธ์, ม.ป.ป) เห็นได้ว่าบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และอื่น ๆ ส่งผลกระทบด้านต่าง ๆ ดังนี้

ผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นแรงขับเคลื่อนที่มีผลกระทบต่อสถาบันอุดมศึกษาสภาพปัจจุบันและอนาคตที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังหลักดังกล่าวทำให้เกิดการเชื่อมโยงข้ามชาติ ประชาคมโลกมีการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้นเกิดธุรกิจทางอิเล็กทรอนิกส์ การศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัยเสมือนจริง การศึกษาหาความรู้บนอินเตอร์เน็ต วิถีชีวิตมนุษย์ที่เปลี่ยนไปเกิดวัฒนธรรมในยุคอิเล็กทรอนิกส์ (nanosecond culture) (Porter, December 14, 2005 อ้างใน คำเพชร ภูริปริญญา, 2550) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศอันเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจการเมือง โลกมีผลทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้น โลกที่เคยกว้างใหญ่กลับเล็กลง ดินแดนแต่ละประเทศที่อยู่ห่างไกลกันสามารถติดต่อกันได้ภายในเวลาเสี้ยววินาทีประดุจเป็นหมู่บ้าน (global village) ภูเขาและทะเล ซึ่งเป็นพรมแดนธรรมชาติที่เคยเป็นอุปสรรคในการติดต่อไปมาหาสู่ ดูเสมือนเลือนหายไปจนกลายเป็นโลกไร้พรมแดน (อาเซียนในยุคโลกาภิวัตน์, 2561)

สังคมแห่งการเรียนรู้ และข้อมูลข่าวสารที่ทุกคนสามารถแสวงหาและเรียนรู้ได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ทำให้สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันต่อสถานการณ์ เพื่อให้สามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงทางอุดมศึกษาทำให้เพิ่มการแข่งขันมากขึ้น เน้นความเป็นอุดมศึกษามหาชนและการสนองภารกิจที่หลากหลายในสังคมของประเทศ ตลอดจนส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (อมรวิชช์ นาครทรรพ, 2543: 18) ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นคลังปัญญาของประเทศ จึงมีบทบาทหน้าที่ต้องเตรียมคนให้มีความพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศย่อมส่งผลกระทบต่อจุดมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ (purpose) บุคคล (people) กระบวนการ (process) และผลผลิต (product) ของการจัดการศึกษาตามองค์ประกอบการบริหาร 4 P's (หวน พินธุพันธ์, ม.ป.ท.) ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบต่อจุดมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ (purpose) คือ

1.1 ด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลต่อตลาดแรงงานและตลาดการศึกษา เนื่องจากการกำหนดลักษณะของแรงงานที่ต้องการ เช่น เศรษฐกิจใหม่จะแข่งขันกันด้วยนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งต้องอาศัยการวิจัยและพัฒนา ดังนั้น การศึกษาต้องพัฒนาคนให้มีทักษะการทำวิจัยให้สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ที่มีคุณค่าต่อระบบเศรษฐกิจ การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนเกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า และเงินลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ต้องลดการกีดกันการแข่งขันเท่านั้น ยังต้องแข่งขันกันด้วยสินค้าที่มีคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยแรงงานที่มีฝีมือมีทักษะความสามารถที่หลากหลาย เช่น ความรู้ด้านเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ การบริหาร ฯลฯ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาที่จะพัฒนาคนให้มีคุณภาพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550)

1.2 ด้านสังคม สังคมที่มีการแข่งขันสูงทางด้านการค้า การลงทุนและจากเปิดประชาคมอาเซียนทำให้การเคลื่อนย้ายของนักศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัยข้ามพรมแดน ความร่วมมือข้ามชาติ เพื่อให้บริการการศึกษา เฟรนไชน์ทางการศึกษา (franchising education) เป็นต้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2548) ด้านแรงงานก่อให้เกิดความหลากหลายทางด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางภาษาที่คนไทยนั้นอาจเสียเปรียบแรงงานต่างชาติที่สามารถสื่อสารได้หลายภาษาจึงเป็นตัวเลือกของสถานประกอบการในการจ้างแรงงาน ทำให้แรงงานไทยประสบสภาวะไม่มีงานทำ

1.3 ด้านการเมือง การปฏิรูปการศึกษาในหลายครั้งที่ผ่านมานโยบายของพรรคการเมืองที่เข้ามาเป็นรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมาจากพรรคการเมืองใหญ่ ทุกครั้งจะมีการประกาศนโยบายกว้าง ๆ เช่น เรื่องคุณภาพการศึกษา โอกาสทางการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา แต่เมื่อบริหารจริงมักพบปัญหา คือ จะแก้ปัญหาที่เป็นหัวใจหลักของการศึกษาได้ต้องเป็นนโยบายที่ต่อเนื่องจึงจะเห็นผล พรรคการเมืองที่เข้ากำกับกระทรวงศึกษาธิการจึงเน้นนโยบายที่จับต้องได้ในระยะสั้นเท่านั้น (ทีมข่าวการเมืองโพสต์ทูเดย์, 2560)

1.4 ด้านเทคโนโลยีสารสานเทศ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีมีผลต่อการกำหนดคุณสมบัติและคุณภาพของแรงงานในอนาคต เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีการขนส่ง เทคโนโลยีการผลิต นาโนเทคโนโลยี เทคโนโลยีชีวภาพ ฯลฯ มีความก้าวหน้าขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้มีประโยชน์ในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ได้อย่างมีประสิทธิภาพกล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมือง เศรษฐกิจโลก รวมทั้งเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้มนุษย์ต้องขวนขวายพัฒนาตนเอง และปรับตนเองให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ทั่วโลก

(ปรานอม หยวกทอง, 2561) ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงต้องมีการเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ในหลักสูตรการเรียนการสอน และปรับปรุงให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบต่อบุคคล (people) ซึ่งบุคคลนั้นได้แก่ ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน คือ

2.1 ด้านเศรษฐกิจ การเพิ่มช่องว่างด้านคุณภาพในการจัดการศึกษา แม้ว่าสภาพการแข่งขันทางการศึกษาจะเป็นแรงผลักให้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เร่งพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น แต่เนื่องจากทรัพยากรตั้งต้นของแต่ละสถาบันการศึกษามีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความสามารถและปริมาณของบุคลากรการศึกษา งบประมาณ เงินทุน เทคโนโลยี สถานที่ ความมีชื่อเสียง ฯลฯ ส่งผลให้โอกาสพัฒนาคุณภาพการศึกษาย่อมแตกต่างกันด้วย โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาขนาดเล็ก หรือสถาบันการศึกษาที่ยังไม่มีความพร้อม/มีทรัพยากรตั้งต้นไม่มากย่อมไม่มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาคุณภาพมากนัก (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550)

2.2 ด้านสังคม สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ความรู้อยู่บนสื่อสารสนเทศที่ออนไลน์อยู่ในระบบสารสนเทศที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ความรู้จึงไม่ได้อยู่ที่ตัวผู้สอนเหมือนแต่ในอดีต ทั้งผู้บริหารและผู้สอนจึงต้องเปลี่ยนวิธีการสอนที่เน้นในเรื่องการคิดวิเคราะห์จากหลักทฤษฎีที่มีเป็นหลัก ส่วนเรื่องทฤษฎีผู้เรียนสามารถสืบค้นเองได้

2.3 ด้านการเมือง นโยบายการเมืองที่สนับสนุนภาคธุรกิจที่รัฐบาลจะกำกับดูแลการส่งออกให้สามารถขยายตัวได้เต็มศักยภาพและต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนให้การผลิตภาคอุตสาหกรรมขยายตัวเร่งขึ้นและสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้มากขึ้น รวมไปถึงการดำเนินการตามโครงการลงทุนที่สำคัญ การชักจูงนักลงทุนในสาขาเป้าหมายและการสร้างความมั่นใจแก่นักลงทุนในความต่อเนื่องของนโยบายและมาตรการที่สำคัญในช่วงหลังการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การเลือกตั้ง โดยในส่วนของกระทรวงอุตสาหกรรมได้มีมาตรการที่ส่งเสริมการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวลงสู่ชุมชนและชนบทผ่านโครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ การขับเคลื่อนโครงการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (EEC) และพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งให้ SMEs และเศรษฐกิจฐานราก ทั้งในด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การยกระดับและปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินธุรกิจให้มีความเข้มแข็งพร้อมรับการเข้าสู่ยุคประเทศไทย 4.0 และด้านการสนับสนุนทางการเงินเพื่อให้ผู้มีรายได้น้อย ผู้ประกอบการ SMEs และวิสาหกิจชุมชน สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้อย่างทั่วถึง รวมไปถึงการเตรียมความพร้อม ด้านกำลังแรงงานและคุณภาพแรงงานให้มีเพียงพอต่อการรองรับการขยายตัวของภาคการผลิตและการลงทุน เช่น มาตรการในการส่งเสริมธุรกิจสตาร์ทอัพ (startup) ในด้านการส่งเสริมกลุ่มธุรกิจเริ่มต้น หรือสตาร์ทอัพในภาพรวมนั้น รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

เห็นความสำคัญของกลุ่มธุรกิจนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยได้แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นแห่งชาติ (national startup committee) (กอบชัย สังสิทธิสวัสดิ์, 2560) อาจารย์ผู้สอนต้องเพิ่มพูนความรู้และทักษะเกี่ยวกับการจัดการในภาคธุรกิจที่เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายภาครัฐต่าง ๆ ทั้งผู้บริหารและผู้สอนต้องมีคุณสมบัติที่เปลี่ยนไปจากเดิม

2.4 ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการนำระบบคอมพิวเตอร์มาเชื่อมโยงระบบโทรศัพท์ โทรสารติดต่อทั่วโลก เป็นยุคโลกไร้พรมแดนการติดต่อสื่อสารรวดเร็วเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายจนคนในสังคมปรับตัวไม่ทันกับคลื่นการเปลี่ยนแปลงสังคมโลก (future shock) เป็นยุคศตวรรษที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ด้วยพลังแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) โลกาภิวัตน์ หรือโลกานุวัตร (globalization) คือ ผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร (Oraphan Ampho, 2558) การคมนาคมขนส่งและเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยธุรกิจ และรัฐบาลทั่วทั้งโลก ทำให้ผู้บริหารและผู้สอนในภาคการศึกษาต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการทั้งการสืบค้นการสอน การถ่ายทอดผ่านเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงและรวดเร็ว ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ผู้บริหารและผู้สอนต้องมีความเชี่ยวชาญเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการ (process) คือ

3.1 ด้านเศรษฐกิจ การประชุมนิติศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 5 ซึ่งหัวข้อในการประชุมครั้งนี้ คือ เรื่องการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศและการพาณิชย์ ซึ่งสาเหตุที่หัวข้อนี้ได้รับการหยิบยกขึ้นมา เนื่องจากรัฐบาลปฏิรูปกฎหมายถึง 377 ฉบับ ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าอาจขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญ หรือเป็นกฎหมายเก่าที่จำเป็นต้องแก้ไข โดยมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล เพื่อลดภาระของประชาชน และช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ซึ่งรัฐบาลแก้ไขกฎหมายทั้ง 377 ฉบับ ที่รัฐบาลตั้งใจจะแก้ไขและได้เสนอเพิ่มเติมมานั้น และยังมีอีกหลายเรื่องที่ไม่ได้อยู่ในกฎหมาย 377 ฉบับนั้นและเป็นประเด็นที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับ แต่เป็นเรื่องที่รัฐบาลควรทำเพื่อประโยชน์ของประชาชน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการเจรจาเขตการค้าเสรี (FTA) เพื่อป้องกันและรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำ FTA เนื่องจากที่ผ่านมารัฐบาลให้ความสำคัญกับการทำ FTA มาก และมีแนวโน้มที่จะทำ FTA มากขึ้น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจบริการเงินด่วน เนื่องจากปัจจุบันธุรกิจบริการเงินด่วนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบัตรเครดิตที่ออกโดยองค์กรที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน (non-bank) ซึ่งยังไม่มีหน่วยงานที่กำกับดูแลอย่างใกล้ชิด ทำให้บางแห่งเรียกเก็บดอกเบี้ยในอัตราที่สูงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ดังนั้น จึงควรออกกฎหมาย

ดังกล่าวเพื่อช่วยให้ประชาชนให้ได้รับบริการที่เป็นธรรม และเพื่อป้องกันวิกฤตหนี้ภาคครัวเรือนที่อาจเกิดขึ้น กฎหมายกองทุนสำรองเลี้ยงชีพกลาง เนื่องจากกฎหมายเดิมบางส่วนไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และมาตรการของรัฐไม่จูงใจให้แรงงานนอกระบบ หรือผู้ที่มีรายได้น้อยออมเงิน ดังนั้น รัฐควรมีมาตรการบังคับออม หรือกฎหมายที่จูงใจ เพื่อสร้างหลักประกันด้านเงินออมให้กับประชาชนในการเข้าสู่วัยชรา ทำให้ไม่เป็นภาระต่อสังคมและช่วยลดภาระต่องบประมาณในการสงเคราะห์คนชรา รวมทั้งเพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงของระบบการเงินของประเทศ ช่วยกระจายเงินออมจากระบบธนาคารไปสู่แหล่งอื่น ๆ มากขึ้น เป็นต้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550) กฎหมาย ข้อบังคับเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อกระบวนการจัดการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงวิธีการ หรือกระบวนการในการจัดการศึกษา หรือกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องเปลี่ยนไปจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเพื่อรองรับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน

3.2 ด้านสังคม สังคมไทยแต่เดิมที่เป็นสังคมเกษตรกรรรมซึ่งการศึกษาจึงเน้นหนักที่ตัวสถาบันเป็นหลัก เน้นที่องค์ความรู้ หรือสารความรู้เชิงวิชาการเพื่อให้ได้ความรู้ในเชิงวิชาการเท่านั้นการจัดการศึกษายังขาดความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น แต่สังคมปัจจุบันก้าวเข้าสู่สังคมอุสาหกรรมที่ต้องการแรงงานที่มีทั้งความรู้ในเชิงวิชาการและเชิงวิชาชีพเพื่อตอบสนองความต้องการแรงงานในภาคส่วนอุตสาหกรรมและอื่น ๆ การจัดการเรียนรู้จึงต้องให้ภาคส่วนที่ใช้บัณฑิตในการประกอบอาชีพมามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้วย แต่การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีพ กว่าผลอันเกิดขึ้นจากกระบวนการก็กินระยะยาว ทั้งสังคมก็ไม่ได้อยู่นิ่ง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอาจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญได้ ในการวางแผนการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยจึงมีความจำเป็นที่จะผสานแผนการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการวางแผนการศึกษาไม่เพียงแต่คำนึงถึงอดีตกับปัจจุบันเท่านั้นหากต้องคำนึงถึงอนาคตด้วย (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2518) ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องเน้นทั้งความรู้เชิงวิชาการและเชิงวิชาชีพที่ต้องปรับกระบวนการจัดการศึกษาใหม่

3.3 ด้านการเมือง จากนโยบายด้านการศึกษาเรื่องผลิตและพัฒนากำลังคนเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศกล่าวว่า การสร้างคนตั้งแต่เด็กขึ้นมาให้มีทั้งนักวิเคราะห์ นักวิจัย นักวิชาการ แรงงานฝีมือ อาชีวะอะไรต่าง ๆ ไม่ใช่แค่การเรียนปริญญาอย่างเดียว ไม่มีงานทำ (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) แสดงให้เห็นถึงการผลิตบัณฑิตต้องมีความสามารถทั้งทางวิชาการและวิชาชีพควบคู่กันไป จากนโยบายดังกล่าวก็ต้องปรับปรุงกระบวนการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศกระบวนการในการผลิตผู้เรียนต้องเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเน้นความรู้คู่วิชาชีพพร้อมกันไปเพื่อให้ตอบสนองนโยบายของรัฐที่เปลี่ยนไป

3.4 ด้านเทคโนโลยี เดิมหากนักธุรกิจต้องการทำสัญญากับคู่ค้า จะมาขอให้นักนิติศาสตร์ ร่างสัญญา ตามเงื่อนไขข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายต้องการ ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย หรือภาษาต่างประเทศ นักนิติศาสตร์ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและภาษาต่างประเทศจะเป็นที่ต้องการของลูกค้าเหล่านี้ แต่ในปัจจุบันมีการรวบรวมแบบของสัญญามาตรฐานและที่เป็นสัญญาที่ดีที่สุดไว้ในคอมพิวเตอร์ จึงสามารถนำแบบของสัญญาดังกล่าวมาร่างสัญญาให้ได้ด้วยความรวดเร็วในทำนองเดียวกัน การเตรียมคดี เพื่อยื่นฟ้องหรือคำให้การ หรือเตรียมข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีที่ดำเนินการในศาล นักนิติศาสตร์สามารถสืบค้นคำพิพากษา ความเห็นของนักกฎหมายรวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ รวมถึงแบบคำฟ้อง คำให้การที่ดี ได้จากระบบคอมพิวเตอร์ โดยไม่ต้องเสียเวลาเดินทางไปค้นในห้องสมุด หรือเปิดหาคำวินิจฉัยของศาลไทย หรือศาลต่างประเทศการสืบค้นข้อมูลทำได้รวดเร็ว นักนิติศาสตร์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมายจึงต้องมีทักษะที่สามารถใช้และสืบค้นข้อมูลได้จากระบบคอมพิวเตอร์ได้เป็นอย่างดี แต่ที่จะทำงานได้ดีต่างกันคงเป็นทักษะในการวิเคราะห์ และนำเสนอความเห็น หรือข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายที่ต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญนักนิติศาสตร์ในยุคไทยแลนด์ 4.0 จึงต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีในการสืบค้นข้อมูลในด้านกฎหมาย การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอที่เป็นไปได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการมีพื้นฐานทางด้านภาษาต่างประเทศที่สามารถติดต่อกับคนชาติที่เข้ามาดำเนินธุรกิจ หรือประกอบกิจการทางด้านบริการในประเทศไทยด้วย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศนี้แม้จะก่อให้เกิดความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร การค้นข้อมูลและประหยัดเวลาในการให้บริการ แต่ในทางลบพวกที่ต้องการหาประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยีก็มีอยู่มากพอสมควร เช่น การพนันออนไลน์ การเผยแพร่หรือค้าสินค้าผิดกฎหมายไม่ว่าจะเป็นสิ่งลามก ยาหรือเครื่องอุปโภคบริโภคที่ต้องห้าม การส่งเงินทางระบบอินเทอร์เน็ต หรือการใช้เงิน bitcoin เป็นต้น ซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องผ่านการกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพราะบางกรณียังไม่มีกฎหมายเข้ามากำกับดูแล ในทำนองเดียวกันการก่ออาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ หรือการทำนิติกรรมทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเปลี่ยนมาจากการส่งเป็นกระดาษหรือจดหมายมาเป็นการส่งทาง e-mail, facebook หรือ line เป็นต้น จะเป็นหลักฐานในการพิสูจน์ว่ามีการทำนิติกรรมจริงและมีการปฏิบัติตามสัญญาหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องปรับปรุงกระบวนพิจารณาในการสืบพยานในคดีแพ่ง คดีอาญาและคดีปกครองต่อไปความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่จะก้าวเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ทำให้เห็นว่ากฎหมายและนักนิติศาสตร์จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยคงต้องกลับมาทบทวนตั้งแต่กฎเกณฑ์ของกฎหมายว่า กฎหมายในยุคปัจจุบันเป็นอุปสรรคหรือไม่ เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมแบบใหม่นี้หรือไม่ และหากเป็นอุปสรรคจะปรับปรุงแก้ไข (ณรงค์ ใจ หาญ, 2561) เมื่อกฎหมายต่าง ๆ

เปลี่ยนไปหรือข้อเท็จจริงเชิงเนื้อหาสาระแห่งคดีเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยถือปฏิบัติมา กระบวนการในการจัดการศึกษามีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ทันกับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า

4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตได้แก่ ผู้เรียน คือ

4.1 ด้านเศรษฐกิจ เมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเข้าสู่เศรษฐกิจที่เน้นอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อจำหน่าย การจัดการศึกษาจึงต้องจัดคนให้มีทักษะที่เหมาะสมสอดคล้องกับงานที่ทำเพื่อเป็นการแก้ปัญหาการว่างงานหรือมีงานทำแต่ได้ค่าจ้างน้อยกว่าคุณวุฒิทางการศึกษา

4.2 ด้านสังคม สังคมไทยในอนาคตนั้นจะไม่ให้ความสำคัญกับใบปริญญาแต่จะเน้นทักษะทางวิชาชีพหรือแรงงานฝีมือ ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องเน้นให้มีการพัฒนาทางวิชาชีพเพื่อให้ผู้เรียนจบการศึกษาออกไปเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานที่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4.3 ด้านการเมือง นโยบายทางการเมืองส่งผลกระทบมากด้านการศึกษาและภาคอุตสาหกรรมซึ่งโดยปกติทั้งภาคการศึกษาและภาคอุตสาหกรรมควรจัดการศึกษาให้สอดคล้องเพื่อผลิตคนที่มีทักษะหรือคุณสมบัติเป็นที่ต้องการของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

4.4 ด้านเทคโนโลยี มีการเปลี่ยนแปลงมากส่งผลต่อผู้เรียนที่ต้องมีทักษะทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีมากมาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการแสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ในหลายด้าน คือ ความรู้ด้านสารสนเทศ ความรู้เกี่ยวกับสื่อและความรู้ด้านเทคโนโลยี (วิจารณ์ พานิช, 2555) จึงมีความจำเป็นที่ต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะทางด้านเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในทศวรรษหน้าข้างหน้า (พ.ศ. 2563-2572) สรุปได้ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี 2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตเรียกว่าพหุสังคม 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย 4) การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้า และการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคน หมายรวมถึงสถานศึกษาด้วย เรียกกันว่า ยุคอินเทอร์เน็ตหรือ ดิจิทัลดิสรัปชั่น(digital

disruption) และ 5) การเปลี่ยนแปลงด้านอื่นซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ และโรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สงคราม และการก่อการร้าย เป็นต้น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา

ประเทศไทยเริ่มประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 1) เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาซึ่งพระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก หน้า 1) คือ วันที่ 20 สิงหาคม 2542 พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 2) ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 19 ธันวาคม 2545 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 119 ตอนที่ 123 ก หน้า 16) บังคับใช้วันที่ 20 ธันวาคม 2545 และพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 3) ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 22 กรกฎาคม 2553 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 127 ตอนที่ 45 ก หน้า 1) บังคับใช้วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 เป็นฉบับปัจจุบันมีทั้งสิ้น 9 หมวด 78 มาตรา และ 1 บทเฉพาะกาลซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา รวมถึงสภาพปัจจุบันของการอุดมศึกษาไทย ดังนี้

2.2.1 สภาพปัจจุบันของการอุดมศึกษาไทย

สภาพการอุดมศึกษาในอดีต จรัส สุวรรณเวลา (2545: 45-53) กล่าวว่า การอุดมศึกษาไทยกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตถึงแม้ว่าในทศวรรษที่ผ่านมานี้ การอุดมศึกษาไทยได้ขยายตัวและปรับเปลี่ยนไปมากแต่ก็ยังไม่ทันกับเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลง และผันแปรของสภาพเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ การผลิตบุคลากรไม่ทันและไม่สอดคล้องกับความจำเป็นในการพัฒนาอุสาหกรรมการผลิตและธุรกิจ การวิจัยและการพัฒนาไม่ทันกับความจำเป็นกับการที่จะต้องยกระดับอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีที่สูงเป็นการชี้วัดถึงการอ่อนด้อยถึงการอุดมศึกษาไทย สภาพวิกฤตของอุดมศึกษาไทยจึงพิจารณาได้ 4 ด้าน คือ 1) วิกฤตด้านคุณภาพ 2) วิกฤตด้านความตรงต่อปัญหา 3) วิกฤตด้านความเสมอภาค และ 4) วิกฤตด้านความสามารถในการแข่งขันของชาติ ถึงแม้ว่าสถาบันอุดมศึกษาจะเป็นหน่วยงานที่รับใช้ประเทศชาติอย่างดี สร้างความเจริญให้กับสังคม และประเทศชาติในระดับหนึ่งก็ตาม แต่คุณภาพบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาไทยยังมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานสากล ประเด็นที่ชี้ให้เห็นสภาพด้อยคุณภาพ ได้แก่

1. อุดมศึกษาสร้างปัญญาไม่ลึก การอุดมศึกษาของไทยเรายังเป็นเพียงการสะสมความรู้ที่มีอยู่โดยการถ่ายทอดจากอาจารย์ผู้สอน ความสามารถในการใช้วิจารณญาณ หรือการวิจัยยังมีอยู่ใน

ระดับน้อย ขาดความสามารถในการสังเคราะห์ และความคิดสร้างสรรค์พลังปัญญาของชาติโดยรวม จึงอ่อนไม่สามารถสร้างความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่จะใช้ในสังคม

2. วิชาการไม่เข้มข้น ในขณะที่วิชาการของโลกมีมากมาย ลึกซึ้ง และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่การศึกษาไทยจะรู้ตื้น ๆ เฉพาะเท่าที่หลักสูตร หรือผู้สอนกำหนดเท่านั้น ก็กำหนดความรู้ไว้แคบมาก ไม่สามารถส่งเสริมความสามารถในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และสร้างนิสัยใฝ่รู้ การคิดวิเคราะห์ และบ่อยครั้งผู้สอนในระดับอุดมศึกษาเป็นผู้ดับปัญญาของนิสิตนักศึกษาด้วยการกำหนด หรือบังคับให้เชื่อผู้สอน และคำสอน ซึ่งคำสอนเหล่านั้นก็ล้าสมัยแล้ว เนื่องจากผู้สอนเองก็ไม่ได้มุ่งมั่นหาความรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นในการศึกษา คณาจารย์ส่วนหนึ่งบกพร่องในหน้าที่ขาดวินัยทางวิชาการ (academic disorder) ขาดการควบคุมจากผู้บริหาร เกิดความสับสนในการจัดการเรียนการสอน และขาดกลไกในการควบคุมรักษาคุณภาพวิกฤตปฏิรูป และรื้อปรับระบบทุกส่วน

3. วิกฤตความตรงเป้าตรงปัญหา (pertinence) การจัดการอุดมศึกษาของไทยไม่ตรงกับปัญหา และความต้องการของสังคม ซึ่งจัดอยู่ในวิกฤตที่ต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วน ทั้งนี้เนื่องจากการอุดมศึกษาไทยเป็นสิ่งที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ไม่ได้พิจารณาดัดแปลงให้เหมาะสมกับความจำเป็นหรือวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร และอันตรายมากที่สุด คือ “เอามาแต่เปลือกเท่านั้น” จึงขาดความลุ่มลึกในการจัดการศึกษาทุกระดับ ซึ่งความตรงเป้าหมายตรงปัญหานี้ตรวจสอบได้จากสิ่งต่อไปนี้

3.1 ความหลากหลายของสถาบัน เนื่องจากความจำเป็นและความต้องการของสังคมไทยในปัจจุบัน และในอนาคตที่หลากหลาย จะต้องใช้คนที่มีความรู้หลายระดับ หลายลักษณะต้องการสถาบันอุดมศึกษาที่ไม่เหมือนกัน แต่ระบบอุดมศึกษาไทยยังไม่มีความหลากหลายยังคงเป็นการรวมศูนย์ใช้เกณฑ์กฎระเบียบอย่างเดียวกัน ซึ่งกฎระเบียบเหล่านั้นไม่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกสถาบัน การอุดมศึกษาไทยต้องมีหลากหลายรูปแบบ ให้แต่ละสถาบันมีเป้าหมายเอกลักษณ์ของตน และสามารถจัดการด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3.2 ความหลากหลายของรูปแบบอุดมศึกษา รูปแบบของการจัดการอุดมศึกษาของประเทศไทยยังไม่มีความหลายหลายรูปแบบเพียงพอ การจัดการอุดมศึกษาไทยจะไม่อยู่ในห้องเรียนเท่านั้น จะต้องมีการเรียนนอกห้องเรียนในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการใช้ระบบการเรียนทางไกล การจัดการอุดมศึกษามิใช่จัดให้เฉพาะนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาเท่านั้น แต่ต้องจัดเป็นการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้ทันต่อความจำเป็นที่วิชาการและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความหลากหลายของธุรกิจอุตสาหกรรม ภาคบริการ และราชการต้องการบัณฑิตที่มีคุณสมบัติปรับเปลี่ยนตนเอง ศึกษาเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานในสถานที่ต่าง ๆ และสามารถรับผิดชอบงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

3.3 ความตรงเป้าตรงปัญหาของหลักสูตรในปัจจุบัน กฎระเบียบแบบรวมศูนย์ และระบบกำกับดูแลที่ด้อยประสิทธิภาพ ทำให้การจัดการอุดมศึกษาของไทยยากลำบากในการสร้างหลักสูตรใหม่ หรือปรับหลักสูตรให้ทันกับความก้าวหน้าและความจำเป็น หลักสูตรจำนวนไม่น้อยที่ลอกมาจากต่างประเทศ หรือลอกสถาบันอื่น ๆ ในประเทศไทย จึงมีโอกาสที่ไม่ตรงกับปัญหาของสภาพสังคมและท้องถิ่น ไม่สามารถสร้างความรู้ตามความจำเป็นของสังคม หรือไม่มีความรู้ที่สอดคล้องกับสังคมไทย หลักสูตรมีความแข็งตัวมากมีข้อกำหนดรายวิชาบังคับ วิชาที่ต้องเรียนต่อเนื่องตลอดจึงมีข้อกำหนดทางการสอนจึงทำให้ผู้เรียนต้องเรียนเหมือน ๆ กัน มีโอกาสน้อยที่จะเลือกเรียนได้ตามความสนใจที่ทำให้การศึกษาไม่น่าสนใจ ผลที่ออกมาจึงมักต่ำกว่าเป้าหมายหลักสูตรและการเรียนการสอนเป็นไปตามที่สถาบัน หรืออาจารย์ผู้สอนกำหนดแทนที่ผู้เรียนจะได้โอกาสเลือก กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาที่คณาจารย์เป็นผู้กำหนด (teacher-directed education) แทนที่จะเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student-centered learning)

4. วิกฤตความเสมอภาคในโอกาสตามศักยภาพ (equity based on merit) การอุดมศึกษาของไทยยังมีปัญหาด้านนี้อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านปริมาณและความไม่เท่าเทียมกันทางโอกาส กล่าวคือ

4.1 วิกฤตเชิงปริมาณ ระบบอุดมศึกษาไทยยังเล็กเกินไป สามารถรับคนเข้าศึกษาได้น้อยตามสัดส่วนของประชากร สถาบันอุดมศึกษาของเรารับนักศึกษาเข้าเรียนได้เพียงร้อยละ 15 ของประชาชนในกลุ่มอายุ ทำให้นักเรียนที่จบมัธยมศึกษาไม่มีโอกาสเข้าศึกษา ทั้งนี้ยังมีเยาวชนอีกมากที่มีความสามารถ สติปัญญาและศักยภาพเพียงพอที่จะรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา นับเป็นการศูนย์เสียทรัพยากรสมองของชาติไป

4.2 วิกฤตความไม่เท่าเทียมในโอกาส เนื่องจากกระบวนการคัดคนเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษายังเน้นการสอบเข้าเรียน ซึ่งถือว่ามีความยุติธรรมในการคัดเลือกเข้าเรียน แต่ไม่ยุติธรรมบนฐานโอกาสศักยภาพที่แท้จริง เนื่องจากความแตกต่างของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนในเมืองและชนบท (แม้ปัจจุบันจะมีการจัดระบบการคัดเลือกก็ตาม) การกระจุกตัวและการกระจายตัวของสถาบันอุดมศึกษามีผลต่อความเสมอภาคในโอกาส เยาวชนในจังหวัดที่ไม่มีสถาบันอุดมศึกษาอยู่ก็มีโอกาสน้อยในการเข้าเรียน นอกจากนี้แล้วสิ่งที่ขัดขวางความเสมอภาคอีกประการหนึ่งของสังคมไทย คือ เศรษฐานะของเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวที่ยากจนถึงแม้สมองดีก็ไม่มีโอกาสทางการศึกษา

5. วิกฤตความสามารถในการแข่งขันสังคมนานาชาติ ในสังคมปัจจุบันด้วยกระแสโลกาภิวัตน์และภายใต้กฎระเบียบเดียวกันของทั้งโลก เช่น ข้อตกลงทางการค้าภายใต้องค์การการค้าโลก ทำให้มีการแข็งขันระดับนานาชาติมากขึ้น ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน

โครงสร้างและกระบวนการผลิตในด้านต่าง ๆ โดยเน้นเทคโนโลยีระดับสูง จึงจะทำให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ ในการนี้การอุดมศึกษาจะมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นฐานของความสามารถในการแข่งขันด้วยการผลิตกำลังคนที่มีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการวิจัย มีการสร้างความรู้ใหม่ที่สามารถเพิ่มผลิตผลและเพิ่มคุณภาพให้สามารถแข่งขันกับนานาชาติ แต่ปัจจุบันการอุดมศึกษาไทยยังไม่สามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้จะต้องปรับแก้ทั้งคุณภาพบัณฑิต จำนวนบัณฑิตและการวิจัย

แต่การอุดมศึกษาในปัจจุบัน อุดม คชินทร (2561) กล่าวในปาฐกถาพิเศษ เรื่อง "บทบาทของกระทรวงศึกษาธิการต่อการสร้างบุคลากรสุขภาพในศตวรรษที่ 21" ว่า ในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมาเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ แม้แต่ระบบการเงินก็เกิดความเปลี่ยนแปลงไปมาก อาทิ bitcoin หรือระบบโลจิสติกส์ เป็นต้น และมีการคาดการณ์กันว่าในปี ค.ศ. 2030 จะเกิดการพลิกโฉมในเรื่องของ health care และการศึกษา ประกอบกับข้อมูลของ world economic forum ที่พบว่าในอนาคตเทคโนโลยีด้านสุขภาพจะมีความก้าวหน้าและสามารถแทนคนได้ ทั้งการใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนรู้ ใช้หุ่นยนต์ผ่าตัด การตรวจพบความผิดปกติของ gene ที่บ่งบอกการเกิดโรค ตลอดจน biotechnology เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การรักษาเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วและประชากรมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นในส่วนของสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นภาคการผลิตบุคลากร ก็ต้องเผชิญกับความท้าทายและเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งวัยแรงงาน วัยเด็ก และประชากรเด็กที่เข้ามหาวิทยาลัยมีจำนวนน้อยลง ซึ่งสวนทางกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีการแข่งขันในระดับนานาชาติ ตลอดจนการเพิ่มจำนวนมหาวิทยาลัยต่างชาติที่มีศักยภาพสูง

ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาควรมีทิศทางในการปรับตัวให้รองรับพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การศึกษาอาชีพในโลกอนาคต การปรับรูปแบบการเรียนรู้จาก 1.0 ที่เรียนรู้จากอาจารย์อย่างเดียว ให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง (2.0) และสร้างองค์ความรู้ (3.0) นำไปสู่การอุดมศึกษาไทยในยุค 4.0 ที่มีหัวใจสำคัญ คือ การสร้างนวัตกรรมและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น เน้นการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ เพื่อลดการนำเข้า รวมทั้งเป็นสังคมของการแบ่งปันและปรับตัวสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ยุคโลกาภิวัตน์ สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องเตรียมจัดหลักสูตรให้เรียนหลายศาสตร์หลายแขนงและสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก โดยอาจารย์มีหน้าที่ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในสิ่งที่ผู้เรียนอยากรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์กับอาชีพที่หลากหลายได้ พร้อมเตรียมปรับให้มีการเรียนแบบ non-degree มากขึ้น เช่น การเรียนระยะสั้น 6-12 เดือน เพื่อรับประกาศนียบัตรเฉพาะทาง หรือเฉพาะทักษะและนำไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานระดับสากลของ Google และ Microsoft ที่เปิดสอนแบบออนไลน์เพื่อให้ได้ประกาศนียบัตรและมีหน่วยงานรองรับในการเข้าทำงาน การเรียนใน

ยุคนี้ต้องมุ่งผลสัมฤทธิ์ ผ่านกระบวนการเรียนการสอนจิตปัญญาศึกษาและส่งเสริมทักษะ soft skills พร้อม ๆ กับมีการ share resources ระหว่างสถาบัน ปรับระบบให้โอนหน่วยกิตระหว่างคณะ หรือสถาบันได้ สิ่งสำคัญ คือ มีมาตรการ "บัณฑิตไม่ตกงาน" จัดเพิ่มพูนทักษะให้คนวัยทำงานและดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีคุณค่า (บัลลังก์ โรหิตเสถียร, ออนไลน์, 2561) โดยที่ ยืน ภู่วรวรรณ (2562) กล่าวว่าปัญหาอุดมศึกษาหลัก ๆ คือ ขาดการพัฒนาให้ทันโลก ทั้งด้านคุณภาพของบัณฑิตและคุณภาพของบุคลากร การกำหนดตัวชี้วัดไม่ตอบโจทย์ความต้องการของประเทศและยังขาดการพัฒนาไปสู่นวัตกรรม เห็นได้ชัดจากการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ค่อนข้างเพ้อฝัน เช่น การสร้างคุณภาพแข่งกับระดับโลก ซึ่งยังคงห่างไกลจากความเป็นจริง นอกจากนี้กลไกการพัฒนาคุณภาพการศึกษายังเป็นลักษณะจากบนสู่ล่าง (top-down approach) คือ เน้นการบริหารงานจากส่วนกลาง ทำให้การพัฒนาไม่เป็นไปตามบริบทและเน้นการตรวจสอบตามเอกสารมากเกินไป จึงไม่เกิดการปรับเปลี่ยนที่แท้จริง มีข้อเสนอแนะว่า ประเด็นสำคัญของการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตอยู่ที่การเน้นที่ตัวเด็ก การสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการพัฒนาตนเองและในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและการสื่อสารไปไกลควรส่งเสริมให้นักศึกษามีความฉลาดในการเลือกรับและแยกแยะข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะการแยกแยะความจริงหรือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง (fact) กับความคิดเห็น (opinion) เพราะเป็นปัจจัยหลักในกระบวนเรียนรู้ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังควรปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่เป็นสถาบันให้ความรู้ไปเป็นสถาบันผู้ให้บริการ เนื่องจากความรู้ในปัจจุบันเข้าถึงได้ง่าย เด็กที่ต้องการเรียนรู้ศาสตร์บางอย่าง เช่น วิชาเคมี ยังสามารถลงเรียนออนไลน์กับอาจารย์ที่เก่งที่สุดในโลกได้ ไม่จำเป็นต้องลางานเพื่อไปศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยอีกต่อไป ดังนั้น การปรับเปลี่ยนบทบาทให้เป็นลักษณะการอำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้ จึงอาจตอบโจทย์ความต้องการมากกว่า ซึ่งชาลี เจริญลาภนพรัตน์ (ออนไลน์, 2562) เสริมว่า รูปแบบการเรียนรู้เปลี่ยนจากการเรียนเพื่อได้รับปริญญา ไปเป็นการเรียนแบบหลักสูตรระยะสั้น (short course) มากขึ้น นักศึกษาไม่ต้องการเสียเวลาเดินทาง รวมทั้งต้องการหารายได้ระหว่างเรียน การเรียนแบบเต็มเวลา (full-time course) จึงไม่น่าสนใจเท่ากับการเรียนรู้แบบทุกที่ทุกเวลา สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้เริ่มมีการดำเนินการส่วนนี้ เรียกว่า ตลาดวิชา ซึ่งจะเปิดให้บุคคลทั่วไปสามารถเลือกลงเรียนหลักสูตรที่ต้องการ สะสมหน่วยกิตไปจนครบ 25% ของหลักสูตรนั้น แล้วจะสามารถโอนเข้าหลักสูตรปกติได้ ทำให้ผู้เรียนเรียนจบเร็วขึ้น และรู้ตัวเองก่อนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยว่าสิ่งที่เรียนนั้นเป็นสิ่งที่ต้องการจริงหรือไม่ สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ใหม่เพื่อให้ตอบโจทย์ตลาด ในส่วนของมหาวิทยาลัย ก็ยังต้องปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการ เช่น การส่งเสริมให้อาจารย์ทำวิจัยมากขึ้น สนับสนุนในการหาแหล่งทุนจากภายนอก และการให้บริการวิชาการด้านอื่น ๆ เป็นต้น และนุชนภา รื่นอบเชย (ออนไลน์, 2562) ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า การดำเนินงานแบบหลักสูตรระยะสั้นนั้น

มหาวิทยาลัยสามารถทำได้ เนื่องจากไม่ใช่หลักสูตรที่ต้องให้ปริญญา ดังนั้น กรณีข้างต้นก็เป็นทางออกหนึ่งที่สามารถทำเพื่อตอบโจทย์ความต้องการ และเมื่อผู้เรียนสนใจเข้าศึกษาในหลักสูตรปริญญาก็สามารถคัดเลือกตามคุณสมบัติต่อไป แต่นอกจากการสร้างหลักสูตรระยะสั้นและปรับเปลี่ยนบทบาทแล้ว ยังมีบางมหาวิทยาลัยที่ต้องการเปิดวิชาแบบสหวิทยาการมากขึ้น เพื่อให้สอดรับกับกระบวนการเรียนรู้ในยุคอนาคต แต่สิ่งที่มหาวิทยาลัยอาจจะต้องวางแผนเพิ่มเติม คือ เรื่องการโอน การเทียบโอน การนับหน่วยล่วงหน้า การย้ายสาขาที่เรียน ฯลฯ ซึ่งเป็นประเด็นในการบริหารจัดการศึกษาที่สำคัญ (สุทธิพร สัจพันโรจน์, ออนไลน์, 2562)

สัมพันธ์ ฤทธิเดช (2562) กล่าวว่า ปีการศึกษาล่าสุดที่นั่งในระบบอุดมศึกษาเหลืออยู่กว่าแสนที่ แต่ไม่มีคนเข้าเรียน ในขณะที่รายได้ในการบริหารมหาวิทยาลัยกว่า 90% มาจากค่าลงทะเบียนเรียนของนักศึกษา เมื่อไม่มีนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษา มหาวิทยาลัยจะทำอย่างไร นี่คือจุดเริ่มต้นของความอ่อนล้าของอุดมศึกษาไทยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เรามีปัญหาอย่างมากในการผลิตคนในระดับอุดมศึกษา ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ ผลิตคนออกไปแล้วแต่เมื่อทำงานจริงยังตอบโจทย์ของผู้ใช้งานไม่ได้ สภาพปัญหาในปัจจุบันที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องเจอ คือ 1. คนเกิดน้อยลงขาดนักเรียนที่จะถูกป้อนเข้าสู่ระบบ 2. ขาดการพัฒนากำลังคนที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ผู้ประกอบการต้องการสมรรถนะที่ตอบโจทย์ของเขา ไม่จำเป็นต้องอาศัยจำนวนหน่วยกิต 3. หลักสูตรการเรียนการสอนยังไม่พัฒนา อาจารย์ต้องเปลี่ยนมุมมอง สร้างหลักสูตรตามผู้เรียนหรือผู้ใช้ประโยชน์ ปรับเนื้อหาให้ทันการเปลี่ยนแปลง 4. ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ต้องคิด ต้องทำ และต้องไปให้เร็ว 5. แนวโน้มแรงงานในภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการการท่องเที่ยว เมื่อคนเกิดน้อยลง แรงงานก็ลดลง สิ่งกระทบ คือ การนำเข้าแรงงานจากต่างประเทศเข้ามา จะทำอย่างไรให้เกิดดุลยภาพ และ 6. ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและยุคดิจิทัล AI จะเข้ามาแทนคน คนที่จะอยู่ได้ คือ คนที่รู้เรื่อง AI หากการศึกษาเข้ามาเสริมไม่ทัน เทคโนโลยีและยุคดิจิทัลจะแบ่งระดับคนออกจากกันโดยสิ้นเชิงคือโจทย์ที่อุดมศึกษาต้องหาทางแก้ไข ดังนั้นรูปแบบของการเรียนการสอนที่เปลี่ยนแปลงไป อาจารย์ต้องปรับตัวให้เป็นผู้เรียนร่วม ไม่ใช่ผู้สอน ต้องแบ่งปันประสบการณ์ ช่วยแก้ปัญหา เรียนรู้ร่วมกันกับผู้เรียน ออกแบบการเรียนรู้ อำนวยความสะดวกในการเรียน ให้นักศึกษาเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีอาจารย์เป็นที่ปรึกษา การเรียนรู้เกิดจากคำถาม หน้าที่ของอาจารย์ คือ ต้องสร้างเงื่อนไข ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศ ที่สำคัญต้องเปิดรั้วมหาวิทยาลัยไปสู่ชุมชน เพื่อลดความเลื่อมล้ำ เปิดโอกาสให้ชุมชน ประชาชนเข้ามาใช้ประโยชน์ภายในมหาวิทยาลัยให้ได้ (กลุ่มงานประชาสัมพันธ์ สำนักอำนวยการสป.อว. (การอุดมศึกษา), ออนไลน์, 2562)

เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มส่วนใหญ่ของโลกจึงต้องการปรับตัวเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ยุคโลกาภิวัตน์ (globalizing knowledge-based economy) การปรับนโยบายและเส้นทางการผลิตไปสู่ภาคส่วนที่เป็นการเพิ่มมูลค่าของทรัพยากร (value-added segment) และการขับเคลื่อนที่มุ่งเน้นด้านผลิตภัณฑ์และการบริการที่อาศัยองค์ความรู้ (knowledge intensive products and services) ประเด็นท้าทายระบบอุดมศึกษาไทย คือ โครงสร้างประชากรวัยเด็กลดลงจากร้อยละ 21.6 ในปี พ.ศ. 2550 เป็นร้อยละ 17.2 ในปี 2580 แต่มีจำนวนมหาวิทยาลัยรัฐ เอกชน มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาลัยพละศึกษา วิทยาลัยเกษตร และสถาบันอุดมศึกษาที่มีภารกิจเฉพาะถึง 300 แห่ง โดยในปี พ.ศ. 2560 มีเด็กสมัครแอดมิดชั่น 81,230 คนซึ่งมีที่นั่งถึง 109,129 เหลือที่นั่ง 27,000 คน เป็นสถิติสมัครน้อยที่สุดในรอบ 10 ปี จึงต้องมีการเรียนรู้ยุคใหม่ คือ 1. การเรียนและทำงานกำลังจะกลายเป็นสิ่งเดียวกัน 2. การเรียน คือ ความท้าทายตลอดชีวิต การ inspire และ motivate นักศึกษาเป็นสำคัญที่จะทำให้เขาเปลี่ยนชีวิต 3. การเรียนจะไม่เป็นทางการอีกต่อไปสามารถเรียนนอกมหาวิทยาลัยที่ไหนก็ได้ ทุกที่ ทุกเวลา 4. องค์กรรู้ตัวดีว่าต้องเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ 5. สื่อการเรียนรูปแบบใหม่ (online, digital) เป็น platform สำคัญเพื่อการเรียนรู้และทำงาน และ 6. สถาบันการศึกษาต้องเปลี่ยนตัวปรับตัว แต่ปรับช้าจะนำไปสู่การควบรวมหรือปิดตัวของมหาวิทยาลัย (อุดม คชินทร, 2561) ซึ่ง อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2563) กล่าวถึง นโยบายในการแก้ปัญหาชาติเร่งด่วน 5 ประการ เพื่อเพิ่มทักษะบัณฑิตจบใหม่แก้วิกฤตคนตกงานประกอบด้วย แนวทางการแก้ปัญหาแบบเร่งด่วนที่สามารถดำเนินการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายใน 1 ปี (quick wins) 1. โครงการเพิ่มทักษะบัณฑิตจบใหม่ ด้านทักษะดิจิทัลและเรียนรู้ในสถานที่ทำงานจริง โดยจะให้ทุนการศึกษากับบัณฑิตจบใหม่ จำนวน 250,000 คน ที่สมัครใจเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพพิเศษ ที่เน้นพัฒนาทักษะการใช้ดิจิทัล เทคโนโลยี หรือ digital literacy โดยเป็นหลักสูตร 1 ปี จบแล้วเข้าทำงานโครงการบัณฑิตอาสาเพื่อพัฒนา digital literacy ให้กับประชาชนในพื้นที่ หรือต่อยอดความรู้ไปสู่อาชีพใหม่ เน้นการปฏิบัติจริงกับภาคเอกชนที่ต้องการจ้างงาน หรือรัฐวิสาหกิจชุมชน 2.Thailand mega hackathon หรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมกันเสนอปัญหาระดมสมองและความคิดสร้างสรรค์เพื่อหาโมเดลต้นแบบมาแก้ปัญหาให้กับประเทศ โดยกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมจะสร้างพื้นที่ในการมีส่วนร่วมที่เปิดกว้างให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง เท่าเทียม 3.Thailand foresight consortium หรือการสร้างเครือข่ายในการมองอนาคต ซึ่งฐานของการพัฒนาทักษะในการจับสัญญาณแห่งอนาคตและมองไปในอนาคตให้แก่บุคลากรของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมทุกแขนง เพื่อนำความรู้มาพัฒนาและกำหนดนโยบายหรือแผนงานที่สามารถตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาประเทศและตรงกับความต้อการของประชาชนมากที่สุด 4.นำพลังปัญญาเพื่อพัฒนาชาติ 1 สถาบันอุดมศึกษา 1 พื้นที่ สถาบันอุดมศึกษาต้องตั้งเป้าหมายนำความรู้ งานวิจัยและนวัตกรรมรวมถึงพลังจากบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา เข้าไป

ช่วยพัฒนาชุมชนในพื้นที่ ซึ่งแต่ละสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศจะต้องมีพื้นที่รับผิดชอบต่อสังคมที่ชัดเจนและใช้ความรู้ในการช่วยเหลือประชาชนและชุมชนในพื้นที่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และ 5.เปลี่ยนคนเกษียณเป็นพลัง โดยกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมต้องเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สำหรับคนเกษียณ หรือผู้สูงอายุต้องนำพาเข้าสู่สังคมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะงานในโลกดิจิทัล หรือทักษะงานเฉพาะที่ยังเป็นที่ต้องการสำหรับภาครัฐและเอกชน และสำหรับแนวทางระยะยาว เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายจะต้องจัดสรรงบประมาณและบุคลากรที่เหมาะสมกับแนวทางของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมโดยจะมีการทบทวนลำดับความสำคัญของการดำเนินการตามสถานการณ์และปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา คือ ทุก 1–3 เดือน และจะต้องสร้างคณะทำงานคาดการณ์อนาคต (foresight team) เพื่อทำการสร้างฉากทัศน์ด้านนโยบายที่หลากหลายรูปแบบรองรับสถานการณ์ต่างกันเพื่อจะสามารถปรับเปลี่ยนแนวนโยบายและแผนงานให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเอาประชาชนและผลสัมฤทธิ์เป็นที่ตั้งเสมอ และยังมีกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การดำเนินงานของกระทรวง ได้แก่ 1. การสื่อสารที่แม่นยำ 2. ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.) 3. การบริหารจัดการกองทุนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ที่ให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนอื่นได้ 4. การพัฒนาทัศนคติในการบริหารจัดการ และ 5. การตอบสนองต่อผลการดำเนินการโดยจัดทำฉากทัศน์และนโยบายทางเลือกที่เหมาะสมกับสถานการณ์

2.2.2 มาตรฐานการศึกษาของชาติและมาตรฐานการอุดมศึกษา

มาตรฐานการศึกษาชาติ หมายถึง ข้อกหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทย เพื่อให้สถานศึกษาทุกแห่งยึดเป็นกรอบสำหรับสร้างคนไทย 4.0 ที่แม้แตกต่างตามบริบทของท้องถิ่นและของสถานศึกษา แต่มีจุดหมายร่วม คือ “ธำรงความเป็นไทยและแข่งขันได้ในเวทีโลก” โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สถานศึกษาทุกแห่งยึดเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษาและให้หน่วยงานต้นสังกัดใช้เป็นเป้าหมายในการจัดการศึกษา โดยการกำหนดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของผู้เรียนที่เหมาะสมในแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา และใช้เป็นเป้าหมายในการสนับสนุนสถานศึกษาให้สามารถดำเนินการต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม การกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผลและการประกันคุณภาพการศึกษา

การจัดการศึกษาของชาติจะต้องทำให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้เรียนอันเป็นผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาอุดมศึกษา ทั้งนี้ สถานศึกษามีอิสระในการกำหนด

แนวคิด ปรัชญาและวิสัยทัศน์ของการจัดการศึกษาให้เป็นอัตลักษณะและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและตามความถนัดของผู้เรียน ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา (Desired Outcomes of Education, DOE Thailand) หมายถึง คุณลักษณะของคนไทย 4.0 ที่ตอบสนองวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน โดยคนไทย 4.0 จะต้องธำรงความเป็นไทยและแข่งขันได้ในเวทีโลก นั่นคือเป็นคนดี มีคุณธรรม ยึดค่านิยมร่วมของสังคมเป็นฐานในการพัฒนาตนให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะ 3 ด้าน โดยเป็นคุณลักษณะขั้นต่ำ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2561) ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนรู้ เป็นผู้มีความเพียร ใฝ่เรียนรู้ และมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อก้าวทันโลกยุคดิจิทัลและโลกอนาคตและมีสมรรถนะ (competency) ที่เกิดจากความรู้ ความรอบรู้ด้านต่าง ๆ มีสุนทรียะรักษ์ และประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย มีทักษะชีวิต เพื่อสร้างงาน หรือสัมมาอาชีพ บนพื้นฐานของความพอเพียง ความมั่นคงในชีวิตและคุณภาพชีวิตที่ดี ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ซึ่งมีผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือ มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ปรับตัว ยืดหยุ่น สามารถเผชิญการเปลี่ยนแปลงในโลกดิจิทัลและโลกอนาคตได้ มีความเป็นผู้นำ มีความรู้ ความรอบรู้ด้านต่าง ๆ มีปัญญารู้คิด สามารถประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะต่าง ๆ ในการสร้างงาน/สัมมาอาชีพ ความมั่นคงและคุณภาพชีวิตที่ดีต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม

2. ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เป็นผู้มีทักษะทางปัญญา ทักษะศตวรรษที่ 21 ความฉลาดดิจิทัล (digital intelligence) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะข้ามวัฒนธรรม สมรรถนะการบูรณาการข้ามศาสตร์และมีคุณลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการ เพื่อร่วมสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมทางเทคโนโลยี หรือสังคม เพิ่มโอกาสและมูลค่าให้กับตนเองและสังคม ซึ่งมีผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือ สามารถร่วมแก้ปัญหาสังคม การบูรณาการข้ามศาสตร์ การสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อเพิ่มโอกาสและมูลค่าแก่ตนเอง และประเทศ

3. พลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้มีความรักชาติ รักท้องถิ่น รู้ถูกผิด มีจิตสำนึกเป็นพลเมืองไทยและพลโลก มีจิตอาสา มีอุดมการณ์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชาติ บนหลักการประชาธิปไตย ความยุติธรรม ความเท่าเทียมเสมอภาค เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและประชาคมโลกอย่างสันติ ซึ่งมีผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา คือ กล้าต่อต้านการกระทำในสิ่งที่ผิด ให้คุณค่ากับความรู้ความสามารถ เป็นพลเมือที่เข้มแข็ง ร่วมมือสร้างสรรค์การพัฒนาตนเองและสังคมที่ยั่งยืน ขจัดความขัดแย้งและสร้างสันติสุขทั้งในสังคมไทยและประชาคมโลก

จากมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 และมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2549 จึงเป็นที่มาแห่งมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 199 ง,

ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2561) ที่มีกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่11 ก, ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2561) ที่ให้ยกเลิกกฎกระทรวงว่าด้วยระบบหลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 แล้วกำหนดไว้ใน ข้อ 3 ความว่า ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาโดยการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ และประเภทการศึกษาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด พร้อมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ จัดให้มีการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัด หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี เพื่อให้การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามวรรคหนึ่งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ให้หน่วยงานต้นสังกัด หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษามีหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ช่วยเหลือและแนะนำสถานศึกษา เพื่อให้การประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยที่มาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 ได้กำหนดพันธกิจอุดมศึกษา และการบริหารจัดการ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2562) ดังนี้

1. ด้านผลลัพธ์ผู้เรียน คือ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่

1.1 ผู้เรียนมีความความสามารรอบด้าน เป็นบุคคลผู้เรียนรู้

1.2 ผู้เรียนร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมและร่วมแก้ปัญหาสังคม

1.3 ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง กล้าต่อต้านสิ่งผิด

2. ด้านการวิจัยและนวัตกรรม คือ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่

2.1 ผลงานวิจัยและนวัตกรรมตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติ ความต้องการจำเป็นของประเทศ

2.2 ผลงานวิจัยและนวัตกรรมนำไปสู่การสร้างคุณภาพชีวิต สร้างโอกาสมูลค่าเพิ่มและพัฒนาขีดความสามารถของประเทศ

3. ด้านการบริการวิชาการ คือ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่

สร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน

4. ด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทย คือ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่

4.1 เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

4.2 มีความรู้ความเข้าใจของศิลปวัฒนธรรมไทย

4.3 สามารถสืบสานความคงอยู่ของศิลปวัฒนธรรม

4.4 สามารถประยุกต์ใช้ศิลปวัฒนธรรมทั้งของไทยและต่างประเทศอย่างเหมาะสม

4.5 สามารถสร้างโอกาสและมูลค่าเพิ่มของศิลปวัฒนธรรม

5. ด้านการบริการวิชาการ คือ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่

การจัดระบบประกันคุณภาพให้ได้ผลผลิตในทุกพันธกิจตามที่กำหนดในมาตรฐานการอุดมศึกษา

2.2.3 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา

2.2.3.1 ด้านหลักสูตร

1) ความหมายของหลักสูตร มีนักการศึกษาให้ความหมายของคำว่า “หลักสูตร” ไว้หลากหลาย ตามทัศนะ ความเชื่อ แนวคิดและประสบการณ์ ซึ่งสามารถประมวลได้ ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 และฉบับที่ 4 พ.ศ. 2562 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 57 ก : 59) ด้านหลักสูตรตามมาตรา 8 (3) และมาตรา 28 กล่าวว่า การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสามและวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพสาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่งและวรรคสองแล้วยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551: 47) ได้กล่าวสรุปว่า หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนองวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554: 95) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร (curriculum) มีรากศัพท์จากภาษาลาตินว่า “race course” หมายถึง เส้นทางที่ใช้วิ่งแข่งขัน เนื่องมาจากเป้าหมายของหลักสูตรที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ และประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแห่งอนาคต และในปัจจุบันความหมายของหลักสูตรหมายถึง มวลประสบการณ์ทางการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในรายวิชา กลุ่มวิชา เนื้อหาสาระ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และ

วัฒนธรรม ทั้งภายนอกและภายใน (ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา, 2540: 1-4) ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

สุเทพ อ่วมเจริญ (2557) ได้กล่าวว่า หลักสูตร (curriculum) หมายถึง ศาสตร์ที่เรียนรู้เพื่อนำไปกำหนดวิถีทางที่นำไปสู่การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งจัดกลุ่มได้เป็น 5 กลุ่ม คือ 1. หลักสูตรเป็นผลผลิตในรูปแบบ เอกสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือมัลติมีเดีย เป็นต้น 2. หลักสูตรเป็นโปรแกรมการศึกษา โดยปกติเขียนในรูปแบบหลักสูตรรายวิชา การจัดลำดับของมาตรฐานในการเรียนรู้ตามหลักสูตร 3. หลักสูตรเป็นความตั้งใจเพื่อการเรียนรู้ จะบอกจุดหมาย เนื้อหาสาระ มโนทัศน์ หลักการทั่วไปและผลการเรียนรู้ 4. หลักสูตรเป็นประสบการณ์ของผู้เรียนมีกิจกรรม ทั้งที่มีการวางแผนและไม่ได้วางแผนไว้ และ 5. หลักสูตรแฝง ไม่ได้เป็นหลักสูตรโดยตรง แต่จะเป็นสิ่งใด หรืออะไรก็ตาม ที่ผู้เรียนเรียนรู้ที่ไม่ได้วางแผนไว้ หรือถึงแม้จะไม่ได้เป็นความคาดหวังไว้ แต่เป็นไปได้

นันท์นภัส นิยมทรัพย์ (2562) ได้กล่าวว่า หลักสูตร คือ ผลผลิตที่เกิดจากการคัดเลือกและลำดับสิ่งที่ตั้งใจให้เกิดแก่ผู้เรียนโดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างในระยะเวลาที่กำหนดอย่างแน่นอน การรวบรวมการลำดับนั้นต้องมีทฤษฎี กระบวนการสร้างและพิสูจน์จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนที่ใช้หลักสูตรนั้น หลักสูตรอาจมีความหมายเพียงผลผลิตที่เป็นเอกสาร หรืออาจรวมถึงการนำเอกสารหลักสูตรไปใช้จริงก็ได้

Say Alexander and Lewis (1981: 8) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนการเรียนการสอนที่จัดโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่บุคคลที่ได้รับการศึกษา

Beane & others. (1986: 34-35) ได้กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง เกณฑ์ความเป็นรูปธรรม (concrete) ไปสู่นามธรรม (abstract) และจากการยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง (school-centered) ไปสู่การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centered) ซึ่งอธิบายได้ ดังนี้

1) หลักสูตร คือ ผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการจัดการศึกษา (curriculum as product)

2) หลักสูตร คือ โครงการ หรือแผนการในการจัดการศึกษา (curriculum as program)

3) หลักสูตร คือ การเรียนรู้ที่กำหนดไว้อย่างมีความหมาย (curriculum as intended learning)

4) หลักสูตร คือ ประสบการณ์ของผู้เรียน (curriculum as experience of the learner)

Sowell (1996: 5) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง การสอนอะไรให้กับผู้เรียนซึ่งมีความหมายที่กว้างขวาง รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร ทักษะ และทัศนคติ ทั้งที่ได้กำหนดและไม่ได้กำหนดไว้ให้แก่ผู้เรียนในสถานศึกษา

Oliva (2005:7) ได้กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนงาน หรือโครงการที่จัดประสบการณ์ทั้งหมดให้แก่ผู้เรียน โดยแผนงานต่าง ๆ จะถูกกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร มีขอบเขตกว้างขวางหลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ต้องการ ซึ่งหลักสูตรอาจเป็นหน่วย (unit) เป็นรายวิชา (course) หรือเป็นรายวิชาย่อย (sequence of courses) ทั้งนี้แผนงาน หรือโครงการทางการศึกษาดังกล่าวอาจจัดขึ้นได้ทั้งในและนอกชั้นเรียน ภายใต้การบริหารและการดำเนินงานของสถานศึกษา

โดยสรุป หลักสูตร หมายถึง แผนการจัดการเรียนการสอนที่ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ของหลักสูตรครอบคลุมคุณลักษณะของผู้เรียนใน 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ 2) เนื้อหาของหลักสูตร ครอบคลุมโครงสร้างของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตใน 3 หมวด คือ หมวดทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะ และหมวดวิชาเสรี 3) การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน วิธีการสอน รูปแบบการสอน เทคนิคการสอน และการประเมินผล 4) การวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักสูตรครอบคลุมวิธีการประเมิน เครื่องมือประเมิน และเกณฑ์การประเมิน

2) ความสำคัญของหลักสูตร ความสำคัญของหลักสูตรที่มีต่อการจัดการศึกษา มีนักการศึกษาแสดงตามทัศนะ ความเชื่อ แนวคิดและประสบการณ์ ซึ่งสามารถประมวลได้ ดังนี้

ปฎล นันทวงศ์และไพโรจน์ ด้วงวิเศษ (2543: 9) ได้กล่าวว่า หลักสูตรมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นเอกสารที่กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทุกฝ่ายต้องยึดเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีประสิทธิภาพที่พึงประสงค์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ

ชวลิต ชูกำแพง (2551: 29 อ้างในนันท์นภัส นิยมทรัพย์, 2562) ได้กล่าวว่า หลักสูตรมีความสำคัญ คือ 1) หลักสูตรเปรียบเสมือนแม่พิมพ์ของประชาชน 2) หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา 3) หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติในการศึกษา 4) หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติใน การจัดการเรียนการสอนของครู 5) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางและการจัดประสบการณ์ครู และ 6) หลักสูตรเป็นเครื่องทำนายการศึกษาชาติ

ฆนัท ธาตุทอง (อ้างในนันท์นภัส นิยมทรัพย์, 2562)ได้กล่าวว่า หลักสูตรมีความสำคัญ 2 ประเด็น คือ 1) หลักสูตรที่สร้างผลกระทบต่อประเทศชาติและโลก และ 2) หลักสูตรสะท้อนสิ่งมนุษย์ให้ความสำคัญ

โดยสรุป หลักสูตรมีความสำคัญ เพราะเป็นแนวทางมาตรฐานในการจัดการศึกษาระดับต่าง ๆ ทั้งเป็นแผนงานในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร หรือผู้สอน เพื่อจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ซึ่งต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของหลักสูตรนั้น ๆ

3) องค์ประกอบของหลักสูตร นอกจากคำนิยาม หรือคำจำกัดความของหลักสูตร จะแสดงให้เห็นความหมาย ความสำคัญของหลักสูตรแล้ว ยังชี้ให้เห็นองค์ประกอบหลักสูตรด้วย มีนักการศึกษาแสดงตามทัศนะ ความเชื่อ แนวคิดและประสบการณ์ ซึ่งสามารถประมวลได้ ดังนี้

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2553) ได้กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2) ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และ 3) ระบบการประเมินหลักสูตร

สุเทพ อ่วมเจริญ (2557) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตร คือ 1) การวางแผนหลักสูตร (curriculum planning) เป็นการใช้พื้นฐานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler อย่างแรก ต้องทราบจุดมุ่งหมายการศึกษาที่โรงเรียนต้องแสวงหา มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งเน้นความรู้ ผู้เรียนและสังคมอาจเพิ่มเติมด้านสาขาวิชาและด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อนำไปวางแผนหลักสูตร 2) การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) การออกแบบหลักสูตร คือ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ โดยการนำจุดหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมาจัดทำกรอบการปฏิบัติ ซึ่งหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับการพัฒนาตามกระบวนการของหลักสูตร 3) การจัดหลักสูตร (curriculum organization) เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยต้องพิจารณาว่าตรงตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่ และสอดคล้องกับคำถามที่ 3 ของ Tyler ที่ได้กล่าวว่า จัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างไรให้มีประสิทธิภาพซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการบริหาร การนิเทศและการจัดการเรียนรู้ และ 4) การประเมินหลักสูตร (curriculum evaluation) กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาตัดสินใจเกี่ยวกับคุณภาพทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิพลของหลักสูตร รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรนั้นในอนาคต

ฆนัท ธาตุทอง (อ้างในนันท์นภัส นิยมทรัพย์, 2562)ได้กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ คือ 1) ความมุ่งหมาย (objectives) 2) เนื้อหา (content) 3) การนำหลักสูตร ไปใช้ (curriculum implementation) ได้แก่ วิธีการจัดการเรียนรู้และวัสดุประกอบหลักสูตร และ 4) การประเมินผล (evaluation)

ทัศนีย์ เศรษฐพงษ์ (2562) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรทั้ง 4 ส่วน แต่ละส่วนมีสาระสำคัญ คือ 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ถือได้ว่าเป็นทิศทางของการจัดการศึกษา ช่วยในการเลือกเนื้อหาและกิจกรรม ตลอดจนใช้ในการประเมิน นอกจากนี้ยังเป็นส่วนที่จะทำให้ผู้สอนทราบว่าจะพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะอย่างไร การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะต้องทำหลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานแล้วว่า ควรจะดำเนินการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียนได้อย่างไร และต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศด้วย 2) เนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มีความสำคัญใน

ฐานะที่เป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เนื้อหาที่สมบูรณ์จะผนวกกับความรู้ ประสบการณ์ค่านิยม ทัศนคติเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทั้งความรู้ คุณลักษณะนิสัย ระบบความคิดที่เหมาะสมประกอบเข้าด้วยกันซึ่งผู้พัฒนาหลักสูตรจะดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระ จัดเรียงลำดับเนื้อหาและกำหนดเวลาเรียนที่เหมาะสม 3) การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการนำเนื้อหาในหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดทำวัสดุหลักสูตร ได้แก่ คู่มือครู เอกสารหลักสูตร แผนการสอน แนวการสอนและแบบเรียน ซึ่งกิจกรรมที่สำคัญที่สุด คือ การจัดการเรียนการสอน ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้หลักสูตร เมื่อครูมีความเข้าใจและสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้ ก็จะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร และ 4) การประเมินผลหลักสูตร เกิดขึ้นเมื่อมีการนำหลักสูตรไปใช้แล้ว เพื่อติดตามว่าหลักสูตรดังกล่าวผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โดยสรุปหลักสูตรควรมีองค์ประกอบอย่างน้อย 4 ประกา รคือ 1) วัตถุประสงค์หลักสูตร 2) เนื้อหาสาระ 3) การนำหลักสูตรไปใช้ และ 4) การประเมินผลโดยใช้วัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์ชี้วัด

4) กระบวนการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การพัฒนาหลักสูตร เป็นการปรับปรุงโครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลาย เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ดีขึ้นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมและเพื่อบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ (บุญมี เณรยอด, 2531:18) และสุเทพ อ่วมเจริญ (2557: 10) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการสร้างและทดสอบคุณภาพของหลักสูตรที่นำวิธีการเชิงระบบมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการนำกระบวนการวิจัยและพัฒนามาใช้ในการสร้างและทดสอบคุณภาพหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิดดังกล่าวแนวคิดสำคัญที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร คือ แนวคิดการจัดการทางวิทยาศาสตร์ (scientific management) ซึ่งเป็นแนวคิดของกลุ่มผลผลิต (product approach) ซึ่งได้แก่ Tyler (1949), Taba (1962), Saylor, Alexander และ Lewis (1981) โดยหลักสูตรที่สร้างขึ้นจะกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง (desirable result) ในรูปแบบของความรู้ ทักษะ และเจตคติ หรือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ตามแนวคิดของ Bloom กระบวนการปรับปรุงและทบทวนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537: 1) ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่ หรือทำหลักสูตรที่มีอยู่ให้ดีขึ้น (สงัด อุทรานันท์, 2532: 30) ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลักสูตรที่ใช้ในการพัฒนา มีนักการศึกษาแสดงตามทัศนะ ความเชื่อ แนวคิดและประสบการณ์ ซึ่งสามารถประมวลได้ดังนี้

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2553: 178) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย คณะกรรมการดำเนินงานจัดทำหลักสูตร ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาสังคมปัจจุบัน วิเคราะห์หลักสูตรเดิมเพื่อนำข้อมูลร่วมกับข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรปรับปรุงแก้ไข แล้วกำหนดจุดประสงค์ใหม่ องค์ประกอบในแต่ละส่วนจะได้มีความสัมพันธ์และเท่าเทียมกัน ซึ่งได้แก่ การกำหนดความมุ่งหมายชัดเจนว่าให้ผู้เรียนระดับนั้น ๆ มีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ การวางแผนโครงสร้างหลักสูตรและการเลือกวิชา

ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 91-98) ได้กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรมีกระบวนการ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การสร้าง หรือจัดทำหลักสูตร ประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 การออกแบบหลักสูตร คือ 1) ชี้แจงทำความเข้าใจนำเข้าสู่ประเด็นการพัฒนาหลักสูตรให้กับผู้บริหารและผู้สอน และ 2) ศึกษาข้อกฎหมาย ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการท้องถิ่น

ขั้นที่ 2 จัดทำเอกสารหลักสูตร คือ 1) โดยกำหนดความสำคัญของหลักสูตรประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร รูปแบบการจัดการเรียนการสอน ตารางการเรียนรู้รายสัปดาห์ รูปแบบวิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ 2) การออกแบบการสอนและการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยพิจารณาฐานการเรียนรู้เพื่อกำหนดสาระการเรียนรู้ และ 3) จัดเอกสารหลักสูตรระดับห้องเรียน ได้แก่ หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากการออกแบบการสอน

ส่วนที่ 2 การนำหลักสูตรไปใช้ ประกอบด้วย

ขั้นที่ 3 การบริหารจัดการหลักสูตร คือ 1) การวางแผนการใช้หลักสูตร 2) การประชาสัมพันธ์หลักสูตร 3) การเตรียมบุคลากร และ 4) การจัดสภาพแวดล้อม

ขั้นที่ 4 การสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย ภารกิจสำคัญ คือ การนิเทศติดตามผล เพื่อทราบปัญหาและแก้ไขปัญหาหลักสูตรและการจัดระบบสนับสนุนส่งเสริม เช่น จัดระบบสารสนเทศและแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้เรียนและผู้สอน และการให้บริการเครื่องมือวัดผล ประเมินผล เป็นต้น

ขั้นที่ 5 การจัดการเรียนการสอนซึ่งมีแนวโน้มได้หลายรูปแบบเป็นไปตามรูปแบบของหลักสูตร

ส่วนที่ 3 การประเมินหลักสูตร คือ การประเมินเป็นการวัด (measurement) การวิจัยประยุกต์ (applied research) การตรวจสอบความสอดคล้อง (determining congruence) การช่วยการตัดสินใจ

(assist decision making) และการตัดสินคุณค่า (determining of worth of value) จากการเป็นผู้ให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจการประเมินความก้าวไปสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญในการให้เหตุผลและสามารถตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน โดยเป้าหมายของการประเมิน คือ 1) การดูแลผลสำเร็จ (objective-oriented) เป็นการดูแลความสอดคล้องของผลที่กระทำกับวัตถุประสงค์ 2) เพื่อช่วยในการตัดสินใจ (decision oriented) และ 3) เพื่อตัดสินใจคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (judgment oriented) โดยมีจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตเพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับหลักสูตร

ขั้นที่ 6 การประเมินก่อนนำไปใช้ (เอกสารหลักสูตร) เป็นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรหลังการทำหลักสูตรเป็นเอกสารหลักสูตร เพื่อความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรกับทฤษฎีความสอดคล้องขององค์ประกอบหลักสูตร ความชัดเจนในการสื่อความสอดคล้องกับความต้องการของสังคมเป็นการวิเคราะห์โดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 7 การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการตามหลักสูตรว่าสามารถใช้ในสถานการณ์จริงได้เพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไร เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิผล ผลที่ได้จากการประเมินจะนำมาใช้ดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบางส่วนของหลักสูตรที่ไม่สมบูรณ์ ให้เป็นหลักสูตรที่สมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม สนองปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น

ขั้นที่ 8 การประเมินผลสัมฤทธิ์ เป็นการตรวจสอบผู้เรียนทั้งทางด้านวิชาการและที่ไม่ใช่วิชาการ เช่น บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

4.1) รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร โดยการศึกษารูปแบบนั้นต้องอาศัยแนวคิดจากต่างประเทศ การนำความรู้มาใช้ต้องปรับให้เข้ากับสภาพการณ์ของสังคม รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมีนักการศึกษาแสดงตามทัศนะ ความเชื่อ แนวคิดและประสบการณ์ ซึ่งสามารถประมวลได้ ดังนี้

4.1.1) การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Tyler

Tyler เป็นผู้วางรากฐานการพัฒนาหลักสูตรที่ได้รับการอ้างอิงถึงอยู่เสมอ โดยมีปรัชญาและแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงตัวผู้เรียน (learner can be change) และเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (progressive education) ซึ่งได้กำหนดปัญหาพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรและการสอนเรียกว่า “หลักการของ Tyler (Tyler’s rationale) (Ralph W. Tyler, 1950: 1; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539: 17) ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายทางการศึกษา (education purpose) ที่สถาบันการศึกษาต้องการให้ผู้เรียนบรรลุมีอะไรบ้าง

2) การบรรลุตามจุดมุ่งหมายการศึกษาที่กำหนดจะต้องให้ประสบการณ์ทางการศึกษา (education experiences) อะไรบ้าง

3) ประสบการณ์ทางการศึกษา (education experiences) ที่กำหนดนั้นสามารถจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

4) จะทราบได้อย่างไรว่าผู้เรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (education experiences) นั้น ๆ ดังแผนภาพที่ 2.1

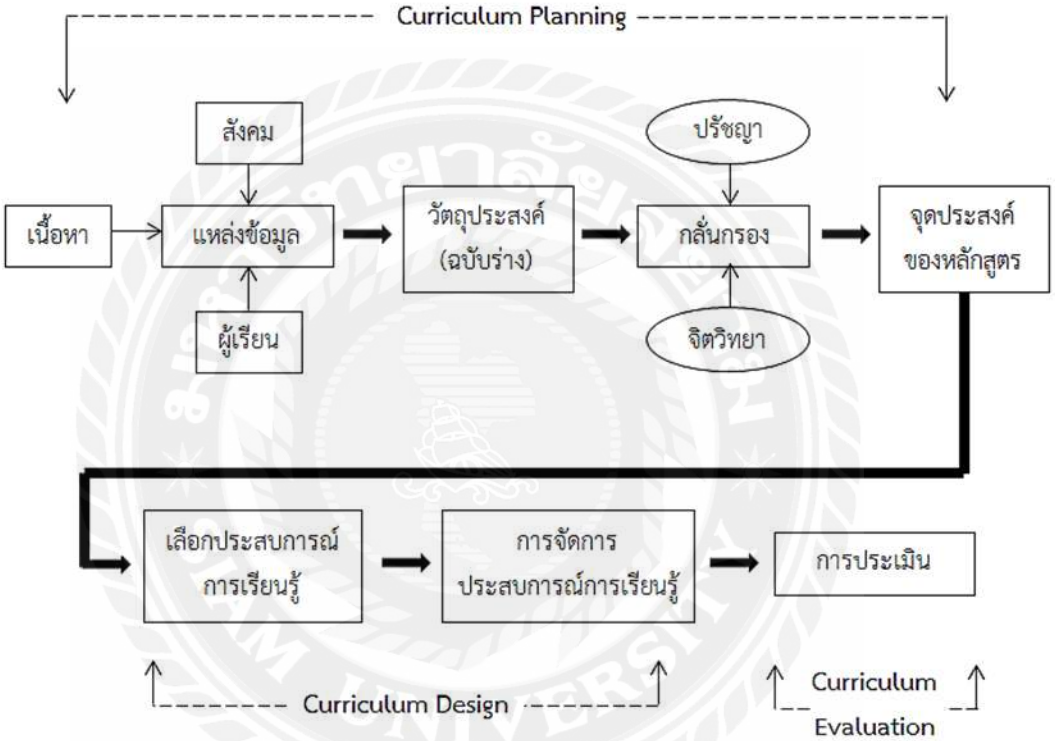

แผนภาพที่ 2.1 แบบจำลองการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler (Allan C. Ornstein & Francis P. Huskins, 1998: 198 คัดจาก สุเทพ อ่วมเจริญ, 2557)

Tyler มองว่านักการศึกษาจะต้องจัดการศึกษาที่มุ่งให้ความสำคัญกับสังคม ด้วยการยอมรับความต้องการของสังคมและในการดำเนินชีวิต ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่มุ่งปรับปรุงสังคม ผู้สอนควรได้นำทั้งปรัชญาสังคมและปรัชญาการศึกษามาเป็นเค้าโครงพิจารณาใน 4 ประเด็น คือ

1) ความจำและการระลึกได้ของแต่ละคน เป็นพื้นฐานของการเป็นมนุษย์ไม่จำกัดว่าจะเป็นเชื้อชาติ สัญชาติ หรือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

2) โอกาสเพื่อการมีส่วนร่วมที่เปิดกว้างในทุกระยะของกิจกรรมในกลุ่มสังคม

3) ให้การสนับสนุนของการเปลี่ยนแปลงมากกว่ามุ่งตอบความต้องการส่วนบุคคล

4) ความเชื่อและสติปัญญาเป็นดังวิธีของความคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสำคัญมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับอำนาจรัฐหรือผู้มีอำนาจ

Tyler ให้ความสำคัญในการใช้จิตวิทยา ไม่เพียงการตอบข้อค้นพบเฉพาะบางเรื่องเท่านั้น หากยังใช้จิตวิทยาในฐานะทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งช่วยในการกำหนดกรอบโครงสร้างของกระบวนการเรียนรู้อีกด้วย Tyler กล่าวถึง ความสำคัญของการกลั่นกรองด้วยจิตวิทยา สรุปได้ดังนี้

1) ช่วยให้เราเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นที่แตกต่างกันและสามารถคาดหวังผลจากกระบวนการเรียนรู้หรือไม่ก็ได้

2) ช่วยให้เรามีความคิดเห็นที่แตกต่างกันในจุดหมายที่เป็นไปได้ในระยะเวลาที่ยาวนาน หรือความเป็นไปได้ที่จะบรรลุผลในแต่ละช่วงอายุ

3) ช่วยให้ความคิดบางอย่างเกี่ยวกับระยะเวลาที่ต้องการให้บรรลุผลตามจุดประสงค์และช่วงอายุซึ่งเป็นความพยายามสูงสุดที่จะเกิดผลดังความตั้งใจ เมื่อผ่านการกลั่นกรองแล้ว Tyler ให้คำแนะนำการวางแผนหลักสูตร 3 ประเด็น คือ การเลือกประสบการณ์เรียนรู้ การจัดระบบโครงสร้างประสบการณ์เรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนต้องจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่มุ่งจะ 1) พัฒนาทักษะการคิด 2) ช่วยให้ได้สารสนเทศที่ต้องการ 3) ช่วยให้ได้พัฒนาเจตคติเชิงสังคม และ 4) ช่วยให้ได้พัฒนาความสนใจ

4.1.2) การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Taba

แนวคิดของ Taba คล้ายกับของ Tyler แต่มีการปรับปรุงให้สมบูรณ์มากขึ้นโดยมีเนื้อหาและรายละเอียดมากขึ้น (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537: 16) Taba เชื่อว่าครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากล่างขึ้นบน (the grass-roots approach) 7 ขั้นตอน (Taba, 1962: 12) ดังนี้

ขั้นที่ 1 วินิจฉัยความต้องการ (diagnosis of needs) คือ การสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นของสังคม และผู้เรียน

ขั้นที่ 2 กำหนดจุดประสงค์ (formulation of objective) คือ การกำหนดให้ชัดหลังจากวินิจฉัยความต้องการ

ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาสาระ (selection of content) จุดประสงค์ที่กำหนดเป็นแนวทางเลือกเนื้อหาสาระที่ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ วัย ความสามรถของผู้เรียน

ขั้นที่ 4 จัดเนื้อหาสาระ (organization of content) เนื้อหาสาระที่เลือกต้องจัดโดยคำนึงถึงความต่อเนื่องและความยากง่าย วุฒิภาวะ ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน

ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (selection of learning experiences) ผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้องต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 6 จัดประสบการณ์ของการเรียนรู้ (organization of learning experiences) ที่ต้องจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระและความต่อเนื่อง

ขั้นที่ 7 กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล (determination of what to evaluate and the ways and means of doing it) ตัดสินใจว่าต้องประเมินอะไร เพื่อตรวจสอบผลว่าบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีการประเมินผลอย่างไรใช้เครื่องมืออะไร ดังแผนภาพที่ 2.2

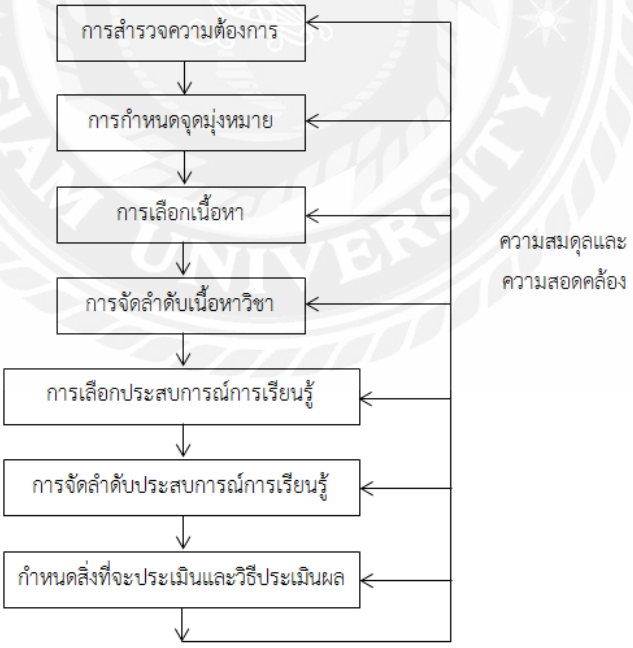

แผนภาพที่ 2.2 แบบจำลองการพัฒนาหลักสูตรของ Taba

การพัฒนาหลักสูตรจากแนวคิดของ Taba จะเริ่มที่จุดใดจุดหนึ่งก่อนก็ได้แต่เมื่อเริ่มที่จุดใดแล้วจะต้องทำให้ครบ 7 ขั้นตอน จุดเด่นในแนวคิดนี้ คือ เรื่องยุทธวิธีการสอน (teaching strategies) และประสบการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่คำนึงถึงมี 2 ประการ คือ

1) ยุทธวิธีการสอนและประสบการณ์เรียนรู้ เป็นเครื่องกำหนดสถานการณ์เงื่อนไขการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละครั้งมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นผลผลิต ดังนั้น การจัดรูปแบบการเรียนการสอนต้องแสดงเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ด้วย

2) ยุทธวิธีการสอนเป็นสิ่งที่หลอมรวมหลายสิ่งเข้าไว้ด้วยกัน การพิจารณาตัดสินใจเลือกยุทธวิธีการสอนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

2.1) การจัดเนื้อหา ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่ารายวิชานั้น ๆ มุ่งให้ผู้เรียนรู้แบบใด กว้าง หรือลึกมากน้อยเพียงใด เรียงลำดับเนื้อหาวิชาไว้อย่างไร การกำหนดโครงสร้างชัดเจนสอดคล้องกันในระดับใด เพราะแต่ละระดับมีจุดประสงค์เนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

2.2) หน่วยการเรียน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่บ่งชี้ถึงการวัดและประเมินผลได้ชัดเจน มีรายละเอียดและความยืดหยุ่นเพื่อให้ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผนการเรียนและทำกิจกรรมตามความสนใจ

4.1.3) การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Oliva (Oliva,1982 : 172) คือ

ขั้นที่ 1 จุดมุ่งหมายของการศึกษา (aims of education) และหลักการปรัชญาและจิตวิทยาจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของสังคมและผู้เรียน

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของชุมชนที่สถานศึกษานั้น ๆ ตั้งอยู่ความต้องการจำเป็นของผู้เรียนในชุมชนและเนื้อหาวิชาที่จำเป็นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ขั้นที่ 3 เป้าหมายของหลักสูตร (curriculum goals) โดยอาศัยข้อมูลจากขั้น 1 และ 2

ขั้นที่ 4 จุดประสงค์ของหลักสูตร (curriculum objectives) โดยอาศัยข้อมูลจากขั้นที่ 1, 2 และ 3 แตกต่างจากขั้นที่ 3 คือ มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้หลักสูตรและการกำหนดโครงสร้างหลักสูตร

ขั้นที่ 5 รวบรวมและนำไปใช้ (organization and implementation of the curriculum) เป็นขั้นของการกำหนดโครงสร้างหลักสูตร

ขั้นที่ 6 กำหนดเป้าหมายของการสอน (instructional goals) ของแต่ละระดับ

ขั้นที่ 7 กำหนดจุดประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน (instructional objective) ในแต่ละวิชา

ขั้นที่ 8 เลือกยุทธวิธีในการสอน (selection of strategies) เป็นขั้นที่ผู้เรียนเลือกยุทธวิธีที่เหมาะสมกับผู้เรียน

ขั้นที่ 9 เลือกเทคนิควิธีการประเมินผลก่อนที่นำไปสอนจริง คือ 9a (preliminary selective of evaluation techniques) และกำหนดวิธีประเมินผลหลังจากกิจกรรมการเรียนการสอนสิ้นสุด คือ 9b (find selection of evaluation techniques)

ขั้นที่ 10 นำยุทธวิธีไปใช้ปฏิบัติจริง(implementation of strategies) เป็นขั้นของการใช้วิธีการที่กำหนดในขั้นที่ 8

ขั้นที่ 11 ประเมินผลจากการเรียนการสอน (evaluation of instruction) เป็นขั้นที่เมื่อการดำเนินการจัดการเรียนการสอนเสร็จสิ้น ก็มีการประเมินผลตามที่ได้เลือกหรือกำหนดวิธีการประเมินขั้นที่ 9

ขั้นที่ 12 ประเมินหลักสูตร (evaluation of curriculum) เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ทำให้วงจรครบถ้วน การประเมินผลที่มิใช่ประเมินผู้เรียนและผู้สอน แต่เป็นการประเมินหลักสูตรที่จัดทำขึ้น

4.1.4) การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Walker (Walker, 1995) เดคเกอร์ วอล์คเกอร์ (Decker Walker)

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งได้มาจากการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ได้จากมุมมองต่าง ๆ ความเชื่อ ค่านิยม ทฤษฎี แนวคิด เป้าหมาย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาสร้างหลักสูตรต่อไปในอนาคต ทั้งนี้มีความจำเป็นที่ต้องวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าซึ่งเป็นประโยชน์ในการดำเนินการขั้นต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การพิจารณาไตร่ตรอง (deliberates) ซึ่งเป็นการนำข้อมูลพื้นฐานทั่วไปที่ได้จากการวิเคราะห์ปัญหาต่างเข้ามาสู่กระบวนการปรึกษาหรือการอภิปราย การวิพากษ์ วิจารณ์เพื่อพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ก่อนที่จะออกแบบหลักสูตร โดยการถ่วงน้ำหนักทางเลือกต่าง ๆ (eight alternatives) ในทุก ๆ ด้านอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในเชิงต้นทุน ค่าใช้จ่ายและประโยชน์ที่ได้รับมา การพิจารณาทางเลือกนี้จะก่อให้เกิดความไม่แน่ใจว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ดังนั้น จึงสามารถที่จะยอมรับ หรือปฏิเสธได้อย่างเต็มที่ก่อนการกำหนดทิศทางที่ถูกต้องในการออกแบบหลักสูตรต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) เป็นการวินิจฉัยเกี่ยวกับสาระสำคัญของหลักสูตรก่อน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบอย่างรอบด้านของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรซึ่งไม่กำหนดรูปแบบหลักสูตรไว้ล่วงหน้า แต่ใช้ในการแสวงหาความเหมาะสมที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสถานการณ์ เป็นการเลือกที่ผ่านการกลั่นกรองมาแล้ว และมีความชัดเจนในองค์ประกอบต่าง ๆ โดยสามารถชี้เฉพาะเจาะจงความต้องการหลักสูตรของชุมชนได้ชัดเจนมากยิ่ง

กว่า รูปแบบของหลักสูตรเชิงวัตถุประสงค์การออกแบบหลักสูตรเชิงพลวัตเป็นพรรณนาความเชื่อมโยงจากข้อมูลพื้นฐาน โดยนำตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาสู่กระบวนการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ (deliberations) ซึ่งเป็นการเลือกวิธีที่ดีที่สุดจากนั้นเริ่มก้าวไปสู่จุดสุดท้าย คือ การออกแบบหลักสูตรที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง

4.1.5) การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Sklibeck (Sklibeck,1984 : 230-239) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตรในลักษณะที่เป็นพลวัต จุดเด่น คือ การวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้ Sklibeck เชื่อว่าสถานการณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดความแตกต่างของหลักสูตร เพราะไม่สามารถคาดเหตุการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นภายหน้าได้ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ไว้ก่อนมีการสำรวจสถานการณ์จริงจึงขาดความน่าเชื่อถือ ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรโดยโรงเรียนเป็นผู้พัฒนาหลักสูตรเอง (School-Based Curriculum Development: SBCD) เป็นวิธีที่สามารถนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ การวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นปรากฏการณ์ของสังคมแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน ทำให้ไม่สามารถเจาะจงใช้รูปแบบหลักสูตรที่เป็นแบบเดียวกันได้ ดังนั้น รูปแบบหลักสูตรจึงเป็นพลวัต แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Sklibeck ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สถานการณ์ (analyze the situation) วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งส่งผลถึงโรงเรียนให้มีการพัฒนาหลักสูตรให้นำไปปฏิบัติได้จริงและบังเกิดผลให้นักเรียนได้เรียนรู้ ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยปัจจัยภายนอก คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ความคาดหวังของผู้ปกครองความต้องการของนายจ้าง ความต้องการของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก และอุดมคติของสังคม 2) การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาและหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย นโยบายการศึกษา ระบบการสอน อำนาจในการตัดสินใจของท้องถิ่น ผู้จบการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เป็นต้น 3) การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชา การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับยุคสมัย 4) การเพิ่มศักยภาพของครูอาจารย์ ในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับยุคสมัย และ 5) การนำทรัพยากรใช้ในโรงเรียนเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและปัจจัยภายในได้แก่ 1) เจตคติ ความสามารถและความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน 2) ค่านิยม เจตคติ ทักษะ ประสบการณ์ของครู ที่เป็นจุดเด่นและจุดด้อยของการจัดการเรียนการสอน 3) ความคาดหวังของโรงเรียน โครงสร้างการบริหารงาน การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา วิธีจัดประสบการณ์ให้นักเรียน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียนบรรทัดฐานทางสังคม การจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงประสงค์ 4) วัสดุอุปกรณ์

ทรัพยากร งบประมาณ แผนงาน และศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน และ 5) การยอมรับและการรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรมาใช้

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์ (define objectives) การวิเคราะห์สถานการณ์ในขั้นตอนที่ 1 เพื่อนำไปกำหนดวัตถุประสงค์ซึ่งการกำหนดวัตถุประสงค์แปลงเปลี่ยนไปตามปัจจัยภายนอกและภายใน สะท้อนความเป็นจริงของสถานการณ์ที่เป็นอยู่ สอดคล้องกับค่านิยม ทิศทางที่กำหนด รวมทั้งผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการจัดการศึกษา การกำหนดวัตถุประสงค์ควรเขียนในลักษณะการเรียนรู้ที่คาดหวังจากนักเรียนและกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูที่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งการกำหนดวัตถุประสงค์ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ทั่วไปกับวัตถุประสงค์เฉพาะ ในการกำหนดวัตถุประสงค์ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และนักวิชาการ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการจัดการเรียนการสอน (design the teaching learning programme) เป็นการออกแบบการเรียนการสอนต้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา โรงเรียนต้องตอบคำถามพื้นฐาน เช่น จะสอนอะไร และนักเรียนจะเรียนรู้อะไรซึ่งต้องศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรายวิชาที่นำมาจัดการเรียนการสอน การกำหนดแบบแผนการสอนและการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน หรือทิศทางของหลักสูตรที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลาง เป็นวิชาบังคับ หรือวิชาเลือกตามความสนใจ 2) การจัดกลุ่มและการบูรณาการของสาระวิชาต่าง ๆ 3) การจัดกลุ่มนักเรียน ซึ่งอาจจัดตามความสนใจของนักเรียน จัดให้เด็กเรียนเก่งเรียนด้วยกันและไม่เก่งเรียนด้วยกัน หรือจัดให้เด็กที่มีความสนใจต่างกันเรียนด้วยกัน 4) ความสัมพันธ์ของวิชาต่าง ๆ กับเป้าหมายของหลักสูตร 5) การเรียงลำดับของเนื้อหาการสอน 6) สถานที่ ทรัพยากร อุปกรณ์และเครื่องใช้ไฟฟ้า 7) ออกแบบวิธีการจัดการเรียนการสอน 8) แต่งตั้งคณะทำงาน และ 9) จัดทำตารางและกิจกรรมในการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปใช้ (interpret and implement the programme) การวางแผนและการออกแบบหลักสูตรก็เพื่อให้หลักสูตรนั้นนำไปสู่การปฏิบัติให้บังเกิดผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งดูจากผลการประเมินผลลัพธ์สุดท้ายว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามความต้องการหรือไม่ มีแผนงานใดที่มีความพร้อมมากที่สุด และรับรองคุณภาพได้ ดังนั้น ครูต้องมีจิตสำนึกในความเป็นมืออาชีพที่ต้องติดตามควบคุม ดูแล และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพิจารณาว่าสิ่งที่ออกแบบและดำเนินการอยู่มีประโยชน์คุ้มค่า การพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าภาค อาจไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาการขาดการเอาใจใส่จากครู ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนั้น การบริหารหลักสูตรที่ทำให้เกิดการยอมรับและนำไปใช้ได้จริง ๆ ต้องดำเนินการโดยผู้ที่อยู่ในโรงเรียนซึ่งก็คือ ครูนั่นเองครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและ

ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจ ความต้องการของนักเรียนเป็นอย่างดี ดังนั้น การปฏิบัติเพื่อพัฒนาหลักสูตรต้องเหมาะสมและต้องสอดคล้องกับศักยภาพของครู การนำไปใช้ขึ้นอยู่กับครู ครูต้องเป็นบุคลากรหลักในการออกแบบและการนำไปใช้นั่นคือ ครูต้องเป็นผู้พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองดีกว่ารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่บุคคลอื่นเป็นผู้จัดทำให้

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินการเรียนรู้และการประเมินผลหลักสูตร (assess and evaluate) การประเมินการเรียนรู้ (assessment) เป็นการตัดสินคุณค่าในศักยภาพการเรียนรู้และการปฏิบัติของผู้เรียนรู้ ส่วนการประเมินผล (evaluation) หมายถึง การรวบรวมหลักฐานเพื่อนำมาตัดสินคุณค่าเกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การออกแบบ การนำไปใช้ รวมทั้งผลการปฏิบัติ หรือผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งการประเมินการปฏิบัติของผู้เรียนเป็นการกำหนดเกณฑ์ที่ผู้เรียนต้องบรรลุ เช่น การกำหนดชิ้นงาน การสังเกต การบันทึกการทำงาน การสอน การรายงานผล การประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องมีแนวทางที่หลากหลายเพื่อให้ครอบคลุม รวมทั้งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องทุกครั้ง ดังนั้น การประเมินจึงไม่ใช่กิจกรรมที่กระทำรวบยอดครั้งเดียว แต่เป็นการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งผู้ออกแบบหลักสูตรด้วยการกระทำเช่นนี้เป็นวงจรต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงผู้เรียนและหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น

5) สิ่งที่กำหนดหลักสูตร เป็นสารสนเทศให้คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรตัดสินใจเกี่ยวกับการออกแบบหลักสูตร วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554 : 13-19) กล่าวว่า สิ่งที่กำหนดหลักสูตร หมายถึง การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรได้แก่ เป้าหมายและอุดมการณ์ของชาติ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม วิชาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จิตวิทยา คุณธรรมและจริยธรรม การเริ่มสร้างหลักสูตรอาจจะมีคณะกรรมการชุดหนึ่งที่ศึกษาวิจัยเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการศึกษาทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยทางอ้อม การสร้างและพัฒนาหลักสูตรจึงต้องมีวิสัยทัศน์เกี่ยวกับแนวโน้มของสังคมการจัดการอุดมศึกษา เป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกสำหรับผู้เรียนและการเตรียมตัวสู่อนาคตอย่างมีทิศทาง สิ่งที่กำหนดหลักสูตรจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและวางแผนหลักสูตรได้ชัดเจน ได้แก่ 1) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรด้านเป้าหมายและอุดมการณ์ของชาติ คือ การศึกษาแผนการศึกษาของชาติที่ผู้พัฒนาหลักสูต ต้องวิเคราะห์แผนการศึกษาแห่งชาติเพื่อนำสาระสำคัญมาใช้ในการวางแผนหลักสูตรให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ 2) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) 3) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางด้านวิชาการ คือ การบรรจุสาระและโครงสร้างรายวิชาในหลักสูตรที่สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน ความต้อง ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ โดยสาระของ

รายวิชานั้นต้องสอดคล้องกับปรัชญาของหลักสูตรว่าเน้นเรื่องใด เช่น กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนมีส่วนร่วมการใช้เทคโนโลยีในการสอน การเน้นการสอนในลักษณะสหวิทยาการหรือข้ามสาขาเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนของปัญหาทางวิชาการที่เกิดขึ้นในสังคม 4) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางเทคโนโลยี คือ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การติดต่อสื่อสารจึงมาพร้อมกับความคิด ค่านิยม การเรียนรู้โดยไม่รู้ตัวจึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของบุคคลในปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงกระทบต่อการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างมาก การออกแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนจึงต้องศึกษาสิ่งเหล่านี้ให้ชัดเจนเพื่อสะท้อนสิ่งเหล่านี้อยู่ในหลักสูตร 5) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางด้านจิตวิทยา คือ การออกแบบหลักสูตรต้องคำนึงพัฒนาการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนต้องศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มปัญญานิยมและกลุ่มมนุษยนิยม เพื่อวิเคราะห์ประเด็นหลักที่นำมาจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และ 6) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางด้านคุณธรรมจริยธรรม คือ ปัจจุบันการศึกษาเน้นแต่เรื่องความรู้แก่ผู้เรียน โดยละเลยการปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งการจัดการศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม (พุทธทางภิกขุ, 2525 : 1-3) ฉะนั้นแนวการศึกษาต้องเน้นทั้งความรู้และคุณธรรมในกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมในปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 วิสัยทัศน์และการปฏิบัติในภารกิจและหน้าที่ของอุดมศึกษา การให้การศึกษา ฝึกอบรมและทำวิจัยโดยเน้นการเรียนการสอนแบบเปิดกว้างเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และบทบาทจริยธรรมและการคาดการณ์เน้นบทบาทในการวิเคราะห์ คาดการณ์เตือนภัยล่วงหน้าและป้องกัน การออกแบบหลักสูตรจะมีการกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์ซึ่งจะต้องมีความรู้และคุณธรรม ซึ่งสิ่งที่กำหนดหลักสูตรสามารถสรุปเป็นแผนภาพต่อไปนี้

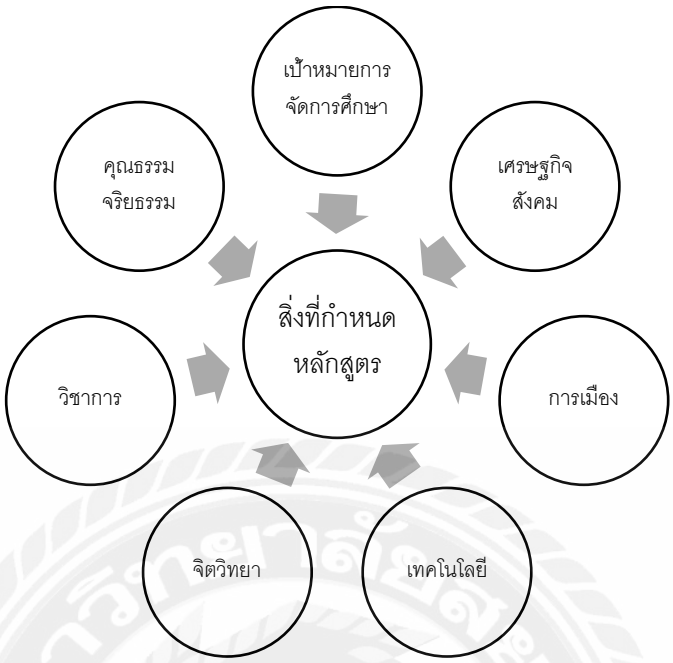

แผนภาพที่ 2.3 สิ่งที่กำหนดหลักสูตรด้านต่าง ๆ

6) การบริหารหลักสูตรระดับอุดมศึกษา การบริหารหลักสูตร หมายถึง กระบวนการบริหารงาน การใช้หลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมหลักสูตร 2) การดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตร 3) การประเมินหลักสูตร และ 4) การปรับปรุงหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2543: 46) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่บุคคลร่วมมือกันดำเนินการโดยมีเครื่องมือ โดยที่หลักสูตรเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของสถาบันการศึกษาในอันที่จะเตรียมผู้เรียนให้เกิดความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และประสบการณ์ที่ดีในการดำรงชีวิตในสังคมของตนเองได้อย่างถูกต้อง และเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารสถานศึกษา เพราะงานวิชาการเป็นงานหลักของสถาบันการศึกษา ผู้บริหารต้องใช้หลักสูตรเป็นตัวกำหนดนโยบายทิศทางเดิน ตลอดทั้งแนวปฏิบัติงานด้านวิชาการ และต้องบริหารหลักสูตรให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (สุริยา เหมตะศิลปะ, 2545: 41-42) ซึ่งการบริหารหลักสูตรมีขอบเขตการดำเนินการหลากหลาย ซึ่งการบริหารหลักสูตรมีแนวคิด คือ 1) การบริหารหลักสูตรมีความสำคัญต่อการวางแผนงานวิชาการ การจัดระบบข้อมูลเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน การควบคุมดูแลเพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตรและการเรียนการสอน 2) การวางแผนการนำหลักสูตรใหม่เข้าแทนที่หลักสูตรเก่า 3) ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนการใช้หลักสูตร 4) การบริหารหลักสูตรระดับอุดมศึกษาต้องบริหารในลักษณะกรรมการเพื่อการกำกับมาตรฐานและการเรียนรู้ และ 5) การนิเทศกำกับดูแลโดยเฉพาะคณะกรรมการ การประเมินตนเองการวางแผนการประเมินหลักสูตรจะเป็นเครื่องบ่งชี้คุณภาพการใช้หลักสูตร

การบริหารหลักสูตรระดับอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนตามลักษณะธรรมชาติการเรียนรู้และตอบสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตรมีหลักการการบริหารหลักสูตรดังนี้

6.1) การวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ ต้องมีการจัดทำเอกสารหลักสูตรเรียบร้อยแล้ว ก่อนการนำไปใช้จริงต้องผ่านการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและปรับแก้ตามผลการทดลองแล้ว ซึ่งมีขั้นตอนการวางแผนหลักสูตร คือ 1) การตรวจสอบเพื่อหาประสิทธิภาพตามหลักการพัฒนาหลักสูตร 2) การวางแผนการศึกษานำร่องเพื่อหาประสิทธิภาพการใช้หลักสูตร 3) การประชาสัมพันธ์หลักสูตร 4) การวางแผนอบรมผู้สอน ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร 5) การวางแผนการใช้หลักสูตรเต็มรูปแบบ และ 6) การวางแผนการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554 : 63) ซึ่ง Beauchamp (1981: 164-169) กล่าวถึง สิ่งแรกที่ควรทำ คือ การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ครูผู้นำหลักสูตรไปใช้มีหน้าที่แปลงหลักสูตรไปสู่การสอน โดยใช้หลักสูตรเป็นหลักในการพัฒนากลวิธีการสอน สิ่งที่ควรคำนึงถึงในการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผลตามเป้าหมาย คือ ครูผู้สอนควรมีส่วนร่วมในการร่างหลักสูตรและผู้บริหาร ครูใหญ่ ต้องเห็นความสำคัญและสนับสนุนการดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จได้ จากเอกสารการประชุมของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย (APEID, 1977: 29) มีการทบทวนประสบการณ์ต่างของประเทศในเอเชียเรื่องยุทธศาสตร์การนำหลักสูตรไปใช้ได้สรุปเป็นหลักการ คือ 1)วางแผนและเตรียมการนำหลักสูตรไปใช้โดยให้คนหลายกลุ่มเข้าร่วมการแสวงหาการสนับสนุนจากประชาชนและจัดเตรียมทรัพยากร (มนุษย์และวัสดุ) ให้พร้อม 2) จัดหน่วยงานส่งเสริมการนำหลักสูตรไปใช้ให้ทำได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น และ 3) กำหนดแนวทางและกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้อย่างเป็นขั้นตอน รวมเหตุผลต่าง ๆ ที่จะใช้ในการจูงใจครูและติดตามผลในการปฏิบัติงาน (สุเทพ อ่วมเจริญ, 2557)

6.2) การแตรียมความพร้อมผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร สำหรับการแตรียมความพร้อมผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร สามารถแยกพิจารณาได้ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคณะกรรมการบริหารหลักสูตรต้องเตรียมเอกสารหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร สื่อการสอน เครื่องมือเครื่องใช้ อาคารสถานที่ แนวทางการประเมินผลการเรียนการสอน พร้อมที่จะเสนอหลักสูตรและชี้แจงหลักสูตร 2) กลุ่มผู้บริหารและผู้นิเทศก์ ควรมีการประชุมชี้แจงการใช้หลักสูตร การสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตรสำหรับผู้สอน เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และรายงานความก้าวหน้าระหว่างการดำเนินการหลักสูตร 3) กลุ่มผู้สอน ต้องมีการประชุมชี้แจงให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรและต้องมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรแบบเจาะลึก โดยเฉพาะแนวทางการสอน จุดเน้นแต่ละเรื่อง ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละรายวิชาที่จะมีรูปแบบการสอนที่แตกต่างกันเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่,

2554 : 74-76) การนำหลักสูตรไปใช้จะต้องเริ่มดำเนินการโดยการนิเทศให้ครูในโรงเรียนเข้าใจหลักสูตร แล้วตั้งกลุ่มปฏิบัติการขึ้นเพื่อการศึกษาปัญหาที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการใช้หลักสูตรจากพื้นที่ที่เป็นปัญหาหลาย ๆ แห่งเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด กลุ่มปฏิบัติการนี้จะต้องเข้าไปทำงานร่วมกันกับครูผู้สอนอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน การจัดการอบรมปฏิบัติการแก่ครูประจำการถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปใช้ต้องใช้วิทยากรผู้เชี่ยวชาญการสอนโดยเฉพาะสามารถฝึกผู้อื่นได้ดีและมีวิธีการให้ครูเกิดความสนใจถ้ามีข้อเสนอแนะให้มีการเปลี่ยนแปลงระหว่างการใช้หลักสูตรควรเลือกครูผู้สอนที่อาสาสมัครและเต็มใจ ไม่ควรใช้ครูทุกคนในโรงเรียน เพราะอาจมีบางคนที่ไม่เห็นด้วยและไม่เต็มใจกับการเปลี่ยนแปลง จึงควรทำแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้ครูส่วนใหญ่เข้าใจ จะทำให้การเปลี่ยนแปลงมีความหมายและได้รับการยอมรับโดยปริยาย (Verduin, 1977 : 88-90) โดยความสำเร็จของการนำหลักสูตรไปใช้อยู่ที่การวางแผนการทดลองใช้ ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ คือ รายละเอียดของโครงการ ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย และแผนการนำไปใช้และการดำเนินการ มีผู้เกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งมีศึกษานิเทศก์ ครูใหญ่ ผู้บริหารระดับต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่จะต้องร่วมมือกันดำเนินงานตั้งแต่การทำโครงการปรับปรุงหลักสูตร กำหนดจุดมุ่งหมาย จัดทำเนื้อหาแผนการนำไปทดลองใช้ และการประเมินผล ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำไปทดลองใช้ จะต้องบันทึกไว้ทั้งหมด เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร (Tankard, 1974 : 46-88)

6.3) การประชาสัมพันธ์หลักสูตร คือ การสื่อสารสาระสำคัญเกี่ยวกับหลักสูตรจากผู้รับผิดชอบหลักสูตรไปสู่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้รับข้อมูลประกอบการตัดสินใจเข้าศึกษาในหลักสูตร เช่น วัตถุประสงค์ โครงสร้างเวลาเรียน ทีมผู้สอน การประชาสัมพันธ์หลักสูตรสู่กลุ่มเป้าหมายทำได้หลายวิธีการ เช่น การติดป้ายประกาศ การประกาศผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ การสื่อสารบนโลก ออนไลน์ (online) การจัดสัมมนาทางวิชาการการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามย่อมมีผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเสมอ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง (มารุต พัฒผล, 2562 : 15) การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่เกี่ยวข้องนับตั้งแต่ผู้บริหารการศึกษา ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัดและอำเภอ ศึกษานิเทศก์ ผู้อำนวยการโรงเรียนอาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ ครูผู้สอน ซึ่งจะต้องได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้นมากบ้างน้อยบ้างตามแต่กรณี ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะหลักสูตรเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ หลายอย่างไม่เฉพาะเรื่องการเรียนการสอนเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวพันไปถึงวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ อาคารสถานที่ และงบประมาณค่าใช้จ่าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับบุคคลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งจะต้องปรับตัวแก้ไขวิธีการทำงานและปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้การใช้หลักสูตรผลสำเร็จตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้ ด้วยเหตุนี้เขาเหล่านั้นจึงจำต้องทราบว่ากำลังจะมีการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้น อันที่จริงการประชาสัมพันธ์ไม่ใช่ว่าจะมาเริ่มตอนจัดทำ

หลักสูตรต้นแบบเสร็จแล้ว แต่ควรเริ่มต้นตั้งแต่มีแผนการที่จะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรโดยให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบเป็นระยะ ๆ ว่า ได้มีการดำเนินการไปแล้วแค่ไหนเพียงใด นอกจากนี้การประชุมและการประชุมและการสัมมนากี่ครั้งเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรให้ผู้เกี่ยวข้องทราบก็คือสิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นคืออะไร จะมีประโยชน์แก่ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องอย่างไร และจะมีผลต่อบทบาทการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตรเพื่อการสื่อสารสองทางและเสริมสร้างให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรมีความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้สึกที่ดีต่อหลักสูตร เพื่อป้องกันการเข้าใจที่คลาดเคลื่อน โดยที่การวางแผนประชาสัมพันธ์หลักสูตรควรจัดเป็น 3 ระยะคือ ก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และภายหลังการใช้หลักสูตรซึ่งมีหลักการประชาสัมพันธ์คือ 1) กำหนดวัตถุประสงค์สิ่งที่ต้องการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน 2) กำหนดเป้าหมายที่จะประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน 3) กำหนดหัวเรื่องให้ชัดเจนว่า จะดำเนินกการประชาสัมพันธ์หลักสูตรไปในทิศทางใดที่แน่นอน 4) กำหนดระยะเวลาการประชาสัมพันธ์ 5) กำหนดสื่อและเทคนิคที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ และ 6) กำหนดงบประมาณที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ โดยที่การประเภทหรือกิจกรรมประชาสัมพันธ์นั้นสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ1) การประชาสัมพันธ์ภายใน การสร้างความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายในสถาบันหรือหน่วยงาน เพื่อสนับสนุนการใช้หลักสูตร 2) การประชาสัมพันธ์ภายนอก การสร้างความรู้ความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายภายนอกสถาบันหรือหน่วยงาน เช่น หน่วยงานราชการ ประชาชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร และ 3) การประชาสัมพันธ์เฉพาะกิจ การประชาสัมพันธ์ที่จัดตามวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายได้ทันที เช่น การประชาสัมพันธ์คุณลักษณะบัณฑิตที่จบหลักสูตรกับหน่วยงานของผู้ใช้บัณฑิต (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554 : 76-78)

6.4) การแปลงหลักสูตรสู่การสอน หลักสูตรและการสอนเป็นงานวิชาการเป็นหน้าที่ของกรรมการบริหารหลักสูตรเป็นผู้กำกับดูแลมาตรฐานทางวิชาการ โดยมีบทบาทเกี่ยวกับการจัการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดอาจารย์ผู้สอน การกำกับดูแลหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย ซึ่งมีขั้นตอนการแปลงสู่การสอน คือ 1) ศึกษาเอกสารหลักสูตรในลักษณะวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการของหลักสูตร วัตถุประสงค์หลักสูตรและรายวิชา เพื่อกำหนดแผนการสอน แนวทางออกแบบกิจกรรมและการปฏิบัติ รวมทั้งงบประมาณที่ใช้ในการบริหารหลักสูตร 2) พัฒนาวัสดุหลักสูตรที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอน 3) ตรวจสอบความพร้อมของวัสดุหลักสูตร บุคลากร วัสดุ สิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งสนับสนุนการใช้หลักสูตร แหล่งวิทยากรและแหล่งฝึกประสบการณ์ของผู้เรียน 4) การวางแผนพัฒนาผู้สอน การฝึกอบรมระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตรที่เกี่ยวกับการสอนระดับอุดมศึกษาการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เป็นการส่งเสริมการเรียนการสอน 5) การจัดตารางและจัดผู้สอน การจัดชั้นเรียน ห้องปฏิบัติการ สถานที่ฝึก

ปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความรู้ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน และ 6) กระบวนการเรียนการสอนจะดำเนินไปอย่างราบรื่นเป็นระบบขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการบริหารหลักสูตรของคณะกรรมการบริหารหลักสูตร (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554 : 81-82) ซึ่งเป็นการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมด ประกอบด้วย บุคคล สิ่งของและงบประมาณ ให้มีความเหมาะสมกับการนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด เช่น การแบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบของบุคลากรไม่ว่าจะเป็นผู้สอน ผู้สนับสนุนทางวิชาการ เป็นต้น ในกรณีที่มีบุคลากรน้อยอาจต้องกำหนดให้ผู้สอนมีหน้าที่สนับสนุนทางวิชาการควบคู่กับหน้าที่ การจัดการเรียนการสอนด้วยการกำหนดวันเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการจัดการเรียน การสอนให้คุ้มค่ามากที่สุด ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาในแต่ละส่วน (มารุต พัฒผล, 2562: 16)

6.5) การส่งเสริมสภาพแวดล้อมและบรรยากาศทางการเรียนรู้ ห้องเรียนหรือชั้นเรียนเป็นสถานที่ปฏิบัติการสำหรับผู้เรียนเกี่ยวกับการพัฒนาและค้นพบตัวเอง เป็นสถานที่ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ห้องเรียนจึงควรได้สร้างบรรยากาศที่ช่วยเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ที่ได้รับประสบการณ์ทางบวก เพื่อพัฒนาตนเองให้มีทัศนะอันกว้างต่อสังคมที่ผู้เรียนพบปะและอาศัยอยู่ บรรยากาศเหล่านี้จึงส่งผลต่อความรู้สึกที่ไวต่อความคิดและความรู้สึกของผู้เรียน ซึ่งพื้นฐานที่จะช่วยเสริมในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนสำหรับผู้สอนที่ควรพัฒนา คือ คุณลักษณะได้แก่ 1) การยอมรับคุณค่าของผู้เรียนในฐานะบุคคล (as a person) การที่ผู้สอนตระหนักรู้ว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะตน การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลถ้าผู้สอนเพียงแต่รู้สึกว่าผู้เรียนแต่ละคนแตกต่างกันเท่านั้นยังไม่พอ ต้องแสดงออกทางด้านการปฏิบัติที่มีความรับผิดชอบต่อการกระทำซึ่งแสดงให้เห็นการยอมรับนั้นด้วยบรรยากาศแห่งความไว้วางใจ การให้ความอบอุ่นและความจริงใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียน 2) การสื่อสารแบบเปิด (open communication) การสนับสนุนความต้องการของบุคคลที่พัฒนาตนตามศักยภาพเท่าที่จะเป็นได้ (self-actualization) ซึ่งเป็นความต้องการของบุคคลที่ต้องมีการพัฒนาสูงสุดที่ต้องการจะเป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มที่ ไม่คิดคอยแต่จะหวังพึ่งพาผู้อื่น หรือสิ่งอื่นตลอดเวลา การสนับสนุนและพัฒนาผู้เรียนที่จะเป็นตัวของตัวเองจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสิ่งจำเป็นพื้นฐานประการแรก คือ การสื่อสารแบบเปิดที่อยู่ในบรรยากาศของการยอมรับลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล รวมทั้งการฟังอย่างมีประสิทธิผลที่ส่งเสริมการสื่อสารให้เกิดความรู้สึกสัมผัส อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนให้ดำเนินกิจกรรมต่อไปนี้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการที่มีอิทธิพลและส่งผลทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริม หรือขัดขวางการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งผู้สอนต้องคำนึงถึงตลอดเวลาในการจัดการเรียนการสอน คือ 1) การร่วมมือและการแข่งขันของผู้เรียนภายในชั้นเรียน 2) ลักษณะพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน 3) ความร่วมมือระหว่าง

ผู้สอนกับผู้เรียนโดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์การเรียนเป็นสำคัญ และ 4) ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อกลุ่มเพื่อน ผู้สอนและสถานศึกษาจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554 : 98-101) ซึ่งเป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่ผู้ใช้หลักสูตร เช่น การบริการห้องสมุด สื่อการเรียนการสอน บริการเกี่ยวกับเครื่องมือในการวัดผลและประเมินผล (สงัด อุทรานันท์ อ้างในธิดารัตน์ ถาบุตร, 2557 : 245)

6.6) การประเมินหลักสูตร (evaluation) หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ หรือมาตรฐาน ดังนั้น การประเมินหลักสูตรจึงเป็นกระบวนการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตร แล้ววิเคราะห์ข้อมูล เพื่อวินิจฉัยจุดเด่น จุดด้อยของตัวหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร อันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตรและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งการประเมินหลักสูตรผู้ประเมินสามารถออกแบบการประเมินโดยพิจารณาแนวคิดการประเมินหลัก 4 แนวคิด คือ

1) การประเมินความก้าวหน้า (formative evaluation) เป็นการประเมินขณะใช้หลักสูตรเพื่อให้ได้สาระสนเทศสำหรับการปรับปรุงกระบวนการบริหารและการใช้หลักสูตร ส่วนการประเมินสรุปรวม (summative evaluation) เป็นการประเมินผลสรุปของหลักสูตรเพื่อให้ได้สารสนเทศสำหรับตัดสินผลหลักสูตร

2) การประเมินอย่างไม่เป็นทางการ (informal evaluation) เป็นการประเมินที่ไม่เคร่งครัดแบบแผน การเก็บข้อมูลตามความสะดวก เช่น การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ สอบถามอย่างไม่มีโครงสร้าง ข้อสรุปมักเกิดขึ้นตามความรู้สึก หรือความเห็นส่วนตัว ส่วนการประเมินอย่างทางการ (informal evaluation) เป็นการประเมินอย่างมีแบบแผน มีวัตถุประสงค์ การสร้างเครื่องมือ การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปผลตามเกณฑ์ หรือมาตรฐาน และการรายงานด้วยลายลักษณ์อักษร

3) การประเมินทั้งหมด (gole-free evaluation) เป็นการประเมินที่ครอบคลุมผลที่เกิดขึ้นจริงทั้งหมดประกอบด้วย ทางตรงและทางอ้อม หรือผลกระทบโดยไม่ยึดติดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ส่วนการประเมินผลตามจุดมุ่งหมาย (gold-based evaluation) เป็นการประเมินผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรว่าผลผลิตที่ได้บรรลุผลสำเร็จตามจุดหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด

4) การประเมินโดยบุคคลภายนอก (external evaluation) เป็นการประเมินโดยบุคคลภายนอกซึ่งไม่ได้อยู่ในสังกัดหน่วยงาน หรือสถาบันส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกที่เป็นกลาง ส่วนการประเมินโดยผู้ประเมินภายใน (internal evaluation) เป็นการประเมินโดยบุคคลภายในสังกัดหน่วยงาน หรือสถาบันซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดและใช้หลักสูตรมาโดยตลอด ซึ่งรูปแบบการประเมินหลักสูตรสามารถจำแนกได้ 3 กลุ่มดังนี้

1) รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมาย (gold-based models) ที่เน้นการตัดสินคุณค่าตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร การประเมินจึงมีลักษณะของการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจริงกับผลที่คาดหวังไว้ ดังนั้น จุดมุ่งหมายจึงถูกใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความสำเร็จของการดำเนินงาน ผู้นำความคิดการประเมินนี้ คือ Tyler (1986) และ Hammond (1959)

2) รูปแบบการประเมินที่ยึดเกณฑ์ หรือมาตรฐานเป็นหลัก (criterion-based model) ที่เน้นการตัดสินคุณค่าตามเกณฑ์ หรือมาตรฐานเป็นหลัก ที่มาของเกณฑ์อาจกำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญ หน่วยงาน หรือองค์กรวิชาชีพอันเป็นที่ยอมรับ ผู้นำความคิดการประเมินแนวนี้ คือ Stake (1967) และ Provas (1971)

3) รูปแบบการประเมินที่ยึดการตัดสินใจเป็นหลัก (discistion-based model) รูปแบบนี้ต้องการเสนอสารสนเทศเพื่อช่วยผู้บริหารในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นความต้องการให้สารสนเทศของผู้บริหารเป็นหลักในการประเมิน ผู้นำแนวคิดการประเมินนี้คือ Cronbach (1963), Alkin (1999) และ Stufflebeam (1986) (ศิริชัย กาญจนวาสี, ออนไลน์, 2560) หากจำแนกตามช่วงเวลาการประเมินสามารถจำแนกได้ 3 ช่วงระยะเวลาการประเมินคือ

1) การประเมินก่อนการใช้หลักสูตรมุ่งประเมินคุณภาพของเอกสารหลักสูตร โดยใช้วิธีการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) เพื่อตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฉบับร่าง และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ โดยการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร เช่น เอกสารหลักสูตร เนื้อหาสาระ การเรียนการสอน และการวัดประเมินผล โดยผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่ายทั้งผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร และผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาสาระที่บรรจุไว้ในหลักสูตรร่วมมือกันพิจารณา นับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดก่อนที่จะนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ

2) การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรระหว่างการใช้หลักสูตร โดยการพิจารณาว่าการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลที่ปฏิบัติอยู่นั้นมีคุณภาพเป็นอย่างไร สอดคล้องกับเอกสารหลักสูตรหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไร มุ่งเน้นการปรับปรุงและพัฒนาเป็นสำคัญซึ่งวิธีการประเมินที่ใช้ประกอบด้วย การประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (child-centered evaluation) การประเมินแบบไม่เป็นทางการ (informal evaluation) การประเมินที่เป็นอิสระจากจุดมุ่งหมาย (goal-free evaluation) และการประเมินที่เน้นกระบวนการตัดสินใจ (decision-based evaluation)

3) การประเมินหลังการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินที่ดำเนินการภายหลังเสร็จสิ้นการใช้หลักสูตรมุ่งเน้นการประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยการพิจารณาประสิทธิภาพในการวางแผนหลักสูตรกระบวนการทำหลักสูตรไปใช้ การเรียนการสอน การวัด

ประเมินผล รวมทั้งผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร โดยใช้เครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มุ่งเน้นการตัดสินใจปรับปรุงหลักสูตร หรือยกเลิกการใช้หลักสูตรซึ่งวิธีการประเมินที่ใช้ ประกอบด้วยการประเมินแบบเป็นทางการ (formal evaluation) การประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมาย (goal-based evaluation) และการประเมินแบบร่วมมือร่วมใจ (collaborative evaluation) เป็นการประเมินโดยใช้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรทุกฝ่ายมีบทบาทเป็นผู้ประเมินหลักสูตร บนพื้นฐานของความร่วมมือร่วมใจที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ การประเมินหลักสูตรโดยทั่วไปมักกระทำในรูปของคณะกรรมการที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินหลักสูตร โดยกำหนดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรมีบทบาทหลักในการให้ข้อมูลที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องเท่านั้น ซึ่งข้อจำกัดประการหนึ่งของวิธีการนี้ คือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยกันเองที่มีต่อหลักสูตรในประเด็นต่าง ๆ (มารุต พัฒผล, 2558 : 65-85) สำหรับเกณฑ์การประเมินหลักสูตรเบรดี (Brady, 1987:169) กล่าวถึง เกณฑ์การประเมินหลักสูตรซึ่งพัฒนามาจาก The Phi Delta Kappa National Study Committee on Evaluation สามารถจำแนกได้ 3 ด้าน คือ เกณฑ์ความเป็นวิทยาศาสตร์ (scientific criteria) เกณฑ์ด้านการปฏิบัติ (practical criteria) และเกณฑ์ความรอบครอบ (prudential criteria) ดังนี้

1) เกณฑ์ความเป็นวิทยาศาสตร์ (scientific criteria) มี 3 เกณฑ์ คือ 1.1 ความตรงภายใน (internal validity) หมายถึง การออกแบบรายการประเมินเพื่อการรวบรวมข้อมูลตรงตามความต้องการของผู้ประเมิน ผลการประเมินถูกต้องตรงตามปรากฏการณ์จริง หรือตรงกันระหว่างสารสนเทศกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น 1.2 ความตรงภายนอก (external validity) หมายถึง ความเป็นไปได้ที่ต้องอ้างอิงผลการประเมินจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง กล่าวคือ ผู้ประเมินสามารถใช้หรือประยุกต์ใช้ข้อค้นพบที่ได้จากการประเมินกลุ่มหนึ่งไปยังกลุ่มที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน 1.3 ความเที่ยง (reliability) หมายถึง ความคงที่ หรือคงเส้นคงวาของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากการวัดหลายอย่าง ในเรื่องนี้ผู้ประเมินต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการวัดค่อนข้างมาก และ 1.4 ความเป็นปรนัย (objective) หมายถึง คนส่วนใหญ่มีความเข้าใจข้อมูลที่ได้ตรงกันมากน้อยเพียงใด ความเป็นปรนัยจะเกิดขึ้นได้เพียงใดก็อยู่ที่ว่าผู้ประเมินต้องตีความหมายให้ตรงกับบุคคลอื่นที่ร่วมประเมินด้วย

2) เกณฑ์ด้านการปฏิบัติ (practical criteria) มีจำนวน 6 เกณฑ์ คือ 2.1 ความตรงประเด็น (relevance) หมายถึง ข้อมูลที่ได้สอดคล้องหรือมีความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายเพียงใด ดังนั้นการตั้งจุดมุ่งหมายในการประเมินให้ชัดเจนจะช่วยให้ผู้ประเมินระมัดระวังในการเก็บข้อมูล และการตรวจสอบความสอดคล้อง หรือความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายได้ง่ายขึ้น 2.2 ความสำคัญ (importance) หมายถึง การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบที่จะประเมิน ตลอดจนการเก็บข้อมูลว่าส่วนใดเป็นประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้เพราะการประเมินในบางครั้งต้องประเมินในมุมกว้าง 2.3 ขอบเขต (scope)

หมายถึง แบบแผนของการประเมินที่เอื้ออำนวยให้การศึกษาได้ทั้งภาพกว้างและลึก 2.4 ความเชื่อ หรือการยอมรับ (credibility) หมายถึง ผู้ที่ต้องการทราบผลการประเมินเชื่อถือในตัวผู้ประเมินเพียงใด และยอมรับข้อเสนอแนะของผู้ประเมินหรือไม่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ผลการประเมินกับผู้ประเมินมีความสำคัญต่อการประเมินมาก 2.5 ความเหมาะสมของเวลา (timeliness) หมายถึง การรายงานผลการประเมินเสร็จทันต้องการใช้เพื่อดำเนินการหรือตัดสินใจหรือไม่ ถ้ารายงานผลได้ทันทีก็จะมีประโยชน์อย่างยิ่ง วิธีการรายงานผลเป็นระยะ ๆ และไม่ยึดรูปแบบรายงานเคร่งครัดก็ได้ และ 2.6 ความครอบคลุม (pervasiveness) หมายถึง ผลการประเมินได้นำไปใช้อย่างกว้างขวงหรือไม่ การที่จะให้มีผลการประเมินที่กว้างขวางนั้น ผู้ประเมินต้องรายงานผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน และทุกกลุ่มทราบทั่วกัน

3) เกณฑ์ความรอบครอบ (prudential criteria) มี 1 เกณฑ์ คือ 3.1 ประสิทธิผล หมายถึง การพิจารณาถึงความเหมาะสมระหว่างการลงทุนกับผลตอบแทนที่ได้รับ การพิจารณาถึงความสูญเปล่าของทรัพยากรที่มี ตลอดทั้งการพิจารณาถึงความสอดคล้องระหว่างผลการเกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และระหว่างผลที่เกิดขึ้นกับความต้องการของสังคมอีกด้วย

2.2.3.2 การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นโครงสร้างจึงศึกษาองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนที่มีความสัมพันธ์กับหลักสูตร ผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย ด้านอาจารย์ ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านนักศึกษา และด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนดังนี้

1) ความหมายของการจัดการเรียนการสอน คือ การดำเนินงานในสถาบันอุดมศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้รับความรู้ หรือประสบการณ์ ซึ่งมีนักวิชาการหลากหลายท่านให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

ทิศนา แขมมณี (2545: 26) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การจัดการเรียนการสอนจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยพิจารณาจากหลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน วิธีการสอนและการประเมินผล ตลอดจนสื่อการเรียนการสอน เป็นต้น

ราชบัณฑิตยสถาน (2555) กล่าวว่า การเรียนการสอนหมายถึง การจัดประสบการณ์กิจกรรมการเรียนรู้และการฝึกโดยใช้ยุทธศาสตร์ กระบวนการ วิธีการ สื่อและเทคนิคต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

Gagne and Briggs (1979 อ้างใน ทิศนา แขมมณี, 2545: 30) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบว่า หมายถึง การวางรูปแบบโครงสร้างระดับหลักสูตร (system level)

ระดับวิชา (course level) ระดับบทเรียน (lesson level) และระดับการนำไปปฏิบัติ (implementation level)

TrainKru by LearnEd (2561) การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดทำหลักสูตรและ หรือพัฒนาหลักสูตรของครู เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง มีปัญญา มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพตามมาตรฐาน ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยจัดการเรียนการรู้ด้วยวิธีการ รูปแบบที่หลายหลายและเหมาะสมเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการปฏิบัติ

Ellis and Hurs (2002: 1016) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอน หมายความว่า โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้จัดกระทำในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดผลที่ตั้งเป้าหมายไว้แก่ผู้เรียน

โดยสรุปความหมายของการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา คือ โครงสร้างการจัดการเรียนการสอนให้กับนักศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบที่ใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรที่ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดทางการศึกษาและการใช้ชีวิต ประกอบด้วย 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน 3) ด้านการประเมินหลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

2) ด้านอาจารย์

สถาบันอุดมศึกษาควรมีระบบหรือกลไกในการบริหารจัดการอาจารย์ เพื่อพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนด้านต่าง ๆ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2544: 7 อ้างใน ธวัชชัย เติมญวน, 2548 : 26) ดังนี้

2.1) การสรรหาอาจารย์ สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งต้องกำหนดให้มีกระบวนการสรรหาบุคคลเข้าเป็นอาจารย์ของสถาบันอุดมศึกษา ภายใต้ข้อปฏิบัติ หรือแนวปฏิบัติของมหาวิทยาลัยตามกฎระเบียบของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) และแนวปฏิบัติจำนวนและคุณสมบัติของอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และเรื่องการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ซึ่งบุคคลที่สามารถดำรงตำแหน่งอาจารย์เพื่อปฏิบัติหน้าที่สอนหลักสูตรระดับต่าง ๆ จะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2548 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 122 ตอนพิเศษ 39 ง : 7) ประกาศวันที่ 25 พฤษภาคม 2548) ใช้บังคับวันที่ 26 พฤษภาคม 2548 และประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แนวทางการบริหารเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2548 โดยมีแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการกำหนดจำนวนอาจารย์ประจำหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2548 (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา กลุ่มรับรองคุณภาพการศึกษาและเทียบคุณวุฒิ, 2549, ออนไลน์) และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับ

คุณวุฒิอาจารย์ประจำหลักสูตรระดับอุดมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา 2550, ออนไลน์) ออกตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2561, ออนไลน์) และมีคุณสมบัติตรงตามที่สถาบันอุดมศึกษาประกาศ ซึ่งปัจจุบันมีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แนวทางการบริหารเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2558 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 132 ตอนพิเศษ 295 ง : 25-30) ประกาศ วันที่ 13 พฤศจิกายน 2558 กำหนดจำนวนและคุณวุฒิของอาจารย์ นอกจากนี้

2.2) การกำหนดภารกิจของอาจารย์ ภารกิจของอาจารย์ หมายถึง บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ที่มีต่อสถาบันและสังคมภายนอกสถาบัน ซึ่งคณาจารย์จะถือเป็นภารกิจที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้บรรลุและเป้าหมายที่วางไว้ อาจารย์สถาบันอุดมศึกษามีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติ คือ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 และมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2549 มีที่มาแห่งมาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 โดยมีกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 ข้อ 3 ความว่า ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาโดยการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับและประเภทการศึกษาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด พร้อมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ จัดให้มีการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี เพื่อให้การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามวรรคหนึ่งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ให้หน่วยงานต้นสังกัด หรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษามีหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ช่วยเหลือและแนะนำสถานศึกษา เพื่อให้การประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 11 ก หน้า 1 ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2563) โดยที่มาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561 ได้กำหนดพันธกิจอุดมศึกษา และการบริหารจัดการ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2562) คือ 1. ด้านผลลัพธ์ผู้เรียน 2. ด้านการวิจัยและนวัตกรรม 3. ด้านการบริการวิชาการ 4. ด้านศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทย และ 5. ด้านการบริการวิชาการ ดังนี้

2.2.1) ภารกิจด้านการสอน เพื่อผลิตบัณฑิตตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง : 44) ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมและจริยธรรม ต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมสมรรถภาพของมนุษย์ในสังคมวงกว้าง

และต้องจัดสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามแนวทางของตนเอง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์อ้างใน ศิริพงศ์ รักใหม่และคณะ, 2559: 7) ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นมาตรฐานผลการเรียนรู้ (learning outcomes) ของผู้เรียนและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานที่เทียบเคียงกันได้ทั้งในระดับชาติและระดับสากล

พรชัย ทรัพย์นิธิ (2559) กล่าวว่า หน้าที่การสอนเป็นความรับผิดชอบที่เห็นได้ชัดที่สุดของอาชีพอาจารย์ แต่กลับเป็นด้านที่รู้จักกันน้อยที่สุด คนส่วนใหญ่มักจะคุ้นเคยกับการทำงานของครูมัธยมและคาดว่าคงจะคล้ายคลึงกับการสอนในมหาวิทยาลัย อันที่จริงแล้ว การสอนของอาจารย์มหาวิทยาลัยต่างจากในระดับมัธยมเป็นอย่างมาก ครูมัธยมโดยปกติจะสอนตามหลักสูตรที่ถูกกำหนดโดยหน่วยงานภายนอก เช่น กระทรวงศึกษาธิการ หรือองค์กรท้องถิ่นเช่น เทศบาล และมักจะสอนวิชาที่ไม่ต้องปรับปรุงเนื้อหาบ่อยนัก นอกจากนี้อาจสอนหลายวิชาที่มีเนื้อหาคล้าย ๆ กัน ในทางตรงกันข้ามอาจารย์มหาวิทยาลัยเขียนหลักสูตรของวิชาที่สอนเอง (ยกเว้นวิชาที่บังคับโดยสภาวิชาชีพ) และในกรณีวิชาเลือก เนื้อหาอาจเปลี่ยนแปลงอย่างมากในแต่ละปี นอกจากนี้ อาจารย์มักจะสอนวิชาที่แตกต่างกันทำให้ต้องคุ้นเคยกับเอกสาร ตำราประกอบจากหลายสาขาวิชา อีกทั้งเนื้อหาที่สอนก็มีความซับซ้อนกว่าระดับมัธยมเป็นอย่างมาก เนื้อหาส่วนใหญ่ยังเป็นเรื่องใหม่ซึ่งต้องทำความเข้าใจก่อน หรือระหว่างการเตรียมการสอน ดังนั้น ต้องใช้เวลาการเตรียมสอนค่อนข้างมาก เช่น ในการสอนเล็กเชอร์ 1 ชั่วโมงอาจจะต้องเตรียมอย่างน้อย 2-3 ชั่วโมง เป็นต้น ทั้งนี้วัตถุประสงค์หลักของการเล็กเชอร์ในมหาวิทยาลัย คือ การสอนให้นักศึกษาเกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ต้องอาศัยความสามารถของอาจารย์ในการแสดงการคิด วิเคราะห์ที่ออกมาในรูปการเขียนด้วย หากอาจารย์ประสบความสำเร็จในการสอน นักศึกษาจะสามารถย้อนถามกลับและอาจทำให้อาจารย์จนมุมได้ ซึ่งก็จะเพิ่มอีกแง่มุมหนึ่งที่ต้องตระหนักระหว่างการเตรียมการสอน บางครั้งนักศึกษาเองก็อาจจะติดตามไปปรึกษาเรื่องวิชาอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่กินเวลาทั้งสิ้น ท้ายที่สุดนักศึกษาเองเป็นผู้ประเมินการสอนของอาจารย์ในแต่ละเทอม ซึ่งเป็นด้านที่แปลกของอาชีพนี้ เพราะเงินเดือนและความก้าวหน้าส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการประเมินโดยนักศึกษา อีกด้านหนึ่งที่ซ่อนอยู่ของการสอนในมหาวิทยาลัย คือ การลงคอร์สวิชาเลือกอิสระที่เรียนกับอาจารย์ตัวต่อตัว หรือการควบคุมโครงงานของนักศึกษาปี 3 และปีสุดท้ายซึ่งล้วนแต่กินเวลามากกว่าปกติในแต่ละสัปดาห์ทั้งสิ้น หากโครงงานเกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมก็จะต้องเดินทางไปกับนักศึกษาบ่อยครั้ง นอกจากนี้ในกรณีนักศึกษาในระดับปริญญาโทและเอก อาจารย์ต้องใช้เวลากับนักศึกษาทุกคนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1-3 ชั่วโมง และต้องรับผิดชอบการอ่านและประเมินวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาของอาจารย์ท่านอื่น ๆ ด้วย

ทั้งในและนอกสถาบัน ในกรณีของนักศึกษาจากสถาบันอื่น ก็ต้องเดินทางไปสอบปากเปล่าเมื่อมีกำหนดการสอบ รวมทั้งต้องเขียนผลวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ของนักศึกษาแต่ละคนด้วย

2.2.2) ภารกิจด้านการวิจัย เป็นการช่วยพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาพัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศผ่านองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาจึงเป็นการสร้างสมความรู้ และบุกเบิกความรู้ใหม่ให้มีความต่อเนื่อง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ อ้างใน ศิริพงศ์ รักใหม่ และคณะ, 2559: 7) ช่วยให้เกิดความเข้าใจในสังคม ทำให้สามารถเลือกแนวทางแก้ปัญหาได้ถูกต้อง และวางนโยบายที่ดีอันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นผลดีต่อส่วนรวม (จรัส สุวรรณเวลา อ้างใน เรวดี ทรรศน์ รอบคอบ, 2550) โดยที่ภารกิจด้านการวิจัยและพัฒนาเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้อาจารย์มหาวิทยาลัยได้มีโอกาสทำการวิจัยด้วยเงินสนับสนุนทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งมีตั้งแต่งานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนจนถึงเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง ซึ่งเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง : 44) โดยที่การวิจัยและพัฒนาเป็นการศึกษา ค้นคว้าอย่างมีระบบเพื่อนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการประยุกต์ใช้ มีการบันทึกเป็นเอกสารตามรูปแบบของการวิจัย เช่น มีการตั้งสมมุติฐาน มีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุสมผล มีวัตถุประสงค์ชัดเจน มีการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ ตีความ และสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ การส่งเสริมงานวิจัยของมหาวิทยาลัยต้องประกอบด้วย การมีนโยบายด้านการวิจัย มีหลักเกณฑ์สนับสนุนการวิจัย การรับทุนวิจัยจากแหล่งภายนอก การดูแลด้านสิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญา และการสนับสนุนการเผยแพร่ผลงานวิจัย รวมทั้งมีการยกย่องผู้มีผลงานวิชาการ และการจัดทำ profile ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ

2.2.3) ภารกิจด้านการบริการวิชาการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน สถาบันอุดมศึกษาต้องมุ่งเน้นใช้ความเชี่ยวชาญ และองค์ความรู้จากภายในไปสู่การสร้างสรรค์ประโยชน์ เพื่อช่วยพัฒนาสังคมและประเทศชาติ นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษาสามารถดำเนินงานด้านการบริการชุมชนได้ โดยการนำความรู้และบัณฑิตไปช่วยพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น (พรชุลี อาชวอำรุง, 2546) ซึ่งการบริการวิชาการแก่สังคมเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา สถาบันพึงให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน สังคมและประเทศชาติในรูปแบบต่าง ๆ ตามความถนัดและในด้านที่สถาบันมีความเชี่ยวชาญ การให้บริการทางวิชาการอาจให้เปล่าโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย หรือคิดค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม โดยให้บริการทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน หน่วยงานอิสระ หน่วยงานสาธารณะ ชุมชน สังคมโดยกว้าง รูปแบบการให้บริการทางวิชาการให้คำปรึกษา ให้การอบรม จัดประชุมหรือสัมมนาวิชาการ ทำงานวิจัยเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ หรือเพื่อชี้แนะสังคม การให้บริการทางวิชาการนอกจากเป็นการทำประโยชน์ให้สังคมแล้ว สถาบัน

ยังได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์อันนำมาสู่การพัฒนาหลักสูตร มีการบูรณาการเพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการเรียนการสอน และการวิจัย พัฒนาตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งงานของนักศึกษาและเป็นแหล่งรายได้ของสถาบันจากการให้บริการวิชาการด้วย (มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ม.ป.ท. : 1) ซึ่งเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง: 44)

2.2.4) ภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม เป็นการส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของไทย เพื่อมุ่งอนุรักษ์และจรรโลงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ส่งเสริมความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ประจำชาติ จึงถือเป็นบทบาทหน้าที่หลักของสถาบันอุดมศึกษาที่จะต้องดำเนินการให้ชัดเจนสอดคล้องกับอุดมการณ์และเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อประโยชน์ของสังคมและมนุษยชาติ (วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2518 อ้างใน ศิริพงศ์ รักใหม่และคณะ, 2559 : 7) การทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในสี่ภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย คือ การเรียนการสอน วิจัย บริการวิชา และทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดระบบ กลไกลการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม โดยกำหนดให้มีนโยบาย แผนงาน โครงสร้างและการบริการจัดการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน เผยแพร่วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งเสริมให้มีการบูรณาการการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมกับการเรียนการสอนและกิจกรรมของนิสิต (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2561, ออนไลน์) ซึ่งเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง : 44)

โดยสรุปภารกิจของอาจารย์มหาวิทยาลัย คือ มาตรฐานของสถาบันอุดมศึกษาในสี่ด้านตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 คือ 1) ด้านการผลิตบัณฑิต 2) ด้านการวิจัย 3 ด้านการบริการวิชาการ และ 4) ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งมาตรฐานที่ภาครัฐกำหนดขึ้น

3) ด้านกระบวนการเรียนการสอน

จุดมุ่งหมายหลักของสถาบันอุดมศึกษาอยู่ที่การจัดการเรียนการสอน เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ การจัดการเรียนการสอนจะเป็นไปด้วยดีอยู่ที่การวางแผนร่วมกันของผู้บริหาร อาจารย์ ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะอาจารย์เป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ (นวลจิตต์ เชาวกีรติพงษ์, 2535 ; ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2543 อ้างในธวัช เติมญวณ, 2546: 34) องค์ประกอบด้านการเรียนการสอนมีดังนี้

3.1) การทำประมวลการสอนและแผนการสอน หรือโครงการ แผนการจัดการเรียนรู้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เขียนไว้ล่วงหน้า ทำให้ผู้สอนมีความพร้อมและมั่นใจว่าสามารถสอนได้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้และดำเนินการสอนได้ราบรื่น (ชนาธิป พรกุล, 2552 : 85) แผนการสอนเป็นวัสดุหลักสูตรที่ควรพัฒนามาจากหน่วยการเรียนรู้ ที่กำหนดไว้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุป้าหมายตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เป็นส่วนที่แสดงการจัดการเรียนการสอนตามบทเรียน และประสบการณ์การเรียนรู้เป็นรายวัน หรือรายสัปดาห์ เอกรินทร์ ลิ่มหาศาล (2552) แผนการสอนมีลักษณะเป็นเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรของครูผู้สอนซึ่งเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง โดยใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เนื้อหา เวลา เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ ชวลิต ชูกำแพง (2553) โดยที่แผนการจัดการเรียนรู้เป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียน การจัดการเรียนรู้ การใช้สื่อการจัดการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้เป็นแผนที่จัดทำขึ้นจากคู่มือครู หรือแนวทางการจัดการเรียนรู้ของกรมวิชาการ ทำให้ผู้จัดการเรียนรู้ทราบว่าจะจัดการเรียนรู้เนื้อหาใด เพื่อจุดประสงค์ใด จัดการเรียนรู้อย่างไร ใช้สื่ออะไร และวัดผลประเมินผลโดยวิธีใด วิมลรัตน์ สุนทรวิโรจน์ (2553) ซึ่ง ธวัช เติมญวณ (2546: 35) กล่าวว่า แผนการสอนเป็นแนวทางในการใช้หลักสูตร หากอาจารย์ไม่ทำแผนการสอน การใช้หลักสูตรจะเป็นไปอย่างไม่มีจุดหมายเป็นเหตุให้เสียเวลาหรือบกพร่องในการใช้หลักสูตร โดยที่ รัญจวน คำวชิรพิทักษ์ (ม.ป.ท., ออนไลน์) กล่าวว่า แผนการสอนจะประกอบด้วย หัวเรื่อง วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดการประเมินผล และการบันทึกผลหลังการสอนเป็นอย่างน้อย ซึ่งเรณุมาศ มาอุ่น (2559: 175) กล่าวว่า การวางแผนการสอน (instruction planning) เป็นการกำหนด หรือออกแบบการจัดการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้าว่า จะสอนเพื่ออะไร (จุดมุ่งหมายการเรียนรู้) สอนอะไร (เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้) สอนอย่างไร (รูปแบบการสอน วิธีการสอน เทคนิคการสอนและสื่อการสอน) และจะวัดผลการเรียนรู้อย่างไร (แนวทางและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้) โดยการวางแผนการสอนมี 2 ระดับ คือ 1) การวางแผนการสอนระยะยาว หรือโครงการระยะยาวในระดับภาคการศึกษา และ 2) แผนการสอนรายคาบ (lesson plan) เป็นแผนการสอนระยะสั้นเฉพาะคาบเรียนแต่ละครั้ง

โดยสรุป แผนการสอน หรือรายละเอียดของรายวิชา (course specification) ที่เรียกว่า มคอ.3 คือ เอกสารที่กำหนดเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของรายวิชา จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ รูปแบบการสอน และวิธีการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผนการเรียนรู้ หรือรายละเอียดของรายวิชา ตลอดจนหนังสืออ้างอิงที่นักศึกษาสามารถค้นคว้า

ได้ และยังกำหนดยุทธศาสตร์ในการประเมินรายวิชาและกระบวนการปรับปรุงไว้ด้วย โดยที่หากนักศึกษาจะต้องฝึกงาน ออกฝึกภาคสนาม หรือสหกิจศึกษาต้องจัดทำรายละเอียดของประสบการณ์ภาคสนาม (field experience specification) ที่เรียกว่า มคอ.4 คือ เอกสารที่กำหนดเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของรายวิชา จุดมุ่งหมายของการดำเนินการของกิจกรรมนั้น ๆ วิธีการการปลูกฝังทักษะต่าง ๆ และวิธีการวัดผลประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผนประสบการณ์ภาคสนาม ตลอดจนหนังสืออ้างอิงที่นักศึกษาสามารถค้นคว้าได้ซึ่งเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552

3.2) การจัดตารางสอน การจัดตารางสอน คือ การกำหนดวัน เวลา สถานที่ วิชา กลุ่มผู้เรียน ปกติจะจัดเป็นสัปดาห์ การจัดตารางสอนเพื่อให้ได้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ครบหลักสูตรนั้นเป็นงานละเอียดประณีต ผู้จัดต้องเป็นผู้ที่เข้าใจจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ต้องรู้เนื้อหาวิชา ความรู้เกี่ยวกับวัยและพัฒนาการแต่ละขั้นเป็นอย่างดี เพื่อจะได้จัดเนื้อหาวิชาและคาบเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (อำภา บุญช่วย, 2537: 67) และปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535: 186-187) เสนอว่า การจัดตารางสอนควรคำนึงถึง เค้าโครงหลักสูตร การแบ่งหมวดวิชาบังคับ วิชาเลือก วิชาเสรี แต่ละห้องเรียนต้องใช้อุปกรณ์ใด จำนวนนักศึกษาที่ลงทะเบียนแต่ละรายวิชาจัดเป็นกี่ห้อง กี่กลุ่ม ระยะเวลาหรือคาบชั่วโมงในการสอนเป็นกี่คาบ คาบละกี่นาที ในหนึ่งวันจัดได้กี่คาบ รวมทั้งลักษณะห้องเรียนที่ใช้จำนวนครูอาจารย์ที่รับผิดชอบในแต่ละรายวิชา วิทยากรพิเศษ ภาระการสอนของอาจารย์แต่ละคน โดยมีหลักการจัด คือ 1) จัดให้ครบตามโครงสร้างหลักสูตร 2) จัดตามธรรมชาติของรายวิชาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักศึกษา ไม่ให้เกิดความเครียดความเหนื่อยล้ามากเกินไป 3) จัดให้มีเวลาให้นักศึกษาค้นคว้าเองได้ 4) จัดวิชาทฤษฎีและคำนวณไว้ช่วงเช้า และ 5) ควรพิจารณาถึงอาจารย์ เช่น ความสะดวกที่จะสอน การมีเวลาว่างตรงกันเพื่อประชุม หารือกันในภาควิชาหรือแผนกวิชา โดยที่ ชัชวิทย์ อาภรณ์เทวัญ (2555) กล่าวว่า อาจารย์ในมหาวิทยาลัยควรจะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง การจัดตารางสอน หรือภาระงานของอาจารย์ควรจะต้องจัดให้ตามความเชี่ยวชาญของแต่ละคน หรือเอื้อให้อาจารย์ได้พัฒนาความเชี่ยวชาญในด้านใดด้านหนึ่งออกมา สรุปก็คือไม่ควรจะใช้ระบบ rotation หรือต้องเปลี่ยนวิชาที่สอนกันบ่อย ๆ สาเหตุที่ต้องปรับเปลี่ยนวิชาที่สอนกันบ่อย ๆ เพราะ 1) ภาระงานไม่พอ 2) อาจารย์เบื่อวิชาเดิมที่สอน 3) ภาควิชาต้องรับประกันว่าอาจารย์ต้องได้ภาระงานสอนเท่ากับขั้นต่ำที่สถาบันการศึกษากำหนด คือ 9 หน่วยหรือได้สอน 3 หน่วยกิต 1 วิชาเป็นอย่างน้อย ถ้าไม่ได้ภาระงานส่วนนี้ ภาควิชาต้องช่วยเหลือ 4) แบ่งอาจารย์ตามสาขาที่ตนเองถนัดต้องการเป็นผู้เชี่ยวชาญ และให้เปลี่ยนสาขาวิชาที่ชำนาญได้ทุกๆ 4 ปี ห้ามเปลี่ยนบ่อย ๆ 5) จัดภาระขั้นต่ำให้เสร็จก่อน คือ ให้อาจารย์เลือกวิชาในสาขาที่อาจารย์เชี่ยวชาญก่อน และไม่ควรเปลี่ยนผู้สอนวิชานี้บ่อย และ 6) พอจัดภาระงานขั้นต่ำเสร็จแล้ว ตารางสอนส่วนนี้จะนิ่งไป 4

ปี อาจารย์ที่ต้องการแค่ภาระงานขั้นต่ำก็ไม่ต้องประชุม ส่วนอาจารย์ที่ภาระสอนเกินขั้นต่ำต้องประชุมเพื่อตกลงกันว่าใครจะสอนวิชาใดในทุกเทอมการศึกษา นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535: 189-190) กล่าวว่า การจัดตารางสอนนั้นต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตารางสอนกับการบริหารงานของสถานศึกษา คือ 1) การบริหารงานด้านครูอาจารย์ การจัดตารางสอน มีความสัมพันธ์กับภาระงานของอาจารย์ โดยทั่วไปควรจะได้พิจารณาถึงภาระงานของอาจารย์ เวลาที่อาจารย์ใช้ในการทำงานอื่น นอกเหนือจากงานสอนมีงานด้านบริหาร หรืองานพิเศษอื่น ๆ ตลอดจนเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอน โดยเฉพาะอาจารย์ที่บรรจุใหม่ต้องใช้เวลามากในการเตรียมการสอน และอาจารย์ที่สอนหลายวิชาก็ต้องเตรียมการสอนมากขึ้น ตลอดจนธรรมชาติของวิชาที่สอน 2) การจัดอาคารสถานที่ ตารางสอนมีส่วนร่วมในการกำหนดห้องเรียนลักษณะต่าง ๆ ในอาคารเพื่อใช้ในการเรียนการสอน การใช้อาคารควรคำนึงถึงความสามารถและความเหมาะสม จำนวนนักศึกษา ลักษณะวิชา และพยายามใช้ห้องเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด 3) การจัดอุปกรณ์ เครื่องมือ และสื่อการสอน ตารางสอนเป็นตัวกำหนดว่าใครจะเป็นผู้ใช้ ใช้เมื่อใด และใช้อย่างไร 4) การจัดการอำนวยความสะดวกให้อาจารย์นักศึกษาและอาจารย์ ตารางสอนจะกำหนดเวลาพักในแต่ละคาบชั่วโมง เวลาอาหารกลางวัน ตลอดจนการจัดกิจการอื่น ๆ และ 5) ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถจะนำตารางสอนมาเป็นตัวกำหนดแผนการปฏิบัติงานในสถานศึกษา เช่น เวลาว่างของนักศึกษา เวลาว่างของครูอาจารย์ ภาระงานสอนของครูอาจารย์ การจัดประชุม รวมทั้งการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ในสถานศึกษา

โดยสรุป การจัดตารางสอนเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจด้านกระบวนการเรียนการสอน เพื่อกำหนดรายวิชาที่จะเปิดสอนในแต่ละภาคการศึกษา โดยการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จำนวนอาจารย์ผู้สอน จำนวนกลุ่มสาขาวิชา จำนวนวิชาที่สอน จำนวนห้องเรียน การจัดตารางเรียนตารางสอนในระดับมหาวิทยาลัยเป็นการกำหนดรายวิชาเรียน ผู้สอน ผู้เรียนและห้องเรียนช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ โดยที่การจัดตารางเรียนตารางต้องสอดคล้องกับรายละเอียดที่กำหนดใน มคอ.3 ในเรื่องของจำนวนหน่วยกิตของรายวิชาที่จะเป็นตัวกำหนดชั่วโมงการเรียนการสอนของอาจารย์ผู้สอน

3.3) การจัดอาจารย์เข้าสอน การจัดอาจารย์เข้าสอนเป็นงานของฝ่ายวิชาการการพิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น วิธีการดำเนินงานของการจัดอาจารย์เข้าสอน มีดังนี้

1) สำรวจความพร้อมของบุคลากรด้านอาจารย์ก่อนเปิดหลักสูตรใหม่ หรือเปิดแผนการสอนเพิ่ม

2) สำรวจภาระงานของอาจารย์

3) สำรวจคุณสมบัติของอาจารย์ เช่น วุฒิ ประสบการณ์ ความชำนาญในการสอนแต่ละวิชา

4) จัดตามความพร้อมของอาจารย์ผู้สอน เช่น ความถนัดและความต้องการในการสอน ได้แก่ จัดตามวุฒิการศึกษา จัดตามความถนัดความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์และความสนใจ

5) การแก้ไขปัญหาการขาดอาจารย์ ให้อาจารย์ได้ไปฝึกอบรมในบางรายวิชาที่ขาดแคลน จัดบุคลากรฝ่ายอื่นให้ช่วยสอน เช่น ฝ่ายสนับสนุนการสอนจัดรวมกลุ่มนักศึกษา จัดหาวิทยากรภายนอกมาช่วยสอน

6) จัดอาจารย์เข้าสอนแทนเมื่ออาจารย์ไม่มาสอน สิ่งที่ควรคำนึงถึงในการจัดครูอาจารย์เข้าสอน ควรคำนึงถึงภาระงานของอาจารย์ โดยทั่วไปสถานศึกษาจะมอบหมายงานอื่นให้อาจารย์รับผิดชอบ เช่น ธุรการ งานกิจกรรม และงานอื่น ๆ ตามที่ผู้บริหารสถานศึกษามอบหมายจึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาจัดแบ่งงานให้สมดุลกันโดยมีข้อที่ต้องพิจารณา คือ

6.1) เวลาที่อาจารย์ต้องเสียไปในการเตรียมการสอน โดยเฉพาะถ้าเป็นงานสอนในวิชาใหม่ที่ยังไม่เคยสอนมาก่อน

6.2) ลักษณะของวิชาที่สอน คือ วิชาทฤษฎี ภาคปฏิบัติที่ต้องใช้เวลาในการตรวจงาน ตรวจร่าง หรือโครงงาน

6.3) ลักษณะของนักศึกษาที่เรียน หากเป็นผู้เรียนที่อ่อน มีพื้นฐานการเรียนที่ต่างกัน ก็ใช้เวลาสอนเพิ่ม หรือสอนเสริม

6.4) งานหรือกิจกรรมพิเศษนอกเหนือการสอน เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดทำโครงการอื่น ๆ เป็นต้น

6.5) ความชำนาญ และประสบการณ์การสอนของอาจารย์ที่มีความรู้ และมีประสบการณ์การสอนมากจะเตรียมการสอนน้อยกว่า และมีความมั่นใจในการสอนมากกว่า

สาโรจน์ เทียนใส (2553) กล่าวว่า การจัดครูเข้าสอน พิจารณาจากวุฒิทางการศึกษา รองลงมาได้แก่ พิจารณาระดับชั้นที่เหมาะสมในการสอนของครู และพิจารณาความสามารถ และความสนใจของครู ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสอนของครู หัวหน้าสาระ รองลงมา ได้แก่ รองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารวิชาการ และผู้อำนวยการโรงเรียน ปัญหาในการจัดครูเข้าสอนส่วนใหญ่ คือ ขาดครูที่มีความรู้ความสามารถ ครูมีประสบการณ์น้อยขาดความชำนาญ และครูมีความรู้ความสามารถไม่ตรงกลุ่มสาระที่สอน

โดยสรุป การจัดอาจารย์เข้าสอนนั้นต้องคำนึงถึงความความสามารถความเชี่ยวชาญในศาสตร์ หรือรายวิชาที่ผู้สอนถนัดหรือตรงตามการศึกษา ภาระในการสอน หมายรวมถึง

การเตรียมการสอนที่ต้องใช้เวลาที่ต่างกันไประหว่างรายวิชาที่เคยสอนกับรายวิชาใหม่ที่ไม่เคยสอน และประสบการณ์ในการสอนของอาจารย์เก่าและอาจารย์ใหม่ ที่สำคัญลักษณะของรายวิชาที่สอนว่ามีลักษณะเป็นวิชาทฤษฎีหรือวิชาปฏิบัติที่ทำให้ภาระงานของอาจารย์ต่างกัน ฉะนั้น การจัดอาจารย์เข้าสอนจึงเป็นหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้บังคับบัญชาผู้สอน และผู้บริหารสถาบันการศึกษาที่ต้องกระทำร่วมกัน ซึ่งอาจารย์ผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษานั้นอาจเป็นอาจารย์ประจำ อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร หรืออาจารย์พิเศษก็ได้ แต่ต้องมีจำนวน คุณวุฒิและคุณสมบัติของอาจารย์ตามที่ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558 กำหนดไว้ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนพิเศษ 295 ง หน้า 2-13, ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2558)

3.4) วิธีการสอน คือ ขั้นตอนที่ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น ๆ (ทิศนา แขมมณี, 2551: 323) วิธีการสอนมี 2 วิธีใหญ่ ๆ ดังนี้ (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2544 อ้างใน ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน, 2553: 76-77)

3.4.1) การสอนโดยคำนึงถึงตัวผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (teacher-centered method) มักเป็นการสอนแบบบรรยายที่ผู้สอนอยู่ในฐานะเป็นศูนย์รวมภายในชั้นเรียนเป็นผู้มีความรู้มีประสบการณ์และทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของตนเองให้กับนักศึกษาในชั้นเรียน เป็นวิธีการสอนแบบอาจารย์ทำหน้าที่ถ่ายทอดและนักศึกษาทำหน้าที่เป็นผู้รับความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์และนักศึกษาจึงวางอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในหน้าที่ที่เท่ากัน วิธีการนี้เป็นวิธีการแบบเก่า แต่อาจมีประสิทธิภาพสูงถ้าอาจารย์ผู้สอนมีความรู้ความสามารถและมีทัศนคติกว้างขวางพอ อย่างไรก็ตาม โดยปกติแล้ววิธีการสอนแบบนี้มีข้อจำกัดในตัวเองเอง คือ ไม่อาจเป็นเครื่องมือนำนักศึกษาไปสู่จุดหมายปลายทางของการศึกษาแบบศิลปศาสตร์ได้อย่างแท้จริง นอกจากจะต้องปรับปรุงแก้ไขบางประการ

3.4.2) การสอนโดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centered method) เป็นวิธีการสอนสมัยใหม่ที่คำนึงถึงภูมิหลังและความเข้าใจและความต้องการของนักศึกษาแต่ละคนเป็นหลักในการดำเนินการสอนในชั้นเรียน อาจารย์ผู้สอนอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้ชี้แนะควบคุมปรึกษา และบ่อยครั้งเป็นผู้รับประสบการณ์ในชั้นเรียนร่วมกับนักศึกษา วิธีการสอนแบบนี้ออกมาในลักษณะการสอนแบบกลุ่มย่อย มีการอภิปรายโต้แย้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทดลองปฏิบัติและการใช้อุปกรณ์การสอนสมัยใหม่เข้าช่วย เพื่อให้นักศึกษาและอาจารย์หาข้อมูล ข้อสรุปและทางแก้ปัญหาร่วมกันในระหว่างการเรียนรู้ วิธีการนี้ทำให้การศึกษาได้ประโยชน์สูงสุด สร้างบรรยากาศการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ นำความสนุกสนานและความพอใจทั้งผู้สอนและผู้เรียนโดยปกติ

อาจารย์หนุ่มสาวมักพร้อมยึดเอาวิธีการนี้เป็นแนวทาวทางขณะที่อาจารย์รุ่นใหญ่แม้บางครั้งจะทำใจยอมรับการปรับปรุงวิธีการสอนแบบแรกได้แต่มักปฏิเสธวิธีการนี้

รูปแบบการสอนประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอนและปัจจัยที่เกี่ยวข้องก่อนที่จะจัดการเรียนการสอน โดยการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนต้องมีการวางแผน คือ ศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและตีความสาระที่กำหนดในหลักสูตรให้ถูกต้อง การกำหนดสาระในการสอนโดยทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เข้าใจพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ศึกษาตำราเอกสารระดับชั้นและเวลาเรียน กำหนดสาระการสอนของแต่ละหัวข้อจะมีสาระไม่เกินเวลาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร การเลือกรูปแบบการสอนซึ่งมีอยู่หลากหลายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การให้เนื้อหาสาระของแต่ละคนโดยให้ผู้สอนสามารถเลือกรูปแบบการสอนต่าง ๆ ดังนี้ (วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2544 ; ธวัช เติมญวณ, 2546 อ้างใน ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน, 2553: 77-80)

1. ปาฐกถา คือ การถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็นทัศนคติ หรือการวิเคราะห์สาระสำคัญข้อมูลจากหัวข้อที่กำหนดให้อย่างพิถีพิถัน มีระบบในการเรียบเรียงสาระนับแต่การขึ้นต้นการพูดจนกระทั่งการสรุปท้ายก่อนการปิดปาฐกถา ลักษณะการพูดเป็นพิธีการและเป็นการนำเสนอความรู้หลัก

2. บรรยาย คือ การถ่ายทอดความรู้ความคิดเห็น ในหัวข้อที่กำหนดโดยมีวิธีการพูดที่เป็นกันเองมากกว่าการปาฐกถา ผู้พูดอาจใช้อุปกรณ์ประกอบการพูด หรืออาจใช้การสอนวิธีอื่น ๆ ประกอบการบรรยายก็ได้ อาจารย์ส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยใช้การบรรยายส่วนใหญ่ เนื่องจากสามารถควบคุมเนื้อหาสาระให้เป็นไปตามหลักสูตรได้อย่างเต็มที่

3. การอภิปรายอนุกรม คือ การจัดผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญแต่ละหัวข้อที่เรียงตามลำดับกัน และให้ผู้พูด หรือองค์ปาฐกถาซึ่งประกอบด้วย 4-5 คนพูดเรียงลำดับหัวข้อโดยมีประธานกรรมการอภิอปรายอนุกรมเป็นผู้เปิดการอภิปราย เชิญผู้อภิปรายแต่ละคนตามลำดับแต่ละคนกล่าวสรุปและปิดอภิปราย ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญการพูดแต่ละหัวข้อ

4. การอภิปรายเป็นคณะ คือ การจัดการให้วิทยากรพูดในหัวข้อเดียวกันทั้งนี้ให้ผู้เรียนได้ฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีความหลากหลายซึ่งอาจจะสอดคล้อง หรือแตกต่างสุดแล้วแต่ทัศนะของผู้อภิปรายแต่ละคนเหล่านั้น การอภิปรายเป็นคณะจะมีผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้ประสานงานการพูดโยงความคิดและโยงเรื่องให้สอดคล้องเชื่อมโยงไปสู่การอภิปราย

5. การสอนโดยใช้โทรทัศน์ เพื่อประหยัดเวลาการสอนสำหรับนิสิตที่มีจำนวนมาก ผู้สอนอาจสอนโดยวิธีการบรรยาย หรือสาธิตประกอบการบรรยายให้ถ่ายทอดลงในเทปโทรทัศน์ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับรู้และศึกษาไปพร้อมกัน หรืออาจเปิดโทรทัศน์สำหรับกลุ่มใหญ่ที่เรียนในชั่วโมงต่อไป

6. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ผู้สอนอาจนำเสนอสาระรายวิชาโดยนำเสนอผ่านทางคอมพิวเตอร์ในรูปแบบการนำเสนอโดยใช้โปรแกรมพาวเวอร์พอยท์ หรือจะทำในรูปแบบของคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ทำให้เกิดสีสวยงาม เคลื่อนไหวได้มีภาพต่าง ๆ ประกอบการสอนทำให้ผู้เรียนได้เห็นและเข้าใจสาระของการสอนมากขึ้น

7. การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการอธิบายวิธีการสอนแบบกลุ่มย่อยซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนในด้านการฝึก การค้นคว้า การคิด การเขียน การเสนอความคิด การรับฟัง และการทำงานร่วมกัน ผู้เรียนจะเลือกประธาน เลขานุการ และทำหน้าที่เป็นสมาชิกในกลุ่มที่ดี วางแผนงานร่วมกับกลุ่ม ศึกษาค้นคว้าอภิปรายและเสนอรายงาน

8. การสัมมนา คือ การที่ผู้สอนและผู้เรียนได้วางแผนการเรียนร่วมกัน โดยกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาจากการที่ผู้สอนจะให้ข้อมูลความคิด ทฤษฎีพื้นฐานซึ่งจะจัดอยู่ในรูปของการเชิญวิทยากรมาแสดงปาฐกถา หรือบรรยาย จากนั้นเป็นการค้นคว้าด้วยตนเอง การอภิปรายกลุ่มย่อย ตลอดจนเสนอผลการศึกษาค้นคว้าและข้อตกลงในกลุ่มใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ตามขอบเขตที่กำหนดในสาระวิชานั้น การสัมมนานี้นิสิตนักศึกษาจะได้มีโอกาสฝึกทักษะการทำเอกสารประกอบการสัมมนา การจัดการสัมมนาอภิปรายกลุ่ม และมีโอกาสฝึกการเสนอรายงานต่อที่ประชุมใหญ่อีกด้วย

9. การศึกษาเฉพาะกรณี หรือโครงการสอนแบบการศึกษาเฉพาะกรณีมุ่งให้นิสิตนักศึกษาในกลุ่มย่อยประมาณ 5-7 คน ได้มีโอกาสศึกษาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเพื่อหาข้อมูลมาตัดสินวินิจฉัย ดำเนินการ หรือแก้ปัญหา หรือหาทางเสนอแนะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่กำหนด ซึ่งผู้เรียนในกลุ่มจะต้องศึกษาตั้งแต่จุดเริ่มต้นปัญหา สาเหตุปัญหา แนวทางการศึกษาประกอบเพื่อแก้ปัญหาตลอดจนข้อเสนอแนะต่าง ๆ

10. การฝึกการปฏิบัติ การศึกษาในหลักสูตรระดับปริญญาตรีจำเป็นต้องมีการฝึกปฏิบัติ เช่น เมื่อเรียนภาคบรรยายหรือทฤษฎีแล้วก็มีภาคปฏิบัติให้ทดลองทำด้วยตนเอง เพื่อให้เข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น การสอนภาคปฏิบัติจำเป็นต้องแบ่งเป็นกลุ่มย่อยเพื่อประสิทธิภาพในการควบคุมดูแลผู้เรียนได้ปฏิบัติถูกต้องได้ผลมากยิ่งขึ้น เช่น การฝึกการใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น ทดลองใช้โปรแกรมง่าย ๆ ในคอมพิวเตอร์ เป็นต้น การฝึกปฏิบัติทำได้ทุกสาขาวิชา เพราะเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจศาสตร์ต่าง ๆ ได้กระจ่างและสามารถนำทฤษฎีมาปฏิบัติได้

11. การสาธิต การศึกษาหลายกรณีที่ผู้สอนจำเป็นต้องสาธิตให้นิสิตนักศึกษาดูเป็นตัวอย่าง เช่น การสาธิตการขาย อาจารย์อาจสาธิตให้ผู้เรียนดูว่า วิธีการเสนอสินค้าที่ให้มาให้แก่ลูกค้าควรจะพูดอย่างไร ชี้ข้อดี ข้อเด่นของสินค้านั้นอย่างไร มีเทคนิคที่จะจูงใจลูกค้าอย่างไร อาจารย์

ย่อมสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่างได้ นอกจากนี้ในการฝึกการปฏิบัติผู้สอนจำเป็นต้องสาธิต หรือทำตัวอย่างให้ดูก่อนเพื่อผู้เรียนสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้

12. การสอนเป็นรายบุคคล การสอนเป็นรายบุคคลเพ่งเล็งการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลัก ดังนั้น อาจจะใช้วิธีสอนโดยให้นิสิตนักศึกษาไปค้นคว้าตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและนำสาระที่ได้มาอภิปรายร่วมกับผู้สอน การสอนประเภทนี้อาจจะใช้อุปกรณ์การสอนประกอบก็ได้ เช่น การเรียนจากตลับเสียง เอกสาร หรือบทเรียนจากคอมพิวเตอร์

13. การสอนแบบโปรแกรม เป็นการจัดบทเรียนสำเร็จรูปซึ่งอาจอยู่ในรูปตำราแบบเรียน หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ก็ได้ การสอนแบบนี้ผู้สอนก็จะต้องเตรียมบทเรียนสำเร็จรูปไว้ให้กับผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองและเรียนไปตามความสามารถความสนใจ และเวลาที่ผู้เรียนสะดวก บทเรียนดังกล่าวจะให้สาระ วิธีการเรียน และการวัดผลด้วย

14. การฝึกประสบการณ์ตรง การสอนโดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงจากเรื่องที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะในการศึกษาสาขาวิชาชีพการสอนแบบนี้จึงต้องเป็นการนิเทศชี้แนะอธิบายเป็นรายบุคคล ผู้สอนจำเป็นต้องสอนร่วมกับบุคลากร ซึ่งควบคุมงานในหน้าที่ที่สถาบันนั้นส่งผู้เรียนไปฝึกงานด้วย

3.5.3) รูปแบบวิธีการสอนที่ดี ผู้สอนในยุคโลกาภิวัตน์จึงควรมีเทคนิคการสอนแนวใหม่ที่ส่งเสริมให้ผู้สอนได้เห็นแนวทางในการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะกระบวนการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ซึ่งเทคนิคการสอนแนวใหม่ที่นิยมใช้ในปัจจุบัน และใช้ได้ผลประกอบด้วยเทคนิคการสอน (มหาวิทยาลัยราชธานี สำนักวิชาการ, 2557 : 6-14) ดังนี้

1) เทคนิคการสอนแบบทำงานร่วมกัน (co-operative leaning) คือ การจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ผู้เรียนทำงานร่วมกัน และช่วยเหลือกันในชั้นเรียนที่สร้างบรรยายกาศและสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยมีความมุ่งหมายของการสอน คือ การรับผิดชอบร่วมกันเป็นการให้สมาชิกใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการทำงาน แต่คงรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

2) เทคนิคการสอนแบบอุปนัย (inductive method) เป็นการสอนรายละเอียดไปหากฎเกณฑ์กล่าว คือ เป็นการสอนแบบย่อยไปหาส่วนร่วม หรือสอนจากตัวอย่างไปหาหลักการโดยมีความมุ่งหมาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พบกฎเกณฑ์ หรือความจริงด้วยตนเอง เข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ของความคิดต่าง ๆ

3) เทคนิคการสอนแบบนิรนัย (deductive method) วิธีการสอนแบบนี้เริ่มต้นสอนจากกฎ หรือหลักการต่าง ๆ แล้วให้ผู้เรียนหาเหตุผล หลักฐานมายืนยัน เป็นการฝึกให้นักเรียนมี

เหตุมีผล โดยมีความมุ่งหมาย คือ ให้ผู้เรียนรู้จักการใช้กฎ สูตรและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ช่วยในการแก้ปัญหา

4) เทคนิคการสอนแบบระดมพลังสมอง (brainstormining) คือ วิธีการสอนที่ใช้ในการอภิปรายทันที ไม่มีใครกระตุ้นผู้เรียนเพื่อหาคำตอบหรือทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหาที่กำหนดอย่างรวดเร็ว ในระยะเวลาสั้นโดยไม่มีการตัดสินว่าทางเลือกใดดีหรือไม่อย่างไร

5) วิธีการสอนโดยการลงมือปฏิบัติ (practice) คือ วิธีการสอนที่ให้ประสบการณ์ตรงกับผู้เรียน โดยการให้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นการสอนที่มุ่งหมายให้เกิดการผสมผสานระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ

6) วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (simulation) คือ วิธีการสอนที่จำลองสถานการณ์จริงมาไว้ในชั้นเรียนโดยพยายามทำให้เหมือนจริงที่สุด มีการกำหนดเงื่อนไข แล้วแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มเพื่อเข้าไปเล่นในสถานการณ์ที่จำลอง มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการเผชิญหน้ากับปัญหา

7) วิธีการสอนแบบสาธิต (demonstration method) คือ วิธีการสอนที่ครูมีหน้าที่ในการวางแผนการเรียนการสอนส่วนใหญ่ โดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต การฟัง การทำ หรือแสดง

8) วิธีการสอนแบบโครงการ (project method) เป็นวิธีการสอนให้ผู้เรียนได้วางโครงการและดำเนินการให้สำเร็จตามโครงการนั้น เป็นการสอนที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต ผู้เรียนจะทำงานด้วยการตั้งปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยการลงมือทำจริง

กลยุทธ์การสอน สำหรับแนวทางที่สถาบันใช้ในการประสาทความรู้ตามกลุ่มสาระวิชาแก่ผู้เรียนเพื่อให้บัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์มีความรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์ รวมถึงคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมีความสำคัญในการปฏิบัติงานนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ กลยุทธ์การสอนระดับหลักสูตร และกลยุทธ์การสอนระดับรายวิชา ได้แก่ 1) กลยุทธ์การสอนระดับหลักสูตร ในระดับหลักสูตรจะมีการจัดลำดับของรายวิชาก่อนหลังทั้งในแง่ของรายวิชาและในแง่ของชั้นปีของผู้เรียน ผสมผสานกันไปในลักษณะของแผนการศึกษาตลอดระยะเวลา 4 ปี ให้ผู้เรียนทราบล่วงหน้าไว้ในหลักสูตรของสถาบัน โดยวิชาเฉพาะที่เป็นวิชาบังคับจะกำหนดให้ศึกษาวิชาที่เป็นพื้นฐานหลักเสียก่อนในเบื้องต้นตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 จากนั้นจึงกำหนดให้ศึกษาวิชาบังคับที่มีเนื้อหาสืบเนื่อง หรือวิชาบังคับที่ต้องใช้ความรู้พื้นฐาน ในชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 ต่อไปสถาบันควรที่จะกำหนดในแผนให้ศึกษาเสร็จสิ้นภายในชั้นปีที่ 3 เพื่อที่ผู้เรียนจะได้เริ่มศึกษาวิชาเฉพาะที่เป็นวิชาเลือกในชั้นปีที่ 3 สำหรับการเตรียมพร้อมเพื่อไปฝึกงานหาประสบการณ์ในช่วงภาคฤดูร้อนของชั้นปีที่ 3 หรือในชั้นปีที่ 4 และเมื่อได้ไปฝึกงานหา

ประสบการณ์แล้ว ผู้เรียนจะได้มีโอกาสศึกษาวิชาเลือกที่เหมาะสมหรือมีความถนัดในชั้นปีที่ 4 ต่อไป การกำหนดแผนการศึกษาเป็นลำดับเช่นนี้จะดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาความรู้ ความถนัดหรือความสนใจของผู้เรียนที่จะค่อย ๆ คลี่คลายตัวให้เกิดความชัดเจนเมื่อศึกษาไปได้ระยะหนึ่ง ดีกว่าที่จะปล่อยให้ศึกษาวิชาเลือกไปอย่างไม่มีทิศทาง ในส่วนของวิชาเลือกนั้นสถาบันควรจะได้กำหนดวิชาเลือกให้เป็นกลุ่มวิชาตามเนื้อหา สาขาวิชาย่อย หรือตามแนวทางการประกอบวิชาชีพ หรือตามแนวการศึกษาต่อหลังปริญญาเพื่อให้องค์ความรู้ในวิชาเลือกที่ผู้เรียนได้รับ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันเป็นระบบ แต่ก็มิได้ปิดโอกาสหากผู้เรียนประสงค์จะเลือกเรียนตามความสนใจที่หลากหลายของตนเองเกี่ยวกับการฝึกงานเพื่อฝึกฝนทักษะหรือหาประสบการณ์จากการทำงานหรือสหกิจศึกษานั้น สถาบันควรพิจารณาความพร้อมทั้งในส่วนของสถาบันและผู้เรียนว่าจะจัดให้เป็นการลงทะเบียนศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร หรือเป็นประสบการณ์ที่เลือกไปดำเนินการนอกหลักสูตร และไม่ว่าจะดำเนินการอย่างไร สถาบันควรพิจารณาดำเนินการประสานงานสนับสนุนให้แก่ผู้เรียนในการนี้ด้วย สำหรับสถาบันการศึกษาที่กำหนดให้การเพิ่มพูนทักษะการทำวิจัยของนักศึกษาเป็นนโยบายในการจัดการศึกษาเพื่อให้นักศึกษาสามารถต่อยอดการศึกษาในระดับสูงต่อไปได้นั้น ก็อาจพิจารณากำหนดให้มีรายวิชาว่าด้วยระเบียบวิธีวิจัยทางนิติศาสตร์เป็นรายวิชาเลือกหรือรายวิชาบังคับก็ได้ อีกทั้งสถาบันการศึกษาอาจกำหนดให้การทำสารนิพนธ์ระดับปริญญาตรีเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ด้วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายและความพร้อมของสถาบันการศึกษา 2) กลยุทธ์การสอนระดับรายวิชา ในระดับรายวิชานั้น สถาบันจะต้องจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และมีทักษะตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ที่กำหนด โดยจะต้องพิจารณาเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของรายวิชาประกอบเป็นสำคัญ อาทิ ในรายวิชาที่เป็นวิชาบังคับในกฎหมายพื้นฐานที่สำคัญซึ่งมักเป็นชั้นเรียนขนาดใหญ่ อาจใช้การสอนแบบบรรยายและอภิปราย (lecture and discussion method) เป็นหลักร่วมกับการสอนแบบเน้นกรณีปัญหา (problem-based method) ในขณะที่รายวิชาที่เป็นวิชาเลือกซึ่งอาจจะมีขนาดชั้นเรียนเล็กลงและมุ่งให้ผู้เรียนศึกษาตามความสนใจ อาจจัดการเรียนการสอนหลายแบบประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนเชิงสัมมนา การสอนแบบเน้นกรณีปัญหา ประกอบกับการสอนแบบเน้นการแสวงความรู้ด้วยตนเอง (self-study method) การสอนแบบมุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์ (criticality-based method) หรือในกรณีของรายวิชาที่มุ่งเน้นทักษะของผู้เรียน อาจจัดการเรียนการสอนแบบเน้นสมรรถนะ (competency–based method) การสอนแบบมุ่งเน้นการสร้างผลผลิต (productivity-based method) การสอนแบบสาธิต (demonstration method) การสอนแบบใช้สถานการณ์จำลอง (simulation method) การสอนกฎหมายเชิงคลินิก (clinical legal education) เป็นต้น นอกจากนี้ การสื่อสารความคิด ความเข้าใจ การโต้เถียงวิพากษ์วิจารณ์ รวมไปถึงการรับฟังผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นการสื่อด้วยเอกสาร หรือการเขียน หรือด้วย

วาจาในรูปของการโต้เถียง การอภิปราย การนำเสนอ หรือการประชุม ล้วนเป็นทักษะสำคัญของนักกฎหมาย ผู้สอนในแต่ละรายวิชาควรที่จะได้จัดให้นักศึกษามีการฝึกฝนทักษะเหล่านี้ประกอบไปด้วย อันจะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะเหล่านี้ไปตลอดจนจบการศึกษาและมีทักษะเหล่านี้ติดตัวออกไปประกอบอาชีพการงานได้เป็นอย่างดี ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชนิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

โดยสรุป วิธีการสอนนั้นมี 2 ลักษณะคือ 1. วิธีการสอนที่ยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และ 2. วิธีการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งมีรูปแบบ เทคนิค และวิธีการสอนที่แตกต่างกันไป ซึ่งเทคนิควิธีการสอนที่นิยมใช้ในสถาบันอุดมศึกษาได้แก่ เทคนิคการสอนแบบทำงานร่วมกัน (co-operative leaning) เทคนิคการสอนแบบอุปนัย (inductive method) เทคนิคการสอนแบบนิรนัย (deductive method) เทคนิคการสอนแบบระดมพลังสมอง (brainstormining) วิธีการสอนโดยการลงมือปฏิบัติ (practice) วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (simulation) วิธีการสอนแบบสาธิต (demonstration method) วิธีการสอนแบบโครงการ (project method) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของวิชานั้น

4) ด้านนักศึกษา

ความสำเร็จของการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง คือ นักศึกษา ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับการรับ หรือการคัดเลือกนักศึกษาเข้าศึกษาในหลักสูตรที่ต้องเป็นระบบที่สามารถคัดเลือกนักศึกษาที่มีคุณสมบัติ และความพร้อมในการเรียนในหลักสูตรจนสำเร็จการศึกษา และส่งเสริมให้มีความพร้อมทางการเรียน และมีกิจกรรมพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความสามารถตามหลักสูตร มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2560: 66) ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาที่ต้องปฏิบัติให้ได้คุณภาพ ดังนี้

4.1) การคัดเลือกนักศึกษา ความเป็นมาของระบบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษา (สมาคมที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย, 2561, ออนไลน์) มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1) ระบบการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในระบบคัดเลือกรวม (Central University Admissions System: CUAS) ก่อนปีการศึกษา 2504-ปีการศึกษา 2542

4.1.1.1) ก่อนปีการศึกษา 2504 มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งดำเนินการสอบเอง

4.1.1.2) ปีการศึกษา 2504 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ จัดสอบร่วมกันมีสภาการศึกษาแห่งชาติเป็นผู้ประสานงาน

4.1.1.3) ปีการศึกษา 2505 มหาวิทยาลัย 5 แห่งที่มีอยู่ในขณะนั้น ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร จัดสอบร่วมกันการสอบเลือกนี้เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการสละ

สิทธิ์และการเพิ่มจำนวนที่สำรองที่นั่งจากการที่ผู้สมัครสอบได้หลายมหาวิทยาลัย ทำให้นักเรียนในขณะนั้นต้องเสียเวลาสอบหลายแห่งมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากและมีผู้สมัครเพิ่มขึ้น

4.1.1.4) ปีการศึกษา 2509 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามข้อเสนอของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กลับไปใช้วิธีสอบแยกแต่การดำเนินการเกิดปัญหามาก มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ต้องเลื่อนการเปิดเทอมออกไป เนื่องจากต้องมีการเรียกสอบสัมภาษณ์เพิ่มหลายรอบ

4.1.1.5) ปีการศึกษา 2510 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามข้อเสนอของสภาการศึกษาแห่งชาติให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ กลับมาใช้วิธีสอบรวมอีกครั้ง

4.1.1.6) ปีการศึกษา 2516 ทบวงมหาวิทยาลัยรับโอนงานสอบคัดเลือกจากสถานศึกษาแห่งชาติจนถึงปัจจุบัน แนวทางการคัดเลือกในช่วงนี้ ผู้สมัครมีสิทธิ์เลือกคณะเลือกสถาบันการศึกษาได้ 6 อันดับ และเลือกวิชาสอบไปในคราวเดียวกัน หลังจากที่ระบบสอบคัดเลือกรวมได้ดำเนินการได้ระยะหนึ่งได้เกิดปัญหา คือ การคัดเลือกแบบเดิมมีผลกระทบทางลบต่อการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกล่าว คือ ประการที่แรก ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่สนใจเรียนวิชาที่ไม่ต้องใช้ในการสอบคัดเลือก เพราะเป้าหมายของการเรียน คือ การสอบเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย หรือสาขาที่ต้องการผล คือ นักเรียนที่เรียนได้ดีมุ่งสอบเทียบเพื่อให้มีคุณสมบัติเทียบเท่าสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แล้วเข้าเรียนมหาวิทยาลัยโดยเรียนไม่ครบตามชั้นปี ผู้ปกครองและนักเรียนอาจเห็นว่าประหยัดเงินและเวลาแต่ผลที่ตามมา คือ ผู้เรียนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาก่อนมีวุฒิภาวะที่เหมาะสม และการจัดชั้นเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีปัญหา ประการที่สองการคัดเลือกแบบเดิมได้นักศึกษาที่มีความรู้ความสามารถไม่สอดคล้องกับวิชาที่เรียน เนื่องจากสอบเฉพาะวิชาสามัญ ประการที่สาม เป็นการสร้างความเครียดให้นักเรียนและผู้ปกครอง เพราะเลือกคณะ/สถาบันพร้อมกับการสอบ ประการสุดท้าย มีข้อจำกัดเรื่องเวลา เนื่องจากดำเนินการเฉพาะช่วงปิดเทอมเท่านั้น

4.1.2) การคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาระบบใหม่ ปีการศึกษา 2543-2548 วัตถุประสงค์ของการปรับปรุงระบบการคัดเลือก มี 2 ประการ คือ 1) เพื่อให้มหาวิทยาลัย/สถาบันได้ผู้เรียนที่มีความรู้ความสามารถ และความถนัดตรงสาขาวิชาที่เรียน 2) เพื่อส่งเสริมให้การเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นไปตามปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของผู้สมัคร คือ 1) ผลการเรียนตลอดหลักสูตรระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าให้ค่าน้ำหนัก 10 % 2) ผลการสอบวิชาหลักและวิชาเฉพาะ (เรียกรวมว่า การสอบวัดความรู้) ให้ค่าน้ำหนัก 90 % ซึ่งการคัดเลือกวิธีนี้มีจุดเด่น คือ 1) นำผลการเรียนของชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมาร่วมด้วย 2) มีการสอบปีละ 2 ครั้ง ทำให้นักเรียนมีโอกาส

พัฒนาตนเอง คะแนนสอบเก็บไว้ใช้ 2 ปี สามารถเลือกคะแนนที่ดีที่สุดมาใช้ในการสมัครคัดเลือก และ 3) ทราบผลคะแนนสอบล่วงหน้าก่อนการเลือกคณะ ทำให้มีโอกาสเลือกตรงกับความสามารถของตน แต่ก็มีจุดอ่อนของระบบคัดเลือกใหม่ คือ 1) ทำให้นักเรียนมีภาระการสอบและเกิดความเครียดมากขึ้นจากเดิมเนื่องจากมีการสอบสองครั้ง 2) โรงเรียนพยายามเร่งสอบให้จบก่อนการสอบเดือนตุลาคม เพื่อให้นักเรียนมีความพร้อมด้านเนื้อหามากที่สุด เป็นเหตุให้เกิดผลเสียต่อระบบการเรียนการสอนตามปกติ

4.1.3) การคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาระบบกลาง (Admissions) ระยะที่ 1 ปีการศึกษา 2549-2552 ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศ ได้เสนอให้ทบวงหมาวิทยาลัยพิจารณาปรับปรุงระบบการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในระบบสอบรวม โดยขอให้เริ่มตั้งแต่รุ่นปีการศึกษา 2547 เป็นต้นไป โดยยึดหลักการให้เพิ่มผลการเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นส่วนหนึ่งของการคัดเลือกมากขึ้น และพิจารณาความสามารถของผู้สมัครจากผลการสอบแบบทดสอบวิชาหลัก และหรือแบบทดสอบมาตรฐานความสามารถทางการเรียนซึ่งจัดสอบจากสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติที่จะจัดตั้งขึ้น (หนังสือที่ ทปอ.44/147 ลงวันที่ 19 เมษายน 2544) สำหรับผลการเรียน (GPA) ต้องได้รับการตรวจสอบจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือต้นสังกัดต่าง ๆ เพื่อป้องกันการคิดเกรดผิดพลาด ทั้งนี้มหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษาอาจกำหนดคุณสมบัติอื่น ๆ หรืออาจกำหนดให้มีการสอบวิชาเฉพาะ ซึ่งแต่ละมหาวิทยาลัย หรือกลุ่มมหาวิทยาลัย หรือสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติเป็นฝ่ายจัดสอบ หรือกลไกการสอบรวม (ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสานและมหาวิทยาลัย/สถาบันทดสอบเป็นศูนย์สอบ) เพื่อปรับปรุงให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยในการพิจารณาของที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้ยึดหลักการแนวทางเพื่อกำหนดเป็นระบบกลางรับบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย มีสาระดังนี้

1) ระบบใหม่จะต้องปรับเปลี่ยนจากระบบการสอบ แข่งขันเพื่อคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา (entrance examination) เป็นระบบการรับเข้า (admissions) โดยพิจารณาผลการเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และเป็นระบบที่มีความยุติธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้

2) การพิจารณาผลการเรียนเพื่อประโยชน์ในการรับเข้าศึกษาในระบบอุดมศึกษาจะพิจารณาจากการวัดผลด้วยวิธีการ และตามช่วงเวลาต่าง ๆ ที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ตามกระบวนการปฏิรูปการศึกษาการปรับปรุงระบบการคัดเลือกได้ดำเนินการมาโดยลำดับ และได้บรรลุข้อยุติเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2548 ซึ่งที่ประชุมอธิการบดีแห่ง

ประเทศไทย ได้ประกาศระบบการคัดเลือกสำหรับการรับบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2549 โดยกำหนดองค์ประกอบ คือ GPAX 10 %, GPA (กลุ่มสาระ) 20 %, O-NET 35-70 %, A-NET และรายวิชาเฉพาะไม่เกิน 3 วิชา 0-35 % ซึ่งการคัดเลือกระบบ admissions มีข้อดี คือ 1) การใช้ผลการเรียนของนักเรียนที่ได้รับจากสถานศึกษาได้แก่ GPAX , GPA (กลุ่มสาระ) O-NET จะทำให้นักเรียนมุ่งเรียนในห้องเรียนอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการคัดเลือกที่ต้องการให้การนำผลการเรียนมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการคัดเลือก เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาเป็นไปตามปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จุดประสงค์ดังกล่าวจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับได้จากสังคมโดยทั่วไป ซึ่งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็คาดหวังว่าการปฏิรูปการศึกษาจะนำพาให้เกิดการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ดีกว่าเดิม ซึ่งจะทำให้การเพิ่มสัดส่วนผลการเรียนมีความน่าเชื่อถือ และ 2) การกำหนดให้สอบเพิ่มเติมไม่เกิน 3 วิชา เพื่อป้องกันการกวดวิชาเกินความจำเป็น และคณะภาควิชาได้กำหนดให้สอบเพิ่มเติมเฉพาะวิชาที่จำเป็นสำหรับการศึกษาต่อเท่านั้น แต่ก็มีข้อเสีย คือ 1) เรื่องมาตรฐานโรงเรียนซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันไม่รู้จบ 2) การให้สัดส่วนค่าน้ำหนักของวิชาเฉพาะหรือ A-NET ที่น้อยกว่าการให้ค่าน้ำหนักผลการเรียนอาจมีผลต่อการคัดเลือกซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีข้อมูลยืนยัน และ 3) การกำหนดสอบ A-NET ปีละครั้ง ทำให้นักเรียนที่พลาดพลั้งไม่ได้สอบต้องรออีก 1 ปี จึงจะสามารถสมัครสอบ และสอบคัดเลือกในคณะวิชาที่ต้องการได้

4.1.4) การคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาระบบกลาง (admissions) ระยะที่ 2 ปีการศึกษา 2553-2560 การคัดเลือกด้วยระบบ admissions ซึ่งเริ่มเมื่อปีการศึกษา 2549 ได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายว่ามีการให้สัดส่วนผลการเรียนมากเกินไปซึ่งความจริงการสอบคัดเลือก entrance ก็ดี การคัดเลือกด้วยระบบ admissions ก็ดี ล้วนวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เกี่ยวข้องทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย การรับเข้าศึกษาด้วยระบบ admissions มีเป้าหมาย ถ้าดำเนินการได้เต็มรูปแบบจะต้องถึงจุดที่มหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณารับเข้า และประกาศเกณฑ์ดังกล่าวให้ทราบทั่วกัน นักเรียน หรือผู้ประสงค์เข้าศึกษาต่อ ณ สถาบันอุดมศึกษาใดจะต้องนำคะแนนผลการสอบที่สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติจัดสอบเพื่อให้มีมาตรฐานเดียวกัน และต้องไม่เพิ่มภาระแก่นักเรียน โดยนักเรียนจะนำคะแนนไปยื่น ณ หน่วยคัดเลือกกลางที่มีกลไกดำเนินการที่เป็นมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในความยุติธรรม โปร่งในและมีธรรมาภิบาลเป็นผู้ทำหน้าที่คัดเลือกให้ การปรับระบบการสอบคัดเลือกปีการศึกษา 2553 ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยได้มอบให้กลุ่มเสวนา admissions และ assessment ดำเนินการโดยมีหลักการตามที่ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยเห็นชอบ คือ ให้พิจารณานำผลการเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และการสอบ aptitude test เป็นองค์ประกอบของการคัดเลือก ผล

การเรียนประกอบด้วย GPA และผลการสอบ O-NET ส่วนการสอบ aptitude test จะแทนที่การสอบ A-NET และวิชาเฉพาะ เนื่องจากการสอบ aptitude test เป็นการทดสอบความถนัดทางการเรียนที่ไม่เน้นเนื้อหาวิชาจึงสามารถสอบได้ปีละหลายครั้ง ซึ่งที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย กำหนดองค์ประกอบการคัดเลือก คือ GPAX 20 %, O-NET (8 กลุ่มสาระ) 30%, GAT (General Aptitude Test) 10-50 % และ PAT (Professional Aptitude Test) 0-40 %

4.1.5) การคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาใหม่ (Thai University Admissions System: TCAS) ปีการศึกษา 2561 เป็นต้นไป รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย พิจารณาปรับรูปแบบการรับเข้าศึกษาโดยมีหลักการสำคัญ คือ ให้นักเรียนอยู่ในห้องเรียนจนจบหลักสูตรให้จัดการสอบเพื่อการคัดเลือกได้หลังจากนักเรียนจบหลักสูตรโดยใช้ข้อสอบส่วนกลาง และให้มีการบริหารสิทธิ์ในการสมัครเข้ามหาวิทยาลัย ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยได้รับหลักการ โดยเสนอแนวทางการรับนักศึกษาในเครือข่าย ทปอ. จำนวน 30 แห่ง ร่วมกันพิจารณากระบวนการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อต้องการให้เกิดความเท่าเทียมกัน ซึ่งจะเริ่มใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2561 เป็นต้นไปด้วยหลักการ 3 ประการ คือ 1) นักเรียนควรอยู่ในห้องเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 2) ผู้สมัครแต่ละคนมีเพียง 1 สิทธิ์ ในการตอบรับในสาขาวิชาที่เลือก เพื่อความเสมอภาค และ 3) สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จะเข้าระบบ clearing house เพื่อบริหาร 1 สิทธิ์ของผู้สมัคร

โดยสรุป การรับนักศึกษามีระบบขั้นตอนการคัดเลือกนักศึกษาเข้าสู่สถาบันอุดมศึกษาโดยมีการกำหนดวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาใหม่ (Thai University Admissions System: TCAS) ปีการศึกษา 2561 สำหรับมหาวิทยาลัยในเครือข่าย ทปอ. จำนวน 30 แห่ง ทปอ. ราชภัฏ 38 แห่ง และ ทปอ. ราชมงคล 9 แห่ง (สมาคมที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย, 2561, ออนไลน์) ส่วนสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นไปตามขั้นตอนและกลไกที่มหาวิทยาลัยกำหนด ซึ่งทั้งกลุ่มมหาวิทยาลัยที่ใช้ระบบ TCAS และสถาบันอุดมศึกษาเอกชนอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการตรวจร่างกายด้วยประกอบการพิจารณารับนักเรียนเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา

4.2) คุณภาพบัณฑิต พันธกิจสำคัญที่สุดของสถาบันอุดมศึกษา คือ การผลิตบัณฑิตหรือจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ในวิชาการ และวิชาชีพ มีคุณลักษณะตามหลักสูตรที่กำหนด บัณฑิตระดับอุดมศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถในการเรียนและพัฒนาตนเองสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งร่างกาย และจิตใจ มีความสำนึก และรับผิดชอบในฐานะพลเมืองและพลโลก มีคุณลักษณะตามอัตลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาในฐานะที่เป็นหน่วยงานในกำกับและส่งเสริมการดำเนินงานของ

สถาบันอุดมศึกษาได้จัดทำมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตบัณฑิต เช่น เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ เพื่อมุ่งเน้นเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ผลการเรียนรู้ของนักศึกษาซึ่งเป็นการประกันคุณภาพบัณฑิตที่ได้รับคุณวุฒิแต่ละคุณวุฒิและสื่อสารให้สังคม ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้เชื่อมั่นถึงคุณภาพบัณฑิตที่ผลิตออกมาเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในผลลัพธ์การเรียนรู้ในแต่ละหลักสูตรคุณภาพบัณฑิตในแต่ละหลักสูตรจะสะท้อนถึงคุณภาพบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2560: 57-58) คุณภาพบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education: TQF) ได้มีการกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรดังต่อไปนี้

4.2.1) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม (ethics and moral) หมายถึง การพัฒนานิสัยในการประพฤติอย่างมีคุณธรรมจริยธรรมด้วยความรับผดชอบทั้งในส่วนตน และส่วนรวม ความสามารถในการปรับวิถีชีวิตในความขัดแย้งทางค่านิยม การพัฒนานิสัยและการปฏิบัติตนตามศีลธรรมทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคม ซึ่งมีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับปริญญาตรี คือ สามารถจัดการปัญหาทางคุณธรรมจริยธรรม และวิชาชีพโดยใช้ดุลยพินิจทางค่านิยม ความรู้สึกของผู้อื่น ค่านิยมพื้นฐาน และจรรยาบรรณวิชาชีพ แสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรม อาทิ มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดี เข้าใจผู้อื่นและเข้าใจโลก เป็นต้น ซึ่งมาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์ (มคอ. 1) ได้แก่ 1) ตระหนักรู้ เข้าใจ และยึดมั่นในหลักความยุติธรรม หลักนิติธรรม มีความประพฤติที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมของนักกฎหมาย และ 2) มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และมีความตื่นตัวต่อปัญหากฎหมายที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

4.2.2) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านความรู้ (knowledge) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจการนึกคิด และการนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์ และการจำแนกข้อเท็จจริงในหลักการทฤษฎี ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ซึ่งมีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับปริญญาตรี คือ มีองค์ความรู้ในสาขาวิชาอย่างกว้างขวางและเป็นระบบ ตระหนักรู้หลักการและทฤษฎีในองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องสำหรับหลักสูตรวิชาชีพ มีความเข้าใจเกี่ยวกับความก้าวหน้าของความรู้เฉพาะด้านในสาขาวิชา และตระหนักถึงงานวิจัยในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาและต่อยอดองค์ความรู้ ส่วนหลักสูตรวิชาชีพเน้นการปฏิบัติจะต้องตระหนักในธรรมเนียมปฏิบัติ กฎระเบียบ ข้อบังคับที่เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ ซึ่งมาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านความรู้ของบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์ (มคอ. 1) ได้แก่ 1) มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายพื้นฐานและกฎหมาย

เฉพาะทั้งในแง่ทฤษฎี หลักการแนวคิด บทบัญญัติของกฎหมาย และแนวคำพิพากษา หรือคำวินิจฉัยขององค์กรตุลาการ และ 2) สามารถนำความรู้ความเข้าใจ ในทฤษฎี หลักการ แนวคิด บทบัญญัติของกฎหมายไปปรับใช้กับปัญหาข้อเท็จจริง หรือค้นคว้าในระดับสูงขึ้น หรือวิจัยอย่างมีนิติทัศนะควบคู่กับคุณธรรม และสามารถบูรณาการเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

4.2.3) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา (cognitive skill) หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ และใช้ความรู้ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการต่าง ๆ ในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน ซึ่งมีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับปริญญาตรี คือ สามารถค้นหาข้อเท็จจริงทำความเข้าใจและสามารถประเมินข้อมูลแนวคิดและหลักการใหม่ ๆ จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและใช้ข้อมูลที่ได้ในการแก้ไขปัญหาและงานอื่น ๆ ด้วยตนเอง สามารถศึกษาปัญหาที่ค่อนข้างซับซ้อน และเสนอแนวทางในการแก้ไขได้อย่างสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงความรู้ทางภาคทฤษฎี ประสบการณ์ทางภาคปฏิบัติ และผลกระทบจากการตัดสินใจ สามารถใช้ทักษะและความเข้าใจอันถ่องแท้ในเนื้อหาสาระทางวิชาการและวิชาชีพ สำหรับวิชาชีพ นักศึกษาสามารถใช้วิธีการปฏิบัติงานประจำและหาแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญาของบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์ (มคอ. 1) ได้แก่ 1) มีความสามารถในการค้นหา หรือได้มาซึ่งข้อเท็จจริง รวมตลอดไปถึงการวิเคราะห์สังเคราะห์ และสรุปข้อเท็จจริงที่ได้มาอันเป็นทักษะที่สำคัญของการปฏิบัติงานด้านกฎหมาย 2) มีความสามารถในการใช้และการตีความกฎหมาย การเทียบเคียงและการค้นหาหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อนามาปรับใช้กับข้อเท็จจริง หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องและเป็นธรรมแก่กรณี ทั้งนี้โดยคำนึงถึงหลักความยุติธรรมและหลักนิติธรรม 3) มีความสามารถในการค้นหาหรือได้มาซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเอกสาร ตัวเลข หรือจำนวนข้อมูลสถิติ ตลอดจนการทำความเข้าใจ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและแปลผลข้อมูลที่ได้มาเหล่านั้น 4) มีความสามารถในการวิพากษ์ วิจารณ์ สนับสนุน โต้แย้ง รับฟังความเห็นจากบุคคลอื่นอันเป็นทักษะที่สำคัญของการปฏิบัติงานด้านกฎหมาย เพื่อนำไปสู่ข้อยุติและการเสนอทางออก หรือทางเลือกได้อย่างรอบด้านและเป็นกัลยาณมิตร และ 5) ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความใฝ่รู้ ติดตามการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

4.2.4) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (interpersonal skill and responsibility) หมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งมีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับปริญญาตรี คือ มีส่วนร่วมและเอื้อเฟื้อต่อการแก้ปัญหาในกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำ หรือสมาชิกของกลุ่ม สามารถออกซึ่งภาวะผู้นำในสถานการณ์ที่ไม่ชัดเจน และต้องใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหามีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของตนเองและกลุ่ม รับผิดชอบในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องรวมทั้งพัฒนาตนเองและอาชีพซึ่งมาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบของบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์ (มคอ. 1) ได้แก่ 1) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น 2) รับฟังความเห็นของผู้อื่นอย่างใส่ใจและให้เกียรติแก่กัน และยอมรับความแตกต่างของความเห็น 3) มีความสามารถในการปรับตัวในสังคมที่มีความหลากหลาย มีวุฒิภาวะทางอารมณ์สามารถควบคุมอารมณ์และมีความอดทน และ 4) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่กระทบผู้อื่น และมีจิตสำนึกรับผิดชอบประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของสังคมตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

4.2.5) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (numerical analysis skill, communication and information technology skill) หมายถึง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงตัวเลข ความสามรถในการใช้เทคนิคทางคณิตศาสตร์และสถิติ ความสามารถในการสื่อสารทั้งการพูด การเขียน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งมีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับปริญญาตรี คือ สามารถศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นปัญหา สามารถเลือกและประยุกต์ใช้เทคนิคทางสถิติ หรือคณิตศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมในการศึกษาค้นคว้าและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเก็บข้อมูล ประมวลผล แปลความหมาย และนำเสนอข้อมูลสารสนเทศอย่างสม่ำเสมอ สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการพูด และการเขียน สามารถเลือกใช้รูปแบบของการนำเสนอที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งมาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านทักษะวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีของบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์ (มคอ. 1) ได้แก่ 1) มีความสามารถในการใช้ภาษาเขียนในทางกฎหมาย 2) มีความสามารถในการสื่อสารและการนำเสนอ ตลอดจนการตั้งคำถามหรือการตอบคำถามที่ชัดเจนทำให้บุคคลอื่นเข้าใจได้ง่าย 3) มีทักษะในการใช้ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เหมาะสมแก่กรณี 4) มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ทั้ง

ในด้านการศึกษา การค้นคว้าการสื่อสารระหว่างบุคคล และในการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพ ได้อย่างเหมาะสมแก่กรณี และ 5) มีทักษะในการค้นหา ทำความเข้าใจ และนำไปใช้ซึ่งข้อมูลที่เป็นตัวเลข หรือจำนวนสถิติต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการใช้กฎหมาย การปรับปรุงพัฒนากฎหมาย และกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

โดยสรุป กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติได้กำหนดถึงคุณภาพบัณฑิตที่พิจารณาจากผลลัพธ์การเรียนรู้ในแต่ละหลักสูตรคุณภาพบัณฑิตในแต่ละหลักสูตรจะสะท้อนถึงคุณภาพบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติซึ่งมีอย่างน้อย 5 มาตรฐานการเรียนรู้ที่เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติคือ 1) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม (ethics and moral) 2) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านความรู้ (knowledge) 3) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา (cognitive skill) 4) มาตรฐานการเรียนรู้ด้านทักษะและ 5) วิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (numerical analysis skill, communication and information technology skill) เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในสาขาวิชา เน้นการวิเคราะห์ การพัฒนาและผลการวิจัย โดยต้องตระหนักถึงคุณธรรมจริยธรรมของสังคม

5) ด้านการวัดและการประเมินผล

การดำเนินกิจกรรมใด ๆ ก็ตามจำเป็นที่ต้องมีการตรวจสอบผลการดำเนินการว่าเป็นอย่างไร บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การจัดการเรียนการสอนก็เช่นกัน ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนต้องตรวจสอบผลการดำเนินงาน คือ ผลการจัดการเรียนการสอนว่าบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2560: 84) ระบุว่าการประเมินผลผู้เรียนมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ คือ 1) การประเมินผลนักศึกษาเพื่อให้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการเรียนการสอนของผู้สอน และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา (assessment for learning) 2) การประเมินที่ทำให้นักศึกษาสามารถประเมินตนเองเป็นและมีการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาวิธีการเรียนของตนเองใหม่จนเกิดการเรียนรู้ (assessment as learning) และ 3) การประเมินผลการเรียนรู้ของนักศึกษาที่แสดงผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังของหลักสูตร (assessment of learning) ซึ่งการประเมินส่วนใหญ่จะใช้จุดมุ่งหมายที่การประเมินผลการเรียนรู้ของนักศึกษาที่แสดงผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังของหลักสูตร (assessment of learning) คือ เน้นการได้ข้อมูลเกี่ยวกับการได้สัมฤทธิ์ผลการเรียนรู้ของนักศึกษาการจัดการเรียนการสอนจึงควรส่งเสริมให้มีการประเมินเพื่อจุดมุ่งหมายการประเมินผลนักศึกษาเพื่อให้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการเรียนการสอนของผู้สอน และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษา (assessment for learning)

และการประเมินที่ทำให้นักศึกษาสามารถประเมินตนเองเป็นและมีการนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาวิธีการเรียนของตนเองใหม่จนเกิดการเรียนรู้ (assessment as learning) ด้วย ทั้งนี้ ความเหมาะสมของระบบประเมินต้องให้ความสำคัญกับเกณฑ์การประเมิน วิธีการประเมิน เครื่องมือประเมินที่มีคุณภาพ และวิธีการให้เกรดที่สะท้อนผลการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม มีการกำกับให้มีการประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) ให้ผลการประเมินที่สะท้อนความสามารถในการปฏิบัติงานในโลกแห่งความเป็นจริง (real world) และมีวิธีการให้ข้อมูลป้อนกลับ (feedback) ที่ทำให้นักศึกษาสามารถแก้ไขจุดอ่อนหรือเสริมจุดแข็งของตนเองได้ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ คือ การวัดผลและการประเมินผล ซึ่งในการวัดผลการศึกษานั้นต้องพิจารณา 3 คำที่เกี่ยวข้อง (สมชาย รัตนทองคำ, 2554: 137) คือ 1) แบบทดสอบ (testing) หมายถึง ขบวนการวัดอย่างหนึ่ง อันจะได้มาซึ่งจำนวนหรือปริมาณ ขบวนการนี้หมายถึง การใช้เครื่องมือชนิดหนึ่งเข้าไปเร้าแล้วทำให้เกิดการตอบสนอง การนำเครื่องมือไปเร้านั้นจะต้องมีปฏิกิริยาโต้ตอบออกมา จึงเรียกว่าเป็นการทดสอบ และเรียกเครื่องมือว่าแบบทดสอบ 2) การวัด (measurement) หมายถึง ขบวนการที่ทำให้ได้มาซึ่งตัวเลข จำนวน หรือปริมาณ ซึ่งจำนวนหรือปริมาณนั้นมีความหมายแทนพฤติกรรมอย่างหนึ่ง หรือแทนผลงานที่แต่ละคนแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบการเร้าออกมา การวัดผลมักจะเป็นผลที่ได้มาจากการทดสอบ และ 3) การประเมินผล หรือการประมาณค่า (evaluation) หมายถึง การนำเอาข้อมูลทั้งหลายที่ได้จากการทดสอบหรือการวัดผลมาประเมินค่าหรือตีราคาอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิจารณญาณ (judgment) ของผู้ที่ประเมินผลด้วย

5.1) ลักษณะสำคัญของการวัดและประเมินผลทางการศึกษา การวัดผลทางการศึกษาเป็นกระบวนการวัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนนิยมวัดการเรียนรู้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) ด้านจิตพิสัย (affective domain) และด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) กล่าวคือ เป็นการวัดทางอ้อม การวัดสติปัญญาที่เป็นคุณลักษณะที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล มักแสดงออกทางด้านพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ หรือสิ่งเร้าจึงเป็นการวัดทางอ้อม มีลักษณะการวัดที่ไม่สมบูรณ์เพราะ การวัดใช้ข้อสอบเป็นเครื่องมือ หรือสถานการณ์สมมติซึ่งได้จากการสุ่มเนื้อหาไม่สามารถนำมาสอบได้ทั้งหมด ผลของการวัดจะได้ผลไม่ตรงกันแม้ใช้ข้อสอบชุดเดียวกันวัดคนเดิมแต่คนละเหตุการณ์ เพราะธรรมชาติของผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้และพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และผลการวัดมักเป็นคะแนนสัมพัทธ์ ที่เปรียบเทียบผู้สอบในกลุ่มเดียวกัน หรือเปรียบเทียบระหว่างการสอนในแต่ละครั้งและมีความคลาดเคลื่อนถึงแม้จะใช้เครื่องมือที่มีมาตรฐานก็ตาม ลักษณะการประเมินผลทางการศึกษานิยมใช้ 2 ลักษณะ คือ 1) ประเมินเพื่อพัฒนา (formative evaluation) เป็นการประเมินผลระหว่างการจัดการเรียนการสอน มักใช้แบบทดสอบ การสังเกต การซักถามหรือเครื่องมือวัดอื่น ๆ ที่เหมาะสม ระยะเวลามักทำเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนเรื่องหนึ่ง ๆ 2) การประเมินผลสรุป

(summative evaluation) เป็นการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนระยะเวลามักทำปลายภาคเรียน และตัดสินผลการเรียน โดยมีเกณฑ์ที่ชัดเจน เช่น การตัดสินแบบอิงกลุ่ม หรือการตัดสินแบบอิงเกณฑ์ (สมชาย รัตนทองคำ, 2554: 138)

5.2) ลักษณะของเครื่องมือวัดผลทางการศึกษา เครื่องมือสำหรับการวัดและการประเมินผลที่ดี (สมชาย รัตนทองคำ, 2554: 138-140) คือ

1) มีความเที่ยงตรง (validity) ประกอบด้วย 1.1) มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) คือ การวัดสามารถครอบคลุมเนื้อหาและวัดได้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ มักต้องทำตารางจำแนกเนื้อหา จุดประสงค์ตามที่ต้องการจะวัดแล้วจึงออกข้อสอบ หรือแบบวัด 1.2) มีความเที่ยงตรงเชิงสัมพันธ์ (criterion-related validity) คือ แบ่งการวัดออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ 1 ความเที่ยงตรงเชิงพยากรณ์ (predictive validity) คือ ค่าคะแนนจากแบบสอบถามสามารถทำนายถึงผลการเรียนในวิชานั้น ๆ ได้อย่างเที่ยงตรง และ ลักษณะที่ 2 ความเที่ยงตรงตามสภาพ (concurrent validity) คือ ค่าคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามสะท้อนผลตามสภาพความเป็นจริง เช่น เด็กเก่งได้คะแนนสูง เด็กอ่อนได้คะแนนต่ำจริง และ 1.3) ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) คือ คะแนนที่ได้จากแบบวัดมีความสอดคล้องกับลักษณะและพฤติกรรมของเด็ก เช่น สอดคล้องกับความรู้ เหตุผล ความเป็นผู้นำ เป็นต้น

2) มีความเชื่อมั่น (reliability) กล่าวคือ แบบทดสอบ หรือแบบวัดต้องมีความเชื่อมั่นได้ว่าผลจากการวัดคงที่แน่นอน ไม่เปลี่ยนไปมา เมื่อวัดซ้ำอีกด้วยแบบทดสอบชุดเดิมกับผู้ทดสอบกลุ่มเดิมจะได้ผลใกล้เคียงหรือเหมือนเดิม ซึ่งปกติการสอบแต่ละครั้งผลคะแนนจะไม่คงที่ แต่อันดับของผู้สอบคงที่ถือว่าแบบทดสอบมีความเชื่อมั่น ค่าความเชื่อมั่นสามารถคำนวณได้จากการหาสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนน 2 ชุดจากการทดสอบผู้สอบกลุ่มเดิม 2 ครั้ง โดยใช้แบบทดสอบเดียวกัน ความเชื่อมั่นมีค่าอยู่ระหว่าง 0-100 มีวิธีการหาความเชื่อมั่นได้แก่ 1) การทดสอบซ้ำ 2) การใช้แบบทดสอบคู่ขนาน 3) วิธีการแบ่งครึ่งข้อสอบ หรือ 4) วิธี Kuder-Richardson (KR) เป็นการหาความคงที่ของแบบทดสอบเรียกว่าความเชื่อมั่นภายใน (internal consistency)

3) ความเป็นปรนัย (objectivity) คือ ความชัดเจนถูกต้อง ความเข้าใจตรงกัน โดยยึดความถูกต้องทางวิชาการเป็นเกณฑ์ คุณสมบัติของความเป็นปรนัย คือ 1) ผู้อ่านแบบทดสอบทุกคนเข้าใจตรงกัน 2) ผู้ตรวจทุกคนให้คะแนนตรงกัน และ 3) แปลความหมายของคะแนนได้ตรงกัน

4) ความยากง่าย (difficulty) กล่าวคือ แบบทดสอบที่ดีต้องไม่ยาก หรือง่ายเกินไป อาจมีทั้งข้อง่าย ข้อปานกลาง และข้อยากในแบบทดสอบชุดหนึ่ง ๆ ซึ่งความยากง่ายพิจารณาได้จาก 1) ความยากง่ายของแบบทดสอบทั้งฉบับ พิจารณาจาก 1.1) คะแนนรวมของแบบทดสอบทั้ง

ฉบับ หากคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มแสดงว่าง่าย ถ้าคะแนนต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็มถือว่ายาก 1.2) พิจารณาจากความยากง่ายรายข้อคำนวณหาค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0-1.00 หากค่าเฉลี่ยทั้งฉบับสูงกว่า 0.05 ถือว่าง่าย หากต่ำกว่า 0.05 ถือว่ายาก และ 2) ความยากง่ายของข้อคำถามรายข้อ พิจารณาจากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามถูกในแต่ละข้อ ถ้าตอบถูกมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามถือว่าข้อสอบง่าย หากตอบถูกน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบทดสอบทั้งหมดถือว่าแบบทดสอบยาก

5) อำนาจจำแนก (discrimination) แบบทดสอบที่ดีต้องสามารถจำแนกผู้สอบที่มีความสามารถเก่งอ่อนต่างกันออกได้ โดยคนเก่งจะตอบข้อสอบถูกมากกว่าคนอ่อนโดยพิจารณาจาก 1) ค่าอำนาจจำแนกทั้งฉบับ คือ หากคะแนนของผู้ทำข้อสอบทั้งกลุ่ม มีการกระจายตัวตั้งแต่ศูนย์ถึงเกือบเต็ม แสดงว่าแบบทดสอบนั้นจำแนกได้ แต่ถ้าคะแนนเกาะกลุ่มกัน หรือกระจายน้อยแสดงว่าจำแนกต่ำ หรือจำแนกไม่ได้ และ 2) ค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบรายข้อ พิจารณาจากคนเก่งที่ตอบถูกมากกว่าคนอ่อน ดังนั้น ข้อใดที่มีคนอ่อนตอบถูกมากกว่าเรียกว่า จำแนกกลับ ส่วนคนเก่งและคนอ่อนตอบถูกพอ ๆ กันเรียกว่า จำแนกไม่ได้ ดังนั้น หากแบบทดสอบข้อใดค่าอำนาจจำแนก ® มีค่าบวกแสดงว่าจำแนกได้ มีค่าลบแสดงว่าจำแนกกลับ เป็นศูนย์ หรือใกล้ศูนย์แสดงว่าข้อนั้นไม่มีอำนาจจำแนกคนเก่งและคนอ่อน ตอบผิดพอ ๆ กันต้องปรับปรุงก่อนนำไปใช้

6) ประสิทธิภาพ (efficiency) คือ เครื่องมือที่วัดต้องมีประสิทธิภาพทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ประโยชน์สูงสุดประหยัดสุด ลงทุนน้อยที่สุด ควรพิมพ์ผิดพลาดน้อย รูปแบบดูง่ายเป็นระเบียบอ่านง่าย

7) ความยุติธรรม (fair) แบบทดสอบที่ดีต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้สอบได้เปรียบเสียเปรียบกัน เช่น แบบทดสอบบางฉบับผู้สอนออกข้อสอบเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผู้เรียนบางคนได้เคยค้นคว้าทำรายงานมาก่อน

8) คำถามลึก (searching) แบบทดสอบที่สอบถามเฉพาะความรู้ความเข้าใจ ผู้ออกข้อสอบไม่ควรถามลึกจนกระทั่งต้องใช้ความรู้ระดับวิเคราะห์ สังเคราะห์ แก้ปัญหา ดังนั้น ความลึกซึ้งของคำถามควรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวัด

9) คำถามยั่วยุ (exasperation) คำถามที่ยั่วยุมีลักษณะเป็นการท้าทายผู้สอบอยากคิด อยากทำมีลีลาคำถามที่น่าสนใจ ไม่ถามก่อกวนซ้ำซากน่าเบื่อ อาจใช้รูปประกอบการถาม การเรียงข้อคำถามในการสอบ ควรเรียงแบบคละกันตามเนื้อหา ลำดับความยากง่ายสลับกัน

10) ความจำเพาะเจาะจง (definite) ลักษณะคำถามที่ดีไม่ควรถามกว้างเกินไป ไม่ถามคลุมเครือ หรือเล่นสำนวนจนผู้สอบงง ผู้อ่านอ่านแล้วต้องมีความชัดเจนว่าถามอะไร ส่วนจะตอบถูกหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่งขึ้นกับความรู้ของผู้ตอบ

5.3) เครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผลการศึกษา มีหลายลักษณะพอสรุป (เพชราวดี จงประดับเกียรติ, 2562, ออนไลน์)ได้ดังนี้

1) การทดสอบ (testing) หมายถึง กระบวนการในการนำชุดของสิ่งเร้าไปกระตุ้นให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ต้องการวัดออกมาให้ครูสังเกตได้และวัดได้ การทดสอบเป็นวิธีการวัดผลที่ใช้สำหรับวัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย อันประกอบไปด้วย ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า โดยมีแบบทดสอบ (test) ที่ประกอบไปด้วย ข้อสอบ (item test) หลาย ๆ ข้อที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมดังกล่าวออกมา แบบทดสอบวัดพฤติกรรมพุทธิพิสัย ถ้าแบ่งตามวิธีการเขียนตอบมี 2 ประเภท คือ แบบทดสอบอัตนัยกับแบบทดสอบปรนัย แต่ละประเภทมีคุณสมบัติในการวัดต่างกัน

2) การสังเกต (observation) หมายถึง การเฝ้าดูอย่างมีจุดมุ่งหมายโดยอาศัยประสาทสัมผัสแล้วจดบันทึกสิ่งที่สังเกตไว้เพื่อใช้เป็นข้อมูลลงสรุปสิ่งที่ทำการสังเกต ทางการศึกษาใช้การสังเกตสำหรับวัดผลพฤติกรรมด้านทักษะพิสัย เช่น ความสามารถในการอ่านออกเสียง ความสามารถในการร้องเพลง หรือความสามารถในการวาดรูป นอกจากนั้นยังใช้วัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัยที่เป็นคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและจิตพิสัยที่เป็นบุคลิกภาพ เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความก้าวร้าว ความใฝ่รู้ได้ดี การสังเกตต้องมีเครื่องมือช่วยในการจดบันทึกผลการสังเกต เช่น แบบสำรวจรายการ มาตรประมาณค่า หรือแบบบันทึกพฤติกรรม

3) แบบสำรวจรายการ (checklist) เป็นเครื่องมือวัดที่มีลักษณะเป็นชุดรายการที่ต้องการตรวจสอบ ซึ่งต้องการคำตอบเพียง 2 กรณี คือ ตอบรับกับตอบปฏิเสธ เช่น นักเรียนปฏิบัติได้หรือปฏิบัติไม่ได้ นักเรียนมี หรือไม่มีพฤติกรรมตามรายการที่กำหนด ทางการศึกษานิยมใช้แบบสำรวจรายการเป็นเครื่องมือบันทึกการสังเกตเพื่อตรวจสอบว่านักเรียนมีพฤติกรรมด้านจิตพิสัย หรือด้านทักษะพิสัย ตามรายการที่ครูกำหนดไว้หรือไม่ โดยไม่สนใจระดับความมากน้อยของพฤติกรรม

4) มาตรประมาณค่า (rating scale) เป็นเครื่องมือวัดที่มีลักษณะเป็นชุดรายการที่ต้องการตรวจสอบเหมือนกับแบบสำรวจรายการต่างกันตรงที่สามารถบอกระดับคุณภาพ หรือระดับปริมาณของรายการที่ตรวจสอบว่ามีมากน้อยเพียงใด เช่น นักเรียนปฏิบัติตามรายการที่กำหนดได้ดี ปฏิบัติได้พอใช้ หรือยังปฏิบัติไม่ได้ นักเรียนมีพฤติกรรมตามรายการที่กำหนดระดับดี ระดับพอใช้ หรือยังต้องปรับปรุง ทางการศึกษานิยมใช้มาตรประมาณค่าเป็นเครื่องมือบันทึกการสังเกต เพื่อตรวจสอบว่านักเรียนมีพฤติกรรมด้านจิตพิสัย หรือด้านทักษะพิสัย แต่ละรายการในระดับมากน้อยเพียงใด

5) แบบบันทึกพฤติกรรม (records) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจดบันทึกพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ที่สังเกตได้ โดยการเขียนข้อความเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ทำการสังเกตลงในกระดาษบันทึกอย่างเป็นระบบตามความเป็นจริง นิยมใช้เป็นเครื่องมือประกอบการสังเกตพฤติกรรมด้านจิตพิสัย หรือด้านทักษะพิสัยที่เน้นการปรับปรุงแก้ไขพัฒนามากกว่าเน้นการให้คะแนน

6) การสัมภาษณ์ (interview) เป็นการพูดคุยกันอย่างมีจุดมุ่งหมายระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย คือ ผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ครูอาจใช้การสัมภาษณ์นักเรียนเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว ลักษณะการอยู่ร่วมกันในครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว หรือเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น เช่น ความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมของโรงเรียน ความคิดเห็นที่เป็นข้อเสนอแนะในเรื่องต่าง ๆ หรือใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก เช่น ความพึงพอใจ การตระหนักในคุณค่า เจตคติ นอกจากการสัมภาษณ์นักเรียนแล้วครูอาจสัมภาษณ์ผู้ปกครองเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนก็ได้

7) แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นชุดของคำถามที่ใช้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ต้องการทราบ โดยผู้ตอบจะต้องเขียนตอบลงในแบบสอบถามด้วยตัวเอง ทางการศึกษาใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลลักษณะเดียวกับการสัมภาษณ์ เช่น ข้อเท็จจริง ความคิดเห็นและความรู้สึก แต่จะใช้ได้ดีในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลอ่านออกเขียนได้

8) สังคมมิติ (sociometry) เป็นวิธีการวัดเพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมว่านักเรียนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มเพียงใด เพื่อตรวจสอบพฤติกรรมด้านการปรับตัว โดยให้นักเรียนตอบคำถามที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น ใครเป็นเพื่อนรักของนักเรียน นักเรียนชอบเล่นกับใคร เมื่อได้คำตอบจากนักเรียนแล้วครูจะนำคำตอบของนักเรียนมาวิเคราะห์เพื่อดูว่ามีนักเรียนคนใดบ้างที่เพื่อนไม่เลือก ซึ่งอาจเป็นผู้ที่มีแนวโน้มเกี่ยวกับปัญหาการปรับตัว หากพบนักเรียนที่มีลักษณะดังกล่าวครูควรช่วยเหลือเพื่อให้นักเรียนทุกคนสามารถใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2543 อ้างใน ธวัช เติมญวณ, 2546: 51) กำหนดองค์ประกอบของการวัดผลและประเมินผลไว้ ดังนี้

1) หลักเกณฑ์การวัดและการประเมินผล รูปแบบการวัดการประเมินผลและวิธีการประเมินผลที่ชัดเจน ประกอบด้วย

1.1) รูปแบบของการประเมินผลและวิธีการประเมิน

1.2) น้ำหนักในการประเมินภาพรวมในแต่ละส่วน

1.3) เงื่อนไขในการมีสิทธิสอบ

1.4) เวลาเข้าชั้นเรียน

1.5) รายละเอียดเกี่ยวกับส่วนที่จะประเมิน เช่น กำหนดเวลาการส่งงาน รูปแบบรายงานเนื้อหาของรายงานแต่ละชิ้น ปริมาณงาน เวลาของงานที่ควรใช้ในแต่ละชิ้นงาน โทษของการส่งงานเกินเวลา ความสามารถในการเขียนรายงาน

1.6) ขั้นตอนการส่งงาน สถานที่ส่งและรับงานที่ตรวจสอบแล้ว

1.7) การปรับคะแนนดิบเป็นคะแนนมาตรฐาน

1.8) เกณฑ์ขั้นต่ำที่ผ่านการประเมิน

องค์ประกอบเหล่านี้ต้องมีการปรึกษาหารือ และตกลงให้ความเห็นชอบร่วมกันก่อนเริ่มทำการเรียนการสอน โดยแจ้งให้ผู้เข้าเรียนทราบภายในสัปดาห์แรกของการเปิดเรียนในแต่ละภาคเรียน

2) ความรับผิดชอบในการวัดผลและประเมินผล ซึ่งต้องมีผู้รับผิดชอบตามลำดับเพื่อประโยชน์ในการตรวจทาน ดังนี้

2.1) คณะกรรมการบริหารวิชาการหรือสภาวิชาการของมหาวิทยาลัยมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดให้มีการสอบไล่ เมื่อสิ้นสุดภาคการศึกษาตามเวลาที่กำหนดไว้ในปฏิทินการศึกษา และมีหน้าที่ตรวจสอบระดับชั้นของการวัดผลการศึกษา

2.2) คณะกรรมการวัดผลและประเมินผลระดับภาควิชา มีหน้าที่ในการรับผิดชอบในการตรวจรับข้อสอบ และตรวจรับรองผลสอบก่อนนำเสนอกรรมการประจำคณะ

2.3) หัวหน้าภาควิชา รับผิดชอบทั่วไปในการวัดผลและประเมินผลของนิสิตที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาทุกระดับการศึกษา มีหน้าที่กำกับวิธีการประเมินผล และมาตรฐานผลสัมฤทธิ์เพื่อกำหนดระดับขั้นคะแนน โดยประสานงานปรึกษาหารือร่วมกับคณะกรรมการวัดผลและประเมินผลระดับภาควิชา

2.4) อาจารย์ มีหน้าที่รับผิดชอบวัดและประเมินผลรายวิชาที่ตนสอนภายใต้วิธีการและกฎเกณฑ์มาตรฐานที่ภาควิชา/คณะกำหนด แจ้งข้อมูลต่าง ๆให้นิสิตทราบตั้งแต่สัปดาห์แรกของภาคเรียน ให้เวลานิสิตเข้าพบปรึกษาหารือ ช่วยแก้ปัญหาและจัดสอบอย่างเป็นธรรมปราศจากอคติ

2.5) นิสิต มีความรับผิดชอบด้านการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับคำสั่งที่เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวัดและการประเมินผล ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องการเขียนส่งรายงานที่ได้รับมอบหมายจากอาจารย์ เฉพาะส่วนที่เป็นผลงานของตนจริง ๆ โดยไม่ลอกเรียนงานผู้อื่น ไม่ทุจริตในการสอบ และไม่ช่วยเหลือผู้อื่นให้ทุจริตในการสอบ

2.6) ข้อสอบและการจัดการสอบ ข้อสอบอาจออกโดยอาจารย์ผู้สอน หรือโดยอาจารย์หลายคนก็ได้ โดยความเห็นชอบของหัวหน้าภาควิชา และโดยการตรวจสอบรับรองของ

คณะกรรมการประจำภาควิชา ข้อสอบจะต้องมีความเป็นกลางในเนื้อหาวิชา มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของรายวิชา คำสั่งและหรือคำถามของข้อสอบต้องชัดเจน กะทัดรัด ไม่กำกวมและไม่ผิดพลาด ใช้ถ้อยคำถูกและเหมาะสมกับรายวิชา คำถามต้องเป็นธรรมสามารถตอบได้อย่างมีหลักเกณฑ์ มีเหตุผล และสามารถทำข้อสอบเสร็จภายในเวลาที่กำหนด

5.4 การวัดผล ประเมินผลการเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร ซึ่งการประเมินผลการเรียนรู้ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชนิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7) หมายถึง การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งต้องวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้ครบตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ของหลักสูตรทั้ง 5 ด้าน เทคนิค หรือวิธีการสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การสอบข้อเขียน ซึ่งอาจจะเป็นการสอบปลายภาคแต่เพียงอย่างเดียว หรืออาจจะประกอบด้วย การสอบกลางภาคและการสอบปลายภาค รวมถึงการกำหนดให้มีการทดสอบย่อยก็ได้การมอบหมายงานให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองแล้วนำเสนอต่อผู้สอนและเพื่อนร่วมห้อง การนำเสนอเป็นรายงาน การอภิปราย การวัดผลจากพฤติกรรมในห้องเรียน การวัดผลการเรียนรู้ในแต่ละด้านจะต้องเลือกใช้เทคนิค หรือวิธีการวัดผลที่เหมาะสม เพื่อให้การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง เที่ยงตรง และเป็นไปตามที่คาดหวังเกณฑ์การวัดและการประเมินผลต้องเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรีของกระทรวงศึกษาธิการ โดยสถาบันเป็นผู้กำหนดเกณฑ์การวัดผลและเกณฑ์ขั้นต่ำของแต่ละรายวิชาอย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และวิธีการสอนของแต่ละรายวิชา รวมทั้งพัฒนาการของผู้เรียนตัวอย่างวิธีการวัดและประเมินผล ได้แก่ 1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม ใช้การสังเกตพฤติกรรม การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อนร่วมชั้นเรียน หรือกลุ่มงาน การสอบข้อเขียน การประเมินผลงานที่มอบหมาย 2) ด้านความรู้ ใช้การสอบข้อเขียน การสอบปากเปล่า การสอบปฏิบัติ การเขียนรายงานและนำเสนอด้วยวาจา 3) ด้านทักษะทางปัญญา ใช้การสอบข้อเขียน การสอบปากเปล่า การสอบปฏิบัติ การเขียนรายงาน การวิจัยและนำเสนอด้วยวาจา การสังเกตการณ์ให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น การมอบหมายงานที่ต้องกระตุ้นให้เกิดการประมวลความรู้ของผู้เรียน 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ใช้การสังเกตพฤติกรรม การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อนร่วมชั้นเรียน หรือกลุ่มงาน การประเมินผลงานที่มอบหมายและการนำเสนอ และ 5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ใช้การสอบข้อเขียน การสอบปากเปล่า การสอบปฏิบัติ การสังเกตจากการให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ใช้การประเมินผลงานที่มอบหมายและการนำเสนอ

การทวนสอบมาตรฐานผลการเรียนรู้สถาบันต้องกำหนดระบบและกลไกในการทวนสอบยืนยันว่าผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาทุกคนมีผลการเรียนรู้ทั้ง 5 ด้าน ตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ คือ 1) การทวนสอบขณะที่ผู้เรียนกำลังศึกษาอยู่ แยกเป็นการทวนสอบในระดับรายวิชา โดยให้ผู้เรียนประเมินผลการเรียนการสอนกับการทวนสอบในระดับหลักสูตร และควรจัดให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถาบันเพื่อทวนสอบมาตรฐานผลการเรียนรู้และรายงานผล และ 2) การทวนสอบมาตรฐานผลการเรียนรู้ภายหลังผู้เรียนสำเร็จการศึกษา ในส่วนนี้สถาบันต้องสำรวจ หรือวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของบัณฑิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลมาปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนและหลักสูตรแบบครบวงจร รวมทั้งการประเมินคุณภาพของหลักสูตรและหน่วยงาน โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไม่ว่าจะเป็นคณาจารย์ ผู้เรียน บัณฑิต ผู้ใช้บัณฑิต และผู้ประเมินภายนอก ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชนิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

โดยสรุป การวัดผลและการประเมินผลการศึกษาที่ตัวชี้วัดคุณภาพของบัณฑิตโดยมีเกณฑ์ในการวัด คือ ต้องวัดให้ตรงวัตถุประสงค์ของรายวิชา เครื่องมือที่ใช้ในการวัดต้องเหมาะสมกับสิ่งที่จะวัดและมีคุณภาพเชื่อมั่นได้ ใช้เทคนิควิธีการวัดที่สอดคล้องกับสิ่งที่จะวัด เมื่อวัดแล้วต้องสามารถแปลผลที่ได้จากการวัดได้ถูกต้อง โดยคำนึงถึงความคาดเคลื่อนของผลการวัดเป็นสำคัญซึ่งการวัดผลและการประเมินผลที่กำหนดคุณภาพของบัณฑิตทุกระดับคุณวุฒิและสาขาวิชาต้องเป็นไปตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ (กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552) อย่างน้อย 5 ด้านคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และมีการทวนสอบมาตรฐานผลการเรียนรู้ทั้งในขณะจัดการเรียนรู้และภายหลังที่จัดการเรียนรู้เสร็จแล้วตามแผนการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2560: 87-88) กล่าวถึง การบริหารหลักสูตร จะต้องมีปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ สิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วย ความพร้อมทางกายภาพ ความพร้อมด้านอุปกรณ์ ความพร้อมด้านเทคโนโลยี ความพร้อมด้านการให้บริการ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องทำวิจัย อุปกรณ์การเรียนการสอน ห้องสมุด การบริการเทคโนโลยีสารสนเทศ คอมพิวเตอร์ wifi และอื่น ๆ รวมทั้งการบำรุง ส่งเสริม สนับสนุนการให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล มาตรฐานผลการเรียนรู้ที่กำหนดตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ โดยพิจารณาร่วมกับผลการประเมินความพึง

พอใจของนักศึกษา และอาจารย์ ความพร้อมของสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอนมีหลายประการ ดังนี้

1) ความพร้อมด้านกายภาพ เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ที่พักของนักศึกษา ฯลฯ

2) ความพร้อมของอุปกรณ์ เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกหรือทรัพยากรที่เอื้อเฟื้อต่อการเรียนรู้ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน ห้องสมุด หนังสือ ตำรา สิ่งพิมพ์ วารสาร ฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้น แหล่งเรียนรู้ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ

สิ่งสนับสนุนเหล่านี้ต้องมีปริมาณเพียงพอ และมีคุณภาพพร้อมใช้งาน ทันสมัย โดยพิจารณาจากผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาและอาจารย์

โดยสรุปสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน คือ ความพร้อมในการจัดการศึกษาให้แก่นักศึกษาและอาจารย์ ให้สามารถเรียนรู้ และสืบค้นความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ได้อย่างสะดวกซึ่งเป็นหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาที่ต้องจัดให้สิ่งสนับสนุนเหล่านั้นเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่นักศึกษาและอาจารย์ซึ่งเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 ว่าด้วยมาตรฐานด้านกายภาพและความพร้อมในการจัดการศึกษาด้านกายภาพที่กำหนดว่า สถาบันอุดมศึกษามีอาคารที่ประกอบด้วย ลักษณะสำคัญของอาคารเรียนที่มีห้องครบทุกประเภท พื้นที่ใช้สอยที่ใช้ในการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมทุกประเภทมีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนอาจารย์ จำนวนนักศึกษาในแต่ละหลักสูตรและจำนวนนักศึกษาตามแผนการรับนักศึกษา ตามเกณฑ์พื้นที่ใช้สอยอาคาร โดยประมาณ รวมทั้งต้องจัดให้มีห้องสมุดตามเกณฑ์มาตรฐาน มีครุภัณฑ์ประจำอาคาร ครุภัณฑ์การศึกษาและคอมพิวเตอร์จำนวนเพียงพอต่อการศึกษา ทั้งนี้อาคารและบริเวณอาคารต้องมีความมั่นคงปลอดภัย ถูกสุขลักษณะหรือความจำเป็นอื่น ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

อย่างไรก็ตามการปฏิรูปการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษานั้นต้องสอดคล้องกับมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษาที่กำหนดไว้ 2 ด้านคือ 1. มาตรฐานด้านกายภาพและความพร้อมในการจัดการศึกษา และ 2. มาตรฐานด้านการดำเนินงานตามภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา โดยทั้งวิทยาลัยชุมชน สถาบันที่เน้นระดับปริญญาตรี สถาบันเฉพาะทาง และสถาบันที่เน้นการวิจัยขั้นสูงและผลิตบัณฑิตระดับบัณฑิตศึกษาต้องดำเนินการให้ครบถ้วนตามที่กำหนด มีรายละเอียดดังนี้ (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง หน้า 44, วันที่ 24 เมษายน 2554.)

1. มาตรฐานด้านกายภาพและความพร้อมในการจัดการศึกษา ประกอบด้วยมาตรฐานย่อยด้านต่าง ๆ 4 ด้านดังนี้

1.1 ด้านกายภาพ สถาบันอุดมศึกษามีอาคารที่ประกอบด้วย ลักษณะสำคัญของอาคารเรียนที่มีห้องครบทุกประเภท พื้นที่ใช้สอยที่ใช้ในการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมทุกประเภทมีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนอาจารย์ จำนวนนักศึกษาในแต่ละหลักสูตรและจำนวนนักศึกษาตามแผนการรับนักศึกษา ตามเกณฑ์พื้นที่ใช้สอยอาคารโดยประมาณ รวมทั้งต้องจัดให้มีห้องสมุดตามเกณฑ์มาตรฐาน มีครุภัณฑ์ประจำอาคาร ครุภัณฑ์การศึกษาและคอมพิวเตอร์จำนวนเพียงพอต่อการศึกษา ทั้งนี้อาคารและบริเวณอาคารต้องมีความมั่นคงปลอดภัยถูกสุขลักษณะหรือความจำเป็นอื่น ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

1.2 ด้านวิชาการ สถาบันอุดมศึกษามีศักยภาพและความพร้อมในการปฏิบัติภารกิจด้านวิชาการสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาและแผนการผลิตบัณฑิตที่ตอบสนองความต้องการของประเทศและผู้ใช้บัณฑิตโดยรวม มีหลักประกันว่าผู้เรียนจะได้รับการบริการการศึกษาที่ดี สามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างมีคุณภาพ สถาบันต้องมีการบริหารวิชาการที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพประสิทธิผลทั้งในด้านการวางแผนรับนักศึกษาและการผลิตบัณฑิต การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียนรู้ การประกันคุณภาพการเรียนการสอน และการพัฒนาปรับปรุงการบริหารวิชาการ

1.3 ด้านการเงิน สถาบันอุดมศึกษามีความพร้อมด้านการเงินทั้งงบการเงินรวมและงบที่จำแนกตามกองทุน มีแผนการเงินที่มั่นคง เป็นหลักประกันได้ว่าสถาบันจะสามารถจัดการศึกษาได้ตามพันธกิจและเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งสอดคล้องกับแผนการพัฒนาในอนาคตเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนและผู้ใช้บริการอุดมศึกษา สถาบันมีการจัดทำรายงานการเงินที่แสดงถึงการได้มาของรายได้ รายรับ การจัดสรร การใช้จ่ายที่มีประสิทธิภาพ และทั่วถึงเป็นธรรมอย่างชัดเจน รวมทั้งการนำรายได้ไปลงทุนภายใต้การประเมินและวิเคราะห์ความเสี่ยง มีระบบการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการปฏิบัติงานควบคู่ไปกับการใช้เงินทุกประเภท และมีระบบการติดตามตรวจสอบผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคลากรทุกระดับ

1.4 ด้านการบริหารจัดการ สถาบันอุดมศึกษามีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ ค่านิยม ไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และพันธกิจที่กำหนดไว้ โดยมีสภาสถาบันทำหน้าที่กำกับนโยบาย การดำเนินการตามแผน การบริหารบุคคล การบริหารงบประมาณและทรัพย์สิน การบริหารสวัสดิการที่จัดให้กับนักศึกษาและบุคลากรทุกระดับ รวมทั้งกำกับติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายที่กำหนดไว้ มีการเผยแพร่ผลการกำกับการดำเนินงานของสภาสถาบันและการบริหารจัดการของผู้บริหารทุกระดับสู่ประชาคมภายในสถาบัน

และภายนอกสถาบัน ภายใต้หลักธรรมาภิบาลที่ประกอบด้วย หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วมและหลักความคุ้มค่า

2. มาตรฐานด้านการดำเนินการตามภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยมาตรฐานย่อยด้านต่าง ๆ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการผลิตบัณฑิต สถาบันอุดมศึกษาดำเนินการรับนักศึกษาเข้าเรียนที่มีคุณสมบัติและจำนวนตรงตามแผนการรับนักศึกษาและสอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตบัณฑิตอย่างมีคุณภาพ สถาบันผลิตบัณฑิตได้ตามคุณลักษณะ จุดเน้นของสถาบัน ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด และจัดให้มีข้อสนเทศที่ชัดเจนเผยแพร่ต่อสาธารณะในเรื่องหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน คณาจารย์ ที่ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งในและนอกหลักสูตร และตอบสนองความต้องการของนักศึกษา

2.2 ด้านการวิจัย สถาบันอุดมศึกษามีการดำเนินพันธกิจด้านการวิจัยอย่างมีคุณภาพประสิทธิภาพ และภายใต้จุดเน้นเฉพาะ โดยมีการดำเนินการตามนโยบาย แผน งบประมาณ มีการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนคณาจารย์ นักวิจัย บุคลากรให้มีสมรรถนะในการทำวิจัยส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการทำวิจัยกับหน่วยงานภายนอกสถาบันเพื่อให้ได้ผลงานวิจัย ผลงานประดิษฐ์และงานริเริ่มสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพ มีประโยชน์ สนองยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ในวงกว้างและก่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชน

2.3 ด้านการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม สถาบันอุดมศึกษามีการให้บริการทางวิชาการที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทั้งในวงกว้างและกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งอาจให้บริการโดยการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งในระดับสถาบันและระดับบุคคลได้ในหลายลักษณะ อาทิ การให้คำปรึกษา การศึกษาวิจัยการค้นคว้าเพื่อแสวงหาคำตอบให้กับสังคม การให้บริการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ การจัดให้มีการศึกษาต่อเนื่องบริการแก่ประชาชนทั่วไป การให้บริการทางวิชาการนี้ สามารถจัดในรูปแบบของการให้บริการแบบให้เปล่าหรือเป็นการให้บริการเชิงพาณิชย์ที่ให้ผลตอบแทนเป็นรายได้หรือเป็นข้อมูลย้อนกลับมาพัฒนาและปรับปรุงเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่

2.4 ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันอุดมศึกษามีการดำเนินการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ทั้งในระดับหน่วยงานและระดับสถาบัน มีระบบและกลไกในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนโดยตรงหรือโดยอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนและบุคลากรของสถาบันได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้ตระหนักถึงคุณค่า เกิดความซาบซึ้งและมีสุนทรียะต่อศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องจรรโลงความดีงามในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพมีวิถีชีวิตที่ปรารถนาและ

เรียนรู้วิธีการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ไม่พึงปรารถนาได้ สถาบันมีการควบคุมการดำเนินงานด้านนี้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพตามเป้าหมายของแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านการทำนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรมของสถาบัน

สถาบันควรสนับสนุนและจัดทรัพยากรเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ และวัตถุประสงค์ของหลักสูตรตามศักยภาพของแต่ละสถาบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องดังต่อไปนี้ (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนพิเศษ 319 ง ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2561 : 7)

1) การจัดให้มีห้องสมุด ตำรามาตรฐาน วารสารทางวิชาการสาขาวิชานิติศาสตร์และสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง คำพิพากษา คำวินิจฉัย และฐานข้อมูลทางกฎหมายที่สำคัญอย่างพอเพียงโดยให้คำนึงถึงขนาดและศักยภาพของแต่ละสถาบัน

2) การจัดให้มีเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ในการเรียนการสอน การฝึกทักษะต่าง ๆ และการค้นคว้าหาข้อมูล

3) การจัดให้มีห้องเรียนที่มีโสตทัศนูปกรณ์ สื่อการสอนที่ทันสมัย ตลอดจนสภาพ แวดล้อมที่เหมาะแก่การเรียนรู้ในขนาดที่หลากหลายสอดคล้องกับลักษณะรายวิชาต่าง ๆ และมีจำนวนที่เพียงพอ

4) การประสานงานกับสถาบันอุดมศึกษาอื่น หรือหน่วยงานอื่นเพื่อจัดให้มีทรัพยากรทางการเรียนการสอนร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและคณาจารย์

โดยสรุป การจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษานั้นสถาบันการศึกษาไม่ว่าจะเป็นวิทยาลัยชุมชน สถาบันที่เน้นระดับปริญญาตรี สถาบันเฉพาะทาง และสถาบันที่เน้นการวิจัยขั้นสูงและผลิตบัณฑิตระดับบัณฑิตศึกษาต้องดำเนินการจัดการศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554 ที่กำหนดมาตรฐานการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาไว้ 2 ด้าน คือ 1) มาตรฐานด้านกายภาพและความพร้อมในการจัดการศึกษา 4 ด้าน คือ 1.1) ด้านกายภาพซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 1.2) ด้านวิชาการซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้านหลักสูตร ด้านอาจารย์ ด้านกระบวนการเรียนการสอน นักศึกษา และด้านการวัดและการประเมินผล 2) มาตรฐานด้านการดำเนินการตามภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา 4 ด้าน คือ 2.1) ด้านการผลิตบัณฑิต 2.2) ด้านการวิจัย 2.3) ด้านการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และ 2.4) ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านอาจารย์ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านนักศึกษา ด้านการวัดและการประเมินผล โดยที่ความพร้อมในการจัดการศึกษาและองค์ประกอบการจัดการศึกษา

ระดับอุดมศึกษาต้องอยู่ภายใต้มาตรฐานด้านกายภาพและความพร้อมในการจัดการศึกษาด้านการเงินและด้านการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

2.3 วิวัฒนาการระบบการศึกษากฎหมายในประเทศไทย

2.3.1 การศึกษากฎหมายในประเทศไทยก่อนการปฏิรูปกฎหมายและการศาล แบ่งออกได้ 3 สมัย คือ

2.3.1.1 สมัยกรุงสุโขทัย เมื่อสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย พ.ศ. 1781 โดยพ่อขุนศรีอินทราทิพย์ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยด้วยการรวบรวมดินแดนที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของขอมและมอญในแคว้นสุวรรณภูมิ สภาพสังคมสมัยนั้นไม่สลับซับซ้อนมีการปกครองในลักษณะพ่อปกครองลูก อำนาจในการออกกฎหมายอยู่ที่พ่อเมือง หรือกษัตริย์ เมื่อราษฎรมีเรื่องทุกข์ร้อนประการใดก็มาร้องทุกข์ต่อพ่อเมืองโดยตรง ดังหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง บรรทัดที่ 31 ด้านที่ 1 ถึงบรรทัดที่ 2 ด้านที่ 2 ว่ากรุงสุโขทัยนั้น "...ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าขุนบ่ไร้ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึ่งชอบ..." (ฉ่ำ ทองคำวรรณ, 2512) กฎหมายสมัยสุโขทัยจึงมีลักษณะเหมือนข้อบังคับในครอบครัว กล่าวคือ เป็นกติกาที่บังคับกันด้วยเหตุผลที่เกิดจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์ซึ่งสามารถเข้าใจได้ง่ายและไม่ยุ่งยากซับซ้อน ในเบื้องต้นจะเป็นข้อบัญญัติที่กล่าวถึงอำนาจเด็ดขาดในการปกครองบ้านเมืองของพ่อเมืองซึ่งเป็นประมุขของราชอาณาจักร ต่อจากนั้นก็กล่าวถึงการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและสิทธิเสรีภาพของราษฎร จากลายจารึกของพ่อขุนรามคำแหงพบว่าข้อบัญญัติอันเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ในสมัยนั้นเป็นประเภทกฎหมายที่มีโทษทางอาญา อันหมายถึงมีลักษณะเป็นการห้ามการกระทำการที่ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในชุมชน และมีกฎหมายแพ่งปะปนอยู่บ้าง เช่น ศิลาจารึก หลักที่ 1 ด้านที่ 2 มีรายจารึกตอนหนึ่งว่า "...สร้างป่าหมากป่าพลู ทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน" นักกฎหมายปัจจุบันถือว่าเป็นบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิในที่ดิน นอกจากนั้นกฎหมายสมัยสุโขทัยยังมีข้อบัญญัติอีกหลายลักษณะ เช่น กฎหมายมรดก กฎหมายเกี่ยวกับการทำศึกสงคราม กฎหมายเกี่ยวกับเชลย กฎหมายเกี่ยวกับการอพยพชาวต่างประเทศ กฎหมายเกี่ยวกับการร้องทุกข์ และวิธีพิจารณาความ สมัยพระเจ้ามังราย กฎหมายสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากกฎหมายอินเดียโดยผ่านมอญและขอม เพราะอาณาจักรสุโขทัยอยู่ในแคว้นสุวรรณภูมิที่มีอาณาจักรทวาราวดีและอาณาจักรขอมที่มีอารยธรรมสูงมาก่อน วัฒนธรรมของมอญและขอมได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย จากลายจารึกตอนหนึ่งของกฎหมายลักษณะโจรในศิลาที่ขุด

พบ ณ วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัยซึ่งมีความว่า “อนึ่งแม้นผู้ใด...ใหญ่ สูงและบ ส่งคืนข้าท่าน และไว้ ...เลย ว่าท่านจัก...ด้วยขนานในราชศาสตร์ ธรรมศาสตร์ แลละท่านจักสอดสินไหม ดุจดังขโมยอันลักคนท่าน แลไป่ทันเอาออกจากเมืองแล และหนีไปไว้ในกลางเมือง” เป็นสิ่งที่ยืนยันได้อย่างชัดเจนว่ากฎหมายของอาณาจักรสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของมนูสาราจารย์ (นิภา สืบกินร, 2547: 3-4 อ้างใน ฉ่ำ ทองคำวรรณ, 2512) เป็นการบัญญัติกฎหมายลักษณะโจรและมีกฎหมายเรียกว่า พระราชศาสตร์ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูโดยถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ดังนั้น คำสั่งของพระมหากษัตริย์จึงเป็นกฎหมายอีกประเภทหนึ่งด้วย (แสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2559: 57-73)

สำหรับการศึกษากฎหมายในสมัยสุโขทัยไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอ้างอิงได้โดยตรง มีเพียงตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ที่กล่าวถึงการศึกษาของผู้คนในสมัยนั้นคือ “...หมู่มนุษย์ก็ประกอบด้วยสติปัญญาโดยมาก ต่างร่ำเรียนสรรพวิชาต่าง ๆ . วิชาที่ชายศึกษาก็คือการแต่งคำประพันธ์ดาราศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ การช่าง ส่วนผู้หญิงเรียนเย็บปักถักร้อยและวาดเขียนเป็นต้น” แต่มิได้กล่าวถึงการศึกษากฎหมายแม้แต่น้อย จากลักษณะของสภาพสังคมที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและค่อนข้างจะคงที่ ประกอบกับมีราษฎรไม่มากนักซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย พฤติกรรมของสังคมถูกควบคุมโดยขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมดั้งเดิม โดนที่พ่อเมือง หรือกษัตริย์ทำหน้าที่ชำระความราษฎรด้วยพระองค์เองแบบพ่อปกครองลูก นอกเหนือจากการดูแลทุกข์สุขของราษฎรและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ่อเมืองหรือกษัตริย์มีอำนาตตรากฎหมาย หรือข้อบัญญัติที่มีลักษณะเป็นเพียงข้อบังคับในครอบครัวขึ้นใช้เพื่อควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน กฎหมายจึงเป็นเพียงข้อบังคับในครอบครัวมีลักษณะเป็นกฎธรรมชาติที่สามารถเข้าใจง่ายด้วยสามัญสำนึกซึ่งเกิดจากเหตุผลที่ถูกต้องเกี่ยวกับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของจิตใจมนุษย์แต่ละคน หรืออาจอยู่ในรูปของกฎหมายจารีตประเพณี ราษฎรจึงเข้าใจสารัตถะของกฎหมายเหล่านั้นไม่ยาก หรืออาจเนื่องจากราษฎรทั่วไปไม่มีบทบาท หรือส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง รวมทั้งอาณาจักรสุโขทัยได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ราษฎรอย่างกว้างขวาง ดังเห็น จากลายจารึกศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 1 ว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี เจ้าเมืองบเอาจกอบในไพร่ลู่ทาง... เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่มาไปขาย ใครใคร่ค้าช้างค้า ใครใคร่ค้าม้าค้า ใครใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส” ดังนั้น ผู้คนสนใจแต่การทำมาหากินและค้าขายโดยไม่ค่อยสนใจกฎหมายที่พ่อเมืองบัญญัติขึ้นด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัวห่างจากชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ในสมัยกรุงสุโขทัยจึงยังไม่มีการเรียนการสอนกฎหมายอย่างเป็นระบบและมีแผน (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 7-8)

2.3.1.2 สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี กรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาเป็นราชธานีของไทยในสมัยพระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 1893 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สภาพสังคมสลับซับซ้อนมากขึ้นเนื่องจากบ้านเมืองมีคงามเจริญและราษฎรเพิ่มจำนวนขึ้น พระมหากษัตริย์จึงไม่อาจมีพระบรมราชวินิจฉัยอรรถคดีด้วยพระองค์เองได้อย่างเช่นสมัยสุโขทัย แต่ทรงมอบอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการชำระอรรถคดีของราษฎรแก่พระราชครูปโรหิตพฤฒาจารย์ซึ่งเป็นมหาอำมาตย์พราหมณ์ในราชสำนัก เพราะพราหมณ์เป็นผู้รู้หนังสือและเป็นเจ้าตำรับกฎหมาย พราหมณ์จึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รักษานิติราชประเพณีและเป็นตระลาการ แต่ต่อมาเสนาอำมาตย์ฝ่ายไทยจึงได้เข้ารับหน้าที่สำคัญเหล่านี้จากพราหมณ์ซึ่งรวมทั้งตำแหน่งลูกขุน ณ ศาลหลวง (นิภา สืบกินร, 2547: 6 อ้างใน ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2511: 33) สมัยกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นการกระทำในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์และเป็นการชำระคดีที่ถือตามพระธรรมศาสตร์เป็นหลัก แต่ก็ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเด็ดขาดในอันที่จะมีพระบรมราชวินิจฉัยอรรถคดีชี้ขาดในอรรถคดี พระบรมราชวินิจฉัยในทางคดีกลายเป็นกฎหมายเมื่อภายหลังเหล่านี้เรียกว่าราชศาสตร์ หรือราชสัตถัมถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพและสังคมสลับซับซ้อนมากขึ้นเนื่องจากบ้านเมืองมีความเจริญและราษฎรเพิ่มจำนวนขึ้น พระมหากษัตริย์จึงต้องพยายาม หรือสร้างมาตรการเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งพระราชอำนาจมาตรการดังกล่าวคือ การสร้างกฎหมายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงพระราชอำนาจและปกครองบ้านเมืองที่ใหญ่โต และสลับซับซ้อนมากขึ้น (นิภา สืบกินร, 2547: 6)

สำหรับการศึกษากฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นทำกันอย่างไรและมีระเบียบวิธีการเช่นไรไม่อาจกล่าวได้อย่างชัดเจน นอกจากจะศึกษาตามหลักฐานประวัติศาสตร์ วรรณกรรม หนังสือจดหมายเหตุ เอกสารคำบอกเล่าของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 14) เช่น จดหมายเหตุลาลูแบร์ได้เล่าไว้เกี่ยวกับการเล่าเรียนวิชาของกุลบุตรตามที่พบในรัชสมัยพระนารายณ์มหาราชว่า “...เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาเติบโตใหญ่ถึงอายุ 7 ถึง 8 ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรของตนให้ไปอยู่ที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านและนับจำนวนเลขเป็นสำคัญ แต่ไม่มีการสอนพงศาวดารกฎหมายและศาสตร์อื่น ๆ ด้วย...” และน่าจะสันนิษฐานได้ว่าตามโบราณราชประเพณีถือว่ากฎหมายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสิ่งที่บัญญัติขึ้นจากหลักพระธรรมศาสตร์ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งบางส่วนจากราชศาสตร์ ซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่มีฐานะเป็นสมมติเทพ ดังนั้น จึงเกิดเป็นพระราชประเพณีที่ห้ามมิให้ราษฎรอ่านกฎหมาย การศึกษากฎหมายจึงไม่อาจแพร่หลายออกไปยังประชาชนทั่วไป (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 17)

สำหรับสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ทรงเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมายเลย เนื่องจากเป็นช่วงการกอบกู้อิสรภาพจากพม่าเกือบตลอดทั้ง

รัชกาลบ้านเมืองทำสงครามมิได้ขาดทั้งรัชสมัยมีระยะเวลาเพียง 10 ปีเศษ (พ.ศ. 2510-2325) นอกจากนั้นผู้มีความรู้ทางกฎหมายอาจเหลืออยู่น้อยเพราะถูกฆ่าตายบ้าง ถูกกวาดต้อนไปพม่าบ้างก็เป็นไปได้ ดังนั้น กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงใช้เรื่อยมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การเรียนการสอนกฎหมายในสมัยนั้นถ้าหากมีก็คงเช่นเดียวกับกับสมัยอยุธยานั่นเอง (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 18)

2.3.1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี เหตุการณ์บ้านเมืองไม่สงบเนื่องจากมีศึกสงครามพัวพันอยู่มิได้ขาด ตลอดเวลาเกือบ 22 ปี นับแต่พระองค์ทรงครองราชย์ได้อาศัยบรรดาพระราชกำหนดบทพระอัยการที่เหลือรอดพ้นจากการถูกไฟเผาเป็นเถ้าถ่านเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาจากพม่าเมื่อ พ.ศ. 2310 ในการปกครองบ้านเมือง ประมาณกันว่าที่เหลืออยู่เพียง 1 ใน 10 ของกฎหมายที่ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชกำหนดบทพระอัยการเหล่านี้ได้ถูกคัดลอกมาเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาและพิพากษาคดีของศาล แต่เนื่องจากไม่ครบถ้วย พระองค์จึงมีพระบรมราชวินิจฉัยในทางคดีด้วยพระราชอำนาจของพระองค์เพื่อให้เกิดกฎหมายในรูปราชศาสตร์ที่สอดคล้องกับจารีตประเพณีและความเจริญของบ้านเมืองในสมัยนั้น ต่อมาพระองค์จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์ 4 คน ลูกขุน 3 คนและราชบัณฑิต 4 คน ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการซึ่งอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์ไปให้ถูกต้องจัดเป็นหมวดหมู่ให้เข้าใจ การชำระกฎหมายดังกล่าวกินเวลา 11 เดือน เมื่อชำระกฎหมายเสร็จแล้วจึงให้อาลักษณ์เขียนวงเส้นหมึกไว้ 3 ฉบับสำหรับเก็บไว้ที่ห้องเครื่อง หอหลวง และศาลหลวง กฎหมายทั้ง 3 ฉบับโปรดเกล้าฯ ให้ประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้วเป็นสำคัญ และให้ถือว่ากฎหมายที่ประทับตราสามดวงนี้เป็นต้นฉบับตัวบทกฎหมายที่ถูกต้องของแผ่นดินและใช้เป็นหลักในการพิจารณาและพิพากษาคดี เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง ที่เป็นกฎหมายหลักของประเทศใช้บังคับมาตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นระยะเวลานานถึง 103 ปี จนกระทั่งมีการปฏิรูปกฎหมายและการศาลตามแบบประเทศมหาอำนาจยุโรปจึงเลิกใช้กฎหมายตราสามดวง ส่วนพระราชประเพณีเรื่องการจัดเขียนและเก็บต้นฉบับกฎหมาย 3 ฉบับไว้ ณ สถานที่ทั้งสามดังกล่าวยังคงถือปฏิบัติต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 18-21)

สำหรับการศึกษากฎหมายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่แตกต่างจากสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะความเป็นอยู่ของประชาชนตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมมีแบบฉบับเดียวกัน รวมทั้งยังมีระบบกฎหมายและการศาลเหมือนกับสมัยกรุงศรีอยุธยา (นิภา สืบกินร, 2547: 13 อ้าง

ใน ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2511: 8-9) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น มีชาวต่างชาติเข้ามาทำธุรกิจการค้า อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศไทยมากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตะวันตกกับยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นไปในลักษณะเสมอภาค แต่ต่อมาการค้าเจริญมากขึ้นชาวต่างชาติเกิดความไม่พอใจเห็นว่าระบบการค้าและการเก็บภาษีของไทยเป็นระบบผูกขาดที่กีดกันความเจริญก้าวหน้าทางการค้า และเห็นว่ากฎหมายไทยป่าเถื่อนรุนแรงและไม่ยุติธรรมจึงคิดขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้แต่แรกแต่ไม่สำเร็จเกิดการเปลี่ยนรัชกาลเสียก่อน รัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ดำเนินนโยบายในการติดต่อกับต่างประเทศอย่างอะลุ้มอล่วย โดยเซอร์จอห์น เบาริง ราชทูตของพระนางเจ้าวิคติเรียราชินีอังกฤษ ได้เข้ามาเจรจาขอแก้ไขหนังสือสัญญาพระราชไมตรีใน พ.ศ. 2398 เรียกว่า สนธิสัญญาเบาริง ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการศาล โดยเฉพาะด้านการศาลประเทศไทยได้ประสบกับวิกฤตการณ์ทางศาลอย่างร้ายแรงด้วยสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ความไม่เหมาะสมของระบบการศาลเดิม เนื่องจากศาลหลายศาลมีเขตอำนาจลักลั่นซ้ำซ้อนกันอยู่ ทำให้คดีความสับสนล่าช้าและคั่งค้าง เป็นช่องทางให้ผู้ทุจริตประวิงคดีที่ตนเสียเปรียบให้ชักช้าเนิ่นนานจนกระทั่งไม่อาจพิพากษาคดีให้ถึงที่สุดได้ นอกจากนั้นการที่ศาลสังกัดฝ่ายบริหารก็ทำให้ตุลาการขาดความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ความยุติธรรมจึงถูกบิดเบือน 2) ความไม่เหมาะสมของวิธีพิจารณาความตามแบบเดิม อันได้แก่ แนวความคิดในการนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีอาญาซึ่งเดิมถือกันว่าจำเลยเป็นผู้มัวหมอง ศาลต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหา จนกว่าจะได้นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าจำเลยบริสุทธิ์ เช่น พิสูจน์ด้วยการดำน้ำ ลุยเพลิง นอกจากนี้ยังมีความไม่เหมาะสมในการไต่สวนจำเลยตามระบบจารีตนครบาลที่เต็มไปด้วยความรุนแรงและทารุณ และ 3) ความบีบคั้นจากต่างประเทศในด้านการศาล เนื่องจากชาวต่างชาติไม่ไว้วางใจและไม่เชื่อถือในระบบกฎหมายและระบบการศาลไทยว่าจะสามารถเป็นหลักประกันความยุติธรรมให้แก่เขาได้ ด้วยเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ชาวต่างประเทศจึงได้แสดงความรังเกียจกฎหมายและการศาลไทย โดยมีเหตุผลว่ากฎหมายไทยยังล้าสมัยและพยายามที่จะได้สิทธิพิเศษทางการค้าและกฎหมาย จนกระทั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องรับกฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตก โดยอาจกล่าวสรุปได้ว่า สาเหตุที่ประเทศไทยรับเอากฎหมายสมัยใหม่จากตะวันตก เป็นเพราะเหตุผลใหญ่ ๆ 2 ประการ คือ เรื่องปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและเรื่องความไม่เหมาะสมกับกาลสมัยของกฎหมายไทยเดิม (วารสารยุติธรรม, 2543; ชาญชัย แสวงศักดิ์และวรรณชัย บุญบำรุง, 2543: 123) พระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีถึงความบกพร่องของกฎหมายและต้องการที่จะให้ประเทศไทยมีความเจริญทัดเทียมกับ

อารยธรรมตะวันตก อีกทั้งมีความเข้าใจว่า ความคิดความเห็นเกี่ยวกับระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ในกฎหมายนั้นมิใช่เป็นสิ่งคงที่ตายตัว แต่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามศีลธรรมของประเพณีและความเจริญก้าวหน้า (ร. แลงกาต์, 2478: 50-51)

สำหรับการศึกษากฎหมายของรัชสมัยนี้ก็คงเป็นเช่นเดียวกับรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แม้จะมีการจัดทำราชกิจจานุเบกษาและพิมพ์หนังสือกฎหมายแพร่หลายออกสู่ประชาชนแล้วก็ตามกล่าวคือ คงเป็นการเล่าเรียนกฎหมายที่บ้านขุนนางที่เป็นราชบัณฑิตลูกขุน หรืออาลักษณ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการร่างกฎหมาย หรืออาจศึกษากฎหมายและหัดพิจารณาความกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาและพิพากษาคดีในศาล เช่น ลูกขุน ตระลาการ และผู้ปรับ เป็นต้น หลังจากการที่ได้ถวายตัวเข้ารับราชการในราชสำนัก เซอร์จอห์นเบาริงได้กล่าวว่า "... พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาและโรงเรียนอยู่ติดกับวัดโดยมากย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสั่งสอนและประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากของระบบการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่านและเขียนหนังสือออก แต่วิธีการแสวงหาความรู้ชั้นสูงใดสาขาหนึ่งมีอยู่น้อย ถึงกระนั้นก็ดีโดยเฉพาะในบรรดาขุนนาง นางในใฝ่ใจเรียนวิชาเครื่องจักกลไก รู้จักใช้เครื่องมือเดินเรือและรู้วิชาปราชญ์กันมาก..." จากคำบอกกล่าวดังกล่าวทำให้เชื่อว่าการศึกษากฎหมายอันเป็นความรู้เฉพาะสาขายังไม่มีการสอนอย่างเป็นทางการ

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นการจัดการเรียนกฎหมายซึ่งเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยรัชสมัยสมเด็จฯ พระจอมเล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้นยังไม่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการที่เป็นระบบระเบียบ ไม่มีหลักสูตร หรือวิธีการศึกษาหรืออบรม หรือแม้กระทั่งตัวผู้สอน อาจเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองที่เป็นการสั่งสอนโดยการถ่ายทอดความรู้เฉพาะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการชำระ หรือการร่างกฎหมายเท่านั้น

2.3.2 การศึกษากฎหมายในประเทศไทยตั้งแต่การปฏิรูปกฎหมายและการศาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) แบ่งได้ 4 สมัยดังนี้

2.3.2.1 สมัยรัชการที่ 5 ต้อนต้น ก่อนการสถาปนาโรงเรียนกฎหมาย สภาพสังคมในระหว่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเรียนหนังสือยังไม่แพร่หลายนัก ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาว่าเมื่อลูกหลานเรียนแล้วจะนำความรู้ไปทำอะไร ชาวบ้านจึงไม่รู้หนังสือเป็นส่วนมาก แต่เมื่อถึงคราที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังคุกคามประเทศ พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริขยายการศึกษาในรูปแบบสมัยใหม่อันเป็นการเสริมสร้างพัฒนาประเทศในอีกด้านหนึ่งเพื่อให้ได้มาตรฐานสากลเพื่อความอยู่รอดของประเทศ

สำหรับระบบการศึกษากฎหมายของไทยในสมัยนั้น เนื่องจากมีการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาล ระบบศาลไทยมีลักษณะเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาผู้ที่มีความรู้กฎหมายเป็นอย่างดีที่จะถ่ายทอดได้ คือ ลูกขุน ขุนศาลตระการ ผู้ปรับเหล่าอาลักษณ์และราชบัณฑิตซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในการร่างชำระตัวบทกฎหมายของบ้านเมือง ดังนั้น ก่อนที่เจ้านายผู้ชายจะเข้ารับราชการเป็นขุนนางในราชสำนัก หรือบุตรหลานของขุนนางเมื่อเข้าถวายตัวในราชสำนักแล้วต้องรำเรียนฝึกหัดหาความรู้เพื่อเตรียมตัวเข้ารับราชการจากผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์ในวิทยาการสาขานั้น ๆ ที่อยู่ในราชสำนัก โดยเฉพาะเมื่อจะรับราชการเกี่ยวกับการชำระอรรถคดีต้องรอบรู้กฎหมายต้องเล่าเรียนกฎหมายและฝึกหัดพิจารณาคดีจากผู้เกี่ยวข้องในทางคดี การฝึกหัดและการเรียนรู้จึงเล่าเรียนกันที่สำนักหรือบ้านของบุคคลเหล่านั้นที่เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง แต่ที่แน่ ๆ คือ มีการเรียนการสอนวิชากฎหมายและฝึกหัดพิจารณาคดีที่สำนักผู้เชี่ยวชาญอยู่ในราชสำนักแล้วตั้งแต่ตอนต้นสมัยรัชการที่ 5 และตามพระประวัติการทำงานของพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เมื่อ พ.ศ. 2439 หลังจากทรงสำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายจากไครสต์เชิร์ชคอลเลจ (Christ Church College) แห่งมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดแล้ว พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เข้าฝึกหัดราชการในกรมราชเลขานุการ ดังนั้น จึงทรงใช้ระยะเวลานี้เริ่มศึกษากฎหมายไทยอย่างจริงจัง พระองค์ไม่ได้ทรงมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายไทยมาแต่เดิมมากนัก เนื่องจากเสด็จไปต่างประเทศตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เวภาระ) ได้เป็นพระอาจารย์สอนกฎหมายไทยพระองค์ ยิ่งทำให้แน่ชัดว่าการศึกษาวิชากฎหมายก่อนการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในสมัยนั้นเป็นการศึกษาที่มีแบบฉบับเฉพาะในราชสำนักของไทยไม่มีลักษณะเป็นโรงเรียนอย่างแท้จริง เพราะไม่มีหลักสูตรและแบบแผนการเรียนการสอนแต่เป็นการศึกษาและการฝึกหัดโดยตรงจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางกฎหมายและมีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในการพิจารณาและพิพากษาคดี (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 49-50)

2.3.2.2 สมัยโรงเรียนกฎหมายของกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลของประเทศไทยเพื่อให้ได้มาตรฐานสากลอย่างชาติตะวันตก แต่เวลานั้นผู้ที่มีความรู้อย่างตะวันตกมีน้อย ขาดแคลนผู้พิพากษาในศาลต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ จำเป็นต้องว่าจ้างที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างชาติทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาในศาลไทย ต่อมา พ.ศ. 2435 หลังประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมได้ 1 ปี นายโรแลงค์ ยัคแมงส์ เข้ามาเป็นที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงการต่างประเทศและที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้ถวายรายงานเสนอความเห็นต่อพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ปลูกฝังวิชากฎหมายเพื่อทำกฎหมายและจัดการศาลยุติธรรมให้ดีขึ้น แต่ขณะนั้นยังไม่มีโรงเรียนกฎหมาย ปลาย พ.ศ. 2438 พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสเรื่องนี้กับขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เวภาระ) ขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง

เวภาระ) จึงกราบบังคมทูลว่าจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนกฎหมาย จากนั้นก็ได้ร่างพระราชบัญญัติจัดการเรียนกฎหมายทูลเกล้าถวาย (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 49-50)

ต่อมาเมื่อพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์สำเร็จการศึกษาวิชากฎหมายจากประเทศอังกฤษกลับสู่ประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2438 และได้รับการแต่งตั้งเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมสืบแทนกรมหลวงพิชิตปรีชากร พระองค์ได้สนองพระราชประสงค์ของพระบิดาด้วยการตั้งโรงเรียนกฎหมายใน พ.ศ. 2440 โดยมีเจ้าพระยาอภัยราชาเป็นกำลังสำคัญผู้หนึ่งในการจัดตั้งโรงเรียนสอนกฎหมายซึ่งยังมิได้เป็นโรงเรียนหลวง แต่มีฐานะกึ่งราชการมีเจ้าหน้าที่ดำเนินกิจการโรงเรียนเรียกว่า กรรมสัมปาทิก ประกอบด้วย สภานายก เลขานุการ เหรัญญิกและผู้ช่วยอีก 2 คน ในตอนแรกพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงสอนเองเป็นประจำหลังเวลาเสวยพระพระยาหารกลางวันที่ห้องเสวยอยู่ติดกับห้องเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม อาคารศาลสถิตยุติธรรม ต่อมามีนักเรียนมากจึงย้ายไปเรียนที่ตึกสัสดีหลังกลาง นอกจากนั้นมีพระยาประชากิจกรจักร อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง ขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เวภาระ) อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร กรรมการกฤษฎีกา และพระองค์เจ้าวัชรีวงษ์มาช่วยสอน มีนักเรียน 100 คนเศษ การเรียนการสอนสมัยนั้นถือตามระบบกฎหมายอังกฤษและจัดการศึกษากฎหมายของอังกฤษอย่างใกล้ชิด หลักสูตร ตำรากฎหมายที่สอนจึงใช้หลักสูตรและตำราของอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ สำหรับกฎหมายไทยใช้กฎหมาย 2 เล่ม คือ กฎหมายตราสามดวงที่พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงจัดพิมพ์ใน พ.ศ. 2444 โดยใช้กฎหมายตราสามดวงที่หมอบรัดเลย์พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2405 เป็นต้นฉบับ ต่อมาภายหลังเรียก กฎหมายราชบุรี การเรียนการสอนในสมัยนั้นไม่เพียงแต่มีการบรรยายคำสอนให้รู้หลักกฎหมายเท่านั้น แต่ยังมีการอบรมให้เข้าใจเกี่ยวกับการใช้ดุลยพินิจและการวินิจฉัยคดีอย่างผู้พิพากษารวมทั้งการฝึกว่าความด้วย หลักสูตรการเรียนการสอนกฎหมายเมื่อแรกเริ่มเรียนเพียงปีเดียวก็สามารถสอบไล่ความรู้กฎหมาย พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ทรงวางระเบียบการสอบไล่วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตขึ้น ในวันที่ 22 พฤศจิกายน 2440 จึงมีประกาศกระทรวงยุติธรรมแจ้งความให้นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนทราบว่ากำหนดการสอบไล่ความรู้ของนักเรียนที่จะเป็นเนติบัณฑิต ณ ที่ประชุมข้าหลวงใหญ่ระหว่างวันที่ 2 ธันวาคมถึงวันที่ 7 ธันวาคม 2440 วิชาที่จะสอบไล่ได้แก่ 1. อาญา 2. สัญญา 3. มรดกกับประทุษร้ายส่วนแพ่ง 4. ผัวเมีย ทาส และประกาศต่าง ๆ 5. วิธีพิจารณา 6. กฎหมายระหว่างประเทศ ข้อสอบมีวันละ 10 ข้อ เว้นแต่กฎหมายระหว่างประเทศมี 9 ข้อ ระยะเวลาสอบวันละ 4 ชั่วโมง ตั้งแต่ 9.00-13.00 น. สถานที่สอบอาศัยศาลาการเปรียญใหญ่ของวัดมหาธาตุ กรรมการสอบไล่ฝ่ายไทยมี 3 คน คือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) ขุนหลวงพระยาไกรสี (เปล่ง เวภาระ) กรรมการสอบไล่ฝ่ายต่างประเทศมี 2 คน คือ เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกูลกิจ และนายอาร์. เจ เกริกปาตริก การสอบค่อนข้างยาก ข้อสอบคล้ายของโรงเรียนสอน

กฎหมายอังกฤษ แต่มีข้อสอบที่เป็นปัญหาข้อกฎหมายไทยซึ่งต้องวินิจฉัยอย่างผู้พิพากษารวมอยู่ด้วย ผู้ที่สอบไล่ได้ของโรงเรียนกฎหมายทุกคน กระทรวงยุติธรรมจะรับไว้ทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาของระบบการศาลแบบใหม่ ต่อมามีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลกิจการโรงเรียนเรียกว่า สภาเนติบัณฑิต โดยที่ประชุมเนติบัณฑิตเป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกเนติบัณฑิตทั้งหมด ประกอบด้วย สภานายก เลขานุการ เหรัญญิกและสารวัตรมีกำหนดระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง 1 ปี มีการออกข้อบังคับและระเบียบแบบแผนสำหรับให้สภาเนติบัณฑิตดำเนินกิจการโรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนกฎหมายสมัยนั้นจึงเป็นเสมือนแหล่งผลิตบุคลากรเพื่อเข้ารับราชการที่เชื่อถือได้ การเรียนการสอนวิชากฎหมายจึงมีแบบแผนและหลักสูตรตามระบบใหม่จึงได้รับความนิยมมากขึ้น (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 98-101)

2.3.2.3 สมัยโรงเรียนกฎหมายมีฐานะเป็นโรงเรียนหลวงสังกัดกระทรวงยุติธรรม ตอนปลายสมัยรัชการที่ 5 วันที่ 26 มิถุนายน 2453 พระบามสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมตามที่กราบบังคมทูลเอาไว้ ขณะนั้นโรงเรียนกฎหมายมีสภาเนติบัณฑิตเป็นผู้บริหารจัดการ ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจึงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2545 ว่า "...โรงเรียนกฎหมายซึ่งเป็นอยู่แต่เดิมมาอำนาจที่กระทรวงยุติธรรมจะจัดการโรงเรียนจะเป็นอำนาจของคณะเนติบัณฑิตหรืออำนาจกระทรวงยุติธรรมประการใดยังครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่แน่ลงได้ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนหลวงอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจจัดการบังคับบัญชาตลอดไป ในส่วนของนักเรียนกฎหมายผู้ที่ได้ข้ามวิชาขั้นต้นแล้วขอพระราชทานให้เป็นนักเรียนชั้นอุดมศึกษาต่อไป..." พระบาทสมเด็จฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชหัตถเลขาที่ 19/199 ลงวันที่ 9 พฤษภาคม ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) เพื่อมีพระบรมราชานุญาตและทรงมีพระราชดำริให้ปรึกษาเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเกี่ยวกับการจัดการโรงเรียนสอนกฎหมายให้เป็นโรงเรียนระดับอุดมศึกษา หลังจากนั้นจึงทรงมีพระบรมราชโองการประกาศให้โรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนหลวงสังกัดกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2454 ซึ่งมีความว่า "...โรงเรียนกฎหมายซึ่งสำหรับสอนกฎหมายวิชากฎหมายที่ตั้งอยู่ในสถานที่ของกระทรวงยุติธรรมนั้น ยังหามีผู้จัดการทำนุบำรุงรับผิดชอบโดยตรงต่อโรงเรียนไม่ วิชากฎหมายนี้พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นผู้ที่ได้ตั้งการสอนและสอบไล่ขึ้นเป็นครั้งแรกเฉพาะแต่ในโรงเรียนนี้ เพื่อที่จะให้โรงเรียนนี้ตั้งมั่นอยู่ต่อไปควรมีผู้รับผิดชอบจัดการโรงเรียนให้เป็นหลักฐาน เพราะฉะนั้นตั้งแต่นี้ไปให้โรงเรียนกฎหมายที่ได้ตั้งอยู่แล้วเป็นโรงเรียนหลวงขึ้นแก่กระทรวงยุติธรรม ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบและจัดการ

โรงเรียนนี้สืบไป...” การดูแลโรงเรียนกฎหมายโดยสภาเนติบัณฑิตจึงเป็นอันสิ้นสุดลงเพราะโรงเรียนกฎหมายได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นโรงเรียนหลวงในสังกัดกระทรวงยุติธรรม โดยมีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ โรงเรียนกฎหมายนี้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้กำหนดข้อบังคับและระเบียบการต่าง ๆ แตกต่างจากสมัยก่อน เช่น กำหนดคุณสมบัติของนักเรียนกฎหมายว่าต้องสำเร็จการศึกษาชั้นที่ 2 (มัธยมศึกษาปีที่ 6) (กระทรวงยุติธรรมประกาศลงวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ. 130) หรือเทียบเท่า กำหนดให้มีการสอบวิชาชั้นต้นแก่นักเรียนกฎหมายที่ยังไม่ผ่านชั้นต้น วิชาที่จะต้องสอบนั้นเทียบเท่าวิชาที่เรียนในชั้นมัธยมชั้นที่ 2 แล้วให้ยกนักเรียนที่สอบผ่านวิชาชั้นต้นเป็นนักเรียนชั้นอุดมศึกษา (ตามความในพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร) การสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายแบ่งออกเป็น 4 เทอมใน 1 สมัยการศึกษา หลักสูตร 1 ปีและจัดโรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้กระทรวงยุติธรรมยังได้สร้างโรงเรียนราชวิทยาลัย เพื่อเป็นโรงเรียนสำหรับผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อ ณ โรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนที่สอนถึงชั้นมัธยมปีที่ 8 โดยเฉพาะนักเรียนประจำ อาจารย์ใหญ่และครูแม่บ้านเป็นชาวอังกฤษสำหรับภาษาต่างประเทศและยังสอนภาษาลาตินด้วย ต่อมาโรงเรียนราชวิทยาลัยได้ย้ายไปสังกัดสภากรรมการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เดิมโรงเรียนกฎหมายเปิดสอนที่ตึกสัสดีหลังกลางแล้วย้ายไปเรียนที่ถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุแล้วต่อมาย้ายไปอยู่ที่เรือนไม้ระหว่างศาลสถิตย์ยุติธรรมกับตึกสัสดี เมื่อตึกใหม่สร้างเสร็จได้ใช้เป็นที่ทำการศาลอาญาและโรงเรียนสอนกฎหมาย (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 98-101)

สำหรับการเรียนการสอนของโรงเรียนสอนกฎหมายในสมัยนี้เชื่อว่าคงมีลักษณะเหมือนในสมัยก่อนยกฐานะขึ้นเป็นโรงเรียนหลวง แต่ทว่าเมื่อการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 1 และบรรพ 2 ใกล้เสร็จจึงเกิดแนวคิดปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนตลอดจนหลักสูตรโรงเรียนกฎหมายให้สอดคล้องกับระบบซีวิลลอว์ (civil law) ที่มีหลักกฎหมายและนิติวิธี (legal method) อย่างเดียวกับธรรมเนียมการร่างกฎหมาย (codification) แต่การเรียนการสอนในโรงเรียนสอนกฎหมายกลับมีรูปแบบอย่างระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (common law)

ต่อมาพระบาทสมเด็จฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการเรียนการสอนและหลักสูตรในโรงเรียนสอนกฎหมายเป็น 2 แนวทาง (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 111-112) ตามที่กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฏ์ทรงกราบบังคมทูลตามแนวคิดของนายยอร์ช ปาดูซ์ หัวหน้าคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมาย แนวทางแรก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงประเทศที่ส่งนักเรียนไทย (ทุนเล่าเรียนหลวง) ไปศึกษาวิชากฎหมายจากประเทศอังกฤษที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (common law) เปลี่ยนแปลงแหล่งศึกษาวิชากฎหมายโดยส่งนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษายังประเทศอื่น ๆ ที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (civil law) บ้าง แนวทางที่ 2 ได้แก่ การปรับปรุง

หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนสอนกฎหมาย แต่เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 2 หนี้ ไม่อาจประกาศใช้ได้ดังที่คาดหวังไว้ จึงจำเป็นต้องสอนกฎหมายในโรงเรียนตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (civil law) ยังไม่ได้ การสอนจึงคงใช้ผู้พิพากษาและข้าราชการในกระทรวงยุติธรรมที่เป็นชาวต่างประเทศคือ ที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศสอนวิชากฎหมายแก่นักเรียนในโรงเรียนกฎหมายไปก่อน แต่เนื่องจากความเสื่อมถอยของโรงเรียนสอนกฎหมายจึงได้ปรับปรุงระเบียบการของโรงเรียนขึ้นใน พ.ศ. 2460 โดยเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดให้นักเรียนกฎหมายมี 2 ประเภท คือ 1. นักเรียนสามัญ ได้แก่ ผู้มีความรู้ไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 เป็นนักเรียนอุดมศึกษา 2. นักเรียนพิเศษ ได้แก่ ข้าราชการชั้นสัญญาบัตรหรือผู้สอบไล่ได้เปรียญ ต่อมาวันที่ 17 พฤษภาคม 2462 เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์) ได้ออกข้อบังคับและระเบียบการกำหนดหลักสูตรการอบรมศึกษาในโรงเรียนสอนกฎหมายเรื่องคุณสมบัติของผู้สมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมาย ประเภทหนึ่งจะรับเฉพาะผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 6 หรือผู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรอื่นซึ่งเทียบเท่าไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 6 ส่วนอีกประเภทหนึ่งได้แก่ ผู้ที่รับราชการในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ มีตำแหน่งตั้งแต่ชั้นนายสิบเวรขึ้นไป หรือผู้ที่รับราชการในกระทรวงยุติธรรมมีตำแหน่งตั้งแต่ชั้นเสมียนเอกขึ้นไป เมื่อธิบดีรับรองว่าเป็นผู้มีความรู้และความประพฤติดีสมควรที่จะเข้าเป็นนักเรียนกฎหมายได้ และบุคคลเหล่านั้นต้องมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปด้วย แล้วยังกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเป็น 2 ปี แบ่งออกเป็น 2 ภาค ๆ ละ 1 ปี โดยเพิ่มการสอนมากขึ้นและมีการบรรยายวิชาธรรมศาสตร์หรือนิติปรัชญา ต่อมา พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งเนติบัณฑิตยสภา

2.3.2.4 สมัยโรงเรียนกฎหมายภายใต้การกำกับดูแลของสภานิติศึกษา พระบาทสมเด็จฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งสภานิติศึกษาขึ้นเพื่อทำหน้าที่จัดระเบียบและวางหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ให้เข้ารูปเข้ารอยกับระบบกฎหมายของประเทศและให้อยู่ในระดับมาตรฐานเดียวกับโรงเรียนกฎหมายของต่างประเทศ (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 116-117) พ.ศ. 2467 ที่ประชุมคณะกรรมการสภานิติศึกษาได้ปรับปรุงเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นนักเรียนกฎหมายและหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายเป็นครั้งแรกสำหรับใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2468 เป็นต้นไป ด้วยการออกระเบียบการโรงเรียนกฎหมายลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2476 เพื่อแก้ไขคุณสมบัติผู้ที่จะสมัครเป็นนักเรียนกฎหมายว่าต่อไปนี้จะรับเฉพาะผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือผู้ที่สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรอื่นซึ่งเทียบเท่าไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมปีที่ 6 เท่านั้น ส่วนหลักสูตรการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงโดยขยายเป็น 3 ปีการศึกษาแบ่งเป็น 3 ภาค ๆ ละ 1 ปี ต่อมา พ.ศ. 2496 สภานิติศึกษาได้ออกระเบียบการโรงเรียนกฎหมายลงวันที่ 20 พฤษภาคม 2469 เพื่อกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครเป็นนักเรียนกฎหมายให้มีคุณวุฒิ

สูงขึ้น โดยรับเฉพาะผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 8 หรือผู้ที่สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรอื่นซึ่งเทียบเท่าไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมปีที่ 8 ส่วนหลักสูตรการศึกษาคงเดิม หลังจากนั้น พ.ศ. 2473 สภานิติศึกษาได้ออกระเบียบการโรงเรียนกฎหมายลงวันที่ 31 มกราคม 2473 สำหรับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2474 เป็นต้นไปซึ่งเป็นฉบับสุดท้ายของสภานิติศึกษาหรือของโรงเรียนกฎหมายสังกัดกระทรวงยุติธรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่กล่าวคือ หลักสูตรเนติบัณฑิตเปลี่ยนจาก 2 ปีการศึกษามาเป็น 3 ปีการศึกษา แบ่งเป็น 3 ภาค ๆ ละ 1 ปีซึ่งเหมือนกับหลักสูตรเนติบัณฑิตของต่างประเทศ

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในโรงเรียนกฎหมายเสียใหม่โดยสภานิติศึกษาก่อให้เกิดการปรับปรุงหลักสูตรรวมวิชาที่เรียนและสอบจากเดิมเคยเป็นวิชากฎหมายอังกฤษตามที่สอนเมื่อแรกตั้งโรงเรียนกฎหมายมาเป็นการเรียนการสอนกฎหมายไทย เช่น กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนกฎหมายได้เรียนรู้และเข้าใจหลักกฎหมายไทยที่ชำระขึ้นใหม่และสามารถนำไปปฏิบัติงานในวิชาชีพกฎหมายได้ เพราะขณะนั้นการปฏิรูประบบกฎหมายไทยซึ่งมีการร่างประมวลกฎหมายหลายฉบับ โดยคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายและต่อมาโดยกรมร่างกฎหมายได้เข้ารูปเข้ารอยแล้ว จึงกล่าวได้ว่าการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในโรงเรียนกฎหมายโดยสภานิติศึกษานั้นเป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายของประเทศ ตลอดจนเป็นการพัฒนาให้เหมาะสมกับความก้าวหน้าของการร่างประมวลกฎหมายของไทยในขณะนั้น แต่ได้มีการบังคับให้เลือกเรียนวิชาเปรียบเทียบกฎหมายของทั้งสองประเทศกับประมวลกฎหมายของไทย ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของระบบกฎหมายไทยอยู่ในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (civil law) เช่นเดียวกับกฎหมายฝรั่งเศส รวมทั้งกฎหมายอังกฤษและกฎหมายฝรั่งเศสมีเนื้อหาสาระอยู่ในหลักกฎหมายไทยเป็นอันมาก นอกจากนั้นสภานิติศึกษาได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครเป็นนักเรียนกฎหมายเสียใหม่โดยให้คุณวุฒิสูงกว่ากล่าวคือ ต้องเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 8 หรือเตรียมอุดมศึกษาขึ้นไปเพื่อเป็นการยกฐานะโรงเรียนกฎหมายขึ้นเป็นโรงเรียนระดับอุดมศึกษา และภายหลังได้มีการขยายหลักสูตรถึงระดับปริญญาตรีอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลต่อการปรับปรุงและยกฐานะขึ้นเป็นคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของสมัยต่อ ๆ มา (เนติบัณฑิตยสภา, 2542: 122-127)

2.3.3 แนวโน้มการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา

จากการสัมมนานักกฎหมาย 4.0 ที่จัดโดยสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในมุมมองของสัตยะพล สัจจเดชะ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ออนไลน์, 2560) กล่าวว่า ปัจจุบันโลกหมุนเร็วมาก ยุคทนายความที่ใส่ครุยเก่า ๆ มีความเก๋า มันไม่ใช่อีกต่อไป แต่ตอนนี้เป็นยุค 4.0 นักกฎหมายถูกกำหนดด้วยเทคโนโลยี ศาลยุติธรรมมีการใช้ระบบ e-court หรือระบบ e-filling แล้ว อย่างไรก็ดี

ต้องถามกลับไปยังศาลว่า พร้อมกับระบบนี้จริงหรือไม่เพราะ สิ่งที่ต้องระวัง คือ cyber security ศาลจะทำอย่างไรที่จะเก็บรักษาข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ไว้อย่างเป็นความลับ และไม่สุ่มเสี่ยงถูกแฮ็กข้อมูล ดังนั้นการเตรียมความพร้อมของนักกฎหมาย 4.0 ต้องระวังเรื่องนี้เป็นหลักก่อน นักกฎหมายต้องทำความเข้าใจ ศึกษาข้อกฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยี และระบบดิจิตอลให้มากขึ้น เชื่อว่าในอนาคตจะมีกรณีผู้เสียหายที่เกิดจากการแฮ็กข้อมูลเพิ่มขึ้น ถ้านักกฎหมายศึกษาและมีความเชี่ยวชาญเรื่องนี้แบบลึก และช่วยเยียวยา หาตัวผู้กระทำผิดให้กับผู้เสียหายได้ คงไม่ตกงานนักกฎหมายต้องปรับตัว นอกเหนือจากความรู้พื้นฐานแล้ว ต้องพัฒนาไปเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้วย นั่นคือเทรนด์ในโลกอนาคต ต้องเรียนรู้นอกเหนือตำรากฎหมาย ต้องเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และตอบโจทย์ลูกความให้ดีที่สุด ต่อไปจะทำงานประเภทตั้งสำนักงานนั่งให้คำปรึกษาอยู่ออฟฟิศ หรือไปลุยงานระหว่างประเทศได้ เพราะเทรนด์ปัจจุบันนิสิตนักศึกษาเริ่มสนใจอยากเป็นที่ปรึกษากฎหมายมากขึ้น นอกเหนือจากการเป็นผู้พิพากษา หรืออัยการ ซึ่งสมหมาย จันทร์เรือง (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ออนไลน์, 2560) กล่าวว่า เรื่องนี้สำคัญเพราะนักกฎหมายไทยยุค 4.0 นอกเหนือจากเรื่องกฎหมายแล้ว ต้องรู้เรื่องเทคโนโลยี และเรื่องภาษาต่างประเทศ พร้อมกับต้องคิดปรับปรุงอะไรใหม่ ๆ ให้ทันเหตุการณ์ นอกจากนี้สถาบันการศึกษาต้องรับทราบว่าเทรนด์ปัจจุบันตอนนี้ไปทางไหน จำเป็นต้องปรับเรื่องหลักสูตร อาจารย์ เพื่อผลิตบัณฑิตให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน การปรับตัวของสถาบันการศึกษา และวิชานิติศาสตร์ คือ การคิดนอกกรอบนำหลักสูตรไปใช้ในเชิงธุรกิจ หรือด้านเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น แต่คำถามจากผู้ปกครองนิสิตนักศึกษาปัจจุบัน คือ ถ้าเรียนวิชานี้แล้วจะได้เป็นอัยการ ได้เป็นผู้พิพากษาหรือไม่ ตรงนี้อาจารย์ต้องมีความกล้าหาญบอกว่า การเรียนนิติศาสตร์ไม่ได้มีทางเลือกแค่นี้ แต่มีหลักสูตรใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมด้วย เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษีอากร นักกฎหมายเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี หรือที่ปรึกษากฎหมายก็ได้ ถ้าสถาบันการศึกษาไทยปรับตัวเรื่องนี้ได้ นักกฎหมายไทยยุค 4.0 พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกได้แน่นอน นอกจากจะปรับตัวให้เป็นไปตามยุค 4.0 แล้ว เรื่องจรรยาบรรณวิชาชีพของนักกฎหมายยังจำเป็นต้องมีอยู่ด้วย และจะทำอย่างไรให้สถาบันการศึกษาสร้างนิสิตนักศึกษาให้มีคุณธรรมอย่างแท้จริง เพราะถ้าขาดสิ่งนี้ไป เป็นภัยต่อสังคมมาก สัตยะพล สัจจเดชะ (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ออนไลน์, 2560) สถาบันต่าง ๆ ที่สอนหลักสูตรนิติศาสตร์ ควรเพิ่มวิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาหลัก เพราะสำคัญมากกับโลกในปัจจุบัน และอนาคต รวมถึงต้องสัมมนาหลักสูตรตัวเองเพื่อรองรับระบบดิจิตอลด้วย ขณะเดียวกันควรให้ความสำคัญกับการฝึกงานของนิสิตนักศึกษา โดยให้นิสิตนักศึกษาไปฝึกงานตามสำนักงาน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพมากขึ้น โดยพัฒนามาเป็นวิชาที่มีหน่วยกิต ปัจจุบันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มทำแบบนี้แล้วปีการศึกษาหน้านักศึกษาปี 4 ต้องไปฝึกงาน นับเป็นสิ่งที่ดีในการรองรับนิสิตนักศึกษาเพื่อให้เห็น

กระบวนการทำงานของวงการกฎหมาย รวมถึงควรส่งเสริมให้พบกับศิษย์เก่า หรือคนที่อยู่ในวิชาชีพ เพื่อมาเล่าประสบการณ์ความรู้ความเข้าใจของงาน เปิดกว้างความคิดว่า ไม่ใช่มีแต่อาชีพ ผู้พิพากษา หรืออัยการเพียงอย่างเดียว พนาทิตย์ เลิศประเสริฐกุล (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, ออนไลน์, 2558) กล่าวว่า การศึกษานิติศาสตร์ในระดับปริญญาตรี จึงควรเป็นการเรียนแบบกว้าง โดยเน้นการสอนกฎหมายควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในบริบทต่าง ๆ หรือสอนให้เข้าใจถึงที่มาของกฎหมายแต่ละฉบับ รวมถึงการสอนให้นักศึกษาคิดในเชิงมหภาคว่า กฎหมายที่ออกมาใหม่นี้ จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมในภาพรวมของประเทศอย่างไร เช่น การสอนกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนที่เกี่ยวกับสัญญา ควรกระทำแบบภาพรวม โดยไม่ต้องท่องจำตัวบท แต่ให้วิเคราะห์หรือเรียนควบคู่ไปกับหลักในการดำเนินธุรกิจ หรือการสอนกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัวอาจสอนควบคู่กับการศึกษาประเด็นทางสังคมในระดับครอบครัว กฎหมายอาญาก็อาจสามารถสอนควบคู่กับการศึกษาแนวโน้มอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กฎหมายระหว่างประเทศสอนควบคู่กับพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปของโลก ทั้งในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนอกจากนี้ ควรให้มีการเรียนวิชานอกคณะแบบบังคับเรียน เช่น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ภาษาศาสตร์ บัญชี และให้มีวิชาภาษาอังกฤษสำหรับนักกฎหมาย (english for lawyers) เป็นวิชาบังคับ เพื่อให้นักศึกษากฎหมายมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้นและให้เหมือนกันในทุก ๆ มหาวิทยาลัยอย่างไรก็ดีการศึกษากฎหมายแบบเน้นการจำตัวบทยังมีความ จำเป็นอยู่ แต่ควรจะให้อยู่ในระดับที่เกินกว่าปริญญาตรีไปแล้ว หรือระดับเฉพาะทาง เช่น การสอบเนติบัณฑิต การสอบตั๋วทนาย การสอบผู้ช่วยผู้พิพากษา ซึ่งเป็นการสอบเพื่อเข้าสู่วิชาชีพนักกฎหมาย ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจกฎหมายอย่างลึกซึ้ง ในการที่จะนำเอากฎหมายมาใช้บริการสังคมและประเทศชาติ

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัย EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research)

2.4.1 ความเข้าใจพื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับการวิจัยอนาคต คำว่า การวิจัยอนาคตมาจากคำภาษาอังกฤษว่า futures research เป็นคำศัพท์เฉพาะ (technical term) ที่สื่อถึงแนวคิด วิธีการ กระบวนการและระเบียบวิธีที่ใช้ในการสำรวจศึกษาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้ในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาทั้งแนวโน้มที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์จึงมีตัว “s” ต่อท้ายคำว่า future เพื่อสะท้อนแนวคิดว่าเรื่องของอนาคตนั้นมีความเป็นไปได้ในหลายทิศทางจึงต้องสำรวจศึกษาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้เหล่านั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การวิจัยอนาคตมีหลายวิธีแต่ละวิธีก็จะมีระเบียบวิธีวิจัยที่แตกต่างกันออกไป การจะพิจารณาเลือกวิธีวิจัยอนาคตแบบใดจึงขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เงื่อนไขและข้อจำกัดของนักวิจัยที่แตกต่างกันออกไปตัวอย่างวิธีวิจัยอนาคตที่ทำกันอยู่

ในปัจจุบันได้แก่ เดลฟาย (delphi) การสร้างภาพอนาคตภาพ (scenario building) ฟอร์ไซ้ท์ (foresight) อีเอฟอาร์ (EFR) และ อีดีเอฟอาร์ (EDFR) การศึกษา การคาดการณ์หรือการทำนายอนาคตของนักอนาคตจะแตกต่างไปจากการทำนายของหมอดูโดยทั่ว ๆ ไปถึงแม้ว่าคนทั้งสองกลุ่มจะทำนายเรื่องที่เกี่ยวกับอนาคตเหมือนกัน แต่ความเชื่อและวิธีการของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน โดยที่เป้าหมายหลักของการศึกษาและการวิจัยอนาคตอยู่ที่การสำรวจและศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของเรื่องที่ศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์เพื่อหาทางทำให้แนวโน้มที่พึงประสงค์เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันก็หาทางป้องกันหรือขจัดแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไปด้วยการเริ่มลงมือตั้งแต่ปัจจุบัน ดังคำกล่าวนักอนาคตที่ว่า อนาคตเริ่มตั้งแต่ปัจจุบัน (the future is NOW.) (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2559: 1)

2.4.2 การวิจัย EDFR เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) มีความเชื่อพื้นฐานที่ว่าอนาคตเป็นเรื่องที่สามารถศึกษาได้อย่างเป็นระบบ ทั้งจุดมุ่งหมายของการศึกษาไม่ใช่เพื่อทำนายที่ถูกต้อง แต่เป็นเรื่องการสำรวจเพื่อศึกษาแนมโน้มที่เป็นไปได้ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และเพื่อที่จะหาทางทำให้แนวโน้มที่พึงประสงค์เกิดขึ้นและป้องกันแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR เป็นทั้งระเบียบวิธีในการวิจัยในการคาดการณ์อนาคต (research technique) และเป็นทั้งเทคนิคการสื่อสารระหว่างผู้เชี่ยวชาญ (communicating process) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มักไม่มีเวลาว่างที่จะมานั่งแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยตรง เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR และ Delphi จะเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความเชี่ยวชาญระหว่างกันและกัน (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2559: 3)

2.4.2.1 ความเป็นมาของ EDFR เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน เริ่มพัฒนาในฤดูใบไม้ร่วง พ.ศ. 2522 ขณะที่กำลังศึกษาระดับปริญญาเอก ที่มหาวิทยาลัยมินนิโซต้า โดยมีเหตุจูงใจคือ 1) การมีโอกาสได้ศึกษาวิชาเกี่ยวกับอนาคตศึกษา (futures studies) และการวิจัยอนาคต (futures research) ในระดับบัณฑิตศึกษาที่มหาวิทยาลัยมินนิโซต้า ทำให้สนใจในแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัยของศาสตร์สาขาดังกล่าว โดยเฉพาะเทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย (delphi) และ EFR (Ethnographic Futures Research) ซึ่งระเบียบวิธีวิจัยแบบเดลฟาย (delphi) และ EFR (Ethnographic Futures Research) ยังไม่ตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายและความเชื่อเบื้องต้นบางประการของการวิจัยอนาคตน่าจะปรับปรุงพัฒนาได้ และ 2) ได้มีโอกาสพบและรู้จักกับศาสตราจารย์ ดร.โรเบิร์ต บี เท็กซเตอร์ (Robert B. Textor) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) ผู้พัฒนาเทคนิคการวิจัยแบบ EFR และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเทคนิคการวิจัยแบบอนาคตต่าง ๆ โดยเฉพาะ EFR จึงได้นำจุดเด่นของทั้งระเบียบวิธีวิจัยแบบเดลฟาย (delphi) และ EFR (Ethnographic Futures Research) มารวมกันซึ่งจุดเด่นของทั้งสองวิธีช่วยลบ หรือแก้จุดอ่อนของกันและกันได้เป็นอย่างดี จึงเป็นที่มาของการพัฒนาเทคนิคการวิจัย

อนาคตแบบ EDFR และได้ทดลองใช้ครั้งแรกกับงานวิจัยเรื่อง “Alternative Futures of Thai University : An EDFR Study” และได้ตีพิมพ์ในวารสาร Cultural and Educational Futures ในปีถัดมาตามลำดับ

2.4.2.2 ขั้นตอนการวิจัย EDFR เทคนิคการวิจัย EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) เป็นเทคนิคการวิจัยอนาคตที่รวมเอาจุดเด่น หรือข้อดีของเทคนิค EFR และ Delphi เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการยกระดับข้อดีทั้งสองเทคนิค และช่วยแก้จุดอ่อนของแต่ละเทคนิคได้เป็นอย่างดี (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2559: 5)โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดและเตรียมตัวกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญมาก เพราะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยต้องติดตามกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นการส่วนตัว อธิบายจุดมุ่งหมายขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัย เวลาที่ใช้โดยประมาณและประโยชน์ของการวิจัย ย้ำถึงความจำเป็นและความสำคัญของผู้เชี่ยวชาญ

2. สัมภาษณ์ (EDFR รอบที่ 1) ลักษณะการสัมภาษณ์และขั้นตอนคล้ายกับ EFR แต่ EDFR มีความยืดหยุ่นมากกว่า ผู้วิจัยสามารถที่จะเลือกรูปแบบการสัมภาษณ์รอบที่ 1 อาจยึดรูปแบบ EFR กล่าวคือ เริ่มสัมภาษณ์จาก ภาพอนาคตทางที่ดี ภาพอนาคตทางที่ไม่ดีและภาพอนาคตที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด

3. วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อเขียนแนวโน้มในแบบสอบถาม

4. สร้างเครื่องมือ การสร้างเครื่องมือถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญและยากที่สุดของการวิจัยด้วย เทคนิคนี้ คือ นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทุกคนมารวมกัน ตัดทอนข้อความที่ซ้ำกัน หรือตัดส่วนที่เกินไปจากกรอบของการวิจัยที่กำหนดไว้ออกไป โดยการหาถ้อยคำที่ครอบคลุมข้อความทั้งหมด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามรักษาถ้อยคำของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ให้มากที่สุด การเขียน ควรเป็นภาษาที่สั้น กะทัดรัด โดยพยายามรักษาความหมายเดิมของผู้เชี่ยวชาญให้มากที่สุด เขียนแนวโน้มเพียงประเด็นเดียวใน 1 ข้อ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้เชี่ยวชาญเกิดความสับสนในประเด็นนั้น ๆ โดยจะเป็นแบบสอบถามปลายปิดชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale)

5. ทำ EDFR รอบที่ 2, 3 การนำแบบสอบถามไปสอบถามผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เพื่อจำแนกข้อมูล หาฉันทามติ ในการทำ EDFR รอบที่ 2 และ 3 ในรอบนี้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านจะได้รับรู้ข้อมูลป้อนกลับเชิงสถิติ เป็นของกลุ่มโดยส่วนรวม โดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ของกลุ่ม ผนวกด้วยคำตอบเดิมของตนเอง แล้วขอให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนพิจารณาตอบใหม่

6. เขียนภาพอนาคต (แนวโน้ม) คือการนำผลการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ผลตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งโดยทั่วไปถือตามเกณฑ์ที่มีแนวโน้มความเป็นไป

ได้ค่อนข้างสูง กล่าวคือ ค่ามัธยฐานที่ 3.5 ขึ้นไป และพิจารณาความสอดคล้องของคำตอบ โดยพิจารณาจากค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Q3-Q1) ไม่เกิน 1.5 การเขียนภาพอนาคตจะไม่เขียนเป็นวิชาการมากไป ต้องให้คนทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2546: 1-19)

2.4.2.3 ประโยชน์ของการศึกษาและการวิจัยอนาคต (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2559: 7-8) มี ดังนี้

1. การศึกษาและการวิจัยอนาคตช่วยให้ได้ข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นเกี่ยวกับแนวโน้มในอนาคตที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย การวางแผน เพราะการศึกษาและการวิจัยอนาคตมักนำไปสู่สิ่งต่อไปนี้ ได้แก่ 1.1 ให้กรอบสำหรับการตัดสินใจหลายรูปแบบ 1.2 บ่งชี้อันตรายและโอกาสต่าง ๆ 1.3 แนะวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ 1.4 ช่วยประเมินนโยบายและการปฏิบัติต่าง ๆ 1.5 ช่วยให้มองเห็นและเข้าใจปัจจุบันและอดีตดีขึ้น 1.6 ช่วยเพิ่มทางเลือก และ 1.7 กำหนดจุดหมายและแสวงหาวิธีที่บรรลุจุดหมาย

2. ช่วยเตรียมมนุษย์ให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องโดยการ 2.1 ให้ประสบการณ์ล่วงหน้า แก่มนุษย์ว่าอนาคตอาจเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เตรียมความพร้อมว่าควรทำตัวตัวอย่างไร จะได้ไม่เกิดอาการ future shock 2.2 .ให้การรับรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตบนโลกที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและสับสน การรับรู้หรือมโนทัศน์ดังกล่าวได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการปกติตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยอาจกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ต่อมา การเลือก (choice) เป็นสิ่งที่จำเป็น การปฏิเสธที่จะเลือกก็คือการเลือก โลกอนาคตน่าจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงในหลาย ๆ ด้านจากโลกปัจจุบัน มนุษย์มีความรับผิดชอบต่ออนาคตของเขา อนาคตมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏขึ้นต่อหน้าเขาเท่านั้น และวิธีการที่ได้ผลในอดีตอาจไม่ได้ผลในอนาคตเพราะ สภาพการณ์มันเปลี่ยนไป และ 2.3 กระตุ้นให้มนุษย์ทำการศึกษาอนาคตอย่างมี “สติ” และดำเนินชีวิตปัจจุบันอย่างมีสติ

3. ช่วยให้มนุษย์เห็นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของระบบต่าง ๆ ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น

4. ช่วยชี้นำและเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และความคิด

5. ช่วยให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพราะ ไม่ติดอยู่กับปัญหาในอดีตและปัจจุบัน

6. ช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ใฝ่หาความรู้โดยการสร้างความรู้มากกว่าเรียนรู้สิ่งที่ผู้อื่นบอกหรือทำมาแล้วแต่เพียงอย่างเดียว

7. ให้แนวคิดในการพัฒนาปรัชญาชีวิตที่ผสมผสานกลมกลืนกับแนวโน้มในอนาคต

8. อื่น ๆ ให้ความสนุก เพลิดพลิน ให้ความท้าทาย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อภิสิทธิ์ กฤษเจริญ (2551) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลในทศวรรษหน้ามี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1. โรงเรียนคาทอลิก "การประกาศข่าวดี" ซึ่งเป็นพื้นฐานด้านการวางแผนมีวัตถุประสงค์ คือ เป็นการสร้างมนุษย์สู่ความสมบูรณ์เหมือนพระคริสเจ้า กล่าวคือ การเป็นมนุษย์สมบูรณ์ด้านการจัดองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการแพร่ธรรม ด้านการนำเป็นผู้อภิบาลที่ดี คือ เป็นต้นแบบของผู้ที่มีอุดมการณ์แห่งความรักและการรับใช้ตามเจตตตารมณ์แห่งพระวรสาร ด้านการกำกับด้วยการสร้างมาตรฐานคาทอลิกร่วมกันระหว่างโรงเรียนคาทอลิก การประเมินมาตรฐานโรงเรียนคาทอลิก ซึ่งเป็นมาตรฐานที่บ่งชี้ถึงคุณธรรมจริยธรรม ทั้งด้านผู้เรียน ด้านครู ด้านผู้บริหาร 2. โรงเรียนคาทอลิก "เครือข่าย" ที่เพิ่มเติมด้านการวางแผนด้วยการสร้างความร่วมมือในระหว่างโรงเรียนคาทอลิกและโรงเรียนอื่น ๆ องค์กรและหน่วยงานอื่น ๆ และการบูรณาการแบบสหวิทยาการ ด้านการจัดองค์การเพื่อรองรับเครือข่าย ด้านการนำนอกจากเป็นผู้อภิบาลและผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ด้านการกำกับโรงเรียนเครือข่ายมีการกำกับตามมาตรฐานคาทอลิกและการประเมินคุณภาพของโรงเรียนของสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา 3. โรงเรียนคาทอลิก "โรงเรียนทางเลือก" ซึ่งเพิ่มเติมด้านการวางแผนเป็นการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย ด้วยหลักสูตรที่หลากหลาย ด้านการจัดองค์การมีศูนย์การการบริหารเครือข่ายเป็นศูนย์ดำเนินการ ด้านการนำ ผู้นำโรงเรียนทางเลือกนอกจากเป็นผู้อภิบาล ผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ ยังเป็นผู้นำเหนือผู้นำชั้นยอดและใช้หลักการเทียบโอนทางการศึกษาและหลักสูตรการเรียนรู้เป็นการกำกับของโรงเรียน

พิณสุดา สิริธรังศรี (2552) ทำวิจัยเรื่อง ภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10-20 ปี ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและแนวโน้มของบริบทโลกที่ส่งผลต่อการศึกษาในอนาคต 10–20 ปี ข้างหน้า ด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การเมืองการปกครอง และประชากร ข้อพิจารณาสำหรับการศึกษาไทยอนาคต ที่เป็นผลจากสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การเมืองการปกครองและประชากร ควรได้มีการดำเนินการคือ ด้านสังคม การจัดการศึกษาควรคำนึงถึง 1) การศึกษาเพื่อเพื่อพัฒนาคน 2) การศึกษาเพื่อสังคม 3) การศึกษาเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อน และ 4) การศึกษาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้คนไทยมีความรู้ ความสามารถ ทักษะการดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการแข่งขันได้อย่างรู้เท่าทัน ด้านเศรษฐกิจ การจัดการศึกษาควรเป็นการเตรียมคนในสองทศวรรษหน้าให้เป็นคนที่มี

ความรู้ ความสามารถ ทักษะและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในอาชีพอย่างจริงจัง การฝึกและพัฒนาบุคลากรแรงงานให้มีความรู้ รวมทั้งกระบวนการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มและผลิตภาพขององค์กร ให้มีความรู้ทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้าง ที่มีความสามารถทั้งทางด้านการจัดการภาษาและเทคโนโลยีความสามารถในการจัดการสถานการณ์ที่รุมเร้าทางเศรษฐกิจ การจัดการอาชีพและการงานอย่างชาญฉลาด การรู้จักการแก้ปัญหา ผ่านหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนในทุกระดับชั้นตั้งแต่การศึกษาปฐมวัยจนกระทั่งอุดมศึกษา เป้าหมายหลักสูตรการศึกษาทุกระดับควรต้องเป็นหลักสูตรเฉพาะที่มุ่งเน้นคุณภาพ ควบคู่ไปด้วยกันกับคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งมีความหลากหลายของหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการส่วนตนและตลาด ที่เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติและกรณีศึกษาให้มากยิ่งขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาควรเป็นการจัดกระบวนการให้ความรู้พื้นฐานและความเข้าใจที่ถูกต้องด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ให้นักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจและตระหนักถึงสภาวะและสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานที่ถูกต้อง ทำให้สามารถคิดวิเคราะห์ และสงเคราะห์ ข้อมูลข่าวสารได้ด้วยตนเอง รวมทั้งการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์พัฒนา ปกป้องและปรับตัวจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจะทำให้เกิดการมองภาพรวมของพลังงานและผลกระทบของสิ่งแวดล้อมได้ โดยทั้งนี้ควรต้องมีกิจกรรม หรือแผนงานที่สอดคล้องและสามารถ กระตุ้นจิตสำนึกให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงานของชาติอย่างต่อเนื่อง ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม การจัดการศึกษาควรเป็นการปลูกฝังวิธีคิดเชิงวิทยาศาสตร์และการคิดวิเคราะห์ อย่างมีเหตุผล ระบบการจัดการตนเอง การส่งเสริมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมในฐานะเป็นเนื้อหาของการเรียน (content) เน้นการศึกษา (หลักสูตร/วิชา) ที่สามารถบูรณาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในแขนงต่าง ๆ เข้ากับสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และจริยธรรมมากขึ้น และในฐานะที่เป็นเครื่องมือและสื่อของการเรียนรู้ และการแสวงหาความรู้ อย่างรู้เท่าทัน ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้านการเมืองการปกครอง การจัดการศึกษาควรเป็นการปลูกฝังการดำรงชีวิตในระบอบประชาธิปไตยผ่านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนในทุกระดับ/ประเภท ทั้งในและนอกสถานศึกษา ไม่เป็นผู้หลงกระแสและถูกชักจูงได้ง่ายโดยขาดวิจารณญาณและการเป็นตัวของตัวเอง การให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ชุมชนและสถาบัน สังคมในการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง โดยปราศจากเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคทั้งมวล รวมทั้งคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค และความเท่าเทียมของเพศ วัย ชาติพันธุ์ ประชาชน ในพื้นที่ชายแดนและรอยต่อทั้งมวล การจัดการศึกษาควรให้ความสำคัญกับกลุ่มสตรี ผู้สูงวัยที่จะมีมากขึ้น จากการที่ประชากรวัยเรียนลดลงจึงเป็นโอกาสที่ควรหันมามุ่งเน้น “คุณภาพ” ให้มากขึ้น ทั้งคุณภาพครู คุณภาพผู้เรียนและคุณภาพของระบบการจัดการศึกษาซึ่งหมายถึง ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ เพื่อให้ “คนไทย” เป็นคนคุณภาพและ

ศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นควรให้ความสำคัญกับการเตรียมหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนสำหรับกลุ่มคนย้ายถิ่น แรงงานข้ามชาติ เป็นภาพอนาคตทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ที่ ครอบคลุม 3 ประเด็นหลัก คือ 1) บริบท 2) คนไทย และ 3) การศึกษาไทย

ดวงนภา มกรานุรักษ์ (2554) ทำวิจัยเรื่อง อนาคตภาพการอาชีวศึกษาไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2554-2564) ผลการวิจัยพบว่า รัฐบาลควรตระหนักและให้ความสำคัญต่อการอาชีวศึกษาอย่างจริงจัง กำหนดให้เป็นนโยบายแห่งชาติ รวมไปถึงกำหนดบทบาทของทุกหน่วยงานให้ร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องและจริงจัง การจัดการเรียนการสอน ควรเน้นการปฏิบัติและร่วมมือกับสถานประกอบการในการรับนักศึกษาฝึกงานให้โอกาสนักศึกษาได้สัมผัสกับอาชีพจริง มีการพัฒนาการวางแผนการเรียนการสอนในระบบทวิภาคีอย่างถูกต้อง เข้าใจ ชัดเจนและจริงจัง ครูผู้สอนมีความรู้ มีทักษะ ประสบการณ์ในวิชาที่สอนอย่างลึกซึ้ง มีจิตวิญญาณจรรยาบรรณความเป็นครูสามารถถ่ายทอดเรื่องยาก ๆ ให้เป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายได้และที่สำคัญครูสามารถพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง และเนื่องจากอาชีพครูเป็นอาชีพสำคัญในการสร้างคน ดังนั้นครูควรที่จะรักและภูมิใจในอาชีพและครูควรที่จะได้รับผลตอบแทนและสวัสดิการที่ดีตามความสามารถ และผลการศึกษาแนวโน้มการอาชีวศึกษาไทยใน 10 ปีข้างหน้าทั้ง 8 ด้านควรมีแนวโน้มในการพัฒนาดังนี้ 1. ด้านคุณลักษณะผู้สำเร็จการศึกษา จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถทางทักษะวิชาชีพ มีความรู้ ทักษะชีวิต นิสัยอุตสาหกรรมและทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน 2. ด้านการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรต้องสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน มีความหลากหลายทั้งในและนอกระบบทวิภาคี เทียบโอนประสบการณ์และระบบทางไกล วิธีการเรียนการสอนต้องยืดหยุ่นตามเทคโนโลยี ผู้เรียน สถานประกอบ รวมไปถึงบริบทการเปลี่ยนแปลง 3. ด้านครูผู้สอนต้องรู้ศักยภาพของนักเรียนเป็นรายบุคคลมีประสบการณ์วิชาชีพ เก่งปฏิบัติ รู้ลักษณะงานและอาชีพในสาขาวิชาที่สอนอย่างแท้จริง สามารถผลิตตำราเอง 4. ด้านความร่วมมือต้องได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกับสถานประกอบการรวมไปถึงการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและภูมิภาค 5. ด้านมาตรฐานต้องมีการจัดตั้งสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพเพื่อกำหนดมาตรฐานวิชาชีพที่เป็นบันไดความก้าวหน้าในแต่ละสาขาอาชีพให้สอดคล้องกับค่าจ้างและทักษะฝีมือ 6. ด้านการสนับสนุนของรัฐบาล รัฐต้องให้ความสำคัญการอาชีวศึกษาอย่างจริงจังและมีนโยบายที่ชัดเจน 7. ด้านค่านิยมในการเรียนอาชีวศึกษา สื่อมวลชน รัฐบาล สถานประกอบการต้องร่วมกันสร้างและผลักดันให้เกิดค่านิยมในการเรียนอาชีวศึกษา และ 8. ด้านการบริหารจัดการที่เป็นอิสระและต้องมีการจัดตั้งสถาบันอาชีวศึกษาในการผลิตระดับปริญญาตรีสายเทคโนโลยี หรือสายปฏิบัติการ

จันทรชัย ถวิลพิพัฒน์กุล (2558) ทำวิจัยเรื่อง อนาคตภาพของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการสร้างเสริมองค์กรสุขภาวะอย่างบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า อนาคตภาพของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการสร้างเสริมองค์กรสุขภาวะอย่างบูรณาการประกอบด้วย 1) แนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะอย่างบูรณาการ 2) องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ 3) แนวโน้มของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ 4) กระบวนการของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ และ 5) ปัจจัยและเงื่อนไขของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ ซึ่งรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาองค์กรสู่ความยั่งยืน โดยเริ่มจากการตระหนักถึงความสอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ด้วยการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบของ 6 องค์ประกอบหลัก อันได้แก่ หลักการ โครงสร้าง บุคลากร (จิตใจ ปัญญา อารมณ์) รวมทั้งองค์กร สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งทุกองค์ประกอบต่างอิงอาศัยเชื่อมโยงและส่งผลซึ่งกันและกัน เพื่อนำสู่องค์กรสุขภาวะที่สามารถในการพัฒนาศักยภาพอย่างเป็นองค์รวม มีความสามารถในการปรับตัวอย่างยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการพัฒนาตนเองและการจัดการตนเอง เพื่อการเติบโตอย่างสมดุลทั้งในระดับบุคคล องค์กร สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมั่นคง ยั่งยืน มีความสุข

อภิชาติ ตรีสวัสดิชัย (2558, บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง อนาคตภาพการอาชีวศึกษาเอกชนไทยในยุคประชาคมอาเซียน ระหว่าง พ.ศ. 2558 -2567 ผลการวิจัยพบว่า ผลที่ได้จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้จากทัศนะของกลุ่มบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอาชีวศึกษาเอกชนสามารถประมวลภาพอนาคตได้ดังนี้ เมื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านสถานอาชีวศึกษาและแหล่งเรียนรู้ จะส่งผลให้มีการพัฒนาด้านนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชน และส่งผลให้มีการพัฒนาด้านการบริหารการอาชีวศึกษาเอกชนติดตามมา เมื่อมีการพัฒนาด้านคุณลักษณะของนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชน จะส่งผลให้มีการพัฒนาครูอาชีวศึกษาเอกชน เมื่อมีการพัฒนาคุณลักษณะด้านครูอาชีวศึกษาเอกชน จะส่งผลให้มีการพัฒนาด้านนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชน และเมื่อพัฒนาการบริหารการอาชีวศึกษาเอกชน จะส่งผลให้นักเรียนอาชีวศึกษาเอกชนมีคุณลักษณะตามความต้องการของตลาดแรงงาน

เรณุมาศ มาอุ่น (2559) ทำวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพเป็นกระบวนการที่เป็นปฏิสัมพันธ์ 2 ทางระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับผู้เรียนซึ่งมีลักษณะเฉพาะ คือเป็นผู้ที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ หรือเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวแล้ว ดังนั้นการจะจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามจุดมุ่งหมายของการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยได้นั้น อาจารย์ผู้สอนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนการสอน นอกจากต้องเป็นผู้มีความรู้เชิงเนื้อหาวิชา

ที่สอนอย่างเป็นเยี่ยมแล้วยังจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน พร้อมทั้งต้องมีทักษะการสอนที่เป็นเยี่ยมอีกด้วย

ศิริรัตน์ เกียรติกูลานุสรณ์ (2559) ทำวิจัยเรื่อง อิทธิพลของเกณฑ์การรับรองปริญญาในวิชาชีพกายภาพบำบัดที่ส่งผลต่อการบริหารสถาบันการศึกษาระดับปริญญาวิชาชีพกายภาพบำบัด ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาระดับปริญญาวิชาชีพกายภาพบำบัดในประเทศไทยเมื่อมีการประกาศมใช้เกณฑ์ฯ (พ.ศ. 2558) นั้นสถาบันการศึกษาระดับปริญญาวิชาชีพกายภาพบำบัด 16 สถาบันได้รับการรับรองปริญญาในวิชาชีพกายภาพบำบัดในปี พ.ศ. 2559 จำนวน 13 สถาบัน ทั้งนี้ทุกสถาบันมีการบริหารที่มีความแตกต่างกัน และ 2) คาดการณ์ว่าเกณฑ์การรับรองปริญญาในวิชาชีพกายภาพบำบัดจะมีอิทธิพลต่อการบริหารสถาบันการศึกษาระดับปริญญาวิชาชีพกายภาพบำบัด 4 ด้าน 9 ประเด็น ประกอบด้วย (1) ด้านการบริหารทั่วไปและการบริหารทรัพยากร จำนวน 17 ประเด็น (2) ด้านการบริหารหลักสูตรและการเรียนการสอน 38 ประเด็น (3) ด้านการบริหารงานบุคคล จำนวน 12 ประเด็น และ (4) ด้านบริหารงบประมาณและการเงิน จำนวน 14 ประเด็น สถาบันการศึกษาระดับวิชาชีพกายภาพบำบัดในปัจจุบันมีสถานการณ์การบริหารสถาบันที่แตกต่างกัน เกณฑ์การรับรองปริญญาดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการบริหารสถาบันทุก ๆ ด้าน ทั้งส่งผลให้เกิดการพัฒนาและส่งผลเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสถาบัน เช่น เกณฑ์ส่งผลให้สถาบันจะต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการงานบริหารสถาบัน 4 ด้านให้มีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ โดยเฉพาะงบประมาณและบุคคล อย่างไรเกณฑ์ฯ บางข้อขาดความชัดเจนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการวางแผนการดำเนินของสถาบันให้มีมาตรฐานสูงขึ้น

สุรินทร์ เมทะนี (2559) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ตะวันตกในระดับปริญญาบัณฑิตของประเทศไทยโดยวิธีวิทยาการเทียบเคียง ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ตะวันตกในระดับปริญญาบัณฑิตของประเทศไทยสู่สากลมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้านได้แก่ 1) ด้านพัฒนาการเรียนการสอน 2) ด้านสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน 3) ด้านปรัชญาความสำคัญและวัตถุประสงค์หลักสูตร 4) ด้านอนุรักษ์และสร้างสรรค์วัฒนธรรม 5) ด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ ทั้งนี้ในด้านการพัฒนาหลักสูตรให้มีมาตรฐานสากลต้องคำนึงถึง มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2522 มาตรฐานหลักสูตรนาฏศิลป์ตะวันตกในสถาบันศึกษาไทยและต่างประเทศ สภาพปัจจุบันและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรนาฏศิลป์ตะวันตกของสถาบันอุดมศึกษาไทยและเทียบเคียงหลักสูตรนาฏศิลป์ตะวันตกจากสถาบันอุดมศึกษาไทยและต่างประเทศ

สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2559) ทำวิจัยเรื่อง แนวโน้มภาพอนาคตการศึกษาและการเรียนรู้ของไทยในปี พ.ศ.

2573 ผลการวิจัยพบว่าภาพอนาคตการศึกษาขั้นพื้นฐานและการฝึกหัดครูของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2573 ประกอบด้วย ภาพอนาคตที่ 1 กระจายอำนาจระบบบริหารการศึกษาสู่ท้องถิ่นแบบประสานพลังด้วยความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรับผิดชอบ โปร่งใสมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และสอดคล้องกับมาตรฐานสากล มีการกำาหนดนโยบายที่มีมาตรฐาน/ตัวชี้วัดกำากับชัดเจน และมีความยืดหยุ่นตามบริบทท้องถิ่น ภาพอนาคตที่ 2 แกร่งหลักการพื้นฐานการจัดการศึกษาที่แข็งแกร่งด้วยการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ยึดคุณภาพมาตรฐานระดับสากล ตามแนวคิดการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีระบบและกลไกเพื่อพัฒนาการวัดและการประเมินผลเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาแบบก้าวกระโดด ภาพอนาคตที่ 3 หยั่งลึกให้การศึกษาปฐมวัยเป็นปัจจัยในการสร้างพื้นฐานของชีวิตที่แข็งแกร่ง และเป็นรากลึกสำาหรับการเติบโตของประเทศอย่างมั่นคงภาพอนาคตที่ 4 ยกระดับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึง เท่าเทียม สามารถร่วมมือและแข่งขันได้ในระดับสากลและภาพอนาคตที่ 5 พลิกพลังของวิชาชีพครูด้วยการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพให้เป็นวิชาชีพชั้นยอด มีความมั่นคงและยั่งยืน เป็นวิชาชีพชั้นสูงที่สังคมให้การยอมรับและเชื่อถือ

แสงสุรี วาดวิจิตร (2559) ทำวิจัยเรื่อง ทิศทางการผลิตและใช้ครูภาษาไทยในอนาคต (พ.ศ.2560-2574) ผลการวิจัยพบว่า ทิศทางที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 21 คนองค์ประกอบ 9 ด้านและทิศทางรายข้อทั้งสิ้น 99 ประเด็นได้รับฉันทามติจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญว่ามีความสอดคล้องกับทิศทางการผลิตและใช้บัณฑิตครูภาษาไทยมนอนาคต (พ.ศ. 2560-2574) ประกอบด้วยองค์ประกอบในด้านการสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าภาษาไทย ซึ่งมีทิศทาง 8 ประเด็น องค์ประกอบในด้านกลยุทธ์การผลิตครูภาษาไทยในอนาคตซึ่งมีทิศทาง 9 ประเด็น องค์ประกอบในด้านเส้นทางสู่การศึกษาสาขาภาษาไทยซึ่งมีทิศทาง 9 ประเด็น องค์ประกอบในด้านบทบาทของมหาวิทยาลัยในฐานะหน่วยผลิตครูภาษาไทยซึ่งมีทิศทาง 11 ประเด็น องค์ประกอบในด้านอภิวัฒน์การเรียนรู้ในหน่วยผลิตสู่บัณฑิตครูภาษาไทยที่มีคุณภาพซึ่งมีทิศทาง 17 ประเด็น องค์ประกอบในด้านความเป็นชุมชนวิชาชีพครูภาษาไทยซึ่งมีทิศทาง 11 ประเด็น องค์ประกอบในด้านการใช้และพัฒนาวิชาชีพครูภาษาไทยในอนาคตซึ่งมีทิศทาง 11 ประเด็น องค์ประกอบในด้านบทบาทครูภาษาไทยในวัฒนธรรมองค์กรของส่วนราชการไทย ซึ่งมีทิศทาง 4 ประเด็น องค์ประกอบในด้านคุณลักษณะเฉพาะและความเป็นครูภาษาไทยในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีทิศทาง 19 ประเด็น

ธัญญาพร ก่องขันธ์ (2561) ทำวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป สภาพการจัดการเรียนการสอนทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการจัดการเรียนการสอนทุกด้านอยู่ในระดับมาก

และความต้องการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์วิชาศึกษาทั่วไปพบว่า กิจกรรมการเรียนการสอนควรมีขั้นตอนและเป้าหมายที่ชัดเจน มีการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้สอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน กำหนดบทบาทผู้เรียนและผู้สอนที่ชัดเจน มีการสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่น ในการเรียนรู้และนำเสนอแนวคิดที่หลากหลาย โดยมีผู้สอนเป็นผู้คอยชี้แนะ มีสื่อ อุปกรณ์ การเรียนที่เพียงพอ มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีอิสระและเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน 2) รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาศึกษาทั่วไป เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ องค์ประกอบที่ 3 ขั้นตอนวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ องค์ประกอบที่ 4 ระบบสังคม บทบาทผู้เรียน บทบาทผู้สอน องค์ประกอบที่ 5 หลักการตอบสนอง การสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบที่ 6 ระบบสนับสนุน สื่อ อุปกรณ์และทรัพยากรการเรียนรู้ ผลที่เกิดกับผู้เรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ศิริพงศ์ รักใหม่และคณะ (2561) ทำวิจัยเรื่อง แนวโน้มสถาบันอุดมศึกษาเอกชน : ทางเลือกแห่งอนาคต ผลการวิจัยพบว่า แนวโน้มของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนสามารถสังเคราะห์ได้ภาพอนาคตทั้งสิ้น 91 ภาพ จำแนกออกเป็น 4 กลุ่มตามความเป็นไปได้และสิ่งที่พึงประสงค์ มีภาพอนาคตที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดและเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ จำนวน 53 ภาพอนาคต ซึ่งถือเป็นภาพอนาคตที่ควรส่งเสริมเพื่อดำเนินการ เช่น มีการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน สร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทาง พัฒนาสู่ความเป็นเลิศตามความเชี่ยวชาญและมุ่งพัฒนาคุณภาพในทุกด้าน เป็นต้น โดยสามารถสรุปประเด็นค้นพบจากการวิจัยได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนอยู่รอดได้ท่ามกลางการแข่งขันสูงในอนาคต ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณภาพและความมั่นคงทางการเงิน

2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบการบริหารงาน คือ จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose) บุคลากร (people) กระบวนการ (process) และผลผลิต (product) ของการจัดการศึกษาตามองค์ประกอบการบริหาร 4 P's (หวน พินธุพันธ์, ม.ป.ท.) ที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา คือ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน 3) ด้านการประเมิน

หลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้นำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

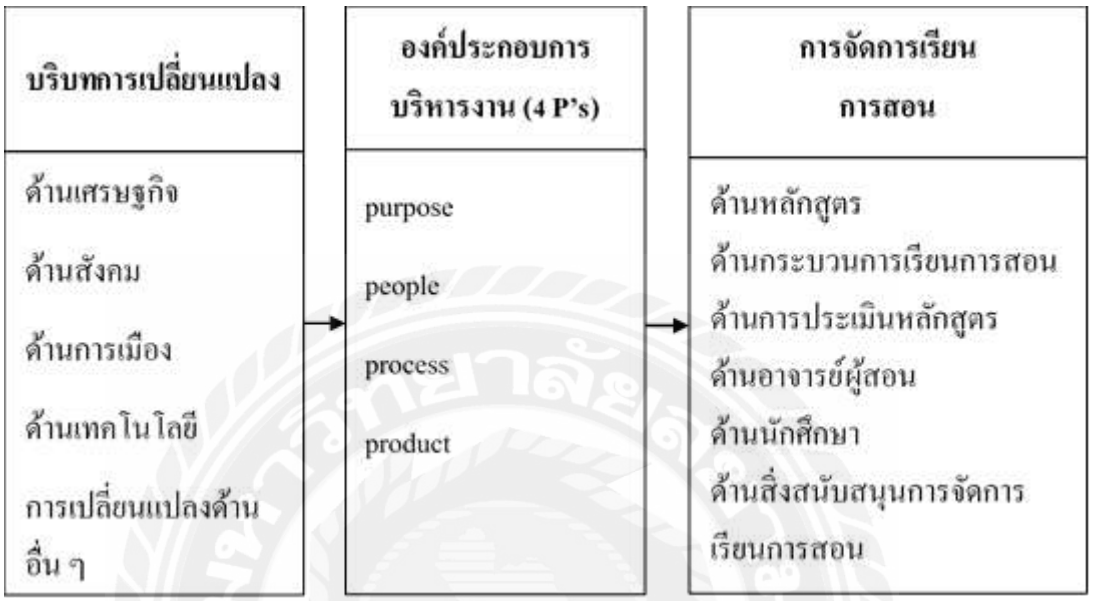

แผนภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3
วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ที่เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยแบบ EFR (Ethnographic Futures Research) และเดลฟาย (Delphi) เข้าด้วยกัน สรุปเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบกรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 EDFR รอบที่ 1

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 สร้างแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 6 EDFR รอบที่ 2 และ 3

ขั้นตอนที่ 7 วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนภาพอนาคตทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนที่ 8 ประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนที่ 9 สรุปและนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3.1 เกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญและการกำหนดขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

การวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นี้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (purposive sampling) มีเกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

3.1.1 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต และ 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต/บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต มีรายละเอียดดังนี้

1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

1.1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ สังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยกลุ่มราชภัฏ และมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 6 คนโดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้

(1) เป็น/เคยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการบริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์สาขาวิชานิติศาสตร์ตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป

(2) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิตขึ้นไปหรือ

(3) ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทางนิติศาสตร์ขึ้นไป

1.2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ ประกอบด้วย ผู้แทนจากสำนักศึกษาอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาและสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้แก่ 1.2.1) ผู้แทนจากสำนักศึกษาอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา จำนวน 1 คน และ 1.2.2) ผู้แทนจากสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 1 คน รวม 2 คน โดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้

(1) มีประสบการณ์เป็นผู้บริหารสภาวิชาชีพหรือสมาชิกตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป

(2) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญานิติศาสตรบัณฑิตขึ้นไป

(3) เป็นผู้เกี่ยวข้อง หรือมีประสบการณ์ด้านการบริหารสภาวิชาชีพ

1.3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย ได้แก่ 1.3.1) ศาลยุติธรรม จำนวน 1 คน 1.3.2) สำนักงานอัยการสูงสุด จำนวน 1 คน และ1.3.3) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ จำนวน 1 คน รวม 3 คนโดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้

(1) เป็น/เคยเป็นผู้พิพากษาในศาลยุติธรรม หรือ

(2) เป็น/เคยเป็นพนักงานอัยการ หรือ

(3) เป็น/เคยเป็นนิติกรสังกัดสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และ

(4) สำเร็จการศึกษาปริญญานิติศาสตรบัณฑิตขึ้นไปและสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตไทย

2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต/บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมายตำแหน่งนิติกรหรือเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานภาครัฐ ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มโดยใช้ภาระกิจและกลุ่มธุรกิจเป็นเกณฑ์ในการจำแนกได้ทั้งหมด 8 กลุ่ม รายละเอียดคือ 2.1) กลุ่มทรัพยากร จำนวน 1 คน 2.2) กลุ่มธุรกิจการเงิน จำนวน 1 คน 2.3) กลุ่มบริการ จำนวน 1 คน 2.4) กลุ่มสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม จำนวน 1 คน 2.5) กลุ่ม

สินค้าอุปโภคบริโภค จำนวน 1 คน 2.6) กลุ่มชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และการสื่อสาร จำนวน 1 คน 2.7) กลุ่มความมั่นคงของชาติทั้งภายในและนอกราชอาณาจักร จำนวน 2 คน และ 2.8) กลุ่มพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 1 คน รวมจำนวน 9 คน โดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้

(1) มีประสบการณ์เป็นนิติกร หรือเจ้าหน้าที่กฎหมายที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมายตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป

(2) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญานิติศาสตรบัณฑิตขึ้นไป

3.1.2 การกำหนดขนาดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ที่เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยแบบ EFR (Ethnographic Futures Research) และเดลฟาย (Delphi) ซึ่ง Thomas T. Macmillan, (1971) ได้ศึกษาและนำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในการวิจัยตามเทคนิคเดลฟาย (Delphi) ว่าผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสมควรมีจำนวนตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป อัตราส่วนความคาดเคลื่อนจะมีค่าน้อยมาก และเริ่มคงที่คือ 0.02 ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 คน มีรายละเอียดแสดงค่าความคลาดเคลื่อนดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 การลดลงของความคลาดเคลื่อน

จำนวนผู้เชี่ยวชาญ	ความคาดเคลื่อน	ความคาดเคลื่อนลดลง
1-5	1.20-0.70	0.5
5-9	0.70-0.58	0.12
9-13	0.58-0.54	0.04
13-17	0.54-0.50	0.04
17-21	0.50-0.48	0.02
21-25	0.48-0.46	0.02
25-29	0.46-0.44	0.02

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังตารางที่ 3.2 ดังนี

ตารางที่ 3.2 วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย กิจกรรมและผลลัพธ์

วัตถุประสงค์การวิจัย : เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนการดำเนินงาน	กิจกรรม	ผลลัพธ์
ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย	ศึกษาข้อมูล ทบทวนสภาพบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ อันส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนในอนาคต โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอนาคตที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต	กรอบแนวคิดการวิจัย
ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบกรอบแนวคิดการวิจัย	การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตภายใต้บริบทแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการสัมภาษณ์ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูล 5 ท่าน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณากรอบการวิจัย แสดงความคิดเห็นในบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อการจัดการเรียนการสอนในอนาคต	กรอบแนวคิดการวิจัยที่ผ่านการยืนยันโดยของผู้เชี่ยวชาญ

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์การวิจัย : เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)		
ขั้นตอนการดำเนินงาน	**กิจกรรม**	**ผลลัพธ์**
ขั้นตอนที่ 3 EDFR รอบที่ 1	การสัมภาษณ์แบบ EFR โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 2) มาจัดทำกรอบการสัมภาษณ์ และนำไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้วิจัยส่งหัวข้อการสัมภาษณ์ไปยังผู้เชี่ยวชาญก่อนที่จะเดินทางไปสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์แบบ EFR (Ethnographic Futures Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งอนาคตภาพทางดี (optimistic realistic scenario) และอนาคตภาพทางร้าย (pessimistic-realistic scenario) และอนาคตที่คาดว่ามีโอกาสที่จะเกิดขึ้นจริงทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ตามลำดับ โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 ท่าน ด้วยตนเอง พร้อมทั้งบันทึกเสียงและภาพนิ่ง	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์
ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล	นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์สังเคราะห์ (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 3) ซึ่งเป็นเทคนิคการสร้างเครื่องมือโดยเทคนิคเดลฟาย (delphi) การวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ด้วยเทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยผู้วิจัยใช้กรอบความคิดบริบทสังคมไทยประกอบด้วยบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อการจัดการเรียนการสอน เป็นกรอบในการวิเคราะห์	ข้อมูลเพื่อจัดทำแบบสอบถาม

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์การวิจัย : เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)		
ขั้นตอนการดำเนินงาน	**กิจกรรม**	**ผลลัพธ์**
ขั้นตอนที่ 5 สร้างแบบสอบถาม	นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์/สังเคราะห์ (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 4) สร้างเป็นข้อคำถามตามมาตรประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert scale) มีค่าตั้งแต่ 1-5 คือ จากน้อยที่สุดไปถึงมากที่สุด แทนค่าเป็นตัวเลขตั้งแต่ 1, 2, 3, 4 และ 5 ตามลำดับ โดยข้อคำถามเกี่ยวกับบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ	แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
ขั้นตอนที่ 6 EDFR รอบที่ 2 และ 3	ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านจะได้รับข้อมูลป้อนกลับเชิงสถิติ (statistical feedbacks) เป็นของกลุ่มโดยส่วนรวม ประกอบด้วย ค่ามัธยฐาน (median) ฐานนิยม (mode) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ของกลุ่มผนวกด้วยคำตอบเดิมของตนเอง แล้วขอให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาให้คำตอบใหม่ หรือยืนยันคำตอบเดิมที่ได้ให้ไว้ในรอบแรก	ผู้เชี่ยวชาญได้รับข้อมูลป้อนกลับเป็นรอบที่ 2 และ 3
ขั้นตอนที่ 7 วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนภาพอนาคตทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	วิเคราะห์ข้อมูล (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 6) เพื่อหาแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุด มาก และมีความสอดคล้องทางความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาข้อสรุปเป็นภาพอนาคตของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ร่างภาพอนาคตของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์การวิจัย : เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)		
ขั้นตอนการดำเนินงาน	**กิจกรรม**	**ผลลัพธ์**
ขั้นตอนที่ 8 การประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	การประเมินโดยการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 7 สร้างเป็นข้อคำถามตามมาตรประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert scale) มีค่าตั้งแต่ 1-5 คือ จากน้อยที่สุดไปถึงมากที่สุด แทนค่าเป็นตัวเลขตั้งแต่ 1, 2, 3, 4 และ 5 ตามลำดับ ให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย จำนวน 5 คน ทำการประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่ผ่านการยืนยันโดยผู้เชี่ยวชาญ
ขั้นตอนที่ 9 สรุปและนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ผู้วิจัยสรุปประเด็นจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล (ขั้นตอนที่ 8) นำมาประกอบการพิจารณาทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง แล้วจัดทำรายงานการวิจัยฉบับบสมบูรณ์	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

จากตารางที่ 3.2 การวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) กำหนดขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 9 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยศึกษาข้อมูล ทบทวนสภาพบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อการจัดการเรียนการสอนในอนาคต โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในอนาคตที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบกรอบแนวคิดการวิจัย โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตภายใต้บริบทแห่งการเปลี่ยนแปลง จำนวน 5 ท่าน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณากรอบการวิจัย แสดงความคิดเห็นในบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนที่ 3 EDFR รอบที่ 1 เป็นการสัมภาษณ์แบบ EFR โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมมนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 2) มาจัดทำกรอบการสัมภาษณ์ และนำไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้วิจัยส่งหัวข้อการสัมภาษณ์ไปยังผู้เชี่ยวชาญก่อนที่จะเดินทางไปสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์แบบ EFR (Ethnographic Futures Research) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งอนาคตภาพทางดี (optimistic realistic scenario) และอนาคตภาพทางร้าย (pessimistic-realistic scenario) และอนาคตที่คาดว่ามีโอกาสที่จะเกิดขึ้นจริงทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ตามลำดับ โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 ท่าน ด้วยตนเอง พร้อมทั้งบันทึกเสียงและภาพนิ่ง

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์สังเคราะห์ (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 3) ซึ่งเป็นเทคนิคการสร้างเครื่องมือโดยเทคนิคเดลฟาย (delphi) การวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยเทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยผู้วิจัยใช้กรอบความคิดบริบทสังคมไทยประกอบด้วย บริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กระทบต่อการจัดการเรียนการสอนตามองค์ประกอบการบริหาร 4 P's ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose) บุคลากร (people) กระบวนการ (process) และผลผลิต (product) เป็นกรอบในการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 5 สร้างแบบสอบถาม นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์/สังเคราะห์ (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 4) สร้างเป็นข้อคำถามตามมาตรประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert scale) มีค่าตั้งแต่ 1-5 คือ จากน้อยที่สุดไปถึงมากที่สุด แทนค่าเป็นตัวเลขตั้งแต่ 1, 2, 3, 4 และ 5 ตามลำดับ โดยข้อคำถาม

เกี่ยวกับบริบทสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ดังนี้

1) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

2) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

4) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านอาจารย์ผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

5) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

6) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนที่ 6 EDFR รอบที่ 2 และ 3 ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านจะได้รับข้อมูลป้อนกลับเชิงสถิติ (statistical feedbacks) เป็นของกลุ่มโดยส่วนรวมประกอบด้วย ค่ามัธยฐาน (median) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ของกลุ่ม ผนวกด้วยคำตอบเดิมของตนเอง แล้วขอให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาให้คำตอบใหม่หรือยืนยันคำตอบเดิมที่ได้ให้ไว้ในรอบแรก

ขั้นตอนที่ 7 วิเคราะห์ข้อมูล (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 6) เพื่อหาแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุด มาก และมีความสอดคล้องทางความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาข้อสรุปเป็นภาพอนาคตของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนที่ 8 การประเมินโดยการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 7 สร้างเป็นข้อคำถามตามมาตรประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert scale) มีค่าตั้งแต่ 1-5 คือ จากน้อยที่สุดไปถึงมากที่สุด แทนค่าเป็นตัวเลขตั้งแต่ 1, 2, 3, 4 และ 5 ตามลำดับ ให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย จำนวน 5 คน ทำการประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ขั้นตอนที่ 9 สรุปและนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยผู้วิจัยสรุปประเด็นจากการวิเคราะห์ข้อมูล (ขั้นตอนที่ 8) นำมาประกอบการพิจารณาทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง แล้วจัดทำรายงานการวิจัยฉบับบสมบูรณ์

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) โดยใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) กำหนดวิธีการได้มาของข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบ EFR (Ethnographic Futures Research) นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสร้างเครื่องมือการวิจัยดังนี้

3.3.1 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อยืนยันกรอบการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริบทการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบการบริหารงาน 4P's และองค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา เพื่อตรวจสอบและยืนยันกรอบการวิจัยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

3.3.2 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (EDFR 1) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) กำหนดกรอบในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพบริบทของประเทศไทยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนในอนาคต ดังนี้

1) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

2) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

4) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านอาจารย์ผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

5) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

6) แนวโน้ทิศทางมการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3.3.3 แบบสอบถาม รอบที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่พัฒนามาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการทำ EDFR 1 และแบบสอบถามรอบที่ 3 เป็นแบบสอบถามที่พัฒนามาจากข้อมูลที่ได้จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญในการทำ EDFR 2 ซึ่งแบบสอบถามทั้งรอบที่ 2 และรอบที่ 3 มีลักษณะเป็นมาตรประมาณของลิเคิร์ท (Likert scale) เกี่ยวกับทิศทางสภาพบริบทของประเทศไทยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนในอนาคต ดังนี้

1) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

2) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

4) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านอาจารย์ผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

5) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

6) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

5 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีแนวโน้มตามข้อความดังกล่าวมากที่สุด

4 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีแนวโน้มตามข้อความดังกล่าวมาก

3 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีแนวโน้มตามข้อความดังกล่าวปานกลาง

2 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีแนวโน้มตามข้อความดังกล่าวน้อย

1 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีแนวโน้มตามข้อความดังกล่าวน้อยที่สุด

3.3.4 แบบประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบมาตรประมาณของลิเคิร์ท (Likert scale) ดังนี้

1) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

2) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

4) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านอาจารย์ผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

5) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

6) ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

5 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสมตามข้อความดังกล่าว มากที่สุด

4 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสมตามข้อความดังกล่าว มาก

3 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสมตามข้อความดังกล่าว ปานกลาง

2 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสมตามข้อความดังกล่าว น้อย

1 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสมตามข้อความดังกล่าว น้อยที่สุด

3.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อวิเคราะห์โครงสร้าง ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (content validity) ความครบถ้วนของเนื้อหา ความชัดเจนในการใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายและความเหมาะสมในการลำดับข้อคำถามหลักและคำถามรอง แล้วปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา จากนั้นนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้เสนอไว้ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย

3.4.1 ศาสตราจารย์พิเศษสมชาย พงษธา กรรมการกฤษฎีกา กรรมการสภามหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ผู้บรรยายกฎหมายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา อดีตผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาและศาลรัฐธรรมนูญ

3.4.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ พ.ต.ต.ดร.ชูชีวรรณ ตมิศานนท์ อัยการผู้ช่วย สารวัตรฝ่ายอำนวยการ (งานคดีและวินัย) ตำรวจภูธรจังหวัดนครราชสีมา

3.4.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีพัชรา สิทธิกำจร ผู้อำนวยการกองกลาง เนติบัณฑิตยสภาในพระบรมราชูปถัมภ์

3.4.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา ศรีสวัสดิ์ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม และประธานกรรมการบริหาร (CEO) บริษัทไอแท็กซ์ อินคอเปอร์เรชั่น จำกัด (iTAX Inc.)

3.4.5 ดร.อินทพร จั่นเอี่ยม ผู้ตรวจราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ดัชนีวัดค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (index of item- objective congruence : IOC) (Rovinelli, R. J. และ Hambleton, R.K., 1977 อ้างใน เยาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2556: 46-47) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญประเมิน 3 ระดับคือ 1 = สอดคล้อง, 0 = ไม่แน่ใจ และ 3 = ไม่

สอดคล้องโดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าความสอดคล้องตั้งแต่ 0.05 ขึ้นไปมาใช้ และมีค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ทั้งฉบับเท่ากับ 0.97

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

3.5.1 การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อยืนยันกรอบการวิจัย ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง พร้อมบันทึกเสียงและภาพนิ่ง

3.5.2 การสัมภาษณ์ EDFR รอบที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเองโดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล พร้อมบันทึกเสียงและภาพนิ่ง

3.5.3 แบบสอบถาม EDFR รอบที่ 2, 3 ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญด้วยตนเองทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) และติดตามสอบถามทางโทรศัพท์

3.5.4 แบบประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญด้วยตนเองทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail), แอพพลิเคชั่นไลน์ (LINE application), Facebook, Messenger, และติดตามสอบถามทางโทรศัพท์

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จำแนกได้ดังนี้

3.6.1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ EDFR รอบที่ 1 ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยจำแนกข้อมูลตามกรอบการวิจัย

3.6.2 ข้อมูลจากแบบสอบถาม EDFR รอบที่ 2, 3 ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่ามัธยฐาน (median : Mda.) ค่าฐานนิยม (mode : Mo.) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range : IQR) และความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม โดยมีการแปลผลคะแนนดังนี้

1) การแปลความหมายค่ามัธยฐาน (median)

ค่ามัธยฐานระหว่าง 4.50-5.00 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเป็นไปได้ มากที่สุด

ค่ามัธยฐานระหว่าง 3.50-4.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเป็นไปได้ มาก

ค่ามัธยฐานระหว่าง 2.50-3.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเป็นไปได้ ปานกลาง

ค่ามัธยฐานระหว่าง 1.50-2.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเป็นไปได้ น้อย

ค่ามัธยฐานระหว่าง 1.00-1.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเป็นไปได้ น้อยที่สุด

2) การแปลความหมายค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range)

ผู้วิจัยคำนวณหาค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยคำนวณหาค่าความแตกต่างพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และควอไทล์ที่ 3 ถ้าความเห็นใดมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่มีค่าตั้งแต่ 1.5 ลงมาแสดงว่า ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความสอดคล้องกัน แต่ถ้าความเห็นใดมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่มีค่ามากกว่า 1.5 ขึ้นไป แสดงว่า ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ไม่สอดคล้องกัน

3) การแปลค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม

เพื่อสนับสนุนความสอดคล้องของความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้คำนวณหาความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม หากมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ต่ำกว่า 1.5 และค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยมไม่เกิน 1.00 แสดงว่าความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความสอดคล้องกัน แต่ถ้ามีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ต่ำกว่า 1.5 และค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยมเกิน 1.00 แสดงว่าความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อ

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ไม่มีความสอดคล้องกัน

5.6.3 ข้อมูลจากแบบประเมิน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean : $\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation : S.D.) โดยมีการแปลผลคะแนนดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.50-5.00 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสม มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.50-4.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสม มาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.50-3.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสม ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.50-2.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสม น้อย

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.49 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีความเหมาะสม น้อยที่สุด

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) 3 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ (ขั้นตอนที่ 1)

4.2 ผลการพัฒนาทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยนำเสนอเป็น 2 ระยะ ดังนี้ (ขั้นตอนที่ 2)

ระยะที่ 1 ประเด็นแนวโน้มสำคัญจากการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (EDFR 1)

ระยะที่ 2 ผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) จากการตอบแบบสอบถาม (EDFR 2) และการยืนยัน (EDFR 3)

4.3 ผลการประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (ขั้นตอนที่ 3)

4.1 ผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ (ขั้นตอนที่ 1)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่ผ่านการรับรองยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 20 คนแล้ว ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในอนาคต (10 ปีข้างหน้า)

จากการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในอนาคต ได้ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ อนาคตประเทศไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และการกำหนดให้มี “ยุทธศาสตร์ชาติ” เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ระยะยาวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจการค้าการลงทุนเสรีกันอย่างกว้างขวาง ความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีหลากหลายสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งได้ทำให้โลกเชื่อมต่อถึงกันได้ง่ายขึ้น ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้นสินค้า บริการ เงินทุน ผู้คน ข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้ รวมถึงเทคโนโลยีมีการเคลื่อนย้ายถึงกันและข้ามพรมแดนกันได้ง่ายและกระจายทั่วถึง โลกไร้พรมแดนได้ส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางด้านเศรษฐกิจสังคมและภูมิรัฐศาสตร์ของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงใกล้ชิดและต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน โอกาสที่เปิดกว้างขึ้นและผลกระทบถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ผูกพันต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้น

2. ด้านสังคม โครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมสูงวัยที่แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกที่สำคัญมากขึ้นในอนาคต ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรซึ่งนับว่าเป็นความเสี่ยงและความท้าทายสำคัญสำหรับนานาประเทศ ประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาจำนวนไม่น้อยต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่เกิดจากโครงสร้างประชากรสูงวัยขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นความเสี่ยงจากการขาดแคลนแรงงานและภาระด้านงบประมาณที่สูงขึ้น รวมทั้งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แต่ในขณะเดียวกันในอีกด้านหนึ่งได้เกิดโอกาสทางการตลาดของผลิตภัณฑ์และบริการที่ตอบโจทย์สังคมสูงวัยหลากหลายขึ้น และเป็นความท้าทายต่อการวิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยให้ดีขึ้น วิวัฒนาการและปัจจัยดังกล่าวได้ส่งผลให้ภูมิทัศน์ของโลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาและการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการตอบโจทย์การดำรงชีวิตและการดำเนินธุรกิจรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม

การเคลื่อนย้ายประชากรระหว่างประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นจากการที่ประชากรแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น การเปิดเสรีทางการค้า การหลบหนีความขัดแย้ง และสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ประกอบกับโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งมีความสะดวกเพิ่มขึ้น ทั้งนี้การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจะสร้างความซับซ้อนยิ่งขึ้นที่ทำให้ต้องมีการบริหารจัดการเมืองและความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม รวมถึงประชากรแฝงอย่างเหมาะสม นอกจากนี้หากพิจารณาในมิติของเจเนอเรชั่น พบว่าประชากรในกลุ่ม gen y ที่จะเป็นกลุ่มหลักในอนาคต ให้ความสำคัญกับการหาประสบการณ์และการใช้ชีวิตให้คุ้มค่า จึงมีแนวโน้มในการเคลื่อนย้ายไปเรียนหรือทางานในทั่วทุกมุมโลก

การเปลี่ยนแปลงของตลาดงานและคุณภาพชีวิตจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ปัจจุบันโลกกำลังก้าวเข้าสู่ยุค disruptive technology ไม่ว่าจะเป็น mobile technology, internet of things, cloud, ระบบอัตโนมัติ, หุ่นยนต์, ปัญญาประดิษฐ์ ฯลฯ ที่ได้สร้างผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมบนเทคโนโลยีรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินธุรกิจ การดำเนินชีวิต และรูปแบบการทำงาน รวมถึงสร้างโอกาสในชีวิตของกลุ่มคนรุ่นใหม่อายุน้อยที่มีความสามารถหากสามารถพัฒนาคนและโครงสร้างพื้นฐานรองรับได้อย่างเหมาะสมก็จะสามารถนำเทคโนโลยีนำมาใช้แก้ไขปัญหาสังคมและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตได้ในหลายด้าน เช่น การพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยอาศัยเทคโนโลยีใหม่ ๆ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมหาศาล และการมีเทคโนโลยีการแพทย์ใหม่ ๆ เป็นต้น

3. ด้านการเมือง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ขึ้น เพื่อวางกรอบเป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคในการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศ แนวคิดการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติยึดหลักสำคัญในการจัดการศึกษา ประกอบด้วย หลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (education for all) หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง (inclusive education) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) และหลักการมีส่วนร่วมของสังคม (all For education) อีกทั้งยึดตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals : SDGs 2030) ประเด็นภายในประเทศ (local issues) เช่น คุณภาพของคนช่วงวัย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศ ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม โดยนำยุทธศาสตร์ชาติมาเป็นกรอบความคิดสำคัญในการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมีเป้าหมาย 1. เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ 2. เพื่อพัฒนาคนไทย

ให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะ ทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและยุทธศาสตร์ชาติ 3. เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคีและร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4. เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางและความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง

4. ด้านเทคโนโลยี สถานการณ์และแนวโน้มเทคโนโลยีในระดับโลก การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคตจะพัฒนาอย่างก้าวกระโดดและส่งผลให้เกิดการพลิกโฉมของเศรษฐกิจและสังคมโลกขนานใหญ่ เทคโนโลยีที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในโลกมาจากฐานเทคโนโลยีสำคัญ 3 กลุ่ม คือ ฐานชีวภาพ ฐานดิจิทัล และฐานฟิสิกส์ โลกในอนาคตจึงเป็นโลกของนวัตกรรมที่ผสมผสานเทคโนโลยีทั้ง 3 กลุ่มนี้ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ "เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก" (disruptive technology) เช่น OTT, IOT, Blockchain เทคโนโลยีเปลี่ยนโลกที่มีบทบาทสำคัญในโลกปัจจุบันและในอนาคต อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ (1) กลุ่มเทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ (2) กลุ่มเทคโนโลยีการแพทย์และเทคโนโลยีชีวภาพ และ (3) กลุ่มเทคโนโลยีพลังงาน มีการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อสร้างพลังงานทางเลือกและแหล่งพลังงานใหม่ เกิดสาขาการผลิตและบริการใหม่ ๆ บนพื้นฐานการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่หลากหลายสาขา เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วทำให้เวทีการแข่งขันทางธุรกิจพลิกโฉมธุรกิจที่ใช้การดำเนินกิจการในรูปแบบเดิมที่คุ้นเคยในปัจจุบันอาจไม่สามารถแข่งขันได้อีกต่อไป ทำให้ผู้ประกอบการที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันอาจต้องเลิกกิจการไป ในขณะที่ผู้ประกอบการบางกลุ่มอาจเล็งเห็นช่องทางในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเข้าสู่เวทีการแข่งขันใหม่ที่สามารถสร้างรายได้มากขึ้น ด้วยการสร้างรูปแบบทางธุรกิจ (business model) ใหม่ ๆ ที่อาจไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคมีทางเลือกสินค้าและบริการรูปแบบใหม่ที่หลากหลายมากขึ้นเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ความต้องการแรงงานและเกิดอาชีพใหม่ในภาคธุรกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีดิจิทัลจะนำไปสู่การพัฒนาระบบอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence and automatic systems) ที่เป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งด้วยอินเทอร์เน็ต (internet of things: IoT) และจะทวีบทบาทสำคัญในทางธุรกิจและวิถีชีวิตของทุกคนในสังคมอย่างใหญ่หลวง ระบบการศึกษาและเรียนรู้ของคนเปลี่ยนไปส่งผลให้ภาคการศึกษาต้องมีการปรับเปลี่ยน เทคโนโลยีขั้นก้าวหน้า ส่งผลให้มนุษย์สามารถเข้าถึงข้อมูลและเรียนรู้ได้ในทุกที่ ทุกเวลา และจากหลายช่องทาง เช่น การเรียนรู้ทางไกล เรียนรู้ตามกลุ่มความสนใจ เป็นต้น สังคมแห่งการเรียนรู้ จะพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้ในอนาคตระบบการศึกษาในสถาบันการศึกษาที่เป็นระบบมาตรฐานอาจไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาตนเองของคนรุ่นใหม่ได้ และคนอาจแสวงหาความรู้เพื่อยกระดับศักยภาพของ

ตนผ่านระบบอื่น นอกเหนือจากระบบการศึกษามาตรฐาน ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปฏิรูปภาคการศึกษาของประเทศอย่างจริงจังและเร่งด่วน ให้สามารถรองรับเทคโนโลยี และความต้องการของผู้เรียนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในอนาคตได้อย่างทันท่วงที

5. การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เช่น ภัยธรรมชาติ หรือโรคระบาด เป็นต้น ชี้ให้เห็นว่าทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีความสำคัญมาก ทั้งการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ (adaptability) ความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น มี global mindset มองตัวเองเป็นพลเมืองโลกและมองผู้อื่นด้วยความเชื่อมโยงกันในระดับโลก มีความสามารถในการแก้ไขสถานการณ์เวลาเจอเหตุการณ์ไม่คาดฝัน (resilient) รวมถึงเรื่องความรู้ (literacy) ใหม่ ๆ เช่น ทักษะด้านดิจิทัล (digital literacy) หรือการเงิน (financial literacy) และทักษะการจัดการตัวเอง ภาวะผู้นำ การทำงานร่วมกับผู้อื่น จากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้มองเห็นว่ายังมีอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่เรายังมองไม่รอบด้านและยังไม่พร้อมรับมือ สาเหตุหนึ่งที่เราไม่พร้อมเพราะยังมีปัญหาเรื่องการทำงานแบบข้ามศาสตร์ (interdisciplinary) ซึ่งเชื่อมกับเรื่องการทำงานร่วมกัน (collaboration) และโยงกลับไปที่การมีความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น อีกทักษะที่สำคัญสำหรับสังคมไทย แต่อาจจะไม่ได้อยู่ในกรอบของทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยตรง คือ เรื่องการมองประเด็นความเสี่ยง วัฒนธรรมการเผื่อเหลือเผื่อขาดและการออม ซึ่งถือเป็นความรู้เช่นกัน ซึ่งต้องทำให้แต่ละคนมองเห็นปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ในชีวิต ทั้งของตัวเองและในระดับที่ใหญ่กว่านั้น และพยายามหาหนทางบรรเทาหรือจัดการความเสี่ยง รวมไปถึงการใช้สิทธิพลเมืองในฐานะพลเมือง ซึ่งรวมถึงการใช้สิทธิพลเมืองเรียกร้องให้รัฐดูแลเรื่องความเสี่ยงให้มากขึ้น

โดยที่การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) คือ

1. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดรับกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนา

คนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลก ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลาง และลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะต่อไป จำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยจะต้องสร้างเครื่องยนต์ทางเศรษฐกิจใหม่ที่จะช่วยยกระดับการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งการพัฒนาในช่วง 20 ปีข้างหน้า จะมุ่งเน้นการวิจัย พัฒนานวัตกรรมและนำเทคโนโลยีใหม่มาปรับใช้และต่อยอดภาคการผลิตและบริการในปัจจุบัน เพื่อเพิ่มผลิตภาพ และสร้างมูลค่าเพิ่ม รวมทั้งการปรับโครงสร้างภาคการผลิตและบริการในปัจจุบันไปสู่ภาคการผลิตและบริการหรือธุรกิจรูปแบบใหม่ที่มีศักยภาพ การพัฒนารูปแบบการค้าให้สอดรับกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี คนเก่ง มีคุณภาพ พร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมให้เกิดสังคมผู้ประกอบการ การพัฒนาทักษะและความสามารถของแรงงาน โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ การเปลี่ยนบทบาทครู การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษา และการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถกำกับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเองได้อย่างต่อเนื่องแม้จะออกจากระบบการศึกษาแล้ว

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในทศวรรษหน้าข้างหน้า (พ.ศ. 2563-2572) สรุปได้ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี 2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมที่เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคม 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย 4) การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้า และการบริการ หมายรวมถึงสถานศึกษาด้วย เรียกกันว่า ยุคอินเทอร์เน็ตหรือ ดิจิทัลดิสรัปชั่น(digital disruption) และ 5) การเปลี่ยนแปลง

ด้านอื่นซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ และโรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น

4.2 ผลการพัฒนาทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (ขั้นตอนที่ 2)

สภานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คน โดยแบ่งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ประกอบด้วย 1.1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ จำนวน 6 คน 1.2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ จำนวน 2 คน และ 1.3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย จำนวน 3 คน 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต/บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมาย ตำแหน่งนิติกรหรือเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานภาครัฐจำแนกตามภาระกิจและกลุ่มธุรกิจได้ 8 กลุ่ม จำนวน 9 คน ประกอบด้วย 2.1) กลุ่มทรัพยากร จำนวน 1 คน 2.2) กลุ่มธุรกิจการเงิน จำนวน 1 คน 2.3) กลุ่มบริการ จำนวน 1 คน 2.4) กลุ่มสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม จำนวน 1 คน 2.5) กลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค จำนวน 1 คน 2.6) กลุ่มชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และการสื่อสาร จำนวน 1 คน 2.7) กลุ่มความมั่นคงของชาติทั้งภายในและนอกราชอาณาจักร จำนวน 1 คน และ 2.8) กลุ่มพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 2 คน นำเสนอผลการวิจัย 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ประเด็นแนวโน้มสำคัญจากการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (EDFR 1)

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญข้างต้น ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญตามกรอบการวิจัยใน 6 ด้าน คือ 1. ด้านหลักสูตร 2. ด้านการจัดการเรียนการสอน 3. ด้านการประเมินหลักสูตร 4. ด้านอาจารย์ผู้สอน 5. ด้านนักศึกษา และ 6. ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร ประกอบด้วย

1.1 ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร คือ การเปลี่ยนแปลง 1.1.1 ด้านเศรษฐกิจ 1.1.2 ด้านสังคม 1.1.3 ด้านการเมือง 1.1.4 ด้านเทคโนโลยี และ 1.1.5 การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญได้ดังต่อไปนี้

1.1.1 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี ทำให้เกิดธุรกิจรูปแบบใหม่ การดำเนินธุรกิจลักษณะออนไลน์บนเครือข่าย ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จึงเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้าง หรือออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

1.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่า พหุสังคม เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนด หรือสร้างหลักสูตรเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นหลักสูตรที่สามารถเรียนพร้อมกับการทำงานไปได้ด้วย เพื่อเป็นการรองรับการเปลี่ยนแปลง

1.1.3 การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ ผ่านกระบวนการและกลไกตามกฎหมาย เป็นข้อมูลหลักในการกำหนดสาระวิชาที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่ต้องการทราบถึงสิทธิของตนที่มีอยู่ตามกฎหมาย เพื่อสามารถใช้สิทธิของตนได้อย่างเสรีภาพโดยที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

1.1.4 การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้าและการบริการ หมายรวมถึงสถานศึกษาด้วย เรียกกันว่า ยุคอินเทอร์เน็ต หรือดิจิทัลดิสรัปชั่น(digital disruption) ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดสาระวิชาเรียนในหลักสูตร เพื่อกำหนดประสบการณ์เรียนรู้ของผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีทั้งความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีแห่งอนาคต

1.1.5 การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภัยธรรมชาติ โรคระบาด เป็นต้น หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ ผู้บริหาร และ

อาจารย์ผู้สอนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร ต้องมีความรู้ที่เกี่ยวกับประเด็นเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย โดยที่กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องสร้างความสามารถของผู้เรียนในการรับมือกับภัยคุกคามต่าง ๆ ได้ เพื่อการดำรงชีวิตในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็วฉับพลัน

1.2 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร คือ คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา ได้แก่ 1.2.1 คุณลักษณะด้านความรู้ 1.2.2 คุณลักษณะด้านเจตคติ และ 1.2.3 คุณลักษณะด้านทักษะ ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญได้ดังต่อไปนี้

1.2.1 ผู้ที่สำเร็จการศึกษาควรมีคุณลักษณะด้านความรู้ (knowledge) ประกอบด้วย 1) ความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนดให้เรียนรู้ คือ ความรู้ตามกฎหมายตามกลุ่มวิชาของหมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ) ได้แก่ 1.1) กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย 1.2) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง 1.3) กลุ่มวิชากฎหมายอาญา 1.4) กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน 1.5) กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ 1.6) กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ 1.7) กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ 1.8) กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 1.9) กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) และ 1.10) หมวดวิชาเลือกเสรี และ 2) ความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น คือ ความรู้ตามหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ได้แก่ 2.1) มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ (กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) เทคโนโลยี (กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์) 2.2) ความรู้ด้านภาษาไทยและโดยเฉพาะภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้ 2.3) มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทั้งการบริหารจัดการคนและการบริหารจัดการงาน 2.4) มีความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการในลักษณะการคิดเชิงการประกอบการ คือ การวางแผนและมองหาโอกาสและช่องทางในการประกอบอาชีพและการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมาย และ 2.5) มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติงาน

1.2.2 ผู้ที่สำเร็จการศึกษาควรมีคุณลักษณะด้านเจตคติ (attitude) ประกอบด้วย 1) มีคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพทางกฎหมายและการดำเนินชีวิต 2) มีทัศนะคติที่ดีในการใช้กฎหมายเพื่อนำนวยความยุติธรรม หรือมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการยุติธรรม และ 3) มีจิตสาธารณะช่วยเหลือผู้อื่นทั้งในการงานทั่วไปและการใช้กระบวนการทางกฎหมาย

1.2.3 ผู้ที่สำเร็จการศึกษาควรคุณลักษณะด้านทักษะ (skill) ประกอบด้วย 1) มีทักษะในการใช้ การตีความและการให้เหตุผลเชิงกฎหมาย รวมถึงทักษะการให้คำปรึกษาทางธุรกิจ 2) มีทักษะการบริหารงาน 3) มีทักษะด้านภาษาต่างประเทศ 4) มีทักษะด้านการสร้าง

นวัตกรรมใหม่ ๆ 5) มีทักษะการดำรงชีวิตภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ และ 6) มีความเป็นผู้ประกอบการ

1.3 โครงสร้างหลักสูตร คือ 1.3.1 หมวดศึกษาทั่วไป ได้แก่ 1) กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2) กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ 3) กลุ่มวิชาภาษาไทย และ 4) กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ 1.3.2 หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ) ได้แก่ 1) กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย 2) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง 3) กลุ่มวิชากฎหมายอาญา 4) กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน 5) กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ 6) กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ 7) กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 8) การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 1.3.3 กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) และ 1.3.4 หมวดวิชาเลือกเสรี ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้ดังต่อไปนี้

1.3.1 หมวดศึกษาทั่วไป

1) กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นั้น มีจุดมุ่งหมาย หรือความมุ่งหมายในหน่วยการเรียนรู้ที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน คือ เป็นเรื่องการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง หรือแม้กระทั่งทางเทคโนโลยี ควรปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับเรื่องบริบทการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ที่สำคัญจะต้องเพิ่มเติมการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมและในครอบครัว เพราะสิ่งเหล่านี้อาจจะขาดหายไปในบริบทของการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพิ่มทักษะของการบริหารจัดการทั้งการบริหารจัดการคน การบริหารจัดการงาน ทักษะการเป็นผู้นำ และทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อเป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการปฏิบัติงานและที่ขาดไม่ได้ควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม หมายรวมถึงการเพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการมีจิตสาธารณะและการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมด้วย

2) กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เพิ่มประเด็นการศึกษาและเนื้อหาในการศึกษาให้มากขึ้นเพราะ มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในอนาคตเน้นที่การจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีพื้นฐานการใช้เทคโนโลยีที่มีในปัจจุบันและกำลังจะมีขึ้นในอนาคตโดยให้ผู้เรียนมีทั้งทักษะและวิจารณญาณในการใช้เทคโนโลยีไม่ว่าจะเป็นเพื่อการสื่อสาร การทำงาน หรือการค้นคว้าหาความรู้ก็ตาม

3) กลุ่มวิชาภาษาไทย สาระทางภาษาไทยเป็นสาระที่สำคัญมากสำหรับการศึกษารายวิชาทางนิติศาสตร์ทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน ซึ่งควรเพิ่มสาระวิชาให้นักศึกษามีทั้งความรู้และทักษะในการใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง เช่น การเรียนภาษาไทยเพื่อการอ่านจับใจความ

การย่อความ การสรุปความ และการนำเสนอในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาสาระทางกฎหมาย

4) กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ ต้องยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานทางกฎหมายในปัจจุบันและอนาคต คือ ควรเปลี่ยนแปลงเนื้อหาและกระบวนการสอนภาษาต่างประเทศ การจัดการเรียนการสอนต้องมีจุดมุ่งหมายหลัก คือ ทำให้ผู้เรียนนั้นสามารถใช้ภาษาต่างประเทศในการติดต่อสื่อสารได้จริง ไม่ใช่รู้แต่เพียงเนื้อหาทฤษฎี ที่สำคัญภาษาต่างประเทศไม่ใช่เฉพาะภาษาอังกฤษ แต่ควรเป็นภาษาที่ผู้เรียนสนใจและเป็นภาษาที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของผู้เรียน

1.3.2 หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)

1) กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย วิชาประวัติศาสตร์กฎหมายนั้นควรนำไปรวมไว้ในรายวิชานั้น ๆ สำหรับประวัติศาสตร์กฎหมายในแต่ละรายวิชา เช่น ประวัติกฎหมายครอบครัวให้รวมไว้สอนในรายวิชากฎหมายครอบครัว สาระวิชาอื่นก็เช่นกัน การศึกษากฎหมายเพื่อการประกอบอาชีพนั้น กลุ่มวิชาหลักกฎหมายทั่วไปนี้มีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพค่อนข้างน้อยในทางการทำงานด้านกฎหมาย แต่ในทางวิชาการเพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นนักวิชาการค่อนข้างให้ความสำคัญ ตรงนี้ต้องพิจารณาที่ความต้องการของผู้เรียนว่าจะไปต่อด้านใดควรศึกษากฎหมายที่สามารถเป็นพื้นฐานแห่งการจัดการศึกษา หรือการศึกษาต่อในวิชาอื่นทางนิติศาสตร์ เช่น การศึกษากฎหมายแพ่งหรือกฎหมายอาญาในชีวิตประจำวัน หรือการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับระเบียบของข้าราชการพลเรือน หรือระเบียบวิธีบริหารราชการทางแผ่นดิน ที่สำคัญต้องเน้นการศึกษาเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม หรือจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพทางกฎหมายซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการอำนวยความยุติธรรมไม่แพ้กับตัวบทกฎหมายที่ได้ศึกษาเล่าเรียน

2) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง คือ 2.1) กฎหมายครอบครัวและมรดกเป็นกฎหมายที่เนติบัณฑิตรวมเป็นรายวิชาในหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษาแห่งเนติบัณฑิตยสภา ทั้งก็เป็นกฎหมายที่เกี่ยวเนื่องกันเป็นคดีสืบเนื่องกันเสมอจึงควรรวมเป็นสาระวิชาเดียวกัน แล้วปรับเพิ่มหน่วยกิตและชระยะเวลาในการศึกษา 2.2) กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนองเป็นสาระวิชาที่สำคัญที่พบข้อพิพาททางกฎหมายมากที่สุด เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ Peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแพลตฟอร์ม เช่น เว็บไซต์ แอพพลิเคชั่น เป็นตัวกลางทางการเงินแทนธนาคาร ในการจับคู่ระหว่างผู้กู้และผู้ให้กู้ ที่เกิดขึ้นจริงในการดำรงชีวิตและการค้าธุรกิจปัจจุบันซึ่งในอนาคตต้องมีข้อพิพาททางข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง เป็นต้น 2.3) สาระวิชา

นิติกรรม สัญญาและกฎหมายลักษณะหนี้โดยเฉพาะกฎหมายลักษณะหนี้เป็นพื้นฐานที่ไม่ค่อยได้ใช้มากนักในทางคดี มีข้อพิพาททางคดีน้อย เนื่องจากเป็นเพียงพื้นฐานของวิชาทางกฎหมายเท่านั้น ควรนำมารวมกันเป็น 1 สาระวิชา เพิ่มสาระของพฤติกรรมที่เกิดบนความสัมพันธ์ในระบบอินเตอร์เน็ตว่าก่อนิติสัมพันธ์กันอย่างไร มีผลอย่างไรตามกฎหมาย 2.4) สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทน เพราะเป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น สัญญาไม่มีชื่อ สัญญาการค้าพาณิชย์รูปแบบใหม่ ๆ ที่เกิดความก้าวหน้าจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยี 2.5) สาระวิชาประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วย เพราะเป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน 2.6) สาระวิชากฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระวิชาและน้ำหนักวิชาเกี่ยวกับตั๋วเงินต่าง ๆ คงศึกษาไว้เฉพาะเช็คที่ยังคงใช้อยู่ถึงปัจจุบัน เพราะปัจจุบันการดำเนินธุรกิจใช้วิธีอื่นในการชำระหนี้แทนตั๋วเงิน เช่น การใช้โมบายแบงกิ้ง การโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น 2.7) สาระวิชากฎหมายที่ดิน เพิ่มสาระวิชาเกี่ยวกับการดำเนินคดีทางกฎหมายที่ดิน เช่น ข้อพิพาทเกี่ยวกับการรังวัดที่ดิน เป็นต้น 2.8) กลุ่มวิชา ซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ และการลงทุนในระบบดิจิทัล

3) กลุ่มวิชากฎหมายอาญา การศึกษากฎหมายอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาซึ่งยังคงต้องศึกษาอยู่เช่นเดิมและต้องศึกษาให้ครบทุกลักษณะ เนื่องจากเป็นพื้นฐานการศึกษากฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญาและควรศึกษาในสาระเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์

4) กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน ควรเน้นการศึกษาในสาระที่เป็นกฎหมายทางการปกครองที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเอกชน หรือระหว่างรัฐกับรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต และเป็นข้อเท็จจริงทางคดีที่เกิดขึ้นมาก ๆ โดยเฉพาะกฎหมายมหาชนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ณ ปัจจุบัน และควรศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการทางปกครองของรัฐที่กระทบต่อเอกชน หรือรัฐที่กระทบกันเองแต่ต้องเป็นเรื่องที่เกิดในชีวิตประจำวันและวิธีการนำข้อพิพาทไปสู่ศาล การตรวจสอบอำนาจรัฐในการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งเป็นสิทธิที่ประชาชนพึงทำได้ตามรัฐธรรมนูญ เช่น การที่เอกชนถูกเวนคืนทรัพย์สินโดยรัฐ สิทธิและหน้าที่ของเอกชนและวิธีนำข้อพิพาทขึ้นสู่ศาล การศึกษากฎหมายมหาชนนั้นควรจัดการศึกษาในเนื้อหาสาระที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ เช่น หากทำงานในหน่วยงานราชการกฎหมายปกครองนั้นถือเป็นกฎหมายที่ใช้มากที่สุดในการทำงาน เพราะการปฏิบัติงานของ

ภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมกระทบสิทธิต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจนเกิดข้อพิพาททางปกครองได้ประเด็นการศึกษาในเรื่องเหล่านี้ควรชัดเจนเข้มข้นมีสาระที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง กรณีการศึกษารัฐธรรมนูญควรศึกษาส่วนที่เป็นสาระพื้นฐานสำคัญเท่านั้นก็เพียงพอแล้วในการศึกษาสาระวิชาส่วนนี้จึงสามารถลดลงได้ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ของประชาชน

5) กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ต้องปรับปรุงเพิ่มเติมในสาระที่เกี่ยวข้องกับธุรกรรมและการพาณิชย์ในรูปแบบที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแล้วบูรณาการกับสาระวิชาอื่นที่เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจ เช่น การศึกษาการค้าการพาณิชย์ในเชิงอิเล็คทรอนิกส์ว่ามีกฎหมายใดเข้าไปเกี่ยวข้องบ้าง มีหลักเกณฑ์วิธีการดำเนินการอย่างไร เรื่องของนิติกรรมสัญญา หรือกฎหมายเกี่ยวกับการเงิน เส้นทางการเงิน (financial law) เช่น การเกิดข้อเท็จจริงที่เกิดการซื้อขายในรูปแบบเครือข่ายระบบอินเตอร์เน็ตปัญหาสำคัญต้องวินิจฉัยว่าความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อไหร่ เกิดขึ้นอย่างไร ณ จุดใดล้วนแล้วแต่เป็นข้อสำคัญในการดำเนินคดีทั้งสิ้น ควรต้องปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลง ส่วนในเรื่องของกฎหมายการซื้อขายนั้นปัจจุบันมีการซื้อขายอยู่บนเครือข่ายอินเตอร์เน็ต หรือแม้กระทั่งการค้าการลงทุนในเรื่องของสกุลเงินดิจิตอลเหล่านี้ยังไม่มีกฎหมายโดยเฉพาะ ควรต้องศึกษาในลักษณะของทฤษฎีและความเป็นไปได้ของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายออนไลน์ต่าง ๆ

6) กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ กลุ่มกฎหมายวิธีสบัญญัตินั้นว่าด้วยเรื่องวิธีการเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการทางกฎหมายทั้งในทางแพ่งและทางอาญาซึ่งหมายรวมถึงการศึกษาในเรื่องของพยานหลักฐานด้วย สาระเนื้อหาวิชาในประเด็นนี้เป็นสิ่งสำคัญมากในทางกฎหมายผู้ที่ประกอบอาชีพกฎหมาย หรือนักกฎหมายนั้นจำเป็นต้องเรียนรู้และเชี่ยวชาญในการดำเนินกระบวนพิจารณากล่าวคือ มีทักษะในการดำเนินกระบวนพิจารณาได้ทั้งทางแพ่งและอาญา ประเด็นสาระนี้ควรเพิ่มสาระวิชาว่าด้วยการดำเนินคดีในศาลโดยใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ด้วย เนื่องจากการที่ศาลต่าง ๆ มีการใช้วิธีการดำเนินคดีในศาลด้วยวิธีการอิเล็กทรอนิกส์แล้วแต่ในทางการจัดการศึกษายังไม่มีการเรียนการสอนในสาระส่วนนี้ และควรแยกสาระเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาทางปกครองมาอยู่ในหมวดนี้ เพราะในความเป็นจริงข้อพิพาททางปกครองก็มีมากเช่นเดียวกันไม่ต่างจากกฎหมายทางแพ่งและทางอาญา แล้วควรศึกษาให้เข้มข้นเหมือนวิธีพิจารณาคดีแพ่งและอาญา

7) กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศนั้นมีหลากหลายสาขา แต่สาขาที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานในอนาคต เช่น กฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของบุคคลที่เข้ามาพำนักในราชอาณาจักรไทย สิทธิในการประกอบอาชีพ และสิทธิขั้นมูลฐานต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา การส่งตัว

ผู้ร้ายข้ามแดน การขอลี้ภัยทางการเมือง ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ใช้จริงในชีวิตประจำวันและเป็นเรื่องที่พบเห็นได้บ่อยครั้งในการดำรงชีวิต ฉะนั้นหากเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการใช้กฎหมายระหว่างประเทศ พื้นฐานจะเป็นประโยชน์แก่บัณฑิตในการออกไปทำงานและศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

8) กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชนหรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นสิ่งสำคัญมากและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งข้อเท็จจริงที่ใช้ในการดำรงชีวิต หรือการประกอบกิจการต่าง ๆ ในภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าภาครัฐหรือภาคเอกชนต่อไปจะมีการใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิต นักกฎหมายจึงควรศึกษากฎหมายเหล่านี้และเพิ่มเป็นสาระวิชาหนึ่งเพื่อเป็นการเตรียมคนให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่ต้องเกิด ควรปรับปรุงและศึกษาในสาระกฎหมายที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์และพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-commerce, e-business) กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในนวัตกรรม การร้องขอให้ตนเองพ้นจากความทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ กฎหมายการเงินในระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

1.3.3 กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย)

วิชาเลือกทางกฎหมายนั้นขึ้นอยู่กับความสนใจเฉพาะของนักศึกษาผู้เรียนว่าจะมุ่งศึกษาหรือสนใจเรื่องใดเป็นพิเศษตรงนี้ต้องขึ้นกับความสนใจของแต่ละบุคคลแต่ทางผู้จัดการศึกษาหรือสถานบันการศึกษาควรจัดการศึกษาวิชาเฉพาะด้านโดยพิจารณาจากฐานความสนใจของนักศึกษาออกเป็นกลุ่มซึ่งอาจแบ่งกลุ่มได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ กลุ่มนี้ต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาและสภาทนายความ หรือเจ้าพนักงานตำรวจ วิชาเลือกก็ควรเกี่ยวข้องกับวิชาการที่ใช้ในทางตำรวจ เช่น เช่น การสืบสวนสอบสวนการสัมมนากฎหมายอาญา สัมมนาวิธีพิจารณาความอาญา หรืออาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น นิติกร/เจ้าหน้าที่กฎหมายในภาครัฐ รัฐวิสาหกิจและเอกชน (ที่ร่วมดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับรัฐ) กลุ่มนี้ต้องจัดการศึกษาที่เน้นการศึกษาในสาระวิชาที่เกี่ยวกับโครงสร้างหน่วยงานรัฐและอำนาจหน้าที่ของรัฐ รวมถึงวิธีพิจารณาคดีในเรื่องดังกล่าว เน้นทางด้านกฎหมายปกครอง กฎหมายมหาชน เป็นสาระหลักในการศึกษา

กลุ่มที่ 3 ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน สถาบันการศึกษาต้องจัดสาระวิชาในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมายธุรกิจเป็นสาระหลักเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการศึกษา

กลุ่มที่ 4 กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ผู้ที่สนใจเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ กลุ่มนี้ต้องจัดสาระวิชาที่เกี่ยวกับการประกอบการ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการตั้งบริษัท หรือห้างหุ้นส่วนรูปแบบต่าง ๆ กฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการค้าการลงทุน กฎหมายการค้าการลงทุนในธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงไป กฎหมายเกี่ยวกับการนำเข้า-ส่งออก พิธีการทางศุลกากรต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งกฎหมายเกี่ยวกับการเงินการธนาคาร หรือการวางแผนภาษี เป็นต้น

1.3.4 หมวดวิชาเลือกเสรี

การเลือกเสรีแต่ก็ควรเกี่ยวข้องกับความสนใจของผู้ศึกษาในทางกฎหมายมากกว่าที่จะให้เลือกรายวิชาอื่นใด ที่สถาบันจัดการศึกษาเพื่อเป็นการเน้นย้ำให้ผู้ที่สนใจทางกฎหมายเรื่องใดในวิชาเฉพาะด้านได้ศึกษาเพิ่มเติมให้เชี่ยวชาญในสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ

1.4 การประเมินผลการเรียนรู้ คือ การตรวจสอบพัฒนาการและผลการเรียนของผู้เรียน ได้แก่ 1.4.1 การประเมินผลก่อนเรียน 1.4.2 การประเมินผลระหว่างเรียน และ 1.4.3 การประเมินผลหลังเรียน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญได้ดังต่อไปนี้

1.4.1 การประเมินผลก่อนเรียน ใช้เครื่องมือในการประเมินได้หลากหลายโดยผู้สอนเป็นผู้ทำการประเมิน ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบก็ได้ ตามแต่ที่ผู้สอนเห็นสมควร โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผล โดยอาศัยตรรกวิทยา)

1.4.2 การประเมินผลระหว่างเรียน ใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้ ทักษะ หรือพฤติกรรม อาจใช้แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผล โดยอาศัยตรรกวิทยา)

1.4.3 การประเมินผลหลังเรียน เครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้ คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน

โดยที่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านหลักสูตรสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 4.1 ดังนี้

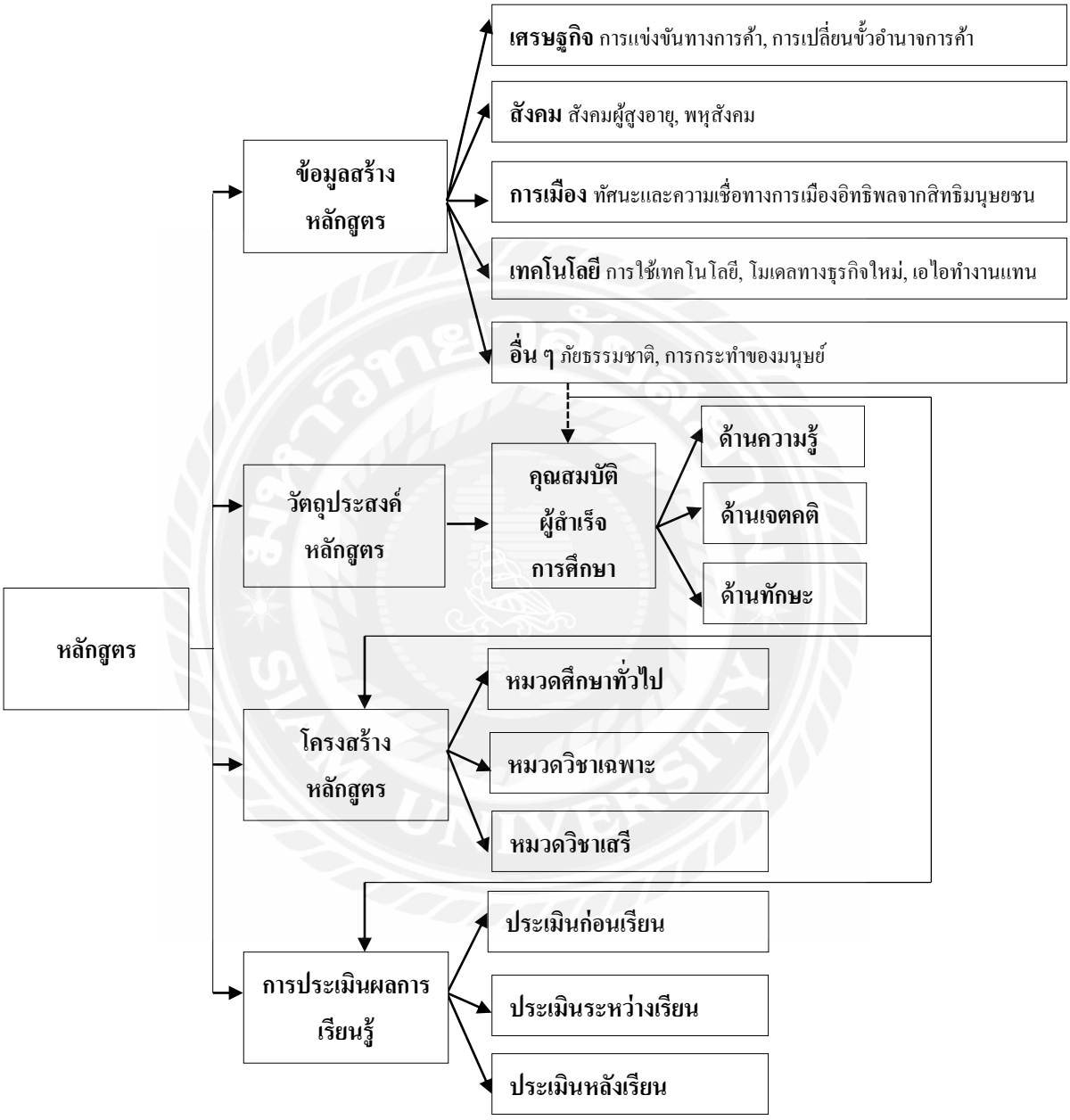

แผนภาพที่ 4.1 องค์ประกอบด้านหลักสูตร

2. ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

2.1 วิธีการสอน (method) รูปแบบการสอน (model) และเทคนิคการสอน (technique) สำหรับบางสาระวิชาทางนิติศาสตร์ที่ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน ผู้วิจัยสรุป

สาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ ในสาระวิชาทางด้านแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งอาจอยู่ในกลุ่มกฎหมายทั่วไปที่สามารถศึกษาได้เอง เพราะมีเนื้อหาที่ไม่ซับซ้อนมาก ควรมีวิธีการสอน (method) แบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student-centered learning) เพราะผู้เรียนต้องแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามที่ตนเองสนใจ โดยมีรูปแบบการสอน (model) การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียนจะใช้รูปแบบการบรรยาย (lecture) หรือการใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ (problem–based learning) ก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล ซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการสอน (technique) นั้นสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในบทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำ การบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียน การใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาวิธีนี้ โดยที่การประเมินผลการเรียนรู้นั้นต้องใช้วิธีการประเมินทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูปที่รูปในรูปตำรา สื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือบทเรียนสำเร็จรูป ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน)

2.2 วิธีการสอน (method) รูปแบบการสอน (model) และเทคนิคการสอน (technique) สำหรับสาระวิชาทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ ใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นเป็นศูนย์กลาง (student-centered learning) และผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (teacher-centered learning) ซึ่งมีรูปแบบการสอน (model) แบบการบรรยาย (lecture) แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem–based learning) แบบอภิปราย (discussion) การสัมมนา (seminar) เป็นต้น มีเทคนิคการสอน (technique) ได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย (lecture) การใช้คำถามนำ การใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem–based learning) การสัมมนา (seminar) หรือการอภิปราย (discussion) โดยใช้วิธีการประเมินผลก่อนเรียนและระหว่างเรียน อาจใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนควรเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน

โดยที่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านการจัดการเรียนการสอนสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 4.3 ดังนี้

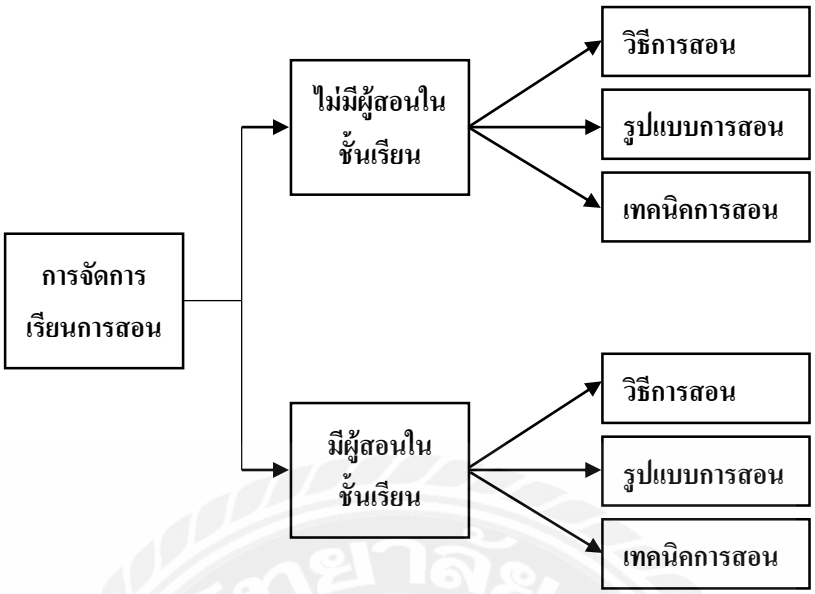

แผนภาพที่ 4.2 องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน

3. ด้านการประเมินหลักสูตร ประกอบด้วย

3.1 การประเมินก่อนใช้หลักสูตร คือ การประเมินหลักสูตรก่อนการใช้หลักสูตร เกี่ยวกับ 1) ขอบเขตหลักสูตร 2) การประเมินความเชื่อมโยงของหลักสูตร 3) การประเมินการเรียงลำดับเนื้อหา 4) การประเมินการเชื่อมโยงของสาระวิชา และ 5) การถ่ายโอนความรู้ ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้ดังต่อไปนี้

1) ขอบเขตหลักสูตร การประเมินก่อนการใช้หลักสูตรควรมีขอบเขตในการประเมิน ได้แก่ 1.1) กรอบมาตรฐานผลการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตรว่าสอดคล้องกับกรอบมาตรฐานระดับอุดมศึกษาปัจจุบัน 1.2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตรว่าสอดคล้องกับมาตรฐานผลการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาสาระของการจัดการเรียนรู้และระยะเวลาการจัดการเรียนรู้ 1.3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษา 1.4) เนื้อหาที่กำหนดให้เรียน และ 1.5) ระยะเวลาการศึกษาตลอดหลักสูตร

2) การประเมินความเชื่อมโยงของหลักสูตร การประเมินก่อนการใช้หลักสูตรควรประเมินความเชื่อมโยงของหลักสูตร ได้แก่ 2.1) ความเชื่อมโยงของหลักสูตรกับเป้าหมายการศึกษาและการพัฒนาประเทศ 2.2) ความเชื่อมโยงของหลักสูตรกับวัตถุประสงค์และการจัดการเรียนการสอน 2.3) ความเชื่อมโยงของหลักสูตรกับการประกอบอาชีพของผู้เรียน และ 2.4) ความเชื่อมโยงของหลักสูตรกับมาตรฐานของสภาวิชาชีพ

3) การประเมินการเรียงลำดับเนื้อหา ได้แก่ 3.1) ลำดับการสอนเนื้อหาจากง่ายไปหายาก ไม่สลับไปสลับมา มีลำดับการสอนการนำเสนอที่เป็นขั้นเป็นตอน

4) การประเมินการเชื่อมโยงของสาระวิชา ได้แก่ 4.1) การประเมินเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสาระวิชาหนึ่งได้ ซึ่งเป็นการบูรณาการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้มองเห็นภาพการศึกษาที่กว้าง

5) การถ่ายโอนความรู้ ได้แก่ 5.1) การประเมินการถ่ายโอนความรู้เกี่ยวกับการนำเอาความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนในสาระวิชาไปแก้ไขปัญหาทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในการปฏิบัติงาน และ 5.2) การประเมินการถ่ายโอนความรู้เกี่ยวกับการสร้างให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

โดยใช้วิธีการประเมินเน้นที่การวิเคราะห์ระหว่างจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนที่สำเร็จการศึกษาวิชานิติศาสตร์กับกระบวนการจัดการเรียนรู้ว่าใช้เทคนิคที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนว่ามีความสัมพันธ์กัน และวิธีการวัดผลประเมินผลผู้เรียนว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบตรวจสอบรายการ แบบประเมินความต้องการจำเป็น และใช้เกณฑ์ในการประเมิน คือ เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดโดยผู้ที่ทำการประเมิน และเกณฑ์เชิงคุณภาพที่เป็นความเห็นส่วนตัวของผู้ที่ทำการประเมินถึงคุณภาพของหลักสูตร

3.2 การประเมินหลักสูตรระหว่างการใช้หลักสูตร ประเด็นที่ต้องดำเนินการประเมินเกี่ยวกับ 1) การประเมินกระบวนการจัดการเรียนการสอน 2) การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 3) การประเมินการกำกับดูแลการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้ดังต่อไปนี้

1) การประเมินกระบวนการจัดการเรียนการสอนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ มีอุปสรรคอย่างไรในการจัดการเรียนการสอน จะใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ สอบถามอย่างไม่มีโครงสร้าง ซึ่งไม่มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นแบบแผนทางการมากนัก และใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพที่อาศัยตรรกะและเหตุผลของผู้ประเมินในการสรุปผล หรือการประเมินอย่างเป็นทางการที่ต้องประเมินโดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมินว่าการจัดการเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของสาระวิชาหรือไม่ มีอุปสรรคอย่างไร และใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปตามเกณฑ์ หรือมาตรฐาน และการรายงานด้วยลายลักษณ์อักษร

2) การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน คือ การประเมินคุณภาพผู้เรียนทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนว่าผู้เรียนมีพัฒนาการอย่างไร จุดมุ่งหมาย คือ การประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตร โดยใช้วิธีการประเมินอย่างเป็นทางการ ซึ่งหากเป็นการประเมินก่อนเรียนและหลังเรียนใช้เครื่องมือ คือ แบบทดสอบ และใช้เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินผลการเรียน ส่วนการประเมินระหว่างเรียนนั้นสามารถใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินตนเอง แบบรายงานตนเอง หรือการตรวจผลงาน เป็นต้น ใช้เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินผลการเรียน

3) การประเมินการกำกับดูแลการใช้หลักสูตร คือ การประเมินที่มุ่งเน้นการติดตามดูแลการใช้หลักสูตรของผู้สอนว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ เช่น การตรวจสอบการแสดงความสอดคล้องของหลักสูตรกับความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โครงสร้างหลักสูตร แผนการจัดการเรียนรู้ คำอธิบายรายวิชา กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการประเมินผลว่ามีความสอดคล้องเหมาะสมหรือไม่ อยู่ในเกณฑ์ที่มีคุณภาพหรือไม่ อย่างไร ใช้แบบติดตามการใช้หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการประเมินผล และใช้เกณฑ์เชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินว่าการใช้หลักสูตรมีคุณภาพหรือไม่

3.3 การประเมินหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตร ประเด็นที่ต้องดำเนินการประเมินเกี่ยวกับ 1) การประเมินหลักสูตรทั้งหมดที่ครบรอบการดำเนินการตามหลักสูตรเสร็จสิ้นแล้ว และ 2) การประเมินสิ่งที่กำหนดหลักสูตรหลังจากที่มีการใช้หลักสูตรไปสักระยะหนึ่ง ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้ดังต่อไปนี้

1) การประเมินหลักสูตรทั้งหมดที่ครบรอบการดำเนินการตามหลักสูตรเสร็จสิ้นแล้วตั้งแต่เริ่มหลักสูตรจนสุดท้าย คือ การได้ผลผลิตของหลักสูตรตามระยะเวลาที่หลักสูตรกำหนด ได้แก่ การประเมินการออกแบบหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร ผลผลิตหลักสูตรว่ามีส่วนใดที่มีอุปสรรคอย่างไร บกพร่องส่วนไหน เพื่อตรวจสอบว่าจะดำเนินการหลักสูตรต่อไปแล้วปรับปรุงพัฒนา หรือจะยกเลิกหลักสูตร ใช้แบบประเมินและแบบวิเคราะห์เอกสารเป็นเครื่องมือในการประเมิน โดยใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพเพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่าจะตัดสินใจอย่างไรเกี่ยวกับหลักสูตร

2) การประเมินสิ่งที่กำหนดหลักสูตรหลังจากที่มีการใช้หลักสูตรไปสักระยะหนึ่งว่ามีสิ่งใดที่เปลี่ยนแปลงไปอันส่งผลกระทบต่อหลักสูตรเพื่อจะได้ปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังที่ใช้หลักสูตรแล้ว โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์

หรือแบบสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือ และใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพตามความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาเอกสารเหล่านั้นเพื่อประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาหลักสูตร

โดยที่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านการประเมินหลักสูตรสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 4.4 ดังนี้

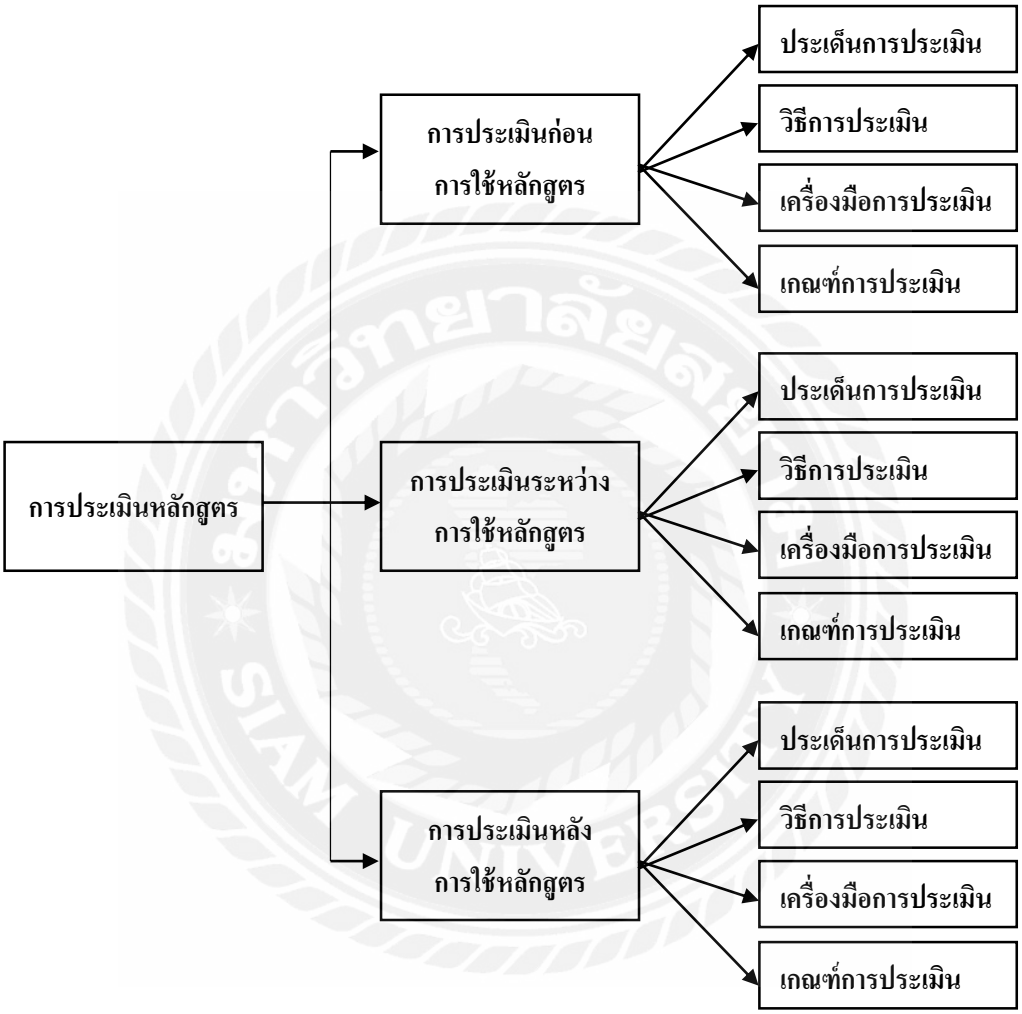

แผนภาพที่ 4.3 องค์ประกอบด้านการประเมินหลักสูตร

4. ด้านอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ประกอบด้วย

4.1 คุณสมบัติทั่วไปของอาจารย์ผู้สอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ นอกจากการสำเร็จการศึกษาในทางนิติศาสตร์ระดับปริญญาโทแล้ว ต้องมีความรู้ ทักษะทางภาษาต่างประเทศและด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน

4.2 คุณสมบัติเฉพาะของอาจารย์ผู้สอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ 1) มีความรู้ความสามารถด้านกฎหมายเฉพาะทาง (special law) ในสาขาหนึ่งสาขาใด 2) สอบไล่ได้เป็นเป็นเนติบัณฑิตย์ไทย 3) มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา 4) มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน และ 5) มีความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการเชิงกฎหมาย

โดยที่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านอาจารย์ผู้สอนสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 4.5 ดังนี้

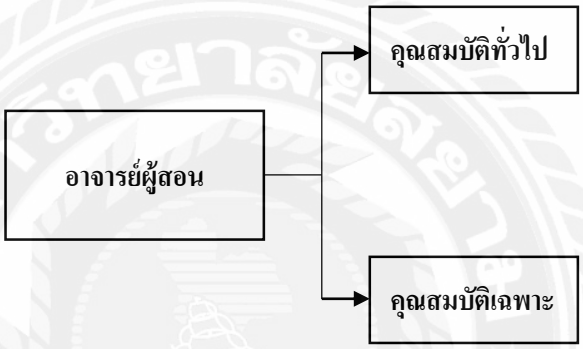

แผนภาพที่ 4.4 คุณสมบัติของอาจารย์ผู้สอน

5. ด้านนักศึกษา หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตก่อนเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ประกอบด้วย

5.1 คุณสมบัติทั่วไป ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ นอกจากจะสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าแล้ว 1) ควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่น การอ่าน การจับใจความ การย่อความ การสรุปสาระสำคัญ หรือแม้กระทั่งการเขียนเพื่อนำเสนอในทางวิชาการ และ 2) มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น

5.2 คุณสมบัติเฉพาะ ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ 1) มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเชื่อในความยุติธรรมและความถูกต้อง 2) ควรมีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย โดยพิจารณาผลการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาว่าได้ผ่านการศึกษาในสาระวิชาทางกฎหมาย หรือวิชาที่เกี่ยวข้องมาบ้าง โดยอาจกำหนดเป็นจำนวนวิชาที่ได้ศึกษามาก่อนก็ได้แต่ไม่ต้องพิจารณาถึงผลการเรียนของรายวิชานั้น ๆ และ 3) มีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์

โดยที่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านนักศึกษาสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 4.6 ดังนี้

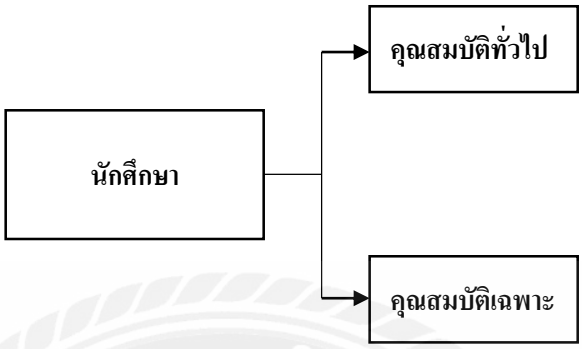

แผนภาพที่ 4.5 คุณสมบัติของนักศึกษา

6. ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

6.1 สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ 1) อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เพียงพอต่อความต้องการใช้ของผู้เรียนและผู้สอน และ 2) มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีคุณภาพเพื่อรองรับการสอนในรูปแบบการสอนออนไลน์

6.2 สิ่งที่ควรจะมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ 1) ระบบเทคโนโลยีเกี่ยวกับการดำเนินการทางกฎหมาย เช่น โปรแกรมการดำเนินคดีทางกฎหมายของทนายความ และ 2) ระบบฐานข้อมูลทางกฎหมายที่เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรและสถาบันการศึกษาอื่นทางกฎหมาย

6.3 การจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญกล่าวคือ ควรมีระบบสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสำหรับการเรียนการสอน ตั้งแต่การสำรวจ การสรรหา การดำเนินการ การซ่อมบำรุง การให้คำปรึกษาแนะนำ การประชาสัมพันธ์ และการประเมินผลการดำเนินเพื่อการพัฒนาและปรับปรุง

โดยที่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนสามารถสรุปเป็นแผนภาพที่ 4.7 ดังนี้

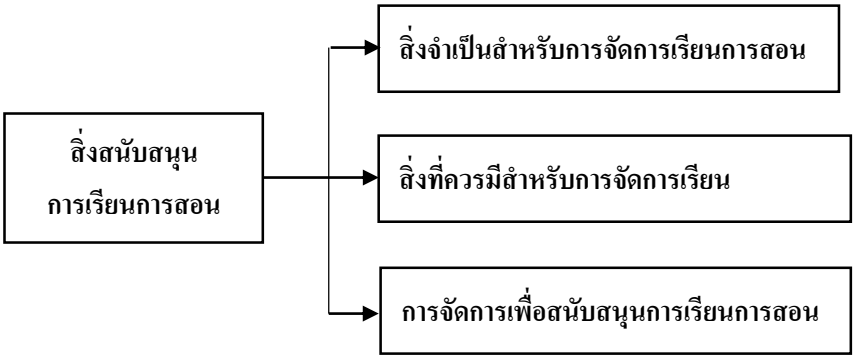

แผนภาพที่ 4.6 องค์ประกอบสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

ระยะที่ 2 ผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) จากการตอบแบบสอบถาม (EDFR 2) และการยืนยัน (EDFR 3)

การวิจัยขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแบบสอบถามให้กับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คนในกลุ่มเดิม (EDFR 1) เพื่อยืนยันคำตอบเดิม ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตรประมาณค่าของลิเคิร์ท (Likert scale) มีค่าตั้งแต่ 1-5 คือ จากน้อยที่สุดไปถึงมากที่สุด แทนค่าเป็นตัวเลขตั้งแต่ 1, 2, 3, 4 และ 5 ตามลำดับ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาค่ามัธยฐาน (median: Mdn.) ค่าฐานนิยม (mode: Mo.) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range: IQR) หรือค่าควอไทล์ที่ 3 ลบด้วยควอไทล์ที่ 1 (Q3-Q1) และค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม (Mdn.-Mo.) เป็นรายข้อเพื่อพิจารณาแนวโน้มที่เป็นไปได้ในระดับมากขึ้นไปกล่าวคือ แนวโน้มที่มีค่ามัธยฐาน (median) ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และแนวโน้มที่มีความสอดคล้องกันของความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ไม่เกิน 1.5 ซึ่งผลการวิจัยสำหรับการทำ EDFR 2 มีค่ามัธยฐาน (median: Mdn.) ค่าฐานนิยม (mode: Mo.) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range : IQR) และสำหรับการยืนยัน EDFR 3 โดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า มีค่ามัธยฐาน (median: Mdn.) ค่าฐานนิยม (mode: Mo.) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range: IQR) คงเดิมตามการยืนยันของผู้เชี่ยวชาญ สรุปแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร ประกอบด้วย 4 ประเด็น ได้แก่ 1.1 ประเด็นเรื่องข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร 1.2 ประเด็นเรื่องวัตถุประสงค์ของหลักสูตร 1.3 ประเด็นเรื่องโครงสร้างหลักสูตร และ 1.4 ประเด็นเรื่องการประเมินผล (ผลการเรียนรู้) ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยสรุปผลของความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้และความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ประเด็นเรื่องข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มีรายละเอียดดังนี้

1) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ คือ จะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี การสร้างหลักสูตรควรมีจุดมุ่งหมายตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามภาวะการณ์ (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) เพื่อทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของเศรษฐกิจว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม (Mdn.-Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) ด้านหลักสูตร (EDFR รอบที่ 2 และ 3)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเศรษฐกิจ: จะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี)							
1.	เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศการสร้างหลักสูตรควรมีจุดมุ่งหมายตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามภาวะการณ์	4.50	5.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของเศรษฐกิจว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	4.50	5.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
4.	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

มหาวิทยาลัยสยาม SIAM UNIVERSITY

2) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) เพื่อทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านสังคม)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านสังคม: การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคม)								
1.	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านโครงสร้างประชากรและสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ผู้บริหารและผู้สอนต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	4.50	5.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
4.	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

3) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง คือ การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติกำหนด (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) เพื่อทำให้ผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และทักษะตรงตามความต้องการของสถานประกอบการณ์ (ผู้ใช้บัณฑิต) ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองด้านการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแล้วพร้อมสำหรับการทำงาน(Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ผู้บริหารและผู้สอนต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Moและพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านการเมือง)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านการเมือง : การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย)							
1.	อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ผู้บริหารและผู้สอนต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติกำหนด	4.50	5.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านการเมือง: การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย)							
4.	ผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และทักษะตรงตามความต้องการของสถานประกอบ-การ (ผู้ใช้บัณฑิต) ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองด้านการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแล้วพร้อมสำหรับการทำงาน	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

4) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้า และการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคน การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) เพื่อทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเทคโนโลยี)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเทคโนโลยี: การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้า และการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคน)								
1.	กระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะด้านการสื่อสารและข้อมูลสาร สนเทศทำให้เกิดทั้งรูปแบบสังคม วัฒนธรรม การดำเนินธุรกิจแบบใหม่ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี	4.50	5.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเทคโนโลยี: การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้า และการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคน)								
4.	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

5) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ (นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเทคโนโลยี) คือ การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) เพื่อทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯได้ (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.- Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ: การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ และโรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การการสงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น)								
1.	การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ: การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ และโรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การการสงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น)								
3.	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบ-การณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
4.	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯได้	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

มหาวิทยาลัยสยาม
SIAM UNIVERSITY

1.2 ประเด็นเรื่องวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

คุณลักษณะด้านความรู้ ด้านเจตคติและด้านทักษะของผู้สำเร็จการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า 1.1) คุณลักษณะด้านความรู้ของผู้สำเร็จการศึกษามี 2 คุณลักษณะ คือ 1.1.1) คุณลักษณะด้านความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่ 1.1.1.1) มีความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 1.1.1.2) มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และ 1.1.2) คุณลักษณะด้านความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ได้แก่ 1.1.2.1) มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ 1.1.2.2) มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้ 1.1.2.3) มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ 1.1.2.4) มีความรู้ในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการ และ 1.1.2.5) มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 1.2) คุณลักษณะด้านเจตคติของผู้สำเร็จการศึกษามี 3 คุณลักษณะคือ 1.2.1) มีคุณธรรมจริยธรรม 1.2.2) มีทัศนคติรักความยุติธรรม และ 1.2.3) มีจิตสาธารณะ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 1.3) คุณลักษณะด้านทักษะมี 6 คุณลักษณะคือ 1.3.1) มีทักษะการวิเคราะห์ การตีความ และการให้ความเห็นเชิงวิชาการ รวมทั้งทักษะการให้คำปรึกษาเชิงธุรกิจ 1.3.2) ทักษะการใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสาร (ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ) 1.3.3) มีทักษะการใช้เทคโนโลยี 1.3.4) มีทักษะการบริหารงานและบุคคล 1.3.5) มีทักษะในการสร้างนวัตกรรม และ 1.3.5) มีทักษะผู้ประกอบการ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.-Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: วัตุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: วัตุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)								
1.	คุณลักษณะด้านความรู้ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. ความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่ 1.1 มีความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 1.2 มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม 2. ความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ได้แก่ 2.1 มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ 2.2 มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้ 2.3 มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ 2.4 มีความรู้ในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการ และ 2.5 มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: วัตถุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)								
2.	คุณลักษณะด้านเจตคติของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีคุณธรรมจริยธรรม 2. มีทัศนคติรักความยุติธรรม 3. มีจิตสาธารณะ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	คุณลักษณะด้านทักษะของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีทักษะการวิเคราะห์ การตีความ และการให้ความเห็นเชิงวิชาการ รวมทั้งทักษะการให้คำปรึกษาเชิงธุรกิจ 2. ทักษะการใช้ภาษาเพื่อการติดต่อ สื่อสาร (ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ 3. มีทักษะการใช้เทคโนโลยี 4. มีทักษะการบริหารงานและบุคคล 5. มีทักษะในการสร้างนวัตกรรม 6. มีทักษะผู้ประกอบการ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

1.3 ประเด็นเรื่องโครงสร้างหลักสูตร

โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับและวิชาเลือก) และหมวดวิชาเลือกเสรี มีรายละเอียดดังนี้

1) โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า 1.1) กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีความใกล้เคียงต่อเนื่องสามารถรวมเป็นกลุ่มเดียวกันและบูรณาการสาระสำหรับการศึกษาเข้าด้วยกันได้ โดยสาระที่ศึกษาควรเป็นสาระที่สร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสาระเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 1.2) กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ควรมุ่งการศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะที่ติดตัวไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อ (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 1.3) กลุ่มวิชาภาษาไทย เป็นสาระที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางนิติศาสตร์ การจัดสาระการศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการศึกษาทางนิติศาสตร์ เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การเรียงความและการเขียนในเชิงวิชาการ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 1.4) กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ ควรปรับสาระ คือ การจัดการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศสามารถติดต่อสื่อสารได้ภาษาใดภาษาหนึ่ง (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป								
1.	กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีความใกล้เคียงต่อเนื่อง สามารถรวมเป็นกลุ่มเดียวกันและบูรณาการสาระสำหรับการศึกษาเข้าด้วยกันได้ โดยสาระที่ศึกษาควรเป็นสาระที่สร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสาระเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ควรมุ่งการศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะที่ติดตัวไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อ	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป								
3.	กลุ่มวิชาภาษาไทย เป็นสาระที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางนิติศาสตร์ การจัดสาระการศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการศึกษาทางนิติศาสตร์ เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การเรียงความและการเขียนในเชิงวิชาการ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
4.	กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ ควรปรับสาระ คือ การจัดการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศสามารถติดต่อสื่อสารได้ภาษาใดภาษาหนึ่ง	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

2) โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า 2.1) กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมายต้อง เน้นการศึกษากฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาระวิชาที่ต่อเนื่องขึ้นไป ลักษณะสาระวิชาเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้งาน เช่น กฎหมายในชีวิตประจำวัน เน้นสาระที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมายที่ใช้ในการประกอบอาชีตทางกฎหมาย (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.2) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายนิติกรรมและสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้และกฎหมายลักษณะหนี้มีข้อพิพาททางคดีไม่มากนักควรนำมารวมเป็นหนึ่งสาระวิชาและเพิ่มจำนวนหน่วยกิต และระยะเวลาในการศึกษากฎหมาย (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.3) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายครอบครัวและมรดกมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในทางคดีควรนำมารวมกันเป็นหนึ่งสาระ และเพิ่มจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษา (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.4) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทนเพราะ เป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สัญญาไม่มีชื่อ เป็นต้น (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.5) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนอง เป็นสาระวิชาที่พบข้อพิพาทมากที่สุดเพราะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแพลตฟอร์ม (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.6) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิ และหน้าที่ของผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.7) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายการประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วย เพราะเป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.8) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระการศึกษาเกี่ยวกับตั๋วแลกเงินและตั๋วสัญญาใช้เงินเพราะปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งานแล้ว แต่คงยังศึกษาสาระเกี่ยวกับเช็คอยู่เช่นเดิม (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.9) กลุ่มวิชากฎหมายอาญา ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ควรศึกษาให้ครบทุกลักษณะของกฎหมายอาญาเพราะ เป็นกฎหมายที่เป็นพื้นฐานในการพิจารณาความผิดขั้นพื้นฐานเพื่อจะสามารถศึกษาต่อในกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้ และควรศึกษาในสาระเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.10) กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน

ควรศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางปกครองเป็นหลัก โดยเฉพาะข้อพิพาททางปกครองระหว่างรัฐและเอกชน และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เนื่องจากเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจริง และมีจำนวนมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเกิดข้อพิพาท หน้าที่คู่กรณี การดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ ตลอดจนการมีคำวินิจฉัยและการบังคับตามคำวินิจฉัย (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.11) กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ ต้องศึกษาเพิ่มเติมในสาระกฎหมายที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น (Mdn.=4.50, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.12) กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมที่เพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้าช่วย เช่น การสืบพยานผ่านระบบสารสนเทศ การฟ้องคดี การคัดสำเนาผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 2.13) กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ ควรศึกษาในสาระที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กฎหมายว่าด้วยผู้ลี้ภัย กฎหมายการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติ กฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อม (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 2.14) กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชนหรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม ค่านิยม (Mdn.-Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)								
1.	กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย 1. เน้นการศึกษากฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาระวิชาที่ต่อเนื่องขึ้นไป ลักษณะสาระวิชาเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้งาน เช่น กฎหมายในชีวิตประจำวัน 2. เน้นสาระที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมายที่ใช้ในการประกอบอาชีตทางกฎหมาย	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายนิติกรรมและสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้และกฎหมายลักษณะหนี้มีข้อพิพาททางคดีไม่มากนักควรนำมารวมเป็นหนึ่งสาระวิชาและเพิ่มจำนวนหน่วยกิต และระยะเวลาในการศึกษา	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายครอบครัว และมรดกมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในทางคดีควรนำมารวมกันเป็นหนึ่งสาระ และเพิ่มจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษา	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)								
4.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทนเพราะเป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สัญญาไม่มีชื่อ เป็นต้น	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
5.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนองเป็นสาระวิชาที่พบข้อพิพาทมากที่สุดเพราะ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์หรือ เครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์โดยมีแพลตฟอร์ม	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)								
6.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
7.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายการประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วยเพราะ เป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
8.	กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระการศึกษาเกี่ยวกับตั๋วแลกเงินและตั๋วสัญญาใช้เงินเพราะ ปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งานแล้ว แต่คงยังศึกษาสาระเกี่ยวกับเช็คอยู่เช่นเดิม	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)								
9.	กลุ่มวิชากฎหมายอาญา ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ควรศึกษาให้ครบทุกลักษณะของกฎหมายอาญาเพราะเป็นกฎหมายที่เป็นพื้นฐานในการพิจารณาความผิดขั้นพื้นฐานเพื่อจะสามารถศึกษาต่อในกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้ และควรศึกษาในสาระเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
10.	กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน ควรศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางปกครองเป็นหลัก เนื่องจากเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจริง โดยเฉพาะข้อพิพาททางปกครองระหว่างรัฐกับเอกชน และการตรวจสอบอำนาจรัฐ และมีจำนวนมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเกิดข้อพิพาท หน้าที่กรณี การดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ ตลอดจนการมีคำวินิจฉัยและการบังคับตามคำวินิจฉัย	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)								
11.	กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ ต้องศึกษาเพิ่มเติมในสาระกฎหมายที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น	4.50	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
12.	กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมที่เพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้าช่วย เช่น การสืบพยานผ่านระบบสารสนเทศ การฟ้องคดี การคัดสำเนาผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)								
13.	กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ ควรศึกษาในสาระที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กฎหมายว่าด้วยผู้ลี้ภัย กฎหมายการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติ กฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อม	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
14.	กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชนหรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

3) โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาเลือก) การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรจัดหรือเลือกตามความสนใจของผู้เรียนที่ยึดเอาการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคตเป็นเกณฑ์ในการเลือก คือ 3.1) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ 3.2) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3.3) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้า ที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน และ 3.4) กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น เช่น ผู้ที่สนใจเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.9

4) โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเลือกเสรี การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรเลือกเป็นการศึกษาในสาระทางกฎหมายที่จะเป็นแนวทางและความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพของผู้เรียน คือ 4.1) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ 4.2) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ 4.3) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน และ 4.4) กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น เช่น ผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) และหมวดวิชาเลือกเสรี

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย)								
1.	ควรจัดหรือเลือกตามความสนใจของผู้เรียนที่ยึดเอาการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคตเป็นเกณฑ์ในการเลือก คือ 1. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ 2. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน 4. กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น เช่น ผู้ที่สนใจเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	หมวดวิชาเลือกเสรี ควรเลือกเป็นการศึกษาในสาระทางกฎหมายที่จะเป็นแนวทางและความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพของผู้เรียน	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

1.4 ประเด็นเรื่องการประเมินผลการเรียนรู้

การประเมินผลการเรียนรู้ก่อนเรียน การประเมินผลการเรียนรู้เรียนและการประเมินผลการเรียนรู้หลังเรียนมีรายละเอียดดังนี้

1) การประเมินผลการเรียนรู้ก่อนเรียน การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา) (Mdn.=4.00, Mo.=4.00, IQR=1.00) 2) การประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างเรียน ควรใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้และทักษะ หรือพฤติกรรมอาจใช้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)(Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 3) การประเมินผลหลังเรียน ควรใช้เครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้ คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านหลักสูตร: การประเมินผลการเรียนรู้

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: การประเมินผลการเรียนรู้								
1.	การประเมินผลก่อนเรียน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)	4.00	4.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มาก	สอดคล้อง
2.	การประเมินผลระหว่างเรียน โดยใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้และทักษะ หรือพฤติกรรมอาจใช้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านหลักสูตร: การประเมินการเรียนรู้								
3.	การประเมินผลหลังเรียน โดยเครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้ คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

2. ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย 2 ประเด็น ได้แก่ 2.1 สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน และ 2.2 สำหรับบางรายวิชาที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยสรุปผลของความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้และความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรมีวิธีการสอนแบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนต้องแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามที่ตนเองสนใจ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) มีรูปแบบการสอน การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียนจะใช้รูปแบบการบรรยาย การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ หรือการใช้กรณีศึกษาก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) โดยใช้เทคนิคที่ใช้ในการสอนสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในชั้นเรียน โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำ การบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียนการใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสม (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และใช้วิธีการประเมินผลทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูป ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 2.2 สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนและผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) มีรูปแบบการสอนแบบการบรรยาย แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบอภิปราย การสัมมนา การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) โดยใช้เทคนิคการสอนได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม การใช้ปัญหาเป็นฐาน การสัมมนาหรือการอภิปราย (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และวิธีการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียนสามารถใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนคงเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็น

หลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน (Mdn.= 5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านการจัดการเรียนการสอน

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการจัดการเรียนการสอน: สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียนซึ่งต้องเป็นสาระวิชาที่เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายทั่วไป ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ทางกฎหมาย								
1.	ควรมีวิธีการสอน แบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนต้องแสวหาหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามที่ตนเองสนใจ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	รูปแบบการสอน การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียนจะใช้รูปแบบการบรรยาย การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ หรือการใช้กรณีศึกษาก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	เทคนิคที่ใช้ในการสอนสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในชั้นเรียน โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำ การบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียนการใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสม	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการจัดการเรียนการสอน: สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียนซึ่งต้องเป็นสาระวิชาที่เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายทั่วไป ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ทางกฎหมาย								
4.	การประเมินผลการเรียนรู้นั้นต้องใช้วิธีการประเมินทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูป ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน)	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
ด้านการจัดการเรียนการสอน: ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน								
1.	ใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียน หรือผู้สอนเป็นศูนย์กลาง	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	รูปแบบการสอนแบบการบรรยาย แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบอภิปราย การสัมมนา การศึกษากฎหมายเชิงคลีนิก	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	เทคนิคการสอนได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม การใช้ปัญหาเป็นฐาน การสัมมนา หรือการอภิปราย	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการจัดการเรียนการสอน: ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน								
4.	วิธีการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน สามารถใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนคงเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน	5.00	5.00	0.00	5.00-4.25	0.75	มากที่สุด	สอดคล้อง

3. ด้านการประเมินหลักสูตร ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ 3.1 การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร 3.2 การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร และ 3.3 การประเมินหลังการใช้หลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยสรุปผลของความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้และความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า 3.1.1 ขอบเขตการประเมินหลักสูตร คือ 3.1.1.1 ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ 3.1.1.2 วัตถุประสงค์ 3.1.1.3 คุณลักษณะการพึงประสงค์ และ 3.1.1.4 เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ละระดับ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 3.1.2 การประเมินการเชื่อมโยงของหลักสูตรกับ 3.1.2.1 การเชื่อมโยงกับเป้าหมายการศึกษาชาติ 3.1.2.2 การเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล 3.1.2.3 การเชื่อมโยงกับความต้องการของผู้เรียน 3.1.2.4 การเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต 3.1.2.5 การเชื่อมโยงกับมาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ และ 3.1.2.6 การเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่อีกสาระหนึ่ง (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 3.1.3 การประเมินลำดับการจัดเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อน และจากเนื้อหาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 3.1.4 การประเมินการถ่ายทอดความรู้คือ 3.1.4.1 มุ่งการนำความรู้สู่การแก้ปัญหา 3.1.4.2 มุ่งการบูรณาการสู่การปฏิบัติ และ 3.1.4.3 มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 3.1.4.4 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ หรือนวัตกรรมใหม่ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) โดยมีวิธีการประเมิน 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรกระบวน การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นหลักซึ่งใช้เครื่องมือในการประเมิน คือ แบบสนทนากลุ่ม แบบตรวจรายการ และแบบประเมินที่สร้างขึ้นโดยอ้างอิงทฤษฎีทางการวัดผลใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา) (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 3.2 การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร พิจารณาที่ 3.2.1 คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 3.2.2ผลผลิตทางการศึกษาคือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดซึ่งใช้ทั้งแบบ

สอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตรตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 3.3 การประเมินหลังการใช้หลักสูตรพิจารณาที่ 3.3.1 คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 3.3.2 ผลผลิตทางการศึกษา คือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ใช้วิธีการประเมิน 4 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด โดยต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบหลักสูตรว่ามีผลอย่างไร ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตร ตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านการประเมินหลักสูตร

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร								
1.	ขอบเขตการประเมินหลักสูตร คือ 1. ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ 2. วัตถุประสงค์ 3. คุณลักษณะการพึงประสงค์ 4. เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ละระดับ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	การประเมินการเชื่อมโยงของหลักสูตรกับ 1. การเชื่อมโยงกับเป้าหมายการศึกษาชาติ 2. การเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล 3. การเชื่อมโยงกับความต้องการของผู้เรียน 4. การเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต 5. การเชื่อมโยงกับมาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ และ 6. การเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่อีกสาระหนึ่ง	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
3.	การประเมินลำดับการจัดเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อน และจากเนื้อหาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร								
4.	การประเมินการถ่ายทอดความรู้ คือ 1. มุ่งการนำความรู้สู่การแก้ปัญหา 2. มุ่งการบูรณาการสู่การปฏิบัติ 3. มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 4. มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
5.	วิธีการประเมินโดยการประเมิน 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นหลักซึ่งใช้เครื่องมือในการประเมิน คือ แบบสนทนากลุ่ม แบบตรวจรายการ และแบบประเมินที่สร้างขึ้นโดยอ้างอิงทฤษฎีทางการวัดผล ให้เกณฑ์เชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร								
1.	พิจารณาที่ 1. คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 2.ผลผลิตทางการศึกษา คือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่องคือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตรตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินหลังการใช้หลักสูตร								
1.	เพื่อตรวจสอบ 1. ผลการดำเนินของการบริหารหลักสูตรทั้งระบบว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ และ 2.ต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบหลักสูตรว่ามีผลอย่างไร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	ใช้วิธีการประเมินช่วยตัดสินใจ โดยมีแบบสนทนากลุ่ม แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือการประเมิน ที่มีเกณฑ์การตัดสินเป็นเกณฑ์ที่ผู้ประเมินสร้างขึ้นซึ่งเป็นการช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินของหลักสูตร	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

4. ด้านอาจารย์ผู้สอน ประกอบด้วย 2 ประเด็น ได้แก่ 4.1 คุณสมบัติทั่วไปของผู้สอน และ 4.2 คุณสมบัติเฉพาะของผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยสรุปผลของความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้และความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีรายละเอียดดังนี้

4.1 คุณสมบัติทั่วไปของอาจารย์ผู้สอน การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้สอนควร 4.1.1 สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยปริญญาโททางกฎหมาย 4.1.2 มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ 4.1.3 มีคุณธรรมจริยธรรม และ 4.1.4 มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน (Mdn.=4.50, Mo.=4.00, IQR=1.00) และ 4.2 คุณสมบัติเฉพาะของอาจารย์ผู้สอนควร 4.2.1 มีความรู้ความสามารถกฎหมายเฉพาะทาง (special law) สาขาใดสาขาหนึ่ง 4.2.2 สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตย์ไทย 4.2.3 มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา 4.2.4 มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน 4.2.5 ประกอบหรือเคยประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย 4.2.6 มีความรู้ด้านสถานประกอบการและผู้ประกอบการ ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านอาจารย์ผู้สอน

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.- Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านอาจารย์ผู้สอน								
1.	คุณสมบัติทั่วไป 1. สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยปริญญาโททางกฎหมาย 2. มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ 2. มีคุณธรรมจริยธรรม 3. มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน	4.50	4.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	คุณสมบัติเฉพาะ 1. มีความรู้ความสามารถกฎหมายเฉพาะทาง (special law) สาขาใดสาขาหนึ่ง 2. สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตย์ไทย 3. มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา 4. มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน 5. ประกอบหรือเคยประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย และ 6. มีความรู้ด้านสถานประกอบการและผู้ประกอบการ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

5. ด้านนักศึกษา ประกอบด้วย 2 ประเด็น ได้แก่ 5.1 คุณสมบัติทั่วไปของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา และ 5.2 คุณสมบัติเฉพาะของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยสรุปผลของความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้และความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีรายละเอียดดังนี้

5.1 คุณสมบัติทั่วไปของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่านักศึกษาควร 5.1.1 สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า 5.1.2 มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ 5.1.3 มีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย และ 5.1.4 มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 5.2 คุณสมบัติเฉพาะของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษาควร 5.2.1 มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และ 5.2.2 มีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์ (Mdn.=4.50, Mo.=4.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านนักศึกษา

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านนักศึกษา								
1.	คุณสมบัติทั่วไป 1.สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า 2. มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ 3. มีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย 4. มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	คุณสมบัติเฉพาะ 1. มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และ 2. มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงระบบ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์	4.50	4.00	0.50	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

6. ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย 3 ประเด็น ได้แก่ 6.1 สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน 6.2 สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน และ 6.3 มีระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุง ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยสรุปผลของความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้และความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ มีรายละเอียดดังนี้

6.1 สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน การพิจารณาถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านงสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรมีสิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน คือ 6.1.1 สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยรองรับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 6.1.2 มีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้อต่อการศึกษา และ 6.1.3 มีระบบสารสนเทศ หรือเครือข่ายที่มีความมั่นคงมีเสถียรภาพทั้งฝั่งผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาครับและภาคส่ง (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) 6.2 สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอนคือ 6.2.1 ระบบการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านเนื้อหาและการวิจัยของสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐ เอกชนและหน่วยงานอิสระที่มีหน้าที่ทางกฎหมาย 6.2.2 อุปกรณ์หรือโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้งานทางด้านนิติศาสตร์ได้โดยตรง เช่น การสืบค้นคำพิพากษา คำวินิจฉัยต่าง ๆ การเตรียมคดีของทนายความ (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) และ 6.3 มีระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุง (Mdn.=5.00, Mo.=5.00, IQR=1.00) ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 ค่าฐานนิยม (Mo.) ค่ามัธยฐาน (Mdn.) ค่าควอไทล์ที่ 3 (Q3) และควอไทล์ที่ 1 (Q1) ค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่านิยม (Mdn.- Mo.) และพิสัยระหว่างควอไทล์ (IQR.) (EDFR รอบที่ 2 และ 3) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน								
1.	สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยรองรับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 2. มีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้อต่อการศึกษา 3. มีระบบสารสนเทศหรือเครือข่ายที่มีความมั่นคงมีเสถียรภาพทั้งฝั่งผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาครับและภาคส่ง	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง
2.	สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. ระบบการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านเนื้อหาและการวิจัย ของสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐเอกชนและหน่วยงานอิสระที่มีหน้าที่ทางกฎหมาย 2. อุปกรณ์ หรือโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้งานทางด้านนิติศาสตร์ได้โดยตรง เช่น การสืบค้นคำพิพากษา คำวินิจฉัยต่าง ๆ การเตรียมคดีของทนายความ	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) (EDFR รอบที่ 2 และ 3)	Mdn. ≥ 3.50	Mo.	Mdn.-Mo. ≤ 1.00	Q3-Q1	IQR. ≤ 1.50	โอกาสเป็นไปได้	แปลผล
ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน								
3.	มีระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุง	5.00	5.00	0.00	5.00-4.00	1.00	มากที่สุด	สอดคล้อง

4.3 ผลการประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (ขั้นตอนที่ 3)

ขั้นตอนการวิจัยนี้ เป็นการประเมินความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ และผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย จำนวน 5 คน ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการประเมินคืน จำนวน 5 ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ 100 ผู้วิจัยนำเสนอ ดังนี้

1. สถานภาพทั่วไปของผู้ประเมิน

ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตที่ทำการประเมินความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ประกอบด้วย

1.1 ผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คือ

1.1.1 รศ.ดร.มุนินทร์ พงศาปาน	คณบดีและอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
1.1.2 ผศ.ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา	ประธานสาขาและอาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
1.1.3 ผศ.สุวัตถิ์ ไกรสกุล	หัวหน้าสาขาและอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

1.2 ผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ คือ

1.2.1 นายสุชาติ ขวัญเกื้อ	ทนายความอาวุโส อนุญาโตตุลาการ ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงโทรคมนาคมแห่งชาติ บอร์ดกฎหมายองค์การคลังสินค้ากระทรวงพาณิชย์

1.3 ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย คือ

1.3.1 นายประเสริฐ เสียงสุทธิวงศ์	อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งตลิ่งชัน รองเลขาธิการสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 ค่าเฉลี่ย (mean: $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) ของระดับความเหมาะสม ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)		ระดับความเหมาะสม	
		$\bar{x}$	S.D.
1. ด้านหลักสูตร	ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร	4.51	0.56
	วัตถุประสงค์หลักสูตร	4.47	0.55
	โครงสร้างหลักสูตร	4.54	0.54
	การประเมินผลการเรียนรู้	4.53	0.55
เฉลี่ย		**4.51**	**0.55**
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน	สำหรับสาระวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน	4.60	0.53
	สำหรับสาระวิชาทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน	4.60	0.53
เฉลี่ย		**4.60**	**0.53**
3. ด้านการประเมินหลักสูตร	การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร	4.64	0.53
	การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร	4.70	0.50
	การประเมินหลังการใช้หลักสูตร	4.60	0.50
เฉลี่ย		**4.65**	**0.51**
4. ด้านผู้สอน	คุณสมบัติทั่วไป	4.60	0.55
	คุณสมบัติเฉพาะ	4.60	0.55
เฉลี่ย		**4.60**	**0.55**

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)		ระดับความเหมาะสม	
		$\bar{x}$	S.D.
5. ด้านนักศึกษา	คุณสมบัติทั่วไป	4.60	0.55
	คุณสมบัติเฉพาะ	4.60	0.55
เฉลี่ย		**4.60**	**0.55**
6. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน	4.60	0.55
	สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน	4.60	0.55
	ระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษา	4.45	0.59
เฉลี่ย		**4.55**	**0.56**
เฉลี่ยรวม		**4.59**	**0.54**

จากตารางที่ 4.16 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญพบว่า ระดับความเหมาะสมภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{x}$=4.59) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีระดับความเหมาะสมของด้านที่ 3 การประเมินหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$=4.65) รองลงมา คือ ระดับความเหมาะสมของด้านที่ 2 การจัดการเรียนการสอน ด้านที่ 4 ผู้สอน และด้านที่ 5 นักศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$=4.60) และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านที่ 1 หลักสูตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}$=4.51) ตามลำดับ

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เป็นการวิจัยเชิงอนาคต (futures research) ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ที่เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิคการวิจัยแบบ EFR (Ethnographic Futures Research) และเดลฟาย (Delphi) เข้าด้วยกัน กำหนดขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 9 ขั้นตอน คือ 1. กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย 2. ตรวจสอบกรอบแนวคิดการวิจัย 3. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ EDFR รอบที่ 1 เป็นการสัมภาษณ์แบบ EFR 4. วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล 5. สร้างแบบสอบถาม 6. การสอบถามผู้เชี่ยวชาญ EDFR รอบที่ 2 และ 3 7. วิเคราะห์ข้อมูล (ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 6) และเขียนภาพอนาคตทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) 8. การประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) และ 9. สรุปและนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยผู้วิจัยคัดเลือกทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่มีค่ามัธยฐาน (median) ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และมีแนวโน้มที่มีความสอดคล้องกันของความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ไม่เกิน 1.5 และค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยมไม่เกิน 1.00 แล้วนำมาเขียนภาพทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 การอภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 สรุปผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

5.1.1.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในอนาคต คือ

1) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์เข้มข้นขึ้นมากเนื่องจากประเทศต่าง ๆ ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจการค้าการลงทุนเสรีกันอย่างกว้างขวาง ความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีหลากหลายสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งได้ทำให้โลกเชื่อมต่อถึงกันได้ง่ายขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้นสินค้า บริการ เงินทุน ผู้คน และข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้รวมถึงเทคโนโลยีมีการเคลื่อนย้ายถึงกันและข้ามพรมแดนกันได้ง่ายและกระจายทั่วถึง

2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม โครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมสูงวัยที่แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกที่สำคัญมากขึ้นในอนาคต เป็นความเสี่ยงจากการขาดแคลนแรงงานและภาระด้านงบประมาณที่สูงขึ้นผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และเป็นโอกาสการพัฒนาธุรกิจที่สนองความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาและการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการตอบโจทย์การดำรงชีวิตและการดำเนินธุรกิจรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม

3) การเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง เกี่ยวกับนโยบายทางการศึกษาที่ได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 เพื่อวางกรอบเป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคในการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และการพัฒนาประเทศ

4) การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีสถานการณ์และแนวโน้มเทคโนโลยีในระดับโลก การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคตจะพัฒนาอย่างก้าวกระโดดและส่งผลให้เกิดการพลิกโฉมของเศรษฐกิจและสังคมโลกขนานใหญ่ เทคโนโลยีที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในโลกมาจากฐานเทคโนโลยีสำคัญ 3 กลุ่ม คือ ฐานชีวภาพ ฐานดิจิทัล และฐานฟิสิกส์ โลกในอนาคตจึงเป็นโลกของนวัตกรรมที่ผสมผสานเทคโนโลยีทั้งสามกลุ่มนี้

ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ "เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก" (disruptive technology) เช่น OTT, IOT, blockchain เทคโนโลยีเปลี่ยนโลกที่มีบทบาทสำคัญในโลกปัจจุบันและในอนาคต อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ (1) กลุ่มเทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ (2) กลุ่มเทคโนโลยีการแพทย์และเทคโนโลยีชีวภาพ (3) กลุ่มเทคโนโลยีพลังงาน มีการพัฒนาเทคโนโลยี เกิดธุรกิจและบริการโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จะนำไปสู่การพัฒนาระบบอัตโนมัติ และปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence and automatic systems) ที่เป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งด้วยอินเทอร์เน็ต (internet of things: IoT)

5) การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เช่น ภัยธรรมชาติ หรือโรคระบาด เป็นต้น ชี้ให้เห็นว่าทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีความสำคัญมาก ทั้งการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ (adaptability) ความเข้าอกเข้าใจผู้อื่น มี global mindset มองตัวเองเป็นพลเมืองโลก และมองผู้อื่นด้วยความเชื่อมโยงกันในระดับโลก มีความสามารถในการแก้ไขสถานการณ์เวลาเจอเหตุการณ์ไม่คาดฝัน (resilient) รวมถึงเรื่องความรู้ (literacy) ใหม่ ๆ เช่น ทักษะด้านดิจิทัล (digital literacy) หรือการเงิน (financial literacy) และทักษะการจัดการตัวเอง ภาวะผู้นำ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

โดยที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) คือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน และการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี คนเก่ง มีคุณภาพ พร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมให้เกิดสังคมผู้ประกอบการ การพัฒนาทักษะและความสามารถของแรงงาน โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ การเปลี่ยนบทบาทครู การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษา และการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในทศวรรษหน้าข้างหน้า (พ.ศ. 2563-2572) สรุปได้คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี 2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคม 3) การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดย

สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย 4) การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้าและการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคน หมายรวมถึงสถานศึกษาด้วย เรียกกันว่า ยุคอินเทอร์เน็ต หรือดิจิทัลดิสรัปชั่น (digital disruption) และ 5) การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ และโรคระบาด และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น สงคราม การก่อการร้าย เป็นต้น

5.1.2 สรุปผลการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ผลการวิเคราะห์ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้วยกระบวนการวิจัยแบบ EDFR รอบที่ 2 และ รอบที่ 3 จากผู้เชี่ยวชาญ 20 คน ตอบแบบสอบถามซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราประมาณค่า 5 ช่วงคะแนน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเพื่อหาค่ามัธยฐาน (median: Mdn.) ค่าฐานนิยม (mode: Mo.) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range: IQR) หรือค่าควอไทล์ที่ 3 ลบด้วยควอไทล์ที่ 1 (Q3-Q1) และค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่าฐานนิยม (Mdn.-Mo.) เป็นรายข้อเพื่อพิจารณาแนวโน้มที่เป็นไปได้ในระดับมากขึ้นไปกล่าวคือ แนวโน้มที่มีค่ามัธยฐาน (median) ตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และแนวโน้มที่มีความสอดคล้องกันของความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ไม่เกิน 1.5 สามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.2.1 แนวโน้มทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) มี 6 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การประเมินหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา และสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน แต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

1) ด้านหลักสูตร ประกอบด้วย ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร จำนวน 20 แนวโน้ม วัตถุประสงค์ของหลักสูตร จำนวน 3 แนวโน้ม โครงสร้างหลักสูตร จำนวน 20 แนวโน้ม และการประเมินผลการเรียนรู้ 3 แนวโน้ม ดังนี้

1.1) ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่

หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ การสร้างหลักสูตรควรมีจุดมุ่งหมายตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามภาวะการณ์

(2) ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี

(3) ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจะเกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกีได้

(4) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของด้านเศรษฐกิจที่เกิดการแข่งขันทางการค้าด้วยนวัตกรรมใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ซึ่งมีการผลิตสินค้าคุณภาพโดยอาศัยแรงงานฝีมือที่มีทักษะที่หลากหลาย และการย้ายขั้วอำนาจเศรษฐกิจโลกจากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่กลุ่มประเทศตลาดใหม่ (E7) คือ จีน อินเดีย บราซิล รัสเซีย อินโดนิเซีย เม็กซิโก และตุรกี ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

(5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคม เป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

(6) ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคม

(7)) ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

ทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคมได้

(8) ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุ (aging society) และสังคมที่มีความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และการดำรงชีวิต เรียกว่าพหุสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร

(9) การเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง คือ ที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ

(10) ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลไกตามกฎหมาย ที่มีอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติกำหนด

(11) ทำให้ผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และทักษะตรงตามความต้องการของสถานประกอบการณ์ (ผู้ใช้บัณฑิต) ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองด้านการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแล้วพร้อมสำหรับการทำงาน และตามความต้องการของผู้เรียนที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย

(12) ผู้บริหารและผู้สอนต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงที่มีทัศนะและความเชื่อทางการเมืองที่มีอิทธิพลมาจากสิทธิมนุษยชนที่เป็นสิทธิขั้นมูลฐานโดยสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการกระทำของรัฐเป็นเรื่องที่พลเมืองสามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ โดยผ่านกระบวนการและกลกตามกฎหมาย อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร

(13) การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี คือ กระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะด้านการสื่อสารและข้อมูลสารสนเทศทำให้เกิดทั้งรูปแบบสังคม

วัฒนธรรม การดำเนินธุรกิจแบบใหม่ ที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้าและการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคนการสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลง

(14) ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้า และการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคน

(15) ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้

(16) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและโมเดลทางธุรกิจใหม่ที่กิจการ สินค้าและการบริการ การใช้เอไอทำงานแทนคนว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร

(17) การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้

(18)ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ

(19) ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯได้

(20) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร

1.2) วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1) คุณลักษณะด้านความรู้ของผู้สำเร็จการศึกษามี 2 คุณลักษณะคือ

(1.1) คุณลักษณะด้านความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่

(1.1.1)) มีความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด

(1.1.2) มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

(1.2) คุณลักษณะด้านความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ได้แก่

(1.2.1) มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ

(1.2.2) ความรู้ด้านภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้

(1.2.3) มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

(1.2.4) มีความรู้ในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการ

(1.2.5) มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม

(2) คุณลักษณะด้านเจตคติของผู้สำเร็จการศึกษามี 3 คุณลักษณะ คือ

(2.1) มีคุณธรรมจริยธรรม

(2.2) มีทัศนคติรักความยุติธรรม

(2.3) จิตสาธารณะ

(3) คุณลักษณะด้านทักษะมี 6 คุณลักษณะ คือ

(3.1) มีทักษะการวิเคราะห์ การตีความ และการให้ความเห็นเชิงวิชาการ รวมทั้งการให้คำปรึกษาเชิงธุรกิจ

(3.2) มีทักษะการใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสาร (ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ)

(3.3) มีทักษะการใช้เทคโนโลยี

(3.4) มีทักษะการบริหารงานและบุคคล

(3.5) มีทักษะในการสร้างนวัตกรรม

(3.6) มีทักษะผู้ประกอบการ

1.3) โครงสร้างหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1) หมวดศึกษาทั่วไป

(1.1) กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่มีความใกล้เคียงต่อเนื่องสามารถรวมเป็นกลุ่มเดียวกันและบูรณาการสาระสำหรับการศึกษาเข้าด้วยกันได้ โดย

สาระที่ศึกษาควรเป็นสาระที่สร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสาระเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

(1.2) กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ควรมุ่งการศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะที่ติดตัวไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อ

(1.3) กลุ่มวิชาภาษาไทย เป็นสาระที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางนิติศาสตร์ การจัดสาระการศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการศึกษาทางนิติศาสตร์ เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การเรียงความและการเขียนในเชิงวิชาการ

(1.4) กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ ควรปรับสาระ คือ การจัดการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศสามารถติดต่อสื่อสารได้ภาษาใดภาษาหนึ่ง

(2) หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)

(2.1) กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมายต้อง เน้นการศึกษากฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาระวิชาที่ต่อเนื่องขึ้นไป ลักษณะสาระวิชาเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้งาน เช่น กฎหมายในชีวิตประจำวัน เน้นสาระที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมายที่ใช้ในการประกอบอาชีพทางกฎหมาย

(2.2) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายนิติกรรมและสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้และกฎหมายลักษณะหนี้มีข้อพิพาททางคดีไม่มากนักควรนำมารวมเป็นหนึ่งสาระวิชาและเพิ่มจำนวนหน่วยกิต และระยะเวลาในการศึกษากฎหมาย

(2.3) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายครอบครัวและมรดกมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในทางคดีควรนำมารวมกันเป็นหนึ่งสาระและเพิ่มจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษา

(2.4) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทนเพราะ เป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สัญญาไม่มีชื่อ เป็นต้น

(2.5) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนอง เป็นสาระวิชาที่พบข้อพิพาทมากที่สุด เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแพลตฟอร์ม

(2.6)) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น

(2.7) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายการประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วย เพราะเป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน

(2.8) กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระการศึกษาเกี่ยวกับตั๋วแลกเงินและตั๋วสัญญาใช้เงิน เพราะปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งานแล้ว แต่คงยังศึกษาสาระเกี่ยวกับเช็คอยู่เช่นเดิม

(2.9) กลุ่มวิชากฎหมายอาญา ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ควรศึกษาให้ครบทุกลักษณะของกฎหมายอาญาเพราะเป็นกฎหมายที่เป็นพื้นฐานในการพิจารณาความผิดขั้นพื้นฐานเพื่อจะสามารถศึกษาต่อในกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้ และควรศึกษาในสาระเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์

(2.10) กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน ควรศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางปกครองเป็นหลัก โดยเฉพาะข้อพิพาททางปกครองระหว่างรัฐกับเอกชน และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เนื่องจากเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจริง และมีจำนวนมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเกิดข้อพิพาทหน้าที่คู่กรณี การดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ ตลอดจนการมีคำวินิจฉัยและการบังคับตามคำวินิจฉัย

(2.11) กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ ต้องศึกษาเพิ่มเติมในสาระกฎหมายที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

(2.12) กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมที่เพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้าช่วย เช่น การสืบพยานผ่านระบบสารสนเทศ การฟ้องคดี การคัดสำเนาผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศ

(2.13) กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ ควรศึกษาในสาระที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กฎหมายว่าด้วยผู้ลี้ภัย กฎหมายการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติ กฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อม

(2.14) กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

(3) หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาเลือก)

(3.1) ควรจัดหรือเลือกตามความสนใจของผู้เรียนที่ยึดเอาการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคตเป็นเกณฑ์ในการเลือก

(3.1.1) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ

(3.1.2) ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(3.1.3) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้า ที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน

(3.1.4) กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น เช่น ผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน

(4) หมวดวิชาเลือกเสรี

(4.1) ควรเลือกเป็นการศึกษาในสาระทางกฎหมายที่จะเป็นแนวทางและความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพของผู้เรียน

(4.1.1) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ

(4.1.2) ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(4.1.3) ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้า ที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน

(4.1.4) กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น เช่น ผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน

1.4) การประเมินผลการเรียนรู้ ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1) การประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างใช้หลักสูตร ควรใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้และทักษะ หรือพฤติกรรมอาจใช้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการ

ประเมินผล คือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา

(2) การประเมินผลหลังเรียน ควรใช้เครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้ คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน

ส่วน (3) การประเมินผลการเรียนรู้ก่อนเรียน ควรใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา) ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มาก

2) ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน จำนวน 4 แนวโน้ม และสำหรับบางรายวิชาที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน จำนวน 4 แนวโน้ม ดังนี้

(1) สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1.1) ควรมีวิธีการสอน แบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนต้องแสวงหาหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามที่ตนเองสนใจ

(1.2) ควรมีรูปแบบการสอน การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียนจะใช้รูปแบบการบรรยาย การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ หรือการใช้กรณีศึกษาก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล

(1.3) โดยใช้เทคนิคที่ใช้ในการสอนสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในชั้นเรียน โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำ การบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียนการใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสม

(1.4) ควรใช้วิธีการประเมินผลทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูป ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน)

(2) สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(2.1) ควรใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนและผู้สอนเป็นศูนย์กลาง

(2.2) ควรมีรูปแบบการสอนแบบการบรรยาย แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบอภิปราย การสัมมนา การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก

(2.3) โดยใช้เทคนิคการสอนได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม การใช้ปัญหาเป็นฐาน การสัมมนา หรือการอภิปราย

(2.4) ควรใช้วิธีการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน สามารถใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนคงเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน

3) ด้านการประเมินหลักสูตร ประกอบด้วย การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร จำนวน 5 แนวโน้ม การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร จำนวน 2 แนวโน้ม และการประเมินหลังการใช้หลักสูตร จำนวน 2 แนวโน้ม ดังนี้

(1) การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1.1) ขอบเขตการประเมินหลักสูตร ได้แก่ ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ คุณลักษณะการพึงประสงค์ และเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ละระดับ

(1.2) การประเมินการเชื่อมโยงของหลักสูตรกับเป้าหมายการศึกษาชาติ, วัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล, ความต้องการของผู้เรียน, การประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต มาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ และการเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่อีกสาระหนึ่ง

(1.3) การประเมินลำดับการจัดเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อน และจากเนื้อหาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ

(1.4) การประเมินการถ่ายทอดความรู้ คือ การมุ่งการนำความรู้สู่การแก้ปัญหา มุ่งการบูรณาการสู่การปฏิบัติ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่

(1.5) วิธีการประเมิน 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวน การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นหลักซึ่งใช้เครื่องมือในการประเมิน คือ แบบสนทนากลุ่ม แบบตรวจรายการ และแบบประเมินที่สร้างขึ้นโดยอ้างอิงทฤษฎีทางการวัดผลใช้

เกณฑ์เชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)

(2) การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(2.1) ขอบเขตการประเมิน คือ การพิจารณาคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนและผลผลิตทางการศึกษา คือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่

(2.2) ใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความ ก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตร ตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

(3) การประเมินหลังการใช้หลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(3.1) ขอบเขตการประเมิน คือ การประเมินคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และผลผลิตทางการศึกษา คือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่

(3.2) ใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตรตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

4) ด้านอาจารย์ผู้สอน ประกอบด้วย คุณสมบัติทั่วไปของอาจารย์ผู้สอน จำนวน 2 แนวโน้ม และคุณสมบัติเฉพาะของอาจารย์ผู้สอน จำนวน 2 แนวโน้ม ดังนี้

(1) คุณสมบัติทั่วไปของอาจารย์ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1.1) สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยปริญญาโททางกฎหมาย

(1.2) มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ

(1.3) มีคุณธรรมจริยธรรม

(1.4) มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน

(2) คุณสมบัติเฉพาะของอาจารย์ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(2.1) มีความรู้ความสามารถกฎหมายเฉพาะทาง (special law) สาขาหนึ่งสาขาใด

(2.2) สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตย์ไทย

(2.3) มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา

(2.4) มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน

(2.5) ประกอบ หรือเคยประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย

(2.6) มีความรู้ด้านสถานประกอบการและผู้ประกอบการ

5) ด้านนักศึกษา ประกอบด้วย คุณสมบัติทั่วไปของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา จำนวน 2 แนวโน้ม และคุณสมบัติเฉพาะของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา จำนวน 2 แนวโน้ม ดังนี้

(1) คุณสมบัติทั่วไปของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1.1) สำเร็จการศึกษาอย่างน้อยมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า

(1.2) มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

(1.3) มีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย

(1.4) มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น

(2) คุณสมบัติเฉพาะของนักศึกษาก่อนเข้าศึกษา ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(2.1) มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

(2.2) มีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์

6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน จำนวน 1 แนวโน้ม สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอนจำนวน 1 แนวโน้ม และระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษา จำนวน 1 แนวโน้ม ดังนี้

(1) สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(1.1) ต้องมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยรองรับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล

(1.2) ต้องมีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้อต่อการศึกษา

(1.3) ต้องมีระบบสารสนเทศหรือเครือข่ายที่มีความมั่นคงมีเสถียรภาพทั้งฝั่งผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาครับและภาคส่ง

(2) สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด ได้แก่

(2.1) ควรมีระบบการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านเนื้อหาและการวิจัย ของสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐ เอกชนและหน่วยงานอิสระที่มีหน้าที่ทางกฎหมาย

(2.2) ควรมีอุปกรณ์ หรือโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้งานทางด้านนิติศาสตร์ได้โดยตรง เช่น การสืบค้นคำพิพากษา คำวินิจฉัยต่าง ๆ การเตรียมคดีของทนายความ

(3) ระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุงผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันและมีแนวโน้มเป็นไปได้มากที่สุด

5.2 การอภิปรายผล

ผู้วิจัยขอนำเสนอการอภิปรายทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยแบ่งประเด็นการอภิปรายออกเป็น 6 ประเด็นตามผลการวิจัย คือ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการประเมินหลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

5.2.1 ด้านหลักสูตร

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านหลักสูตรเกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้ในการสร้าง หรือพัฒนาหลักสูตรตามผลการวิจัย มีลักษณะเป็นข้อมูลหรือสารสนเทศที่เกี่ยวกับ 1) การเปลี่ยนแปลงบริบททางการเมืองนโยบายชาติซึ่งประเทศไทยปัจจุบันมีแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี คือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากร

มนุษย์ มีเป้าหมายให้คนไทยเป็นคนดี คนเก่ง มีคุณภาพ พร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมให้เกิดสังคมผู้ประกอบการ การพัฒนาทักษะและความสามารถของแรงงาน โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ การเปลี่ยนบทบาทครู การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษา และการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต 2) การเปลี่ยนแปลงบริบทเศรษฐกิจและสังคม นอกจากประเทศไทยจะกำหนดแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แล้วยังกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาประเทศไทย 3) การเปลี่ยนแปลงบริบทด้านเทคโนโลยีจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในโลกมาจากฐานเทคโนโลยีสำคัญ 3 กลุ่ม คือ ฐานชีวภาพ ฐานดิจิทัล และฐานฟิสิกส์ โลกในอนาคตจึงเป็นโลกของนวัตกรรมที่ผสมผสานเทคโนโลยีทั้ง 3 กลุ่มนี้ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ "เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก" (disruptive technology) เช่น OTT, IOT, blockchain เทคโนโลยีเปลี่ยนโลกที่มีบทบาทสำคัญในโลกปัจจุบันและในอนาคต อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ (1) กลุ่มเทคโนโลยีดิจิทัลและคอมพิวเตอร์ (2) กลุ่มเทคโนโลยีการแพทย์และเทคโนโลยีชีวภาพ (3) กลุ่มเทคโนโลยีพลังงาน มีการพัฒนาเทคโนโลยี เกิดธุรกิจและบริการโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล จะนำไปสู่การพัฒนาระบบอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ (artificial intelligence and automatic systems) ที่เป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งด้วยอินเทอร์เน็ต (internet of things: IoT) อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่อาจคาดหมายได้ เช่น ภัยสงคราม โรคระบาดและอื่น ๆ เหล่านี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างหลักสูตรที่ทำให้ผู้สร้างหลักสูตร หรือคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรต้องนำบริบทการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เพื่อผลิตคนหรือเตรียมพร้อมความรู้และทักษะของคนให้พร้อมสนองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิชัย วงษ์ใหญ่ (2554) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและวางแผนหลักสูตรได้ชัดเจน ได้แก่ 1) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรด้านเป้าหมายและอุดมการณ์ของชาติ 2) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางด้านเศรษฐกิจและสังคม 3) สิ่งที่กำหนดหลักสูตรทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นการสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยการอาศัยการค้นคว้าและแสวงหาข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Walker (Walker, 1971) ที่ปฏิเสธแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรด้วยการกำหนดสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักสูตรด้วยการอธิบายเชิงเหตุผลโดยปราศจากการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงมาก่อน วิธีการของ Walker เป็นวิธีการศึกษาแบบประจักษ์นิยม (empiricism) หรือเป็นวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ (naturalistic model) ซึ่งเป็นวิธีการที่เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ทางสังคม และผ่านกระบวนการพิจารณาไตร่ตรองอย่างเหมาะสมก่อนการตัดสินใจออกแบบหลักสูตร ถือว่าเป็นการวิเคราะห์ปัจจัย

ภายนอก คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 2) การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาและหลักสูตร และ 3) การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชา ถือเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตรที่ส่งผลให้สถาบันการศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรให้นำไปปฏิบัติได้จริงและบังเกิดผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามแนวคิดการสร้างและการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Skilbeck (Sklibeck, 1984) โดยที่ผลการวิจัยด้านหลักสูตรเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้นต้องเป็นไปตามสิ่งที่กำหนดหลักสูตรซึ่งเป็นสถานการณ์จากข้อเท็จจริงทางสังคม เพื่อผลิตบัณฑิตที่เป็นผลผลิตทางการศึกษาให้มีคุณลักษณะตามการเปลี่ยนแปลงของบริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่กำหนดคุณสมบัติบัณฑิตตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยมีคุณสมบัติด้านความรู้ (knowledge) ด้านเจตคติ (attitude) และด้านทักษะการปฏิบัติงาน (skill) สอดคล้องกับแนวคิดของ Bloom (1999) กล่าวว่า ทักษะทางสติปัญญาจะแสดงเป็นพฤติกรรม ที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความคิด การแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา คือ พุทธิพิสัย (knowledge) จิตพิสัย (affective/attitude) และทักษะพิสัย หรือทักษะกระบวนการ (process) ดังนั้นการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรต้องครอบคลุมพัฒนาการ 3 ด้านที่ต้องส่งเสริมในการจัดการเรียนการ สอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ พัฒนาการด้านความรู้ความคิด (cognitive development) พัฒนาการด้านจิตใจ (affective development) และพัฒนาการด้านทักษะ (psychomotor development) โดยผลการวิจัยด้านหลักสูตรที่เกี่ยวกับโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นผลสืบเนื่องกันในลักษณะของวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเป็นแนวทางในการเลือกเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามที่จุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เช่น วัตุประสงค์ของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตที่กำหนดให้มีคุณลักษณะด้านความรู้ประการหนึ่ง ได้แก่ มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นโครงสร้างหลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ก็ต้องเลือกสาระ เนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี (กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลง (กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์) ส่วนหมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับด้านกฎหมาย) ต้องจัดสาระการศึกษากลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของทัศนีย์ เศรษฐพงษ์ (2562) ที่กล่าวว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือได้ว่าเป็นทิศทางของการจัดการศึกษา ช่วยในการเลือกเนื้อหาและ

กิจกรรม ตลอดจนใช้ในการประเมิน นอกจากนี้ยังเป็นส่วนที่จะทำให้ผู้สอนทราบว่าจะพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะอย่างไร การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะต้องทำหลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานแล้วว่า ควรจะดำเนินการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียนได้อย่างไร และต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศด้วย ส่วนเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เนื้อหาที่สมบูรณ์จะผนวกกับความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ทัศนคติเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทั้งความรู้ คุณลักษณะนิสัย ระบบความคิดที่เหมาะสมประกอบเข้าด้วยกันซึ่งผู้พัฒนาหลักสูตรจะดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระ จัดเรียงลำดับเนื้อหา และกำหนดเวลาเรียนที่เหมาะสมตามลำดับ ทั้งจากผลการวิจัยด้านหลักสูตรเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบด้วยการประเมินผลก่อนเรียนของผู้เรียน เพื่อเป็นการตรวจความรู้พื้นฐานของผู้เรียนก่อนนำเข้าสู่บทเรียน การประเมินผลระหว่างเรียนเพื่อเป็นการตรวจสอบพัฒนาของผู้เรียนหลังจากได้รับการศึกษามาระยะหนึ่ง ถือว่าเป็นการประเมินเพื่อพัฒนา (formative evaluation) โดยใช้เครื่องมือในการประเมิน คือ แบบทดสอบ การสังเกต การซักถาม เป็นต้น ส่วนการประเมินผลการเรียนรู้หลังเรียนจะกระทำเมื่อสิ้นสุดกระบวนการเรียนการสอนซึ่งเป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบผลการเรียน หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนตามระยะเวลาที่กำหนด โดยมากประเมินตอนปลายภาคเรียน โดยใช้แบบประเมินที่เป็นแบบทดสอบที่มีมาตรฐานจากการให้ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายทำการประเมินความยากง่ายของแบบทดสอบสอบ ซึ่งแบบทดสอบที่ดีต้องมีความยากง่ายปะปนกันทั้งข้อที่ง่าย ข้อปานกลาง และข้อยากที่สุดในแบบทดสอบชุดเดียวกัน และต้องมีความเป็นปรนัย คือ มีความชัดเจนถูกต้อง มีความเข้าใจตรงกัน โดยยึดเกณฑ์ทางวิชาการเป็นเกณฑ์ในการประเมินแบบทดสอบ และใช้เกณฑ์การวัดผลจากเกณฑ์เชิงปริมาณ และเกณฑ์เชิงคุณภาพในการตัดสินผลการเรียน กรณีจะใช้เกณฑ์ใดในการวัดผลนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้สอน หรือผู้ที่ทำการวัดว่าต้องการวัดสิ่งใด หากต้องการวัดความรู้ความเข้าใจก็อาจใช้เกณฑ์เชิงปริมาณสำหรับเครื่องมือที่เป็นแบบทดสอบ หรือหากต้องการวัดเจตคติก็อาจใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพสำหรับเครื่องมือที่เป็นแบบสังเกตุพฤติกรรม หรือหากต้องการวัดทักษะก็อาจใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ/คุณภาพสำหรับแบบวัดทักษะ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นกับผู้สอนว่าต้องการวัดผลสิ่งใดเป็นสำคัญซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย รัตนทองคำ (2554) ที่ว่าการประเมินผลการเรียนรู้ที่นิยมนั้นมี 2 ลักษณะ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาและการประเมินเพื่อสรุปผล และตัดสินผลการเรียนที่มีเกณฑ์ชัดเจน เช่น การตัดสินแบบอิงกลุ่มหรือการตัดสินแบบอิงเกณฑ์ โดยใช้เครื่องมือการวัดผลทางการศึกษาที่มีความเที่ยงตรง (validity) มีความเป็นปรนัย (objectivity) และมีความยากง่าย (difficulty) จึงจะเป็นเครื่องมือการวัดผลที่ดีที่สามารถวัดผลได้ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรคุณลักษณะเกี่ยวกับเจตคติ (attitude) ของผู้สำเร็จการศึกษานั้นพบว่ามี 3 คุณลักษณะ คือ มีคุณธรรมจริยธรรม มีทัศนคติรักความยุติธรรมและมีจิตสาธารณะ แต่คุณลักษณะดังกล่าวไม่ปรากฏในข้อมูลที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรซึ่งเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งในการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน ยิ่งเป็นการศึกษาในสาขาวิชานิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมของสังคมแล้ว คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ในเนื้อหาวิชาทางกฎหมาย เพราะคุณธรรมหรือความยุติธรรมนั้นสำคัญที่ผู้ใช้กฎหมายมิใช่ตัวบทกฎหมายที่บัญญัติไว้ สอดคล้องพุทธทางภิกขุ (2525) ที่เห็นว่าปัจจุบันการศึกษาเน้นแต่เรื่องความรู้แก่ผู้เรียน โดยละเลยการปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งการจัดการศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรมกับเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่กำหนดหลักสูตรกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแล้วต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน เพราะการกำหนดวัตถุประสงค์ของต้องพิจารณาถึงสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นของผู้เรียนและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มาก่อนในลำดับต้นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Taba (Taba, 1962), Oliva (Oliva,1982), Walker (Walker, 1971), Sklibeck (Sklibeck,1984) ดังนั้น สิ่งที่กำหนดหลักสูตรต้องมีประเด็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอีกประการหนึ่งที่ใช้เป็นข้ออมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่กำหนดหลักสูตรตามแนวคิดของวิชัย วงษ์ใหญ่ (2554)

5.2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านการจัดการเรียนการสอน วิธีการสอนโดยผลการวิจัยนั้นกำหนดวิธีการสอนสำหรับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เน้นวิธีการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทั้งการจัดการเรียนแบบมีผู้สอนและไม่มีผู้สอนในชั้นเรียน อย่างไรก็ตามก็ควรมีการยืดหยุ่นปรับปรุงตามเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า และบริบทของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็ควรมีการยืดหยุ่นตามผู้เรียน ทั้งในเรื่องเนื้อหาสาระที่กำหนดให้เรียน และวิธีการที่ใช้ในการเรียนการสอน หมายรวมถึง รูปแบบ เทคนิคการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย โดยที่เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนต้องเป็นเรื่องที่ผู้เรียนสนใจแต่ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของเนื้อหาสาระของสาระวิชานั้นซึ่งสามารถเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ให้บูรณาการกับสาระวิชาอื่น หรือสาขาวิชาอื่นได้ ทั้งรูปแบบและเทคนิคการสอนก็สามารถบูรณาการรวมกันเป็นหลายวิชาได้ เช่น การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ การใช้กรณีศึกษา หรือการศึกษากฎหมายเชิงคลีนิก สามารถถอดการเรียนรู้ออกได้เป็นหลายสาระวิชา โดยให้ผู้สอนและผู้เรียนศึกษาปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายที่เกิดขึ้นจริง แล้วฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการให้

คำปรึกษาตลอดจนร่วมดำเนินคดีในรูปแบบสถานการณ์จำลอง ซึ่งผู้เรียนต้องสามารถสรุปหลักการได้เอง ต่อยอดความรู้เองได้สอดคล้องกับดวงนภา มกรานุรักษ์ (2554) ที่เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนต้องมีความยืดหยุ่นตามเทคโนโลยีและผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปที่เน้นการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการเป็นฐาน โดยการประเมินผลการเรียนรู้ใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การสังเกตพฤติกรรม การตรวจรายงาน การสรุปองค์ความรู้ หรือหลักการที่ผู้เรียนสรุปเอง มีการปฏิรูปการประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้วิธีการประเมินผลอื่นร่วมกับการทดสอบ เช่น การสังเกตพฤติกรรม การตรวจงาน การรายงานตนเอง การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบที่เน้นการปฏิบัติจริงสอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรโดยโรงเรียนเป็นผู้พัฒนาหลักสูตรเอง (School-Based Curriculum Development: SBCD) ของ Sklibeck (Sklibeck,1984) ที่เห็นว่าการประเมินการเรียนรู้ (assessment) เป็นการตัดสินคุณค่าในศักยภาพการเรียนรู้และการปฏิบัติของผู้เรียนรู้ ส่วนการประเมินผล (evaluation) หมายถึง การรวบรวมหลักฐานเพื่อนำมาตัดสินคุณค่าเกี่ยวกับหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การออกแบบ การนำไปใช้ รวมทั้งผลการปฏิบัติ หรือผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งการประเมินการปฏิบัติของผู้เรียนเป็นการกำหนดเกณฑ์ที่ผู้เรียนต้องบรรลุ เช่น การกำหนดชิ้นงาน การสังเกต การบันทึกการทำงาน การสอน การรายงานผล การประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องมีแนวทางที่หลากหลายเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาและขอบเขตของสาระวิชา

5.2.3 ด้านการประเมินหลักสูตร

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านการประเมินหลักสูตร สำหรับการประเมินหลักสูตรก่อนการใช้หลักสูตรที่มักเรียกว่าเป็นการประเมินเอกสารหลักสูตรสอดคล้องกับใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) อ้างในไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2550) ที่จำแนกวิธีการประเมินหลักสูตรตามระยะเวลาในการประเมิน ผลการวิจัยนั้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับตัวผู้เรียนทั้งในเรื่องของ 1) ขอบเขตของหลักสูตรที่ประเมิน ได้แก่ มาตรฐานผลการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร เนื้อหาและระยะเวลาที่กำหนดให้เรียน 2) ความเชื่อมโยงของหลักสูตรที่เชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรกับเป้าหมายการศึกษาชาติ วัตถุประสงค์หลักสูตรกับเนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ ความต้องการของผู้เรียน การประกอบอาชีพของผู้เรียน และมาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ 3) ลำดับของเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนจากง่ายไปซับซ้อนและพื้นฐานสู่การปฏิบัติ 4) การเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่สาระวิชาหนึ่ง และ 5) การถ่ายโอนความรู้ที่เน้นความรู้สู่การปฏิบัติและการแก้ปัญหา และผู้เรียนสามารถสรุปและสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องมารุต พัฒผล (2558) เกี่ยวกับแนวทางการกำหนดกรอบการประเมินเอกสารหลักสูตรก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ คือ ประเด็นเรื่อง จุดมุ่งหมาย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายเฉพาะ การแบ่งระดับคะแนน คุณลักษณะของผู้เรียน

การเรียนการสอน การประเมินผลการเรียนรู้และหลักสูตร และผลผลิตของหลักสูตร แต่การประเมินหลักสูตรนั้นนอกจากจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับตัวผู้เรียน ก็ควรพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรกับสถาบันผู้จัดการศึกษาว่าหลักสูตรที่สร้าง หรือพัฒนาขึ้นมามีจุดอ่อน จุดแข็งของหลักสูตรอย่างไร มีความเป็นได้ คุ้มทุนการดำเนินการหรือไม่ สอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ Scriven (1967) ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่า และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานซึ่งเขาเชื่อว่า การประเมินจะขาดความสมบูรณ์ ถ้านักประเมินได้พิจารณาด้านคุณค่าที่ได้รับการเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของโครงการ มี 3 สิ่งที่ต้องพิจารณา คือ 1) ความเป็นประโยชน์ที่นักประเมินต้องพิจารณาดูว่าสิ่งที่ได้ลงทุนไปมีประโยชน์มากน้อยเพียงใด คุ้มค่ากับค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปหรือไม่ 2) ขวัญกำลังใจ หรือคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญมากในการดำเนินโครงการ ควรพิจารณาว่า ผลของโครงการจะทำให้ขวัญกำลังใจ หรือคุณธรรมของผู้ร่วมโครงการเป็นอย่างไร และ 3) ค่าใช้จ่ายเป็นเรื่องสำคัญมากแต่นักประเมินไม่ค่อยให้ความสนใจ เนื่องจากมีความยุ่งยากในการประเมิน โดยที่การประเมินหลักสูตรก่อนการนำไปใช้เป็นการประเมินองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การประเมินความสัมพันธ์ระหว่างจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งมีแบบตรวจรายการและแบบวิเคราะห์เอกสารที่พิจารณาโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน และใช้เกณฑ์เพื่อพิจารณาคุณค่าของหลักสูตร เกณฑ์เชิงปริมาณ (เกณฑ์มาตรฐาน) และเกณฑ์เชิงคุณภาพ (เกณฑ์การตัดสินตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการประเมินที่อยู่บนพื้นฐานของตรรกวิทยา) ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการประเมินของ Tyler อ้างในใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539), ธำรง บัวศรี (2542) และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2550) ที่เป็นการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (gold base) โดยการเปรียบเทียบว่าพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ ใช้การวิเคราะห์รายละเอียดขององค์ประกอบของกระบวนการจัดการศึกษา 3 ส่วน คือ จุดมุ่งหมายการศึกษา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ส่วนการประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร ตามผลการวิจัยเป็นการประเมินในประเด็นเกี่ยวกับ 1) การประเมินกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 2) การประเมินผลผลิตของหลักสูตรว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ อย่างไรก็ตามการประเมินหลักสูตรมีประเด็นที่ควรให้ความสำคัญในการประเมิน คือ การประเมินระบบบริหารหลักสูตร และวิธีการนิเทศกำกับดูแลการใช้หลักสูตรว่ามีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร และจะมีวิธีการในการแก้ไขอย่างไร สอดคล้องแนวคิดของใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ที่เห็นว่าสิ่งที่ต้องประเมินในการประเมินหลักสูตรประการหนึ่ง คือ การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรที่นำไปใช้กับสถานการณ์จริงใช้ได้ดีเพียงใด การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรทำอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอย่างไนในการใช้

หลักสูตร เพื่อจะได้ปรับปรุงให้ดีขึ้น และสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิผล และประสิทธิภาพ โดยวิธีการประเมินอาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสอบถามผู้ใช้หลักสูตร ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหาร และผู้เรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการประเมินโดยยึดจุดมุ่งหมาย 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของการศึกษา การจัดประสบการณ์เรียนรู้ และการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน และใช้เกณฑ์เพื่อพิจารณาคุณค่าของหลักสูตร เกณฑ์เชิงปริมาณ (เกณฑ์มาตรฐาน) และเกณฑ์เชิงคุณภาพ (เกณฑ์การตัดสินตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการประเมินที่อยู่บนพื้นฐานของตรรกวิทยา) ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการประเมินของ Tyler อ้างในใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539), ธำรง บัวศรี (2542) และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2550) ที่เป็นการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (gold base) และการประเมินหลักสูตรหลังการใช้หลักสูตรเป็น 1) การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์หลักสูตร ปรัชญาหลักสูตร คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน อุดมการณ์การศึกษาชาติ และกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลการเรียนรู้ 2) การตรวจสอบคุณภาพผู้เรียน (คุณภาพบัณฑิต) ที่เป็นผลมาจากการจัดการเรียนการสอน จากผู้ใช้บัณฑิต และข้อมูลของผู้สำเร็จการศึกษา คือ การประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินระบบหลักสูตรที่เป็นการประเมินหลักสูตรในภาพรวมกันทั้งระบบพร้อมกันไป เพราะการประเมินแต่ละส่วนอาจทำให้มองเห็นภาพรวมไม่ชัดเจน จึงต้องประเมินหลักสูตรทั้งระบบ เพราะการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร และการประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรเป็นสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตามแนวคิดในการประเมินหลักสูตรของใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องประเมินในการประเมินหลักสูตร

5.2.4 ด้านอาจารย์ผู้สอน

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านอาจารย์ผู้สอน จากผลการวิจัยพบว่า คุณสมบัติทั่วไปของอาจารย์ผู้สอนควรสำเร็จการศึกษาอย่างน้อยปริญญาโททางกฎหมาย และมีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ สอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ.2558 ข้อ 10 ว่าด้วย จำนวน คุณวุฒิ และคุณสมบัติอาจารย์ในที่กล่าวถึงอาจารย์ผู้สอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต กำหนดว่า อาจารย์ผู้สอน อาจเป็นอาจารย์ประจำ หรืออาจารย์พิเศษที่มีคุณวุฒิขั้นต่ำปริญญาโท หรือเทียบเท่า หรือมีตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ในสาขาวิชานั้นหรือสาขาวิชาที่สัมพันธ์กัน หรือในสาขาวิชาของรายวิชาที่สอน สำหรับกรณีอาจารย์พิเศษนั้นแม้จะได้รับการยกเว้นคุณวุฒิทางการศึกษาขั้นปริญญาโท แต่กำหนดคุณวุฒิขั้นต่ำ คือ ปริญญาตรีและมีประสบการณ์สอนไม่น้อย 6 ปี อย่างไรก็ตามการที่จำกัดชั่วโมงการสอนเพียงร้อยละ 50 ของรายวิชาแล้วต้องมีอาจารย์ประจำเป็นผู้รับผิดชอบรายวิชานั้น เห็นว่าการจำกัดชั่วโมงการสอนของอาจารย์

พิเศษเพียงร้อยละ 50 ของรายวิชา อาจทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทางด้านปฏิบัติงานที่จะได้รับจากการถ่ายทอดโดยผ่านผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำการสอนอาจไม่เพียงพอ ยิ่งเป็นความรู้และประสบการณ์ทางด้นกฎหมายและวิธีพิจารณาคดีต่าง ๆ ในศาลตั้งแต่ชั้นต้นจนถึงศาลฎีกา หรือแม้กระทั่งกระบวนการดำเนินว่าด้วยเรื่องการว่าความ การจัดทำเอกสารต่าง ๆ ทางคดี ล้วนต้องอาศัยประสบการณ์ของอาจารย์พิเศษที่ปฏิบัติงานด้านนั้น ๆ หากผู้สอนเป็นอาจารย์ประจำ อาจถ่ายทอดความรู้ทางการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงได้ไม่เชี่ยวชาญเท่าผู้ที่ปฏิบัติงานจริง ส่วนกรณีคุณสมบัติเฉพาะของอาจารย์ผู้สอนนั้น ควรสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตย์ไทย เพราะการจัดการเรียนการสอนในระดับเนติบัณฑิตมุ่งเน้นที่การนำกฎหมายไปใช้ในการปฏิบัติงาน การที่อาจารย์ประจำสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตย์ไทยจะช่วยส่งเสริมให้อาจารย์มีทั้งความรู้ทางทฤษฎี และทางปฏิบัติที่สามารถนำมาถ่ายทอดให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการศึกษาทางกฎหมายโดยแท้จริง ที่สำคัญอาจารย์ประจำควรเคยประกอบอาชีพทางกฎหมายมาบ้างเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงการนำข้อกฎหมายไปปรับใช้กับข้อเท็จจริง เพื่อสร้างเป็นประสบการณ์แล้วถ่ายทอดผ่านผู้เรียน เพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน แม้อาจารย์ประจำจะมีความรู้ทางกฎหมายเป็นหลัก แต่เมื่อเข้ามาทำหน้าที่เป็นอาจารย์ผู้สอนก็ควรมีความรู้ทางด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษา เพื่อจะได้เข้าใจองค์ประกอบของการจัดการศึกษาทั้งวิธีการสอน รูปแบบการ เทคนิคการสอน และวิธีการประเมินผลผู้เรียนสอดคล้องกับทิศนา แขมมณี (2545) ว่าการจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยให้ทั้งผู้สอน และผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การจัดการเรียนการสอนจะเน้นที่การมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยพิจารณาจากหลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน วิธีการสอน และการประเมินผล ตลอดจนสื่อการเรียนการสอน เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ปฏิเสธไม่ได้การเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะด้านหลักสูตรและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ต้องการผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ มีคุณธรมจริยธรรม และทักษะต่าง ๆ นั้น ผู้สอนจึงเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการ เป็นต้น

5.2.5 ด้านนักศึกษา

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านนักศึกษา การเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีทางกฎหมายหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของประเทศไทยนั้น อย่างน้อยต้องสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าขึ้นไป แต่สิ่งที่ต้องยอมรับและไม่อาจปฏิเสธได้ คือ การศึกษากฎหมายของประเทศไทยเป็นการศึกษาโดยใช้ภาษาไทย (ยกเว้นหลักสูตรภาษาอังกฤษ) ดังนั้นพื้นฐานความรู้ด้านภาษาไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการศึกษาทางกฎหมายซึ่งนักศึกษา

ก่อนเข้าศึกษาในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตควรมีความรู้เกี่ยวภาษาไทยที่จะใช้ในการศึกษากฎหมาย เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การตีความและการเขียนเชิงวิชาการเพื่อนำเสนอความคิดประกอบทฤษฎีต่าง ๆ ที่สำคัญการศึกษากฎหมายเป็นเรื่องของการศึกษาเชิงเหตุผล ที่ต้องใช้การวิเคราะห์ทั้งข้อกฎหมายและข้อเท็จจริงในทางคดี ทำให้ผู้ที่จะเข้าศึกษาต่อหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตควรมีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผล หรือตรรกศาสตร์ และต้องมีเจคติที่ดีต่อกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย ซึ่งอาจพิจารณาได้จากการแสดงออกทางกฎหมาย เช่น การร่วมการเลือกตั้งสภานักเรียน การรู้รับสิทธิหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น

5.2.6 ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนในโลกยุคดิจิตอล (digital age) ที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญ และเป็นตัวเชื่อม หรือเป็นอำนวยความสะดวก (facilitator) ให้กับการจัดการเรียนการสอนทำให้สถานศึกษาหลายแห่งเกิดการปรับตัวและเตรียมความพร้อมทางด้านเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (knowledge based society) ที่ไม่จำกัดมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดเวลาจึงทำให้การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงบุคคลและสถานที่ สำหรับการจัดการศึกษาในยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ความรู้ต่าง ๆ อยู่ในระบบสารสนเทศนั้น สถาบันการศึกษาจำเป็นต้องมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยนอกจากตำราเรียนในรูปแบบหนังสือที่ใช้กันในหมู่ผู้ศึกษากฎหมายปัจจุบัน เช่น การเรียนการสอนโดยใช้ระบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) หรือการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์โดยใช้โปรแกรม หรือแอพพลิเคชั่น (application) ต่าง ๆ จำเป็นที่สถาบันการศึกษาต้องมีระบบสนับสนุนผู้สอนและนักศึกษา เช่น การจัดการอบรมการใช้โปรแกรม หรือแอพพลิเคชั่น เพื่อการจัดการเรียนการสอน ในกรณีที่โปรแกรม หรือแอพพลิเคชั่น เหล่านั้นเป็นโปรแกรม หรือแอพพลิเคชั่นที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นฟรีแวร์ (freeware) หมายถึง ซอฟต์แวร์ที่สร้างขึ้นและสามารถนำไปใช้ได้ในทุกจุดประสงค์โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย สถาบันการศึกษาต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกเหล่านั้นแก่อาจารย์ผู้สอน เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกสำหรับการจัดการเรียนการสอนภายใต้การเรียนการสอนผ่านระบบสารสนเทศที่ออนไลน์ อย่างไรก็ตามด้วยทรัพยากรและการเข้าถึงการศึกษาออนไลน์ของผู้เรียนแต่ละคนที่มีไม่เท่าเทียม จึงเป็นภาระหน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่ต้องจัดเตรียมและแก้ปัญหาสำหรับผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ด้วยการจัดอุปกรณ์และสถานที่สำหรับบุคคลเหล่านั้น โดยอุปกรณ์และเทคโนโลยีการสื่อสารต้องมีความมั่นคง มีเสถียรภาพเพียงพอต่อการจัดการศึกษาออนไลน์ ส่วนกรณีการจัดการเรียนการสอน

ทางกฎหมายที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีทางกฎหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานด้านกฎหมาย เช่น การยื่นคำฟ้องอิเล็กทรอนิกส์ (e-filing) สถาบันการศึกษาควรจัดห้องเรียนในรูปแบบที่ใช้ระบบออนไลน์มาช่วยในการบริหารจัดการชั้นเรียน ห้องเรียนเสมือน (virtual classroom) จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ทันสมัย และเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนทางนิติศาสตร์สอดคล้องกับ นรรัชต์ ฝันเชียร (2562) ที่กล่าวว่า ห้องเรียนเสมือน (virtual classroom) คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการส่งเสริมการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ โดยใช้ช่องทางในระบบสื่อสารและอินเตอร์เน็ต ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงบทเรียนและเนื้อหาต่าง ๆ ได้โดยใช้คอมพิวเตอร์ หรือเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ได้ทุกที่ทุกเวลา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การสตรีมมิ่งหรือการถ่ายทอดสด คือ การถ่ายทอดสัญญาณภาพและเสียงจากการจัดการเรียนการสอนตามปกติ ลงในระบบโทรคมนาคมและเครือข่ายคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนที่อยู่นอกห้องเรียนได้รับชม และ 2) การจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ คือ ไม่จำเป็นต้องมีห้องเรียนเป็นต้นแบบในการกระจายสัญญาณผู้สอนสามารถสอนผ่านระบบออนไลน์ได้เลยบนเว็บไซต์ ซึ่งผู้เรียนสามารถเข้ามารับชมได้ตามความต้องการของผู้เรียนเองห้องเรียนเสมือน เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมและจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เสมือนกำลังเรียนอยู่ในห้องเรียน โดยอาศัยศักยภาพด้านเทคโนโลยีในการส่งเสริมและพัฒนา ผ่านซอฟแวร์ต่าง ๆ ที่ช่วยจัดการและควบคุมการทำงาน ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกันในลักษณะของความร่วมมือแบบต่างเวลา คือ ไม่จำเป็นต้องสื่อสารกันต่อหน้า อาจใช้อีเมลล์ หรือระบบแชท ช่วยให้สามารถติดต่อกันได้แม้มีเวลาว่างไม่ตรงกัน ด้วยจุดเด่นของห้องเรียนเสมือนนี้ ทำให้ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเดินทางมาเรียน สามารถเรียนรู้ได้จากอุปกรณ์สื่อสารผ่านการเชื่อมต่อตามความต้องการของตัวเอง อย่างไรก็ตามแม้จะมีอุปกรณ์ ระบบสารสนเทศ และสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยเพียงใด หากไม่มีระบบบริหารจัดการสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ อุปกรณ์ ระบบสารสนเทศ และสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยเหล่านั้นจะไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเลย เพราะระบบการบริหารสิ่งสนับสนุนจะเป็นเครื่องมือในการนำผู้เรียน ผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใช้เข้าถึงอุปกรณ์และระบบสารสนเทศ และสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยได้ โดยมีวิธีในการดำเนินตั้งแต่การวางแผนเพื่อตรวจสอบ หรือสำรวจความต้องการของผู้ใช้ การวางแผนการใช้งาน การประชาสัมพันธ์การใช้งาน การนำสื่อและอุปกรณ์เหล่านั้นมาใช้งานเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ และการประเมินผลเพื่อพัฒนาและปรับปรุงอุปกรณ์ ระบบสารสนเทศ และสื่อการเรียนการสอน

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงสภาพการบริหารจัดการของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เปิดสอนในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตโดยใช้เกณฑ์หน่วยงานที่สถาบันการศึกษานั้น

สังกัดอยู่สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ 1) สถาบันการศึกษาของรัฐ 2) สถาบันการศึกษาในกำกับของรัฐ 3) สถาบันการศึกษากลุ่มราชภัฏ และ 4) สถาบันการศึกษาเอกชน ซึ่งสถาบันการศึกษาเหล่านี้มีวิธีการบริหารงานแตกต่างกัน ดังนั้นการนำทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการประเมินหลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนไปใช้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของสถาบันเหล่านั้นด้วย โดยแต่ละสถาบันตามสังกัดสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายด้านตามที่สถาบันแต่ละสถาบันเห็นสมควรว่าเหมาะสมแก่การนำไปพัฒนาซึ่งไม่ขัดกับปรัชญาและอัตลักษณ์และวิธีการบริหารงานของตน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

(1) สำหรับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตร์ โดยเฉพาะการสร้าง หรือพัฒนาหลักสูตรควรจัดให้มีความร่วมมือกันอย่างแท้จริงในระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาประกอบด้วย สถาบันการศึกษา สภาวิชาชีพทางกฎหมาย และผู้ประกอบการ (ผู้ใช้บัณฑิต) ทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรให้ตรงกับความต้องการของของผู้ใช้บัณฑิต ซึ่งจะเป็นทิศทางในการพัฒนาและสร้างหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

(2) สำหรับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น ควรเน้นวิธีการสอน รูปแบบการสอน และเทคนิคการสอน ที่ทำให้ผู้เรียนมีทั้งคุณสมบัติด้านความรู้ทางวิชาการ และทักษะในการปฏิบัติงานไปพร้อมกัน เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีคุณสมบัติตรงตามความต้องการของสภาวิชาชีพและสถานประกอบการ

(3) สำหรับการจัดการเรียนการสอน ด้านอาจารย์ผู้สอน นอกจากจะมีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติที่ดีทางกฎหมายแล้ว ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งอาจใช้วิธีการฝึกอบรมก่อนเข้าทำงาน (pre-service training) การฝึกอบรมปฐมนิเทศ (orientation) การฝึกอบรมหลังเข้าทำงาน (in-service training) หรือการฝึกอบรมก่อนเลื่อนตำแหน่ง (pre-promotional training) ตามความเหมาะสม

(4) สำหรับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ด้านนักศึกษาก่อนเข้าศึกษาต่อหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตนั้น ควรจัดให้มีความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและสถาบัน อุดมศึกษา เพื่อการจัดการเรียนการสอนในสาระเนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนจะมีความรู้ความสามารถพื้นฐานเพียงพอสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต

(5) สำหรับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนนั้น ควรจัดให้มีทรัพยากรทางการศึกษาตรงกับความต้องการของหน่วยงานหรือหลักสูตรทางนิติศาสตร์ และนักศึกษาเป็นหลัก ที่สำคัญต้องสอดคล้องกับสภาพวิธีพิจารณาคดีของศาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับบัณฑิตจะสามารถปฏิบัติงานในหน่วยงานดังกล่าวได้

(6) สำหรับผลการทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต บัณฑิตในทศวรรษหน้า ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ด้านอาจารย์ผู้สอน ด้านนักศึกษา และด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในแต่ละประเด็นตามผลการวิจัย สถาบันการศึกษาสามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมโดยการพิจารณาจากประเภทของสถาบัน คือ สถาบันการศึกษาของรัฐ สถาบันการศึกษาในกำกับของรัฐ สถาบันการศึกษากลุ่มราชภัฏ และสถาบันการศึกษาเอกชน ที่มีปรัชญาการศึกษา และวิธีการดำเนินนโยบายการบริหารที่แตกต่างกัน เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตให้มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรมีการวิจัยต่อเนื่องโดยการวิจัยจำแนกแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการประเมินหลักสูตร ด้านอาจารย์ผู้สอน ด้านนักศึกษา และด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน โดยแยกการทำวิจัยเฉพาะการทำวิจัยแต่ละด้าน เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับอนาคตภาพการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา

(2) ควรมีการวิจัยเรื่องตัวชี้วัดความสำเร็จของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ว่ามีตัวชี้วัดความสำเร็จใดบ้าง เพื่อสร้างมาตรฐานการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา

(3) ควรมีการวิจัยทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยอนาคตด้วยเทคนิคอื่น ๆ เช่น การพิจารณาสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก เทคนิคการวิเคราะห์ผลกระทบแนวโน้ม การทำนายอนาคต วิสัยทัศน์ และการหยั่งรู้อย่างชาญฉลาด เป็นต้น เพื่อเป็นการยืนยันผลการวิจัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กอบชัย สังสิทธิสวัสดิ์. (10 ธันวาคม 2560). *กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมชี้แจงแนวโน้มเศรษฐกิจไทย. ในไตรมาสที่ 4 และมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจสตาร์ทอัพ.* เข้าถึงได้จาก http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/8674

กัญญา แช่มช้อย. (2560). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

กันต์ เอี่ยมอินทรา. (2563). *ผลกระทบจากโควิด-19 ต่อภาคการศึกษา.* เข้าถึงได้จาก https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/872053

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2548). *กฎหมายเศรษฐกิจ: รัฐควรแก้ไขอย่างรอบคอบและครบถ้วน.* เข้าถึงได้จาก http://www.kriengsak.com/node/944

_____. (2548). *เปิดโลกการศึกษา: เตรียมพร้อมอุดมศึกษาไทยรับเปิดเสรีการศึกษา. วัฏฏะการศึกษาวันนี้,* 8-15 กันยายน 2548.

_____. (2550). *แนวโน้มการศึกษาไทยในครึ่งทศวรรษหน้า.* เข้าถึงได้จาก http://www. kriengsak.com/node/1040.

_____. (2550). *วิเคราะห์ 5 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการศึกษาไทย.* เข้าถึงได้จาก http://www.kriengsak.com/node/1040

กรุงเทพธุรกิจ. (22 ตุลาคม 2558). ปฏิรูป (หลักสูตร) นักกฎหมายไทย รับความท้าทายอนาคต. *กรุงเทพธุรกิจ.* . เข้าถึงได้จาก www.bangkokbiznews.com/blog/ detail/635904

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งกระทรวงยุติธรรม. (2543). *วารสารยุติธรรม*, 15(3), 5-6. เข้าถึงได้จาก http://elib.coj.go.th/multim/serial/court/ court2543_15_3.pdf.

คำเพชร ภูริปริญญา. (2550). *การนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาไทยสู่การเป็นมหาวิทยาลัยระดับโลก.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต).กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จันทรชัย ถวิลพิพัฒน์กุล. (2558). *อนาคตภาพของรูปแบบการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการสร้างเสริมองค์กรสุขภาวะอย่างบูรณาการ.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จรัส สุวรรณเวลา. (2545). *วิกฤตอุดมศึกษาไทยและทางออกของปัญหา.* กรุงเทพฯ: ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย

จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2546). ปฏิบัติการวิจัยอนาคตด้วย EDFR. *วารสารครุศาสตร์.* 1(32), 1-19.

_____. (2559). *Twilight Program เรื่อง "การวิจัยเชิงอนาคต (Futures Research)".* กรุงเทพฯ: กองประเมินผลและการจัดการความรู้การวิจัย วช.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). *การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อลีนเพรส.

ฉ่ำ ทองคำวรรณ. (2512). *จารึกพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ 1.* พระนคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน. (2553). *การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของอาจารย์ในศูนย์การเรียนรู้โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา. (2530). *การพัฒนาหลักสูตร.* กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

ชาญเชาวน์ ไชยานุกิจ. (2556). *สิทธิพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตย.* เข้าถึงได้จาก https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/541887

ชัชวิทย์ อาภรณ์เทวัญ. (2555). *การจัดตารางสอน (ภาระงาน) ของอาจารย์.* เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Acer/Downloads/Documents/TeachingLoad.pdf

ชาญชัย แสวงศักดิ์ และวรรณชัย บุญบำรุง. (2543). *สาระน่ารู้เกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและของไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ.

ณรงค์ ใจหาญ. (2561 เมษายน 10). กฎหมายและนักนิติศาสตร์ในยุคไทยแลนด์ 4.0. *สยามรัฐ.* เข้าถึงได้จาก https://siamrath.co.th/n/24773

ถนัดกิจ จันกิเสน. (2563). *10 ปรากฏการณ์ที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในระยะเวลา 15 ปีข้างหน้า.* เข้าถึงได้จาก https://thestandard.co/10-phenomenon-in-thailand-society-in-15-years/

ทบวงมหาวิทยาลัย. (2544). *รายงานของสำนักกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน.* กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย

ทิศนา แขมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2551). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทีมข่าวการเมืองโพสต์ทูเดย์. (2560 กรกฎาคม 12). ปฏิรูปการศึกษาเสี่ยงปัญหาพายเรือในอ่าง. *โพสต์ทูเดย์.* เข้าถึงได้จาก https://www.posttoday.com /politic/ analysis/ 502783.

ไทยรัฐ. (22 กรกฎาคม 2560). วงสัมมนานักกฎหมาย 4.0 จี้สถาบันศึกษาปรับหลักสูตร-ศาลนำร่องฟ้องผ่านเน็ต. *ไทยรัฐ*. เข้าถึงได้จาก www.thairath.co.th/ content/ 1013042.

ธัญญาพร ก่องขันธ์. (2561). *การวิจัยและพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2511). *การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราช*. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี.

ธิดารัตน์ ถาบุตร, (2557). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร*. อุดรธานี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2543). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. อุบลราชธานี: สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี

นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2560). การปฏิรูปด้านการเรียนการสอนและการศึกษากฎหมาย (ตอนที่ 1). *บทบรรณาธิการ ครั้งที่ 347*. เข้าถึงได้จาก http://public-law.net/publaw/view. aspx?id =1980. [12 มิถุนายน 2561].

นิภา สืบกินร. (2547). *ระบบกฎหมายและระบบการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพทางกฎหมายในประเทศไทย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

เนติบัณฑิตยสภา. (2542). *100 ปีโรงเรียนกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: เนติบัณฑิตยสภา.

บัลลังก์ โรหิตเสถียร (บรรณาธิการ). (2561). *การอุดมศึกษาไทยในยุค 4.0*. เข้าถึงได้จาก https://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=50735&Key=news_Teerakiat

บุญมี เณรยอด. (2531). *หลักการพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2553). *การพัฒนาหลักสูตร Curriculum Development*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบญญาภา คงมาลัย. (2556). *รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการความรู้ของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต).กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปฏล นันทวงศ์ และไพโรจน์ ด้วงวิเศษ. (2543). *หลักสูตรและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. สงขลา: สถาบันราชภัฏสงขลา.

ปฐมพงศ์ ศุภเลิศ, (ม.ป.ป.). *การสอนซ่อมเสริมนั้นสำคัญไฉน*. เข้าถึงได้จาก https://www.gotoknow.org/posts/57970

ปทีป เมธาคุณวุฒิ. (2544). *หลักสูตรอุดมศึกษา: การประเมินผลและการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: นิชินแอดเวอร์ไทซิ่ง กรุ๊ฟ.

ปรัชญา เวสารัชช์. (2545). *ชุดฝึกอบรมผู้บริหาร: ประมวลสาระ.*เข้าถึงได้จาก suthep.crru.ac.th /book6/1.pdf

ปรานอม หยวกทอง. (2561). *ผลกระทบทางบวกจากเทคโนโลยีสารสนเทศ.* เข้าถึงได้จาก https://sites.google.com/site/kroonom/phlk-ra-thb-khxng-thekhnoloyisarsnthe

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). *การบริหารวิชาการ.* กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษา.

พัชราภรณ์ ดวงชื่น. (ม.ป.ป.). *เปลี่ยนมุมมองการบริหารองค์กรการศึกษาในโลก Disruptive.* เข้าถึงได้จาก 153451-Other-415118-1-10-20181103.pdf

พงศ์ทัศ วนิชานันท์. (2563). *การศึกษาพื้นฐานในยุค โควิด-19: จะเปิด-ปิดโรงเรียนอย่างไร.* เข้าถึงได้จาก https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown

พรชัย ทรัพย์นิธิ. (2559). *การเป็นอาจารย์ยุคใหม่กับความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ที่หลบซ่อนอยู่.* ไอ. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_366443

พุทธทางภิกขุ. (2525). *ธรรมบรรยายต่อหางสุนัข.* สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.

พรชุลี อาชวอำรุง. (2546). *การบริหารอุดมศึกษา.* กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิณสุดา สิริธรังศรี. (2552). *ภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10-20 ปี.* รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักนโยบายและแผนการศึกษา. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2557). *หลักและวิธีการสอนระดับอุดมศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มารุต พัฒผล. (2558). *การประเมินหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2561). *การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น.* เข้าถึงได้จาก www.csc.ku.ac.th/.../การทำนุบำรุงศิลปะ-วัฒนธรรม-และภูมิปัญญาท้องถิ่น

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต. (ม.ป.ท). *คู่มือการบริการวิชาการ.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

มหาวิทยาลัยราชธานี สำนักวิชาการ. (2557). *คู่มือแนวการปฏิบัติที่ดี เทคนิควิธีการสอนในระดับอุดมศึกษา.* เข้าถึงได้จาก http://assu.rtu.ac.th/pdf

เยาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2556). *การวัดผลและการสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ร. แลงกาต์. (2478). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระนคร: มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง หน้า 44. วันที่ 24 เมษายน 2554. *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554.*

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตอนพิเศษ 295 ง หน้า 2-13, ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2558. *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558*

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2518 มกราคม). บทบาทของการศึกษาทางเกษตรกรรมในการพัฒนาสังคมทวิลักษณ์. *วารสารสังคมศาสตร์*, 12(11), 26-41.

รัญจวน คำวชิรพิทักษ์. (ม.ป.ป.). *ความหมายของ Curriculum, Course Syllabus, Course Outline และ Lesson Plan.* เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Acer/Downloads/ Documents/Lesson_Plan.pdf

รุจิร์ ภู่สาระ. (2545). *การพัฒนาหลักสูตร: ตามแนวปฏิรูปการศึกษา.* กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

เรณุมาศ มาอุ่น. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559). การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้,* 9 (2), 175.

เรวดีทรรศน์ รอบคอบ. (2550). *การศึกษาวิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทย.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วริยา คำชนะ. (2562). หลักสูตร *"Digital Transformation for CEO"* เข้าถึงได้จาก https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/856081

วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). *แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. (2544). *การพัฒนาการเรียนการสอนทางการอุดมศึกษา.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21.* มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท ตถาตาพับลิเคชั่นจำกัด

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2533). *พัฒนาหลักสูตรและการสอน-มิติใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

_____. (2537). *กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

_____. (2543). *กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาหลักสูตร.* นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (2554). *การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อาร์ แอนด์ ปริ้นท์.

ศิริชัย กาญจนวาสี. (2560). *การประเมินหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ*. เข้าถึงได้จาก: https://silo.tips/download/119#

ศิริพงศ์ รักใหม่และคณะ. (2559 กรกฎาคม-ธันวาคม). บทบาทตามภารกิจอุดมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน, *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 10(2).

_____. (2561. มกราคม-เมษายน). แนวโน้มสถาบันอุดมศึกษาเอกชน: ทางเลือกแห่งอนาคต. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี,* 13(1), 251.

ศิริรัตน์ เกียรติกูลานุสรณ์. (2559). *อิทธิพลของเกณฑ์การรับรองปริญญาในวิชาชีพกายภาพบำบัดที่ส่งผลต่อการบริหารสถาบันการศึกษาระดับปริญญาวิชาชีพกายภาพบำบัด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สฤณี อาชวานันทกุล. (2563). *"โรคใหม่" สร้าง "โลกแห่งการเรียนรู้ใหม่": อนาคตการศึกษาไทยยุคหลัง COVID-19 สำรวจเทรนด์การศึกษาโลกที่เปลี่ยนไปเพราะ COVID-19*. เข้าถึงได้จาก https://www.the101.world/future-of-thai-education-after-covid19

สงัด อุทรานันท์. (2530). *ทฤษฎีหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2530). *พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมาคมที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย. (2561). *มหาวิทยาลัย/สถาบันที่เข้าร่วมระบบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาสถาบันอุดมศึกษา: ระบบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาใหม่ TCAS ปีการศึกษา 2561*. เข้าถึงได้จาก http://tcas.cupt.net/university.php

_____. (2561). *ระบบคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาใหม่* Thai University Admissions System: TCAS ปีการศึกษา 2561. เข้าถึงได้จาก http://tcas.cupt.net/about.php

สาโรจน์ เทียนใน. (2553). *การศึกษาการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ*. เข้าถึงได้จาก http://www.moe.go.th/moe/th/ news/detail.php?NewsID=18905&Key=news_research

แสงสุรี วาดวิจิตร. (2559). *ทิศทางการผลิตและใช้ครูภาษาไทยในอนาคต (พ.ศ.2560-2574)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2559*). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

สุชัชวีร์ สุวรรณสวัสดิ์. (2562). *บรรยายหลักสูตร "Digital Transformation for CEO"* เข้าถึงได้จาก https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/856081

สุทธิพร สัจพันโรจน์. (2562). *ความท้าทายของสถาบันอุดมศึกษาไทยในปัจจุบัน*. เข้าถึงได้จาก https://il.mahidol.ac.th/th/i-Learning-Clinic/lecturer-and-learning-management-articles./

สุกัญญา แช่มช้อย. (2561). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล (SCHOOL MANAGEMENT IN DIGITAL ERA*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุดาพร ลักษณียนาวิน. (2553). *การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง*. สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

สุเทพ อ่วมเจริญ. (2557). *การพัฒนาหลักสูตร: ทฤษฎีและการปฏิบัติ*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุมิตร คุณากร. (2520). *หลักสูตรและการสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนชม.

_____. (2518, มีนาคม). การส่งเสริมวิชาการในโรงเรียน และความเข้าใจเกี่ยวกับ*หลักสูตร. วิทยาวารสาร*. 2(2), 137.

สุรินทร์ เมทะนี. (2559). *การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนสาขาวิชานาฏศิลป์ตะวันตกในระดับปริญญาบัณฑิตของประเทศไทยโดยวิธีวิทยาการเทียบเคียง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริยา เหตะศิลป. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและประเมิน มหาวิทยาลัยทักษิณด้วยเทคนิคเดลฟาย*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *แนวโน้มภาพอนาคตการศึกษาและการเรียนรู้ของไทยในปี พ.ศ. 2573* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2551–2565)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

_____. สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา กลุ่มรับรองคุณภาพการศึกษาและเทียบคุณวุฒิ. (2549). *การกำหนดจำนวนอาจารย์ประจำหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา*. เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Acer/ Downloads/Documents/1-10%20rule-%20number%20of%20lecturer%202548. pdf

_____. สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา. (2550). *คุณวุฒิอาจารย์ประจำหลักสูตรระดับอุดมศึกษา*. เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Acer/ Downloads/Documents/1-11%20rule-%20qualification% 20of%20lecterer.pdf

_____. สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา. (ม.ป.ป.). *แนวทางการส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา*. เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Acer/Downloads/Documents/QCL.pdf.

_____. (2560). *คู่มือประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

_____. (2561). *บุคลากรอุดมศึกษา 2560 ภาคเรียนที่ 1 ในสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมด จำแนกตามสถาบัน/กลุ่มสถาบัน/เพศ/ ระดับการศึกษา/คณะ/ประเภทบุคลากร (ข้าราชการ พนักงานมหาวิทยาลัย พนักงานราชการ) /ประเภทบุคลากรย่อย (วิชาการ ปฏิบัติการ)/(มีชั่วโมงสอนและมีชั่วโมงช่วยสอน)*. เข้าถึงได้จาก http://www.info.mua.go.th/ information/show_all_statdata_table.php?data_show=4.

_____. (กันยายน 2548). *แนวปฏิบัติสำหรับการศึกษานานาชาติในสถาบันอุดมศึกษาไทย กันยายน 2548*. [มปท.].

สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *ปฏิรูปการศึกษาเพื่ออนาคตประเทศไทย มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน นโยบายด้านการศึกษาของนายกรัฐมนตรี (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา)*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักวิจัยและพัฒนาการศึกษา กลุ่มวิจัยและส่งเสริมการวิจัย.

สำนักอำนวยการสป.อว. (การอุดมศึกษา). (2562). กลุ่มงานประชาสัมพันธ์. *การปรับตัวของสถาบันอุดมศึกษาไทยในยุคปัจจุบัน*. เข้าถึงได้จาก https://www.mhesi.go.th/ home/index.php/pr/news/404-2019-08-25-12-16-19

หวน พินธุพันธ์. (ม.ป.ท.). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. เข้าถึงได้จาก facstaff.swu.ac.th

_____. *การบริหารโรงเรียนด้านความสัมพันธ์กับชุมชน*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต.

อภิชาต สถิตนิรามัย. (2556). *อนาคตการเมืองไทยใน 20 ปีข้างหน้า*. เข้าถึงได้จาก https://thaipublica.org/2013/08/thailands-political-future-20-years

อภิชาติ ตรีสวัสดิชัย (2558). *อนาคตภาพการอาชีวศึกษาเอกชนไทยในยุคประชาคมอาเซียน ระหว่าง พ.ศ. 2558 -2567*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต).สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

อภิสิทธิ์ กฤษเจริญ. (2551). *การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนคาทอริกสังกัดสังฆมณฑลในทศวรรษหน้า*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต).ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

อมรวิชช์ นาครทรรพ. (2543). *การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ประสบการณ์ของนานาประเทศ* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2563). *ดร.เอนก เสนอ 5 แนวทางแก้ปัญหาชาติเร่งด่วนเห็นผลเป็นรูปธรรมใน 1 ปี.* เข้าถึงได้จาก https://www.mhesi.go.th/home/index.php/pr/news/1952-5-1

อาเซียนในยุคโลกาภิวัฒน์. (2561). *สังคมโลกยุคโลกาภิวัฒน์.* เข้าถึงได้จาก https://sites.google.com/site/xaseiynniyukhlokaphiwathn/sangkhm-lok-yukhlokaphiwathn

อริญญา เถลิงศรี. (2563). *5 ความท้าทาย 5 วิธีรับมือ "เอสเอ็มอี" ต้องรู้ในยุคธุรกิจทำลายล้ า ง ! !.* เข้าถึงได้จาก: http://www.bizpromptinfo.com

อรุณี หงส์ศิริวัฒน์. (2549). *การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมนิสิตนักศึกษาที่มีความสามารถสูงตามทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต).กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดม คชินทร. (2561). *ทิศทางการอุดมศึกษาเพื่อสนับสนุนการเดินหน้าประเทศไทย.* เข้าถึงได้จาก www.moe.go.th › websm

อำภา บุญช่วย. (2537). *การบริหารเวลาภายในโรงเรียน.* กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.

เอกรินทร์ สี่มหาศาล. (2545). *กระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา แนวคิดสู่ปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

ภาษาอังกฤษ

Alkin, M.C. (1996). Evaluation theory development. *Evaluation Comment*. 2, 2-9.

APEID. (1977). *Implanting curriculum: A symposium of experience from The Asian region.* Bangkok: UNESSCO Regional Office Education in Asia.

Barnard, Chester Irving. (1962). *Organization and management: Selected papers.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Beane, James A, Toepler, Jr. Conrad F. and Alessi, Jr. Samuel J. (1986). *Curriculum planning and development.* Massachusetts: Allyn and Bacon.

Beauchamp, George. A. (1981). *Curriculum theory*. Itasca, Illinois: F.E Peacock Publisher.

Brady, L. (1987). *Curriculum development.* London: Prentice Hall.

Campbell and et al. (1971). *Education administration*. New York: University of Michigan.

Chickering, A. W., and Gamson, Z. F. (1991). *Applying the seven principles for good practice in undergraduate education: New directions for teaching and learning*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Cronbach, L.J. (1963). Course improvement through evaluation. *Teachers college record*, 8, 64, 672-683.

Ellis, Arhur K. and Hurs. (2002). *Introduction to the foundations of education*. New Jersey: Prentice Hall Inc.

Herbert, A. Simon. (1950). *Administrative behavior*. New York: Macmillan.

Hoy, W.K. and Miskel, C.G. (2001). *Education and administration theory research and practice* (6th ed.). New York: McGraw Hill.

Lawler, A. Patricia and King, P. Kathleen. (2002). Planning for Effective Faculty Development Using Adult Learning Strategies. *Journal Interchange* 33, 4 (December), 325-426.

Madaus, G.F., Stufflebeam, D. (Eds). (1986). *Educational evaluation: Classic works of Ralph W. Tyler.* Boston: Kluwer Academic Publishers.

Mullaly, Lee J. & Duffy, Norman V. (1987**).** *The gold of faculty development improving instruction and surviving.* Sl: Improving College and University Teaching.

Oliva, Peter F. (1992). *Developing The Curriculum* (3rd ed.). New York: Harper Collins Publishers.

Oraphan Ampho. (2558 กันยายน 16). *การวิเคราะห์กระแสโลกาภิวัตน์และผลกระทบต่อสังคมไทย.* เข้าถึงได้จาก http://orapham56010116038.blogspot.com/2015/09/blog-post.htzml

Ornstein, A and Hunkins, F. (1998). *Curriculum: Foundations, principles and issues*. Boston: Allyn & Bacon.

Provus, M. (1971). *Discrepancy evaluation for educational program improvement and assessment.* Berkeley, CA.: Mc Cutchan.

Ramsden, P. (2003). *Learning to teach in higher education*. London: Routledge Press.

Rovinelli, R.J. (1976). *Methods for validating criterion-referenced test items*. (Unpublisded Doctoral Dissertation). University of Massachusetts Amherst. Retrieved from https://scholarworks. umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.Co.th/&httpsredir=1&article =4661&context=dissertations_1

Saylor, J.Galen, Alexander, William M. and Lewis, Arthur J. (1981*) Curriculum planning for and learning*. New York: Holt Rinehart and Winston.

Scriven, Michael. (1967). The methodology of evaluation. In *Curriculum evaluation* (pp. 60-75). Chicago: American Educational Research Association.

Sergiovanni, T. J., & Burlingame, M. (1992). *Educational governance and administration.* (3rd ed.). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.

Simon, Herbert A. (1950). *Administrative behavior*. New York: McMillan.

Stake, R.E. (1967). The countenance of educational evaluation. *Teachers College Record*, 68, 523-540.

Stufflebeam, D. L., et al. (1971). *Educational evaluation and decision*. Making. Itasca, Illinois: Peacock Publishing.

Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. New York: Harcourt, Brace.

Tankard, G. G. (1974). *Curriculum improvement.* West Nyack New York: Parker Publishing.

Tyler, R.W. (1950**).** *Basic principles of curriculum and instruction***.** Chicago: The University of Chicago Press.

_____ (1971**).** *Basic principles of curriculum and instruction* (31st ed.). Chicago: The University of Chicago Press.

Verduin, John R. (1977). *Cooperative curriculum improvement*. New York: Prentice Hall.

Walker, D. F. (1971). A naturalistic model for curriculum development. *School Review*, November, 51-65.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต
ของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา คณะบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม เรื่อง "ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)" มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และศาสตราจารย์ ดร.จุมพต สายสุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

2. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์ 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ 1.1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้บริหารและ/หรืออาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ 1.2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจากสภาวิชาชีพ และ 1.3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่เป็นองค์กรอิสระทางกฎหมาย 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต/บัณฑิตหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมายตำแหน่งนิติกร หรือเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานภาครัฐถึงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เพื่อนำไปวิเคราะห์ และนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3. วัตถุประสงค์การสัมภาษณ์ครั้งนี้ ได้แก่ 3.1 เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์และสร้างขึ้นเบื้องต้น 3.2 เพื่อคาดการณ์โดยระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอนาคตการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและองค์ประกอบการบริหาร

การศึกษา (4P's) และ 3.3 เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ต่อไป

4. สิ่งที่แนบมาด้วย ได้แก่ ข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบ่งเป็น 2 ชุดคือ ข้อมูลชุดที่ 1 และข้อมูลชุดที่ 2

5. แบบสัมภาษณ์นี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ชื่อ-สกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....

.....

2. ตำแหน่ง.....

.....

3. หน่วยงานที่สังกัด.....

.....

4. วัน/เดือน/ปี (ที่สัมภาษณ์).....

.....

ตอนที่ 2 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร	**ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร**
1	ด้านเศรษฐกิจ ภูมิทัศน์ทางด้านเศรษฐกิจของโลกเปลี่ยนไปตามกระแสเทคโนโลยีตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 21 เศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงใกล้ชิดและต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน ปัจจัยทางเศรษฐกิจจึงมีผลต่อตลาดแรงงาน	การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อการสร้าง/ปรับปรุงหลักสูตรอย่างไร - ด้านจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose)…… - บุคลากร (people) คือ ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน……... - กระบวนการ (process)…… - ผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตคือ ผู้เรียน.....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร	**ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร**
2	ด้านสังคม เปิดประชาคมอาเซียนทำให้การเคลื่อนย้ายกลุ่มคน เกิดสังคมพหุลักษณ์ (Plural Society) ที่มีช่องว่างความเข้าใจทางวัฒนธรรม ภาษา ที่ต่างต้องปรับทัศนคติเข้าหากัน	การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมส่งผลต่อการสร้าง/ปรับปรุงหลักสูตรอย่างไร - ด้านจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose)…… - บุคลากร (people) คือ ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน…….. - กระบวนการ (process)…… - ผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตคือ ผู้เรียน.....
3	ด้านการเมือง นโยบายด้านการศึกษาเรื่องผลิตและพัฒนากำลังคนเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศ ต้องการสร้างคนให้พร้อมรับการพัฒนา	การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองส่งผลต่อการสร้าง/ปรับปรุงหลักสูตรอย่างไร - ด้านจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose)…… - บุคลากร (people) คือ ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน…….. - กระบวนการ (process)…… - ผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตคือ ผู้เรียน……..

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร	**ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร**
4	ด้านเทคโนโลยี สถานการณ์และแนวโน้มเทคโนโลยีในระดับโลก ส่งผลให้เกิดการพลิกโฉมของเศรษฐกิจ โลกในอนาคตจึงเป็นโลกของนวัตกรรมที่ผสมผสาน	การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีส่งผลต่อการสร้าง/ปรับปรุงหลักสูตรอย่างไร - ด้านจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose)…… - บุคลากร (people) คือ ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน…….. - กระบวนการ (process)…… - ผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตคือ ผู้เรียน.....
5	การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ (นอกจากด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเทคโนโลยี เช่น โรคระบาด ภัยธรรมชาติ	การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ส่งผลต่อการสร้าง/ปรับปรุงหลักสูตรอย่างไร - ด้านจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย (purpose)…… - บุคลากร (people) คือ ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอน…….. - กระบวนการ (process)…… - ผลผลิต (product) ซึ่งผลผลิตคือ ผู้เรียน……..

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	วัตถุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)	**วัตถุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)**
6	ด้านความรู้ (knowledge) บัณฑิตมีความรู้ทางกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักวิชา	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาควรมีคุณลักษณะด้านความรู้ (knowledge) กฎหมายใดเพิ่มเติมบ้าง..... .....
7	ด้านเจตคติ (attitude) บัณฑิตเป็นผู้มีจิตสำนึกทางสังคม และมีความรับผิดชอบในการประกอบวิชาชีพใช้ความรู้ทางกฎหมายให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาควรมีคุณลักษณะด้านเจตคติ (attitude) ด้านใดเพิ่มเติมบ้าง - คุณธรรมจริยธรรม…….. - จรรยาบรรณวิชาชีพ..... .....
8	ด้านทักษะ (skill) มีความสามารถในการใช้วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์กฎหมาย	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาควรมีคุณลักษณะด้านทักษะ (skill) เกี่ยวกับกฎหมายด้านใดเพิ่มเติมบ้าง - ทักษะการใช้กฎหมาย…… - ทักษะการวิเคราะห์ วิพากษ์และวิจารณ์.....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	โครงสร้างหลักสูตร (น้ำหนักวิชา: 100%) **หมวดวิชาศึกษาทั่วไป (25 %)**	**โครงสร้างหลักสูตร (น้ำหนักวิชา: 100%)** **หมวดวิชาศึกษาทั่วไป (25 %)**
9	ก. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ (5 %)	ก. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
10	ข. กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ (5 %)	ข. กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด ....
11	ค. กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (5 %)	ค. กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
12	ง. กลุ่มวิชาภาษาไทย (5 %)	ง. กลุ่มวิชาภาษาไทย ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
13	จ. กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ (5 %)	จ. กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	หมวดวิชาเฉพาะ (70%) **กลุ่มวิชาแกน (วิชาบังคับทางกฎหมาย) (55%)**	**หมวดวิชาเฉพาะ (70%)** **กลุ่มวิชาแกน (วิชาบังคับทางกฎหมาย) (55%)**
14	ก. กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย	ก. กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด. .....
15	ข. กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง	ข. กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
16	ค. กลุ่มวิชากฎหมายอาญา	ค. กลุ่มวิชากฎหมายอาญา ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
17	ง. กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน	ง. กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
18	จ. กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ	จ. กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	หมวดวิชาเฉพาะ (70%) **กลุ่มวิชาแกน (วิชาบังคับทางกฎหมาย) (55%)**	**หมวดวิชาเฉพาะ (70%)** **กลุ่มวิชาแกน (วิชาบังคับทางกฎหมาย) (55%)**
19	ฉ. กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ	ฉ. กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
20	ช. กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ	ช. กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
21	ซ. กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	ซ. กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยน แปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
22	กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) (10%)	กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
	หมวดวิชาเลือกเสรี	**หมวดวิชาเลือกเสรี**
23	หมวดวิชาเลือกเสรี (5%)	หมวดวิชาเลือกเสรี ควรปรับปรุง (เพิ่ม/ลด) สาระวิชา หรือน้ำหนักวิชาใด..... .....
	การประเมินผล (ผลการเรียนรู้)	**การประเมินผล (ผลการเรียนรู้)**
24	วิธีการประเมินผลการเรียนรู้: การทดสอบ	ควรใช้วิธีการใดในการประเมินผลการเรียนรู้..... .....
25	เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้: แบบทดสอบ	ควรใช้เครื่องมือใดในการประเมินผลการเรียนรู้..... .....
26	เกณฑ์การวัดผลการเรียนรู้: การประเมินแบบอิงเกณฑ์	ควรใช้เกณฑ์ใดสำหรับการวัดผลการเรียนรู้…… ……..

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านการจัดการเรียนการสอน		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
27	การจัดการเรียนการสอนรายวิชาทางนิติศาสตร์ทุกรายวิชามีองค์ประกอบ คือ 1. ผู้สอนและผู้เรียน 2. กระบวนการสำหรับการจัดการเรียนการสอนซึ่ง คือ 2.1 วิธีการสอน (method) 2.2 รูปแบบการสอน (model) และ 2.3 เทคนิคการสอน (technique) โดยการจัดการเรียนการสอนรายวิชาทางนิติศาสตร์จำเป็นต้องมีผู้สอนใช้กระบวนการสำหรับการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ - วิธีการสอน (method) ที่เน้นเนื้อหาสาระตามผู้สอนเป็นศูนย์กลาง มีรูปแบบการสอนแบบการบรรยาย (lecture model) โดยใช้เทคนิคการสอน (technique)	สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียนจะเหมาะสมหรือไม่อย่างไร หากเหมาะสมควรมี - วิธีการสอน (method)…… ……... - รูปแบบการสอน (model)……... ……... - เทคนิคการสอน (technique) และการประเมินผลการเรียนรู้..... ....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านการจัดการเรียนการสอน		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
27 (ต่อ)	เทคนิคการสอนแบบบรรยาย (lecture technique), การใช้คำถาม(questioning technique) -วิธีการสอน (method) <u>ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ</u> (child center learning) มีรูปแบบการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน Problem–Based Learning: PBL), แบบอภิปราย (discussion method) การสอนแบบคิดวิเคราะห์ (criticality-based instruction), การสอนแบบใช้สถานการณ์จำลอง (simulation method) , การสอนแบบมุ่งเน้นการสร้างผลผลิต (productivity-based method, การสอนกฎหมายเชิงคลินิก (clinical legal education) โดยมีเทคนิคการสอน (technique) ใช้คำถาม (questioning technique), ใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem–based learning technique), ใช้เทคนิคการสอน (discussion technique)	สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน ควรมี - วิธีการสอน (method)…… …… …… …… …… - รูปแบบการสอน (model)……... …… …… …… - เทคนิคการสอน (technique) และการประเมินผลการเรียนรู้..... ....

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านการประเมินหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
28	**การประเมิน<u>ก่อนใช้</u>หลักสูตร** ตรวจสอบความสอดคล้ององค์ประอบหลักสูตรต่อไปนี้ แนวคิดพื้นฐานหลักสูตร, จุดมุ่งหมายหลักสูตร, โครงสร้างหลักสูตร, เนื้อหาวิชาและแผนการเรียนรู้ 1) วิธีการประเมิน ใช้การวิเคราะห์หลักสูตร 2) เครื่องมือการประเมิน ใช้แบบวิเคราะห์หลักสูตร 3) เกณฑ์การประเมิน ใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพที่อาศัยดุลยพินิจและหลักตรรกะประกอบการตัดสินเชิงคุณค่า การสรุปเชิงเหตุผลตัดสินตามความเห็นส่วนใหญ่ของกลุ่ม	การตรวจสอบความสอดคล้ององค์ประกอบหลักสูตรในประเด็นใด มีวิธีการประเมิน เครื่องมือการประเมิน และเกณฑ์การประเมินอย่างไรบ้าง - ประเด็นการประเมิน..... .... - ด้านวิธีการประเมิน…….. ……... ……... - ด้านเครื่องมือการประเมิน…… ……... ……... - ด้านเกณฑ์การประเมิน…… ……... ……...

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านการประเมินหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
29	**การประเมิน<u>ระหว่างใช้</u>หลักสูตร**คือ การบริหารหลักสูตร (ตรวจสอบกระบวนการบริหารหลักสูตร) 1) วิธีการประเมิน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากการสอบถาม/ใช้การสนทนากลุ่ม 2) เครื่องมือการประเมิน แบบสอบถาม/แบบสนทนากลุ่ม 3) เกณฑ์การประเมิน ใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพที่อาศัยดุลยพินิจและหลักตรรกะประกอบการตัดสินเชิงคุณค่า การสรุปเชิงเหตุผลตัดสินตามความเห็นส่วนใหญ่ของกลุ่ม	การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตรควรมีการตรวจสอบประเด็นใด มีวิธีการประเมิน เครื่องมือการประเมิน และเกณฑ์การประเมินอย่างไรบ้าง - ประเด็นการประเมิน..... .... - ด้านวิธีการประเมิน…… ……... ……... - ด้านเครื่องมือการประเมิน…… ……... ……... - ด้านเกณฑ์การประเมิน…… ……... ……...

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านการประเมินหลักสูตร		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
30	**การประเมิน<u>หลังใช้</u>หลักสูตร (การตัดสินใจเกี่ยวกับการทบทวนหลักสูตร (recycling decisions) พิจารณาที่การบรรลุวัตถุประสงค์หลักสูตร** ได้แก่ 1) วิธีการประเมิน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากการสอบถาม/การสนทนากลุ่ม 2) เครื่องมือการประเมิน ใช้แบบสอบถาม/แบบการสนทนากลุ่ม และ3) เกณฑ์การประเมิน ใช้เกณฑ์เชิงคุณภาพที่อาศัยดุลยพินิจและหลักตรรกะประกอบการตัดสินเชิงคุณค่า การสรุปเชิงเหตุผลตัดสินตามความเห็นส่วนใหญ่ของกลุ่ม	การประเมินหลังใช้หลักสูตร ควรมีการตรวจสอบประเด็นใด มีวิธีการประเมิน เครื่องมือการประเมิน และเกณฑ์การประเมินอย่างไรบ้าง - ประเด็นการประเมิน..... .... - ด้านวิธีการประเมิน…….. ……... ……... - ด้านเครื่องมือการประเมิน…… ……... ……... - ด้านเกณฑ์การประเมิน…… ……... ……...

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านอาจารย์ผู้สอน		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
31	**อาจารย์ผู้สอน** จะต้องมีคุณสมบัติคือ 1) คุณสมบัติทั่วไป ได้แก่ มีวุฒิการศึกษาขั้นต่ำปริญญาโทหรือเทียบเท่าหรือมีตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ทางกฎหมายหรือวิชาที่สัมพันธ์กัน 2) คุณสมบัติเฉพาะ ได้แก่ เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือชำนาญการในทางกฎหมายหรือวิชาที่สัมพันธ์กัน	ผู้สอนจำเป็นต้องมีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง - คุณสมบัติทั่วไปของผู้สอนที่จำเป็นต้องมีควรเป็นอย่างไรบ้าง…… …… …… …… …… …… - คุณสมบัติเฉพาะของผู้สอนที่จำเป็นต้องมีควรเป็นอย่างไรบ้าง…… …… …… …… …… ……

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านนักศึกษา		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
32	นักศึกษาก่อนเข้าศึกษา จะต้องมีคุณสมบัติ คือ 1) คุณสมบัติทั่วไป ได้แก่ ก่อนเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีหลักสูตรนิติศาสตร์ คือ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า 2) คุณสมบัติเฉพาะ ได้แก่ ก่อนเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีหลักสูตรนิติศาสตร์ คือ ก. การใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ข. ความเข้าใจในการอ่าน ค. การใช้เหตุผลในทางกฎหมาย	นักศึกษาจำเป็นต้องมีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง - คุณสมบัติทั่วไปของนักศึกษาที่จำเป็นต้องมีควรเป็นอย่างไรบ้าง..... ……... ……... ……... ……... ……... - คุณสมบัติเฉพาะของนักศึกษาที่จำเป็นต้องมีควรเป็นอย่างไรบ้าง……... ……... ……... ……... ……... ……...

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์	
ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน		
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตปัจจุบัน	**หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)**
33	**สิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน คือ 1) ความพร้อมด้านทรัพยากรที่สนับสนุนการจัดการเรียนการสอน** ได้แก่ อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการเรียนการสอน และอาคารสถานที่สำหรับจัดการเรียนการสอน และ **2) ความพร้อมด้านการจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน** ได้แก่ มีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน และมีข้อกำหนด ระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน	- สิ่งที่ใดจำเป็นสำหรับการจัดการเรียนการสอน…… …….. …….. …….. - สิ่งใดที่ควรจะมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน..... …….. …….. …….. - การจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนควรเป็นอย่างไร และมีลักษณะวิธีการดำเนินงานอย่างไร……..... …….. …….. …….. ……..

ข้อ	ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์
ประเด็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะ	
	หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)
34	ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่บริบทเปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ท่านเห็นว่าองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา คือ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน 3) ด้านการประเมินหลักสูตร 4) ด้านอาจารย์ผู้สอน 5) ด้านนักศึกษา และ 6) ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน มีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร ....

แบบสอบถามการวิจัยอนาคต (EDFR 2)

เรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา

ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

INSTRUCTIONAL MANAGEMENT DIRECTION OF BACHELOR DEGREE PROGRAM IN LAW CURRICULUM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE NEXT DECADE (B.E. 2563-2572)

คำชี้แจง ลักษณะและวิธีตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามเพื่อการวิจัยอนาคต (EDFR 2) สำหรับการวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ซึ่งประกอบด้วยข้อความที่แสดงแนวโน้มที่พึงประสงค์ด้านต่าง ๆ ของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่สร้างขึ้นโดยรวบรวมความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในรอบที่ 1 ด้านต่าง ๆ จำนวน 20 ท่าน ผู้วิจัยสรุปเป็นภาพอนาคตแบ่งได้จำนวน 70 ข้อ

ผู้วิจัยขอความกรุณาจากท่านโปรดอ่านแนวโน้มแต่ละด้านเป็นรายข้อ แล้วพิจารณาว่าแนวโน้มแต่ละข้อมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด และโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความเห็นของท่าน พร้อมข้อเสนอเสนอแนะเพิ่มเติม ทั้งนี้โปรดใช้เกณฑ์การพิจารณาดังนี้

5	หมายถึง	แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้มากที่สุด
4	หมายถึง	แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้มาก
3	หมายถึง	แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้ปานกลาง
2	หมายถึง	แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้น้อย
1	หมายถึง	แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้น้อยที่สุด

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านหลักสูตร							
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเศรษฐกิจ)							
1.1	เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ การสร้างหลักสูตรควรมีจุดมุ่งหมายตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามภาวะการณ์						
1.2	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของเศรษฐกิจว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.3	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ						
1.4	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้						
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านสังคม)							
1.5	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว						
1.6	ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.7	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม						
1.8	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้						
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านการเมือง)							
1.9	อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ						
1.10	ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.11	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติกำหนด						
1.12	ผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และทักษะตรงตามความต้องการของสถานประกอบการณ์ (ผู้ใช้บัณฑิต) ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองด้านการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแล้วพร้อมสำหรับการทำงาน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเทคโนโลยี)							
1.13	กระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะด้านการสื่อสารและข้อมูลสารสนเทศทำให้เกิดทั้งรูปแบบสังคม วัฒนธรรม การดำเนินธุรกิจแบบใหม่ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว						
1.14	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.15	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี						
1.16	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้						
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ)							
1.17	การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.18	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.19	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ						
1.20	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯได้						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2. วัตุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)							
2.1	**คุณลักษณะด้านความรู้**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1.ความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่ 1.1 มีความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 1.2 มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม 2. ความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ได้แก่ 2.1 มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ 2.2 มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้ 2.3 มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ 2.4 มีความรู้ในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการ และ 2.5 มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม						
2.2	**คุณลักษณะด้านเจตคติ**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีคุณธรรมจริยธรรม 2.มีทัศนคติรักความยุติธรรม 3. มีจิตสาธารณะ						
2.3	**คุณลักษณะด้านทักษะ**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีทักษะการวิเคราะห์ การตีความ การให้ความเห็นเชิงวิชาการ และทักษะการให้คำปรึกษาเชิงธุรกิจ 2. ทักษะการใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสาร (ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ) 3. มีทักษะการใช้เทคโนโลยี 4. มีทักษะการบริหารงานและบุคคล และ 5. มีทักษะในการสร้างนวัตกรรม						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3. โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป							
3.1	**กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่มีความใกล้เคียงต่อเนื่องสามารถรวมเป็นกลุ่มเดียวกันและบูรณาการสาระสำหรับการศึกษาเข้าด้วยกันได้ โดยสาระที่ศึกษาควรเป็นสาระที่สร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสาระเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม						
3.2	**กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์** ควรมุ่งการศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะที่ติดตัวไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อ						
3.3	**กลุ่มวิชาภาษาไทย** เป็นสาระที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางนิติศาสตร์ การจัดสาระการศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการศึกษาทางนิติศาสตร์ เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การเรียงความ และการเขียนในเชิงวิชาการ						
3.4	**กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ** ควรปรับสาระ คือ การจัดการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศสามารถติดต่อสื่อสารได้ภาษาใดภาษาหนึ่ง						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3. โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)							
3.5	**กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย** 1. เน้นการศึกษากฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาระวิชาที่ต่อเนื่องขึ้นไป ลักษณะสาระวิชาเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้งาน เช่น กฎหมายในชีวิตประจำวัน 2. เน้นสาระที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมายที่ใช้ในการประกอบอาชีตทางกฎหมาย						
3.6	**กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง** 1. กฎหมายนิติกรรมและสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้และกฎหมายลักษณะหนี้มีข้อผิดพลาดไม่มากนักควรนำมารวมเป็นหนึ่งสาระวิชาและเพิ่มจำนวนหน่วยกิต และระยะเวลาในการศึกษา						
	2. กฎหมายครอบครัวและมรดกมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในทางคดีควรนำมารวมกันเป็นหนึ่งสาระและเพิ่มจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษา						
	3. สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทน เพราะเป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สัญญาไม่มีชื่อ เป็นต้น						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
	4. กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนอง เป็นสาระวิชาที่พบข้อพิพาทมากที่สุด เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแพลตฟอร์ม						
	5. กฎหมายซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิ และหน้าที่ของผู้ซื้อละผู้ขายซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น						
	6. กฎหมายการประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วย เพราะเป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน						
	7. กฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระการศึกษาเกี่ยวกับตั๋วแลกเงินและตั๋วสัญญาใช้เงิน เพราะปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งานแล้ว แต่คงยังศึกษาสาระเกี่ยวกับเช็คอยู่เช่นเดิม						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.7	**กลุ่มวิชากฎหมายอาญา** ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ควรศึกษาให้ครบทุกลักษณะของกฎหมายอาญา เพราะเป็นกฎหมายที่เป็นพื้นฐานในการพิจารณาความผิดขั้นพื้นฐานเพื่อจะสามารถศึกษาต่อในกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้ และควรศึกษาอาชญากรรมคอมพิวเตอร์						
3.8	**กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน** ควรศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางปกครองเป็นหลักเนื่องจากเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจริง และมีจำนวนมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเกิดข้อพิพาท หน้าที่กรณี การดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ ตลอดจนการมีคำวินิจฉัยและการบังคับตามคำวินิจฉัย						
3.9	**กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ** ต้องศึกษาเพิ่มเติมในสาระกฎหมายที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น						
3.10	**กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ** ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมที่เพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้าช่วย เช่น การสืบพยานผ่านระบบสารสนเทศ การฟ้องคดี การคัดสำเนาผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศ						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.11	**กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ** ควรศึกษาในสาระที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กฎหมายว่าด้วยผู้ลี้ภัย กฎหมายการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติ กฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ กฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งปัจจุบันเป็นปัญหา						
3.12	**กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชนหรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น						
3.13	**กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย)** ควรจัดหรือเลือกตามความสนใจของผู้เรียนที่ยึดเอาการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคตเป็นเกณฑ์ในการเลือก คือ 1. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ 2. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน 4. กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่น เช่น ผู้ที่อยากเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.14	**หมวดวิชาเลือกเสรี** ควรเลือกเป็นการศึกษาในสาระทางกฎหมายที่จะเป็นแนวทาวและความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพของผู้เรียน						
4. การประเมินผล (ผลการเรียนรู้)							
4.1	การประเมินผลก่อนเรียน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผล โดยอาศัยตรรกวิทยา)						
4.2	การประเมินผลระหว่างเรียน โดยใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้และทักษะ หรือพฤติกรรมอาจใช้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผลคือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผล โดยอาศัยตรรกวิทยา)						
4.3	การประเมินผลหลังเรียน โดยเครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผลคือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านการจัดการเรียนการสอน							
1. สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียนซึ่งต้องเป็นสาระวิชาที่เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายทั่วไป ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ทางกฎหมาย							
1.1	ควรมีวิธีการสอน แบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนต้องแสวหาหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามที่ตนเองสนใจ						
1.2	รูปแบบการสอน การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียนจะใช้รูปแบบการบรรยาย การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ หรือการใช้กรณีศึกษาก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล						
1.3	เทคนิคที่ใช้ในการสอนนั้นสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในบทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำการบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียนการใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสม						
1.4	การประเมินผลการเรียนรู้นั้นต้องใช้วิธีการประเมินทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูป ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน)						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านการจัดการเรียนการสอน							
2. สาระที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน							
2.1	ใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียน หรือผู้สอนเป็นศูนย์กลาง						
2.2	รูปแบบการสอนแบบการบรรยาย แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบอภิปราย การสัมมนา						
2.3	เทคนิคการสอนได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม ใช้ปัญหาเป็นฐาน สัมมนา หรืออภิปราย						
2.4	วิธีการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน สามารถใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนคงเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านการประเมินหลักสูตร							
1. การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร							
1.1	ขอบเขตการประเมินหลักสูตร คือ 1. ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ 2. วัตถุประสงค์ 3. คุณลักษณะการพึงประสงค์ 4. เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ละระดับ						
1.2	การประเมินการเชื่อมโยงของหลักสูตรกับ 1. การเชื่อมโยงกับเป้าหมายการศึกษาชาติ 2. การเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล 3. การเชื่อมโยงกับความต้องการของผู้เรียน 4. การเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต 5. การเชื่อมโยงกับมาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ และ 6. การเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่อีกสาระหนึ่ง						
1.3	การประเมินลำดับการจัดเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อน และจากเนื้อหาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ						
1.4	การประเมินการถ่ายทอดความรู้ คือ 1. มุ่งการนำความรู้สู่การแก้ปัญหา 2. มุ่งการบูรณาการสู่การปฏิบัติ และ 3. มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.5	วิธีการประเมินโดยการประเมิน 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นหลักซึ่งใช้เครื่องมือในการประเมินคือ แบบสนทนากลุ่ม แบบตรวจรายการ และแบบประเมินที่สร้างขึ้นโดยอ้างอิงทฤษฎีทางการวัดผล ให้เกณฑ์เชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้วยหลักการและเหตุผล โดยอาศัยตรรกวิทยา)						
2. การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร							
2.1	พิจารณาที่ 1. คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 2. ผลผลิตทางการศึกษาคือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่						
2.2	โดยใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตร ตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3. การประเมินหลังการใช้หลักสูตร							
3.1	เพื่อตรวจสอบ 1. ผลการดำเนินของการบริหารหลักสูตรทั้งระบบว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ และ 2. ต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบหลักสูตรว่ามีผลอย่างไร						
3.2	ใช้วิธีการประเมินช่วยตัดสินใจ โดยมีแบบสนทนากลุ่ม แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือการประเมิน ที่มีเกณฑ์การตัดสินเป็นเกณฑ์ที่ผู้ประเมินสร้างขึ้นซึ่งเป็นการช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินของหลักสูตรต่อไป						
ด้านอาจารย์ผู้สอน							
1.	คุณสมบัติทั่วไป 1. มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ 2. มีคุณธรรมจริยธรรม 3. มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน						
2.	คุณสมบัติเฉพาะ 1. เชี่ยวชาญกฎหมายเฉพาะด้าน 2. เป็นเนติบัณฑิตย์ 3. มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา 4. มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน 5. ประกอบหรือเคยประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านนักศึกษา							
1.	คุณสมบัติทั่วไป 1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ 2. มีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย 3. มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น						
2.	คุณสมบัติเฉพาะ 1. มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และ 2. มีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์						
ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน							
1.	สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยรองรับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 2. มีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้อต่อการศึกษา 3. มีระบบสารสนเทศหรือเครือข่ายที่มีความมั่นคงมีเสถียรภาพทั้งฝั่งผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาครับและภาคส่ง						
2.	สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. ระบบการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านเนื้อหาและการวิจัย ของสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐเอกชนและหน่วยงานอิสระที่มีหน้าที่ทางกฎหมาย 2. อุปกรณ์หรือโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้งานทางด้านนิติศาสตร์ได้โดยตรง เช่น การสืบค้นคำพิพากษา คำวินิจฉัยต่าง ๆ การเตรียมคดีของทนายความ						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน							
3.	มีระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุง						

แบบสอบถามการวิจัยอนาคต (EDFR 3)

เรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา

ในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

INSTRUCTIONAL MANAGEMENT DIRECTION OF BACHELOR DEGREE PROGRAM IN LAW CURRICULUM OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE NEXT DECADE (B.E. 2563-2572)

คำชี้แจง ลักษณะและวิธีตอบแบบสอบถาม

1. แบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามเพื่อการวิจัยอนาคต (EDFR 3) สำหรับการวิจัยเรื่อง ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ซึ่งประกอบด้วยข้อความที่แสดงแนวโน้มที่พึงประสงค์ด้านต่าง ๆ ของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ที่สร้างขึ้นโดยรวบรวมความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในรอบที่ 1 และข้อมูลจากการสอบถามในรอบที่ 2 ด้านต่าง ๆ จำนวน 20 ท่าน นำมาจัดทำเป็นข้อความวิเคราะห์รายข้อ ซึ่งแสดงค่ามัธยฐาน (median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) โดยมีสัญลักษณ์แทนความหมายในแบบสอบถามนี้คือ

● หมายถึง ตำแหน่งของค่ามัธยฐาน (median: Mdn.) คำตอบผู้เชี่ยวชาญทั้งกลุ่มที่มีตำแหน่งอยู่กึ่งกลางของข้อมูลทั้งหมด

⟷ หมายถึง ช่วงของค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ที่ 1 และควอไทล์ที่ 3 (interquartile range: IQR)

☒ หมายถึง ตำแหน่งของความคิดเห็นที่ท่านได้เลือกไว้ในการตอบครั้งที่แล้ว (EDFR 2)

2. สำหรับขั้นตอนนี้ผู้วิจัยแสดงให้ท่านทราบความเห็นของกลุ่มและความเห็นของท่านเอง ซึ่งท่านสามารถ**ยืนยันตามความเห็นเดิม**ของท่าน หรือ**เปลี่ยนแปลงความเห็นใหม่**ได้ โดยดำเนินการดังนี้

2.1 กรณีที่**ต้องการยืนยันตามความเห็นเดิม**ของท่าน ท่านไม่ต้องทำเครื่องหมายใด ๆ ลงในช่องระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้ ดังตัวอย่างที่ 1

ตัวอย่างที่ 1 กรณีที่ต้องการยืนยันตามความเห็นเดิมของท่าน

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
XX	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว *Mdn. = 4.00, IQR = 1.00*		●		☒		

จากตัวอย่างที่ 1 หมายถึง จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 20 ท่าน ได้ค่ามัธยฐาน = 4.00 และพิสัยระหว่างควอไทล์ = 1.00 ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 3 ถึง 4 และท่านได้**<u>ยืนยันความเห็นเดิมของท่าน</u>**

2.2 กรณีที่**<u>ต้องการเปลี่ยนแปลงความเห็นใหม่</u>** ขอความกรุณาโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้ พร้อมทั้งระบุเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงนั้น ดังตัวอย่างที่ 2

ตัวอย่างที่ 2 กรณีที่ต้องการเปลี่ยนแปลงความเห็นใหม่

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
XX	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว *Mdn. = 4.00, IQR = 1.00*		● ✓		☒		เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

จากตัวอย่างที่ 2 หมายถึง จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 20 ท่าน ได้ค่ามัธยฐาน = 4.00 และพิสัยระหว่างควอไทล์ = 1.00 ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 3 ถึง 4 และ**<u>ท่านได้ให้ความเห็นในรอบที่แล้วไว้ที่ระดับ 2 ขั้นตอนนี้ท่านเปลี่ยนเป็นระดับ 4</u>**

3. ทั้งนี้โปรดใช้เกณฑ์การพิจารณาดังนี้

5 หมายถึง แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้มากที่สุด

4 หมายถึง แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้มาก

3 หมายถึง แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้ปานกลาง

2 หมายถึง แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้น้อย

1 หมายถึง แนวโน้มนั้นมีโอกาสจะเป็นไปได้น้อยที่สุด

4. ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้ความเห็น และคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่งในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านหลักสูตร							
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเศรษฐกิจ)							
1.1	เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ การสร้างหลักสูตรควรมีจุดมุ่งหมายตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามภาวะการณ์ *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				
1.2	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของเศรษฐกิจว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
1.3	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ☒				
1.4	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านสังคม)							
1.5	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านโครงสร้างประชากรและสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
1.6	ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
1.7	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Mdn. = 4.50, IQR = 1.00	☒	●				
1.8	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		●	☒			
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านการเมือง)							
1.9	อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.10	ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ☒ ↔				
1.11	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติกำหนด *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒ ↔	●				
1.12	ผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และทักษะตรงตามความต้องการของสถานประกอบการณ์ (ผู้ใช้บัณฑิต) ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองด้านการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแล้วพร้อมสำหรับการทำงาน *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒ ↔					
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (ด้านเทคโนโลยี)							
1.13	กระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะด้านการสื่อสารและข้อมูลสารสนเทศทำให้เกิดทั้งรูปแบบสังคม วัฒนธรรม การดำเนินธุรกิจแบบใหม่ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ↔	☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.14	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	⊠				
1.15	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ⊠				
1.16	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ⊠					
1. ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร (การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ)							
1.17	การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	⊠				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.18	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				
1.19	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
1.20	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯได้ *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2. วัตุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)							
2.1	**คุณลักษณะด้านความรู้**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1.ความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่ 1.1 มีความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 1.2 มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม 2. ความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ได้แก่ 2.1 มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ 2.2 มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้ 2.3 มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ 2.4 มีความรู้ในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการ และ 2.5 มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
2.2	**คุณลักษณะด้านเจตคติ**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีคุณธรรมจริยธรรม 2. มีทัศนคติรักความยุติธรรม 3. มีจิตสาธารณะ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2.3	**คุณลักษณะด้านทักษะ**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีทักษะการวิเคราะห์ การตีความ การให้ความเห็นเชิงวิชาการ และการให้คำปรึกษาเชิงธุรกิจ 2. ทักษะการใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสาร (ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ) 3. มีทักษะการใช้เทคโนโลยี 4. มีทักษะการบริหารงานและบุคคล 5. มีทักษะในการสร้างนวัตกรรม 6. มีทักษะผู้ประกอบการ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
3. โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป							
3.1	**กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่มีความใกล้เคียงต่อเนื่องสามารถรวมเป็นกลุ่มเดียวกันและบูรณาการสาระสำหรับการศึกษาเข้าด้วยกันได้ โดยสาระที่ศึกษาควรเป็นสาระที่สร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสาระเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ☒				
3.2	**กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์** ควรมุ่งการศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะที่ติดตัวไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อ *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.3	**กลุ่มวิชาภาษาไทย** เป็นสาระที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางนิติศาสตร์ การจัดสาระการศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการศึกษาทางนิติศาสตร์ เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การเรียงความและการเขียนในเชิงวิชาการ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
3.4	**กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ** ควรปรับสาระคือ การจัดการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศสามารถติดต่อสื่อสารได้ภาษาใดภาษาหนึ่ง *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		●	☒			
3. โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)							
3.5	**กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย** 1. เน้นการศึกษากฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาระวิชาที่ต่อเนื่องขึ้นไป ลักษณะสาระวิชาเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้งาน เช่น กฎหมายในชีวิตประจำวัน 2. เน้นสาระที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมายที่ใช้ในการประกอบอาชีตทางกฎหมาย *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
3.6 3.6.1	**กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง** กฎหมายนิติกรรมและสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้และกฎหมายลักษณะหนี้มีข้อผิดพลาดไม่มากนักควรนำมารวมเป็นหนึ่งสาระวิชาและเพิ่มจำนวนหน่วยกิต และระยะเวลาในการศึกษา *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.6.2	กฎหมายครอบครัวและมรดกมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในทางคดีควรนำมารวมกันเป็นหนึ่งสาระและเพิ่มจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษา *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*		⊠	●			
3.6.3	สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทน เพราะเป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สัญญาไม่มีชื่อ เป็นต้น *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ⊠					
3.6.4	กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนอง เป็นสาระวิชาที่พบข้อพิพาทมากที่สุดเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแพลตฟอร์ม *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ⊠					
3.6.5	กฎหมายซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	⊠				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.6.6	กฎหมายการประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วย เพราะเป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
3.6.7	กฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระการศึกษาเกี่ยวกับตั๋วแลกเงินและตั๋วสัญญาใช้เงิน เพราะปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งานแล้ว แต่คงยังศึกษาสาระเกี่ยวกับเช็คอยู่เช่นเดิม *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ☒				
3.7	**กลุ่มวิชากฎหมายอาญา** ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ควรศึกษาให้ครบทุกลักษณะของกฎหมายอาญา เพราะเป็นกฎหมายที่เป็นพื้นฐานในการพิจารณาความผิดขั้นพื้นฐานเพื่อจะสามารถศึกษาต่อในกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้ ควรศึกษาอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์*Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				
3.8	**กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน** ควรศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางปกครองเป็นหลัก เนื่องจากเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจริง การตรวจสอบอำนาจรัฐและมีจำนวนมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเกิดข้อพิพาท หน้าที่กรณี การดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ ตลอดจนการมีคำวินิจฉัยและการบังคับตามคำวินิจฉัย *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.9	**กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ** ต้องศึกษาเพิ่มเติมในสาระกฎหมายที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				
3.10	**กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ** ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมที่เพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้าช่วย เช่น การสืบพยานผ่านระบบสารสนเทศ การฟ้องคดี การคัดสำเนาผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
3.11	**กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ** ควรศึกษาในสาระที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กฎหมายว่าด้วยผู้ลี้ภัย กฎหมายการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติ กฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อม *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.12	**กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชนหรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒	↔				
3.13	**กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย)** ควรจัดหรือเลือกตามความสนใจของผู้เรียนที่ยึดเอาการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคตเป็นเกณฑ์ในการเลือก คือ 1. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ 2. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกรเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน 4. กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่นเช่น ผู้ที่อยากเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒	↔				
3.14	**หมวดวิชาเลือกเสรี** ควรเลือกเป็นการศึกษาในสาระทางกฎหมายที่จะเป็นแนวทางและความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพของผู้เรียน *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒	↔				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
4. การประเมินผลการเรียนรู้							
4.1	การประเมินผลก่อนเรียน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา) *Mdn. = 4.00, IQR = 1.00*	☒	●				
4.2	การประเมินผลระหว่างเรียน โดยใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้และทักษะหรือพฤติกรรมอาจใช้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา) *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
4.3	การประเมินผลหลังเรียน โดยเครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้ คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านการจัดการเรียนการสอน							
1. สำหรับบางรายวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียนซึ่งต้องเป็นสาระวิชาที่เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายทั่วไป ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ทางกฎหมาย							
1.1	ควรมีวิธีการสอน แบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนต้องแสวหาหาความรู้ได้ด้วยตนเองตามที่ตนเองสนใจ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
1.2	รูปแบบการสอน การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียนจะใช้รูปแบบการบรรยาย การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ หรือการใช้กรณีศึกษาก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
1.3	เทคนิคที่ใช้ในการสอนนั้นสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในบทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำการบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียนการใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสม *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
1.4	การประเมินผลการเรียนรู้นั้นต้องใช้วิธีการประเมินทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูปซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2. สำหรับสาระวิชาทางนิติศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน							
2.1	ใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียน หรือผู้สอนเป็นศูนย์กลาง *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
2.2	รูปแบบการสอนแบบการบรรยาย แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบอภิปราย การสัมมนา การศึกษากฎหมายเชิงคลีนิก *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
2.3	เทคนิคการสอนได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม ใช้ปัญหาเป็นฐาน สัมมนา หรืออภิปราย *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
2.4	วิธีการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน สามารถใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนคงเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านการประเมินหลักสูตร							
1. การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร							
1.1	ขอบเขตการประเมินหลักสูตร คือ 1. ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ 2. วัตถุประสงค์ 3. คุณลักษณะการพึงประสงค์ 4. เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ละระดับ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
1.2	การประเมินการเชื่อมโยงของหลักสูตรกับ 1. การเชื่อมโยงกับเป้าหมายการศึกษาชาติ 2. การเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล 3. การเชื่อมโยงกับความต้องการของผู้เรียน 4. การเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต 5. การเชื่อมโยงกับมาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ และ 6. การเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่อีกสาระหนึ่ง *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
1.3	การประเมินลำดับการจัดเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อน และจากเนื้อหาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒					
1.4	การประเมินการถ่ายทอดความรู้ คือ 1. มุ่งการนำความรู้สู่การแก้ปัญหา 2. มุ่งการบูรณาการสู่การปฏิบัติ และ 3. มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4. มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.5	วิธีการประเมินโดยการประเมิน 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นหลักซึ่งใช้เครื่องมือในการประเมิน คือ แบบสนทนากลุ่ม แบบตรวจรายการ และแบบประเมินที่สร้างขึ้นโดยอ้างอิงทฤษฎีทางการวัดผล ให้เกณฑ์เชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา) *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
2. การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร							
2.1	พิจารณาที่ 1. คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 2. ผลผลิตทางการศึกษา คือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2.2	ใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตร ตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒ ↔					
3. การประเมินหลังการใช้หลักสูตร							
3.1	เพื่อตรวจสอบ 1. ผลการดำเนินของการบริหารหลักสูตรทั้งระบบว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ และ 2.ต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบหลักสูตรว่ามีผลอย่างไร *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒ ↔					
3.2	ใช้วิธีการประเมินช่วยตัดสินใจ โดยมีแบบสนทนากลุ่ม แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือการประเมิน ที่มีเกณฑ์การตัดสินเป็นเกณฑ์ที่ผู้ประเมินสร้างขึ้นซึ่งเป็นการช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินของหลักสูตรต่อไป *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒ ↔					

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
4. ด้านอาจารย์ผู้สอน							
4.1	คุณสมบัติทั่วไป 1. มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ 2. มีคุณธรรมจริยธรรม 3. มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*		● ☒				
4.2	คุณสมบัติเฉพาะ 1. มีความเชี่ยวชาญกฎหมายเฉพาะทาง 2. เป็นเนติบัณฑิตย์ 3. มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา 4. มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน 5. ประกอบหรือเคยประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย 5. มีความรู้ด้านสถานประกอบการและผู้ประกอบการ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
ด้านนักศึกษา							
1.	คุณสมบัติทั่วไป 1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ 2. มีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย 3. มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	●	☒				
2.	คุณสมบัติเฉพาะ 1. มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และ 2. มีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์ *Mdn. = 4.50, IQR = 1.00*	☒	●				

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความคิดเห็นของโอกาสที่เป็นไปได้					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
ด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน							
1.	สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยรองรับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 2. มีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้อต่อการศึกษา 3. มีระบบสารสนเทศหรือเครือข่ายที่มีความมั่นคงมีเสถียรภาพทั้งฝั่งผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาครับและภาคส่ง *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒	↔				
2.	สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. ระบบการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านเนื้อหาและการวิจัย ของสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐ เอกชนและหน่วยงานอิสระที่มีหน้าที่ทางกฎหมาย 2. อุปกรณ์ หรือโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้งานทางด้านนิติศาสตร์ได้โดยตรง เช่น การสืบค้นคำพิพากษา คำวินิจฉัยต่าง ๆ การเตรียมคดีของทนายความ *Mdn. = 5.00, IQR = 1.00*	● ☒	↔				
3.	ระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุง Mdn. = 5.00, IQR = 1.00	● ☒	↔				

แบบประเมินเพื่อตรวจสอบ
ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

คำชี้แจง

1. แบบประเมินนี้เป็นส่วนหนึ่งของเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา คณะบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม เรื่อง "ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)" มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และศาสตราจารย์ ดร. จุมพต สายสุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

2. การวิจัยเรื่อง "ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)" มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และตรวจสอบกรอบแนวคิดการวิจัย

ตอนที่ 2 การกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ใช้เทคนิคการวิจัยอนาคต EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) โดยมีขั้นตอนย่อย ดังนี้

1. การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน 20 ท่าน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบ EFR (EFR 1)

2. การให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาให้คำตอบใหม่ หรือยืนยันคำตอบเดิมที่ได้ให้ไว้ในรอบแรก (EFR 1) คือ การทำ EDFR รอบที่ 2 และ 3 โดยที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านจะได้รับข้อมูลป้อนกลับเชิงสถิติ (statistical feedbacks) เป็นของกลุ่มโดยส่วนรวมประกอบด้วย ค่ามัธยฐาน (median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ของกลุ่ม ผนวกด้วยคำตอบเดิมของตนเอง

3. วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาทิศทาง/แนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุด มาก และมีความสอดคล้องทางความคิดเห็นระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาข้อสรุปเป็นภาพอนาคตของทิศทางการ

จัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ตอนที่ 3 การประเมินความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยมีขั้นตอนย่อยในการดำเนินการ ดังนี้

1. การประเมินความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ประกอบด้วย

1.1 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

1.2 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

1.3 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านการประเมินหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

1.4 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านอาจารย์ผู้สอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

1.5 ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

1.6 แนวโน้ทิศทางมการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตด้านสิ่งสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

2. การปรับแก้ไขและนำเสนอทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

3. การดำเนินการนี้อยู่ในตอนที่ 3โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอรับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

4. แบบประเมินนี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ประเมิน

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

5. วิธีและเกณฑ์ในการพิจารณาความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยผู้เชี่ยวชาญทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน ซึ่งแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) มีตัวเลือก 5 ระดับ คือ 5, 4, 3, 2, และ 1 และแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อแสดงความคิดเห็นทั่วไป และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) แบบสอบถามแบบมาตรส่วนประมาณค่ากำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5	หมายถึง	เป็นค่าระดับที่เหมาะสมมากที่สุด
4	หมายถึง	เป็นค่าระดับที่เหมาะสมมาก
3	หมายถึง	เป็นค่าระดับที่เหมาะสมปานกลาง
2	หมายถึง	เป็นค่าระดับที่เหมาะสมน้อย
1	หมายถึง	เป็นค่าระดับที่เหมาะสมน้อยที่สุด

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ประเมิน

1. ชื่อ-สกุล.....

2. ตำแหน่งปัจจุบัน.....

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับความเหมาะสมของความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร: ด้านเศรษฐกิจ							
1.1	เศรษฐกิจเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ การสร้างหลักสูตรควรมีจุดมุ่งหมายตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามภาวะการณ์						
1.2	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของเศรษฐกิจว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.3	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยน แปลงทางเศรษฐกิจ						
1.4	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้						
1. ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร: ด้านสังคม							
1.5	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านโครงสร้างประชากรและสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดหลักสูตร การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว						
1.6	ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.7	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม						
1.8	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้						
1. ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร: ด้านการเมือง							
1.9	อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายทิศทางเดียวกับอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ						
1.10	ผู้บริหารและผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.11	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่อุดมการณ์ นโยบาย และเป้าหมายทางการศึกษาของชาติกำหนด						
1.12	ผู้เรียนต้องมีทั้งความรู้และทักษะตรงตามความต้องการของสถานประกอบการณ์ (ผู้ใช้บัณฑิต) ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองด้านการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแล้วพร้อมสำหรับการทำงาน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร: ด้านเทคโนโลยี							
1.13	กระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะด้านการสื่อสารและข้อมูลสารสนเทศทำให้เกิดทั้งรูปแบบสังคม วัฒนธรรม การดำเนินธุรกิจแบบใหม่ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายตอบสนองการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว						
1.14	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.15	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี						
1.16	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้						
1. ด้านหลักสูตร: ข้อมูลที่ใช้ในการสร้างหลักสูตร: การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ							
1.17	การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรม ชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ การสร้างหลักสูตรต้องมีจุดมุ่งหมายที่สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.18	ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตรต้องมีความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตร						
1.19	กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯ						
1.20	ผู้เรียนสามารถเข้าใจและวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดการณ์ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ภัยสงคราม การก่อการร้าย ฯ หรือเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุถล่ม โรคระบาด ฯได้						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ด้านหลักสูตร: วัตถุประสงค์หลักสูตร (คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา)							
1.21	**คุณลักษณะด้านความรู้**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1.ความรู้ด้านกฎหมาย ได้แก่ 1.1 มีความรู้พื้นฐานด้านกฎหมายพื้นฐานตามที่หลักสูตรกำหนด 1.2 มีความรู้กฎหมายเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กฎหมายเกี่ยวกับการค้าการลงทุน กฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม 2. ความรู้ศาสตร์สาขาวิชาอื่น ได้แก่ 2.1 มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ 2.2 มีความรู้ด้านภาษาต่างประเทศที่เพียงพอต่อการติดต่อสื่อสารได้ 2.3 มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ 2.4 มีความรู้ในลักษณะที่เป็นผู้ประกอบการ และ 2.5 มีความรู้ด้านการสร้างสรรค์นวัตกรรม						
1.22	**คุณลักษณะด้านเจตคติ**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีคุณธรรมจริยธรรม 2. มีทัศนคติรักความยุติธรรม 3. มีจิตสาธารณะ						
1.23	**คุณลักษณะด้านทักษะ**ของผู้สำเร็จการศึกษา คือ 1. มีทักษะการวิเคราะห์ การตีความ และการให้ความเห็นเชิงวิชาการ 2. ทักษะการใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสาร (ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ) 3. มีทักษะการใช้เทคโนโลยี 4. มีทักษะการบริหารงานและบุคคล 5. มีทักษะในการสร้างนวัตกรรม 6. มีทักษะผู้ประกอบการ						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดศึกษาทั่วไป							
1.24	**กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์** เป็นศาสตร์ที่มีความใกล้เคียงต่อเนื่องสามารถรวมเป็นกลุ่มเดียวกันและบูรณาการสาระสำหรับการศึกษาเข้าด้วยกันได้ โดยสาระที่ศึกษาควรเป็นสาระที่สร้างความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และสาระเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม						
1.25	**กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์** ควรมุ่งการศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเน้นที่การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะที่ติดตัวไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อ						
1.26	**กลุ่มวิชาภาษาไทย** เป็นสาระที่สำคัญสำหรับการศึกษาทางนิติศาสตร์ การจัดสาระการศึกษาต้องมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการศึกษาทางนิติศาสตร์ เช่น การอ่านจับใจความ การย่อความ การเรียงความ และการเขียนในเชิงวิชาการ						
1.27	**กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ** ควรปรับสาระคือ การจัดการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศสามารถติดต่อสื่อสารได้ภาษาใดภาษาหนึ่ง						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1. ด้านหลักสูตร: โครงสร้างหลักสูตร หมวดวิชาเฉพาะ (วิชาบังคับ)							
1.28	**กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย** 1. เน้นการศึกษากฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในสาระวิชาที่ต่อเนื่องขึ้นไป ลักษณะสาระวิชาเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้งาน เช่น กฎหมายในชีวิตประจำวัน 2. เน้นสาระที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางกฎหมายที่ใช้ในการประกอบอาชีตทางกฎหมาย						
1.29 1.29.1	**กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง** กฎหมายนิติกรรมและสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายลักษณะหนี้และกฎหมายลักษณะหนี้มีข้อผิดพลาดไม่มากนักควรนำมารวมเป็นหนึ่งสาระวิชาและเพิ่มจำนวนหน่วยกิต และระยะเวลาในการศึกษา						
1.29.2	กฎหมายครอบครัวและมรดกมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในทางคดีควรนำมารวมกันเป็นหนึ่งสาระและเพิ่มจำนวนหน่วยกิตและระยะเวลาในการศึกษา						
1.29.3	สาระวิชาเอกเทศสัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญ ตัวการตัวแทน เพราะเป็นเรื่องในเชิงธุรกิจการค้าที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ควรเพิ่มสาระวิชาให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สัญญาไม่มีชื่อ เป็นต้น						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.29.4	กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืม ค้ำประกัน จำนำและจำนอง เป็นสาระวิชาที่พบข้อพิพาทมากที่สุดเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและธุรกิจการค้า ควรเพิ่มสาระการเรียนให้ทันสมัยทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การกู้ยืมเงินแบบ peer to peer lending เป็นธุรกรรมสินเชื่อระหว่างบุคคลรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์หรือเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแพลตฟอร์						
1.29.5	กฎหมายซื้อขาย เช่าทรัพย์ เช่าซื้อ แลกเปลี่ยน ให้ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้ให้ทันสมัยการซื้อขายของสกุลเงินดิจิทัลในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งเป็นการซื้อขายโดยผ่านระบบออนไลน์ทั้งสิ้น						
1.29.6	กฎหมายการประกันภัย ควรเพิ่มสาระเกี่ยวกับการประกันภัยภาคบังคับที่ต้องใช้จริงในการดำเนินชีวิตเข้าไปด้วย เพราะเป็นคดีที่มีข้อพิพาทมากในปัจจุบัน						
1.29.7	กฎหมายตั๋วเงิน ควรลดสาระการศึกษาเกี่ยวกับตั๋วแลกเงินและตั๋วสัญญาใช้เงิน เพราะปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งานแล้ว แต่คงยังศึกษาสาระเกี่ยวกับเช็คอยู่เช่นเดิม						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.30	**กลุ่มวิชากฎหมายอาญา** ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมแต่ควรศึกษาให้ครบทุกลักษณะของกฎหมายอาญาเพราะเป็นกฎหมายที่เป็นพื้นฐานในการพิจารณาความผิดขั้นพื้นฐานเพื่อจะสามารถศึกษาต่อในกฎหมายอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้						
1.31	**กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน** ควรศึกษาในสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีทางปกครองเป็นหลัก เนื่องจากเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจริง และมีจำนวนมาก โดยเริ่มต้นตั้งแต่การเกิดข้อพิพาท หน้าที่กรณี การดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ ตลอดจนการมีคำวินิจฉัยและการบังคับตามคำวินิจฉัย						
1.32	**กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ** ต้องศึกษาเพิ่มเติมในสาระกฎหมายที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น						
1.17	**กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ** ควรศึกษาอยู่เช่นเดิมที่เพิ่มสาระที่เกี่ยวกับการดำเนินกระบวนพิจารณาที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์เข้าช่วย เช่น การสืบพยานผ่านระบบสารสนเทศ การฟ้องคดี การคัดสำเนาผ่านระบบเครือข่ายสารสนเทศ						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.33	**กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ** ควรศึกษาในสาระที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ กฎหมายว่าด้วยผู้ลี้ภัย กฎหมายการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติ กฎหมายแรงงานระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อม						
1.34	**กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชนหรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** ควรเพิ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดคอมพิวเตอร์ กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น						
1.35	**กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย)** ควรจัดหรือเลือกตามความสนใจของผู้เรียนที่ยึดเอาการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคตเป็นเกณฑ์ในการเลือก คือ 1. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ 2. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพนิติกร เจ้าหน้าที่ของรัฐ 3. ผู้ที่สนใจประกอบอาชีพเจ้าหน้าที่กฎหมายในหน่วยงานเอกชน 4. กลุ่มที่สนในประกอบอาชีพอื่นเช่น ผู้ที่อยากเป็นผู้ประกอบการของตนเองในรูปแบบธุรกิจต่าง ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากแต่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายออนไลน์ได้ ต้องจัดสาระให้สอดคล้องกับการทำงาน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
1.36	**หมวดวิชาเลือกเสรี** ควรเลือกเป็นการศึกษาในสาระทางกฎหมายที่จะเป็นแนวทางและความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพของผู้เรียน						
1. ด้านหลักสูตร: การประเมินผล (ผลการเรียนรู้)							
1.37	การประเมินผลก่อนเรียน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมินผล ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)						
1.38	การประเมินผลระหว่างเรียน โดยใช้เครื่องมือได้หลากหลายทั้งการตรวจสอบที่ความรู้และทักษะ หรือพฤติกรรมอาจใช้ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกต หรือการตรวจการบ้าน รายงานผลงาน โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผลคือ ใช้เกณฑ์ตามที่ผู้สอนตั้งขึ้นจะเป็นเกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนน) หรือเชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการทบทวนของผู้สอนด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)						
1.39	การประเมินผลหลังเรียน โดยเครื่องมือที่น่าเชื่อถือมากที่สุดในการวัดองค์ความรู้ คือ แบบทดสอบ โดยมีเกณฑ์ในการประเมินผล คือ เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน: สำหรับสาระวิชาทางนิติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียนซึ่งต้องเป็นสาระวิชาที่เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายทั่วไป ทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ทางกฎหมาย							
2.1	ควรมีวิธีการสอน แบบใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะผู้เรียนต้องแสวหาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามที่ตนเองสนใจ						
2.2	รูปแบบการสอน การใช้คำถามนำก่อนเข้าสู่บทเรียน จะใช้รูปแบบการบรรยาย การใช้ปัญหาเป็นฐานของการเรียนรู้ หรือการใช้กรณีศึกษาก็ได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้สอนแต่ละบุคคล						
2.3	เทคนิคที่ใช้ในการสอนนั้นสำหรับการสอนแบบไม่มีผู้สอนในบทเรียนสำเร็จรูปอาจใช้เทคนิคตั้งคำถามนำ การบรรยายเป็นหลัก เพราะไม่มีการสื่อสารระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียนการใช้เทคนิคอย่างอื่นคงไม่เหมาะสม						
2.4	การประเมินผลการเรียนรู้นั้นต้องใช้วิธีการประเมินทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก เนื่องจากเรียนจากแบบเรียนสำเร็จรูป ซึ่งใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน)						
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน: สาระที่จำเป็นต้องมีผู้สอนในชั้นเรียน							
2.5	ใช้ทั้งวิธีการสอนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียน หรือผู้สอนเป็นศูนย์กลาง						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
2.6	รูปแบบการสอนแบบการบรรยาย แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบอภิปราย การสัมมนา การศึกษากฎหมายเชิงคลีนิก						
2.7	เทคนิคการสอนได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับรูปแบบการสอนที่เลือกใช้ เช่น เทคนิคการสอนแบบบรรยาย การใช้คำถาม ใช้ปัญหาเป็นฐาน สัมมนา หรืออภิปราย						
2.8	วิธีการประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน สามารถใช้เครื่องมือได้หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือแบบทดสอบ หรือหลายแบบรวมกัน ซึ่งเกณฑ์การประเมินนั้น ใช้เกณฑ์การประเมินแบบคุณภาพโดยอาศัยเหตุผลของผู้สอนเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน ส่วนการประเมินผลหลังเรียนคงเป็นการประเมินโดยใช้แบบทดสอบเป็นหลัก แล้วใช้เกณฑ์เชิงปริมาณ (กำหนดช่วงของคะแนนมาตรฐาน) เหมือนกันทุกสถาบัน						
3. ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินก่อนการใช้หลักสูตร							
3.1	ขอบเขตการประเมินหลักสูตร คือ 1. ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ 2. วัตถุประสงค์ 3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 4. เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแต่ละระดับ						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.2	การประเมินการเชื่อมโยงของหลักสูตรกับ 1. การเชื่อมโยงกับเป้าหมายการศึกษาชาติ 2. การเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล 3. การเชื่อมโยงกับความต้องการของผู้เรียน 4. การเชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพของผู้เรียนในอนาคต 5. การเชื่อมโยงกับมาตรฐานของสถาบันวิชาชีพ และ 6. การเชื่อมโยงจากสาระวิชาหนึ่งไปสู่อีกสาระหนึ่ง						
3.3	การประเมินลำดับการจัดเนื้อหาจากง่ายไปสู่เนื้อหาที่ซับซ้อน และจากเนื้อหาทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ						
3.4	การประเมินการถ่ายทอดความรู้ คือ 1. มุ่งการนำความรู้สู่การแก้ปัญหา 2. มุ่งการบูรณาการสู่การปฏิบัติ และ 3. มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4. มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ หรือนวัตกรรมใหม่						
3.5	วิธีการประเมินโดยการประเมิน 3 องค์ประกอบ คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล เป็นหลักซึ่งใช้เครื่องมือในการประเมินคือ แบบสนทนากลุ่ม แบบตรวจรายการ และแบบประเมินที่สร้างขึ้นโดยอ้างอิงทฤษฎีทางการวัดผล ให้เกณฑ์เชิงคุณภาพ (การประเมินโดยการผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญด้วยหลักการและเหตุผลอาศัยตรรกวิทยา)						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3. ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินระหว่างการใช้หลักสูตร							
3.6	พิจารณาที่ 1. คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนทั้งในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน และ 2. ผลผลิตทางการศึกษาคือ ผลการศึกษาของผู้เรียนว่าเป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่						
3.7	โดยใช้วิธีการประเมิน 3 เรื่อง คือ การประเมินว่าการเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของหน่วยการเรียนรู้หรือไม่ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นสามารถทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตามที่หลักสูตรกำหนดหรือไม่ และผลทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นมีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ซึ่งใช้ทั้งแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบรายงานผลการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อประเมินหลักสูตร ตามเกณฑ์เชิงคุณภาพที่ผู้ประเมินตั้งไว้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร						
3. ด้านการประเมินหลักสูตร: การประเมินหลังการใช้หลักสูตร							
3.8	เพื่อตรวจสอบ 1. ผลการดำเนินของการบริหารหลักสูตรทั้งระบบว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ และ 2.ต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มากระทบหลักสูตรว่ามีผลอย่างไร						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
3.9	ใช้วิธีการประเมินช่วยตัดสินใจ โดยมีแบบสนทนากลุ่ม แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือการประเมิน ที่มีเกณฑ์การตัดสินเป็นเกณฑ์ที่ผู้ประเมินสร้างขึ้นซึ่งเป็นการช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินของหลักสูตรต่อไป						
4. ด้านผู้สอน							
4.1	คุณสมบัติทั่วไป 1. มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ 2. มีคุณธรรมจริยธรรม 3. มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพื่อการสอน						
4.2	คุณสมบัติเฉพาะ 1. เป็นเนติบัณฑิตย์ 2. มีความรู้ด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารการศึกษาระดับอุดมศึกษา 3. มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบริบทต่าง ๆ ที่กระทบการจัดการเรียนการสอน 4. ประกอบหรือเคยประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย 5. มีความรู้ด้านสถานประกอบการและผู้ประกอบการ						
5. ด้านนักศึกษา							
5.1	คุณสมบัติทั่วไป 1. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ 2. มีความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย 3. มีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนและการสืบค้น						

ข้อ	ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)	ระดับความเหมาะสม					ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
		5	4	3	2	1	
5.2	คุณสมบัติเฉพาะ 1. มีทัศนคติที่ดีต่อกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และ 2. มีทักษะในการคิดเชิงระบบ เชิงการวิเคราะห์ โดยใช้หลักการทางเหตุผลหรือตรรกศาสตร์						
6. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก							
6.1	สิ่งที่จำเป็นต้องมีสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยรองรับการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล 2. มีระบบสาธารณูปโภคที่เอื้อต่อการศึกษา 3. มีระบบสารสนเทศหรือเครือข่ายที่มีความมั่นคงมีเสถียรภาพทั้งฝั่งผู้เรียนและผู้สอนที่สามารถสื่อสารกันได้ทั้งภาครับและภาคส่ง						
6.2	สิ่งที่ควรจะมีสำหรับสำหรับการจัดการเรียนการสอน 1. ระบบการเชื่อมโยงฐานข้อมูลต่าง ๆ ทั้งด้านเนื้อหาและการวิจัย ของสถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐเอกชนและหน่วยงานอิสระที่มีหน้าที่ทางกฎหมาย 2. อุปกรณ์หรือโปรแกรมต่าง ๆ ที่สามารถใช้งานทางด้านนิติศาสตร์ได้โดยตรง เช่น การสืบค้นคำพิพากษา คำวินิจฉัยต่าง ๆ การเตรียมคดีของทนายความ						
6.3	มีระบบการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การดำเนินการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโดยตรง และการประเมินผล เพื่อทราบปัญหาและปรับปรุง						

ภาคผนวก ข

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย (EDFR 1, EDFR 2, EDFR 3)

1. รศ.ดร.มุนินทร์ พงศาปาน	คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ผศ.ธีรศักดิ์ ลีละพัฒนา	ประธานสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
3. ผศ.ภิญญาภัชญ์ ติบวงษา	ประธานสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
4. ผศ.ดร.สมชาย รัตนชื่อสกุล	คณบดีคณะนิติศาสตร์ปรีดีพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
5. ผศ.สุวัตถิ์ ไกรสกุล	หัวหน้าสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
6. อาจารย์เบญญา วงศ์สวรรค์	อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม
7. ศ.(พิเศษ) สมชาย พงษธา	กรรมการกฤษฎีกา กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ผู้บรรยายกฎหมายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา อนุญาโตตุลาการ อดีตผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาและศาลรัฐธรรมนูญ
8. อาจารย์ประเสริฐ เสียงสุทธิวงศ์	อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งตลิ่งชัน เลขาธิการสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
9. ผศ.(พิเศษ) พ.ต.ต.ดร. ชูชีวรรณ ตมิศานนท์	อัยการผู้ช่วย สารวัตรฝ่ายอำนวยการ (งานคดีและวินัย) ตำรวจภูธรจังหวัดนครราชสีมา
10. อาจารย์สุชาติ ขวัญเกื้อ	ทนายความอาวุโส อนุญาโตตุลาการ ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงโทรคมนาคม บอร์ดกฎหมายองค์การคลังสินค้า
11. ดร.ลักษณา โชติคุต	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ กองวิจัยและพัฒนา สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
12. ดร.อินทพร จั่นเอี่ยม	ผู้ตรวจราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
13. นายกฤษณพล วุฒิจันทร์	ผู้อำนวยการกองกฎหมาย สำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
14. นางสาวภาวิณี จ้อจันทึก	พนักงานไต่สวน สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ
15. นายสมชาย รำจวน	นิติกรชำนาญการพิเศษ กลุ่มพัฒนาและปรับปรุงกฎหมาย กองกฎหมาย สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
16. นางสาวดนิตา สถิตโชติการ	นิติกร สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง

17. นางสาวศิริภัทร ธรรมเขต	ฝ่ายกฎหมายและอุทธรณ์ สำนักงานคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน กระทรวงพลังงาน
18. นางสาวพิมพา บุญพิมพ์	นิติกร งานนิติการ ส่วนสารบรรณและนิติการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
19. นายวิชญ์ แก้วภารดัย	นิติกรปฏิบัติการ กระทรวงพาณิชย์
20. นิติกรชำนาญการ	สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

มหาวิทยาลัยสยาม SIAM UNIVERSITY

รายนามผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจเครื่องมือการวิจัย

1. ศ.(พิเศษ) สมชาย พงษธา	กรรมการกฤษฎีกา กรรมการสภามหา วิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ผู้บรรยายกฎหมายสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา อดีตผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาและศาลรัฐธรรมนูญ
2. ผศ.(พิเศษ) พ.ต.ต.ดร. ชูชีวรรณ ตมิศานนท์	อัยการผู้ช่วย สารวัตรฝ่ายอำนวยการ (งานคดีและวินัย) ตำรวจภูธรจังหวัดนครราชสีมา
3. ผศ.ดร.ศรีพัชรา สิทธิกำจร	ผู้อำนวยการกองกลาง เนติบัณฑิตยสภาในพระบรมราชูปถัมภ์
4. ผศ.ดร.ยุทธนา ศรีสวัสดิ์	อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม และประธานกรรมการบริหาร (CEO) บริษัทไอแท็กซ์ อินคอเปอร์เรชั่น จำกัด (iTAX Inc.)
5. ดร.อินทพร จั่นเอี่ยม	ผู้ตรวจราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย

ที่ สน 0210.4/ว12

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

5 กรกฎาคม 2563

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน ศาสตราจารย์พิเศษสมชาย พงษธา
กรรมการกฤษฎีกา กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิ
อดีตผู้พิพากษาอาวุโสในศาลฎีกาและศาลรัฐธรรมนูญ

ด้วย นายประกิต บุญมี นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ (หลัก) และ ศาสตราจารย์ ดร. จุมพต สายสุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ (ร่วม) นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เพื่อพิจารณาความเหมาะสม พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะต่อเครื่องมือวิจัยดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และ ขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลเรือตรีหญิง

(สุภัทรา เอื้อวงศ์)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852
หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา นายประกิต บุญมี โทร. 083-303-4255

ที่ สน 0210.4/ว12

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

3 กรกฎาคม 2563

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (งานวิจัยกฎหมาย)

เรียน รศ.ดร.มุนินทร์ พงศาปาน คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัยและข้อมูลประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้วย นายประกิต บุญมี นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ (หลัก) และ ศาสตราจารย์ ดร.จุมพต สายสุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ (ร่วม) ซึ่งนักศึกษามีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ จึงขออนุญาตให้นักศึกษาได้เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเกี่ยวกับทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) โดยข้อมูลที่ได้จะไม่มีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลใด ๆ ทั้งสิ้น และข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์และโปรดพิจารณาให้นักศึกษาดังกล่าว เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลเรือตรีหญิง

(สุภัทรา เอื้อวงศ์)

รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2668-6852

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา นายประกิต บุญมี โทร. 083-303-4255

ที่ สน 0210.4/ว12

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสยาม
38 ถนนเพชรเกษม แขวงบางหว้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160

27 พฤศจิกายน 2563

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญ ประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

เรียน อาจารย์สุชาติ ขวัญเกื้อ อนุญาโตตุลาการ ที่ปรึกษาประจำคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงโทรคมนาคมแห่งชาติ บอร์ดกฎหมายองค์การค้า กระทรวงพาณิชย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)

ด้วย นายประกิต บุญมี นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572)” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ (หลัก) และ ศาสตราจารย์ ดร. จุมพต สายสุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ (ร่วม) นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) เพื่อพิจารณาความเหมาะสม พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะต่อประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญประเมินทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2563-2572) และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์
โทร. 0-2457-0068 ต่อ 5329 โทรสาร 0-2868-6852
หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อนักศึกษา นายประกิต บุญมี โทร. 083-303-4255

ภาคผนวก ง
หนังสือตอบรับบทความลงตีพิมพ์วารสาร
และเกียรติบัตรการนำเสนอผลการวิจัยระดับชาติ

มหาวิทยาลัยสยาม SIAM UNIVERSITY

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๙๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๗๙-๗๒๔-๕๕๐๑ , ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

ที่ วสิ. ๐๘๔/๒๕๖๔

๙ เมษายน ๒๕๖๔

เรื่อง ตอบรับบทความลงตีพิมพ์วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

เรียน/เจริญพร ประกิต บุญมี และ บุญมี เณรยอด

ตามที่ท่านได้ส่งบทความเรื่อง **"ทิศทางการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๗๒)"** เพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ประเภท Online ซึ่งเป็นวารสารที่ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre (TCI)) โดยได้รับการจัดอันดับในวารสารกลุ่มที่ ๑ (Tier 1) จนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๗ และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป

บรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอแจ้งให้ทราบว่าบทความของท่านได้ผ่านเกณฑ์การพิจารณาตรวจสอบเบื้องต้นของวารสาร และได้รับการประเมินพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) เรียบร้อยแล้ว บทความดังกล่าวจึงได้รับการพิจารณาให้ลงตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร (ISSN : 2539-6765, Online) **ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๕)**

ทั้งนี้ บทความของท่านอยู่ในขั้นตอนการตรวจสอบต้นฉบับ (Copyediting) และดำเนินการให้เป็นไปตามรูปแบบของวารสาร (Production) เมื่อบทความของท่านปรากฏสถานะออนไลน์เป็น "Published" ในระบบ Thai Journals Online (ThaiJO) ท่านจึงจะสามารถดาวน์โหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้จาก https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace

จึงเรียน/เจริญพรแจ้งเพื่อทราบ และ ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ผศ.ดร.)
บรรณาธิการ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
โทร ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘
ผู้ประสานงาน: พระมหาปิยะนัฐ ปิยรตโน
โทร. ๐๖๓-๒๗๖-๑๖๕๔ Email: piyanat.so@mcu.ac.th

SAUNIC 2020

ประกาศนียบัตรฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

ประกิต บุญมี

ได้นำเสนอผลงานวิจัยและผลงานวิชาการในหัวข้อ

การจัดการศึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์ : อิทธิพลจากบริบทไทยแลนด์ 4.0

Educational Management of Bachelor Degree program in Law :

The Influences of Thailand 4.0 Contextualization

ในงานประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชียอาคเนย์ 2563 ครั้งที่ 7

"นวัตกรรมงานวิจัยในยุค 5.0" (Innovation Researches Based on Era of 5.0)

วันศุกร์ที่ 29 – วันเสาร์ที่ 30 พฤษภาคม 2563 ณ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์

(ดร.ฉิททวุฒิ พิชผล)

ประวัติผู้วิจัย

นายประกิต บุญมี เกิดเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2530 อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ พ.ศ. 2551 สำเร็จการศึกษาปริญญาโท นิติศาสตรมหาบัณฑิต (น.ม.) สาขาวิชากฎหมายเอกชนและธุรกิจ มหาวิทยาลัยสยาม พ.ศ. 2559 สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตไทย (น.บ.ท.) สมัยที่ 71 เมื่อ พ.ศ. 2561 และเข้ารับการศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม พ.ศ. 2560